កច្ចាយនូបត្ថម្ភកៈ

២

Kaccāyanūpatthambhaka II

ភ្នំពេញ
ការផ្សាយរបស់អង្គការមូលនិធិវត្តបញ្ញាធំ
សម្រាប់ចែកជាធម្មទាន

ព.ស. ២៥៦០ គ.ស. ២០១៦

Kaccāyanūpatthambhaka II

អក្សរសង្ខេប

ប្រើក្នុងកញ្ចាយនូបត្ថម្ភកៈ

ពីសមាសនិទ្ទេសរៀងដល់ឧណាទិនិទ្ទេស

ឯក.	គឺ	ឯកវចនៈ
ឧ.	គឺ	ឧត្តមបុរិសៈ
ឧ.	គឺ	ឧទាហរណ៍
ក. អធិ.	គឺ	កត្តុរូបអធិករណសាធនៈ
ក. អបា.	គឺ	កត្តុរូបអបាទានសាធនៈ
ក. ក.	គឺ	កត្តុរូបកត្តុសាធនៈ
ក. កម្ម.	គឺ	កត្តុរូបកម្មសាធនៈ
ក. ករ.	គឺ	កត្តុរូបករណសាធនៈ
ក. ត.	គឺ	កត្តុរូបតស្សីលសាធនៈ
ក. សម្ប.	គឺ	កត្តុរូបសម្បទានសាធនៈ
កម្ម. អធិ.	គឺ	កម្មរូបអធិករណសាធនៈ

កម្ម. កម្ម.	គឺ	កម្មរូបកម្មសាធនៈ
កម្ម. ករ.	គឺ	កម្មរូបករណសាធនៈ
កម្ម. សម្ប.	គឺ	កម្មរូបសម្បទានសាធនៈ
ប.	គឺ	បឋមបុរិសៈ
ពហុ.	គឺ	ពហុវចនៈ
ភ. ភ.	គឺ	ភាវរូបភាវសាធនៈ
ម.	គឺ	មជ្ឈិមបុរិសៈ
ស. ត.	គឺ	សមាសរូបតស្សីលសាធនៈ ។

ឯគ្រឿងសម្គាល់ មានន័យដូចបានពន្យល់ក្នុងនិទ្ទេសខាងដើមរួចហើយ ។

បញ្ជីមាតិកា
សមាសនិទ្ទេស ៩ ៣

មាតិកានុក្រម	ទំព័រ
កិច្ចនៃសមាស ២ យ៉ាង	២៥៧
ឈ្មោះសមាស ៦ យ៉ាង	២៥៧
កម្មធារយសមាស	២៥៨
វិសេសនបុព្វបទ	២៥៨
វិសេសនុត្តរបទ	២៥៩
វិសេសនោភយបទ	២៥៩
វិសេសនោបមបទ	៣០០
សម្ភារនបុព្វបទ	៣០១
អវធារណបុព្វបទ	៣០២
ទ្វិគុសមាស	៣០៣
សមាហារទ្វិគុ	៣០៤
អសមាហារទ្វិគុ	៣០៤
តប្បុរិសសមាស	៣០៥
ទុតិយាតប្បុរិស:	៣០៥
តតិយាតប្បុរិស:	៣០៦
ចតុត្ថីតប្បុរិស:	៣០៦
បញ្ចមីតប្បុរិស:	៣០៧
ឆដ្ឋីតប្បុរិស:	៣០៧
សត្តមីតប្បុរិស:	៣០៧
ឧភយតប្បុរិស:	៣០៨
ទ្វន្ទ្វសមាស	៣០៩
សមាហារទ្វន្ទ្ব:	៣១០

ទំព័រ

អសមាហារទ្វន្ទ ៣១០
អព្យយីភាវសមាស..... ៣១១
ឧបសគ្គបុព្វក:..... ៣១២
និបាតបុព្វក:..... ៣១២
ពហុព្វីហិសមាស ៣១៣
ទុតិយាពហុព្វីហិ..... ៣១៣
តតិយាពហុព្វីហិ..... ៣១៤
ចតុត្ថីពហុព្វីហិ..... ៣១៤
បញ្ចមីពហុព្វីហិ..... ៣១៥
ឆដ្ឋីពហុព្វីហិ..... ៣១៦
ឧបមាពហុព្វីហិ..... ៣១៦
នបុព្វបទឆដ្ឋីពហុព្វីហិ..... ៣១៧
ឆដ្ឋីភិន្នាធិករណពហុព្វីហិ..... ៣១៨
សត្តមីពហុព្វីហិ..... ៣១៩
សហបុព្វបទពហុព្វីហិ..... ៣២១
ឯកសេសសមាស..... ៣២២
វិគ្គហ:នៃសមាស (ក្នុងត្រៃលិង្គទាំង ២ វចន:)..... ៣២៤
ប្រធាននៃសមាស..... ៣២៦

តទ្ធិតនិទ្ទេស ជី ៤

ឈ្មោះតទ្ធិត ៣ យ៉ាង ៣៣១
សាមញ្ញតទ្ធិត ១៥ យ៉ាង..... ៣៣២
គោត្តតទ្ធិត ៣៣២
តរត្យាទិតទ្ធិត..... ៣៣៥
រាគាទិតទ្ធិត..... ៣៤១

ទំព័រ

ជាតាទិតទ្ធិត ៣៤៣
សមូហាតទ្ធិត..... ៣៤៥
ឋានតទ្ធិត ៣៤៦
ឧបមាតទ្ធិត ៣៤៨
និស្សិតតទ្ធិត..... ៣៤៨
ពហុលតទ្ធិត..... ៣៤៩
សេដ្ឋតទ្ធិត..... ៣៥០
តទស្សត្ថិតទ្ធិត..... ៣៥៣
បកតិតទ្ធិត..... ៣៥៧
បូរណតទ្ធិត..... ៣៥៩
សំខ្យាតទ្ធិត..... ៣៦៤
វិភាគតទ្ធិត..... ៣៦៤
ភាវតទ្ធិត..... ៣៦៥
អព្យយតទ្ធិត..... ៣៦៥
ដំណើរលិង្គរបស់តទ្ធិត..... ៣៧០

អាខ្យាតនិទ្ទេស ៥

អាខ្យាត..... ៣៧៥
វិភត្តិ..... ៣៧៥
កាល..... ៣៨០
បទ ៣៨៥
វចន:..... ៣៩១
បុរិស:..... ៣៩១
ធាតុ..... ៣៩៣
វាចក: ៤០០
បច្ច័យ..... ៤០៤
បែបបំបែកធាតុ ៤២១

កិតកជិនេ្ជស ជី ៦

ទំព័រ

កិតក: ៤៩៩

នាមកិតក: ៤៩៩

សាធន:..... ៥០០

បច្ច័យនៃនាមកិតក:..... ៥១១

ឧទាហរណ៍ក្នុងកិត-បច្ច័យ..... ៥១២

ឧទាហរណ៍ក្នុងកិច្ច-បច្ច័យ..... ៥២៧

ឧទាហរណ៍ក្នុងកិតកិច្ច-បច្ច័យ..... ៥៣៤

កិរិយាកិតក:..... ៥៦៦

វិភត្តិនិងវចន:..... ៥៦៧

កាល..... ៥៦៨

ធាតុនិងវាចក:..... ៥៧១

បច្ច័យនៃកិរិយាកិតក:..... ៥៧៣

ឧទាហរណ៍ក្នុងកិត-បច្ច័យ..... ៥៧៤

ឧទាហរណ៍ក្នុងកិច្ច-បច្ច័យ..... ៥៨០

ឧទាហរណ៍ក្នុងកិតកិច្ច-បច្ច័យ..... ៥៩០

កាល ៧ យ៉ាង ៦១៥

ឧណាទិជិនេ្ជស ជី ៧

ឧណាទិ..... ៦២១

បច្ចេកបច្ច័យ..... ៦២១

ឧទាហរណ៍ដោយសង្ខេប..... ៦២២

បែបចងវិគ្គហ: (៤ យ៉ាង)..... ៦៣៨

សេចក្តីពន្យល់ដោយឡែក ៦៥០

ក្នុងរូបសិទ្ធិវិធាន

ទំព័រ

រូបសិទ្ធិក្នុងសន្ធិ	ខ
រូបសិទ្ធិក្នុងនាម.....	ង
រូបសិទ្ធិក្នុងសមាស.....	ជ
រូបសិទ្ធិក្នុងតទ្ធិត	ដ
រូបសិទ្ធិក្នុងអាខ្យាត.....	ឈ
រូបសិទ្ធិក្នុងអាខ្យាត បែបអញ្ជាស.....	ត
រូបសិទ្ធិក្នុងកិតក:.....	ទ

សមាសនិទ្ទេសធី ៣

សមាសនិទ្ទេស ទី ៣

សមាស

[១២៨] នាមសព្ទតាំងពី ២ បទឡើងទៅដែលបំប្រួញរួមចូលគ្នាជាបទមួយ ហៅថា "សមាស" ។ សមាសនោះ សម្តែងដោយកិច្ចមាន ២ យ៉ាង គឺ លុត្តសមាស ១ អលុត្តសមាស ១ ។ សមាសដែលលុបវិភត្តិចេញ ហៅថា លុត្តសមាស ឧ.រាជបុត្តো "កូននៃស្តេច", មរណភយំ "ភ័យអំពីមរណៈ", វដ្តទុក្ខំ "សេចក្តីទុក្ខក្នុងវដ្ដៈ" ។

សមាសដែលមិនលុបវិភត្តិ ហៅថា អលុត្តសមាស ឧ. ឧរសិលោមো "(បុរស) មានរោមត្រង់ទ្រូង" ទេវានមិន្ទো "(ទេវរាជ) ជាធំជាងទេវតាទាំងឡាយ = (ព្រះឥន្ទ)", គវម្បតি "ម្ចាស់នៃគោទាំងឡាយ" ។

សមាសបើសម្តែងដោយឈ្មោះមាន ៦ យ៉ាង គឺ កម្មធារយៈ ១ ទិគុ ១ តប្បុរិសៈ ១ ទ្វន្ទៈ ១ អព្យយីភាវៈ ១ ពហុព្ពីហি ១ ។

កម្មធារយសមាស

[១២៩] នាមសព្ទពីរបទ ដែលមានវិភត្តិនិងវចនៈស្មើគ្នា បទ ១ ជានាមនាម ជាតួប្រធាន, បទ ១ ជាគុណនាម ឬ ជានាមនាម ជាតួវិសេសនៈ ឬក៏ជាគុណនាមទាំងពីរបទ មានបទឯទៀតជាប្រធាន, ដែលបំប្លែញចូលជាបទមួយ ហៅថា កម្មធារយសមាស, មាន ៦ យ៉ាង គឺ វិសេសនបុព្វបទ ១ វិសេសនុត្តរបទ ១ វិសេសនោភយបទ ១ វិសេសនោបមបទ ១ សម្ភាវនបុព្វបទ ១ អវធារណបុព្វបទ ១ ។

វិសេសនបុព្វបទ

កម្មធារយសមាស ដែលមានបទវិសេសនៈនៅខាងដើម, មានបទខាងចុងជាប្រធាន ហៅថា វិសេសនបុព្វបទ ឧ. មហន្តោ - បុរិសោ > មហាបុរិសោ "បុរសធំ"(ផ្លាស់មហន្តជាមហ) ឧត្តមោ - បុរិសោ > ឧត្តមបុរិសោ "បុរសខ្ពង់ខ្ពស់", មហន្តំ-ផលំ > មហប្ផលំ "ផលធំ" (ផ្លាស់ មហន្ត ជា មហ), មហន្តំ-ទុក្ខំ > មហាទុក្ខំ "ទុក្ខធំ" ។

សមាសនេះ ជួនណាលោកលុបអក្ខរៈរបស់បទវិសេសនៈចេញខ្លះ ទុកឲ្យសល់នៅតែមួយតួខាងដើមក៏មាន ឧ. កុច្ឆិតា-ទិដ្ឋិ > កុទិដ្ឋិ "ទិដ្ឋិដែលបណ្ដិតគួរខ្ពើម" បធានំ-វចនំ > បាវចនំ "ពាក្យជាប្រធាន = (ធម្មវិន័យ = ពុទ្ធសាសនៈ)" (ទីឃៈ ប ជា បា), សន្ដោ-បុរិសោ > សប្ប៉ុរិសោ "បុរសម្ចាប់ហើយ" ។

វិសេសនុត្តរបទ

កម្មធារយសមាសដែលមានបទវិសេសនៈនៅខាងចុង,មានបទខាងដើមជាប្រធាន ហៅថា វិសេសនុត្តរបទ ឧ. បុរិសោ-ឧត្ត-មោ > បុរិសុត្តមោ "បុរសខ្ពង់ខ្ពស់", បុរិសោ-លាមកោ > បុរិស-លាមកោ "បុរសលាមក", នរោ-រវោ > នរវរោ "នរៈប្រសើរ" មនុស្សោ-ទលិទ្ទោ > មនុស្សទលិទ្ទោ "មនុស្សកម្សត់" ។

វិសេសនោភយបទ

កម្មធារយសមាសដែលមានបទទាំងពីរជាវិសេសនៈ មានបទឯទៀតជាប្រធាន[1] ហៅថា វិសេសនោភយបទ ឧ. សីតញ្ច-ឧណ្ហញ្ច > សីតុណ្ហំ (ឋានំ) "(ទី) ត្រជាក់ផងក្ដៅផង = (ទាំង

---

1 អញ្ញបទ ។

ត្រជាក់ទាំងក្តៅ)", អន្ទោ ច-ពធិរោ ច > អន្ទព្ធធិរោ (បុរិសោ) "(បុរស) ខ្វាក់ផងថ្លង់ផង = (ទាំងខ្វាក់ទាំងថ្លង់)", ខញ្ជោ ច-ខុជ្ជោ ច > ខញ្ជខុជ្ជោ (បុរិសោ) "(បុរស) ខ្ជកផងគមផង = (ទាំងខ្ជកទាំងគម)", កីសោ ច-ខុទ្ទកោ ច > កីសខុទ្ទកោ (បុរិសោ) "(បុរស) ស្គមផងតូចផង = (ទាំងស្គមទាំងតូច)" ។

វិសេសនោបមបទ

កម្មធារយសមាសដែលមានបទវិសេសនៈជាឧបមា ហៅថា វិសេសនោបមបទ, មាន ២ យ៉ាង តាមបទវិសេសនៈនៅខាងដើមនិងខាងចុង, ដែលមានបទឧបមានៅខាងដើម ហៅថា ឧបមាបុព្វបទ, ដែលមានបទឧបមានៅខាងចុង ហៅថា ឧបមានុត្តរបទ ។

ឧបមាបុព្វបទ

សង្ខំ ឥវ-បណ្ឌរំ > សង្ខបណ្ឌរំ (ខីរំ) "(ទឹកដោះស្រស់) សដូចជាស័ង្ខ", កាកោ ឥវ-សូរោ > កាកសូរោ "(បុរស) ក្លៀវក្លាដូចជាក្អែក", ទិព្ពំ ឥវ-ចក្ខុ > ទិព្ធចក្ខុ "ចក្ខុដូចជាទិព្ធ" បេតো ឥវ-មនុស្សោ > បេតមនុស្សោ "មនុស្សដូចជាប្រេត" ។

ឧបមានុត្តរបទ

នរោ-សីហោ ឥវ > នរសីហោ "នរៈដូចជាសត្វសីហៈ", មនុស្សោ-ឫតោ ឥវ > មនុស្សឫតោ "មនុស្សដូចជាប្រេត", ញាណំ-ចក្ខុ ឥវ > ញាណចក្ខុ "ញាណដូចជាចក្ខុ", បញ្ញា-បាសាទោ ឥវ > បញ្ញាបាសាទោ "ប្រាជ្ញាដូចជាប្រាសាទ" ។

សម្ភាវនបុព្វបទ

កម្មធារយសមាសដែល ក្នុងវិគ្គហៈ មានបទប្រកបដោយ ឥតិ-សព្ទ ជាសម្ភាវនៈ (គ្រឿងលើក, ការសើរ ឬ ស្មាន) នៅខាងដើម, មានបទខាងចុងជាប្រធាន ហៅថា សម្ភាវនបុព្វបទ ២. ខត្តិយោ (អហំ) ឥតិ មានោ > ខត្តិយមានោ "មានៈថា (អញ) ជាក្សត្រិយ៍", សមណោ-(អហំ)-ឥតិ-បដិញ្ញា > សមណប្បដិញ្ញា "សេចក្តីប្តេជ្ញាថា (អញ) ជាសមណៈ", សត្តោ-ឥតិ-សញ្ញា > សត្តសញ្ញា "សេចក្តីសម្គាល់ថាសត្វ", មំសំ-ឥតិ-សញ្ញា > មំសសញ្ញា "សេចក្តីសម្គាល់ថាសាច់" ។

អវធារណបុព្វបទ

កម្មធារយសមាសដែល ក្នុងវិគ្គហៈ មានបទប្រកបដោយ ឯ-សព្ទ "សព្ទជាគ្រឿងយាត់នូវសេចក្ដីឯទៀត" នៅខាងដើម, មានបទខាងចុងជាប្រធាន ហៅថា អវធារណបុព្វបទ ឧ. ពុទ្ធ-ឯ-រតនំ > ពុទ្ធរតនំ "កែវគឺព្រះពុទ្ធ", សទ្ធា-ឯ-ធនំ > សទ្ធា-ធនំ "ទ្រព្យគឺសទ្ធា", បញ្ញា-ឯ-បាសាទោ > បញ្ញាបាសាទោ[1] "ប្រាសាទគឺបញ្ញា", បញ្ញា-ឯ-ចក្ខុ > បញ្ញាចក្ខុ "ចក្ខុគឺ-ប្រាជ្ញា" ។ (ឯ ក្នុងវិគ្គហៈនៃសមាសនេះ មានន័យឲ្យប្រែ ថា "គឺ") ។

សេចក្ដីរួបរួមបែបតាំងវិគ្គហៈ

ក្នុងកម្មធារយសមាសខ្លះ តាមបែបដែលលោកតាំងច្រើន យ៉ាង ដូចខាងក្រោមនេះ ៖

វិសេសនបុព្វបទ

មហន្តោ-បុរិសោ > មហាបុរិសោ ។ មហន្តោ ច-បុរិ-សោ ច > មហាបុរិសោ ។ មហន្តោ ច សោ-បុរិសោ ច >

---

១ ការន្តក្នុងឥត្ថីលិង្គ ៣ តួគឺ អា, ឦ, ឧ នេះត្រូវទុកឲ្យនៅជាទីឃ-សរៈ តាមរូបដើម ។

មហាបុរិសោ ។ មហន្តោ ច-សោ-បុរិសោ ចា´តិ[1] > មហាបុរិសោ ។

វិសេសនុត្តរបទ

បុរិសោ-ឧត្តមោ > បុរិសុត្តមោ ។ បុរិសោ ច-ឧត្តមោ ច > បុរិសុត្តមោ ។ បុរិសោ ច-សោ ឧត្តមោ ច > បុរិសុត្តមោ ។ បុរិសោ ច-សោ-ឧត្តមោ ចា´តិ > បុរិសុត្តមោ ។

វិសេសនោភយបទ

សីតំ-ឧណ្ហំ > សីតុណ្ហំ ។ សីតញ្ច-ឧណ្ហញ្ច > សីតុ-ណ្ហំ ។ សីតញ្ច-តំ-ឧណ្ហញ្ច > សីតុណ្ហំ ។ សីតញ្ច-តំ-ឧណ្ហញ្ចា´តិ > សីតុណ្ហំ (ឋានំ) ។

(អាចារ្យអ្នកបង្រៀន គួរនាំសិស្សប្រៃវិគ្គហៈ ទាំងនេះផងចុះ) ។

ឧិតុសមាស

[១៣០] វិសេសនបុព្វបទកម្មធារយសមាសនុ៎ះឯង កាលបើមានសំខ្យាសព្ទជាបទវិសេសនៈនៅខាងដើម ក៏ត្រឡប់ឲ្យ

---

១ ច-សព្ទនិងឥតិ-សព្ទនេះ ដាក់មកយ៉ាងនេះក៏បាន មិនបាច់ដាក់មកដូចវិគ្គហៈខាងលើក៏បាន, ដែលដាក់មក ក៏គ្រាន់តែជានិបាត-សព្ទរាំងឃ្លារបស់បទបុណ្ណោះ នឹងមានសេចក្ដីពិសេសអ្វីជាងដែលមិនដាក់មកនោះក៏ទេ ។

ឈ្មោះថា "ទិគុសមាស" វិញ ។ ទិគុសមាសនោះ មាន ២ យ៉ាង គឺ សមាហារទិគុ ១ អសមាហារទិគុ ១ ។

សមាហារទិគុ

ទិគុសមាសដែលបំប្លួញនាមសព្ទមានសេចក្ដីជា ពហុវចនៈ ធ្វើឲ្យជាឯកវចនៈនបុំសកលិង្គវិញ ហៅថា សមាហារទិគុ ឧ. តយោ-លោកា > តិលោកំ "លោកបី", ចតស្សោ-ទិសា > ចតុទ្ទិសំ "ទិសបួន", បញ្ច-ឥន្ទ្រិយានិ > បញ្ចិន្ទ្រិយំ "ឥន្ទ្រិយប្រាំ", ឆ-ទ្វារានិ > ឆទ្វារំ "ទ្វារប្រាំមួយ" ។

អសមាហារទិគុ

ទិគុសមាសដែលមិនបំប្លួញនាមសព្ទឲ្យជាឯកវចនៈ នបុំ-សកលិង្គ ហៅថា អសមាហារទិគុ ឧ. ឯកោ-បុគ្គលោ > ឯក-បុគ្គលោ "បុគ្គលម្នាក់", ចតស្សោ-ទិសា > ចតុទ្ទិសា "ទិសបួនទាំងឡាយ", បញ្ច-ពលានិ > បញ្ចពលានិ "កម្លាំងប្រាំទាំង-ឡាយ", សត្ត-រតនានិ > សត្តរតនានិ "រតនៈ ៧ ទាំងឡាយ" ។

តប្ផុរិសសមាស

[១៣១] នាមសព្ទដែលផ្សំនឹងវិភត្តិនាមមានទុតិយាវិភត្តិជាដើម ហើយបំប្រួញរួមចូលជាមួយនឹងបទខាងចុងដែលមានវិភត្តិផ្សេងគ្នា ហៅថា តប្ផុរិសសមាស, មាន ៦ យ៉ាង គឺ ទុតិយាតប្ផុរិសៈ ១ តតិយាតប្ផុរិសៈ ១ ចតុត្ថីតប្ផុរិសៈ ១ បញ្ចមី-តប្ផុរិសៈ ១ ឆដ្ឋីតប្ផុរិសៈ សត្តមីតប្ផុរិសៈ ១ ។ រាប់ឧក-យតប្ផុរិសៈ ១ ដែលមានដំណើរផ្សេងពីតប្ផុរិសៈទាំង ៦ នោះ បញ្ចូលមកផង ជា ៧ យ៉ាង ។

ឧតិយាតប្ផុរិសៈ

សុខំ-បត្តោ > សុខប្ផត្តោ (ជនោ) "(ជន) ដល់ហើយនូវសេចក្ដីសុខ", គាមំ-គតោ > គាមគតោ (បុរិសោ) "(បុរស) ទៅហើយកាន់ស្រុក", អរញ្ញំ-គតោ > អរញ្ញគតោ (បុរិសោ) "(បុរស) ទៅហើយកាន់ព្រៃ", សព្វរត្តឹ-សោភនោ > សព្វរត្ដិ-សោភនោ (ចន្ទោ) "(ព្រះចន្ទ) ល្អអស់រាត្រីទាំងមូល" ។

តតិយាតប្បុរិសៈ

សល្លេន-រិទ្ធោ > សល្លរិទ្ធោ (មិគោ) "ម្រឹគ) ដែលសរមុតហើយ" ឬ "(ម្រឹគ) ដែលព្រានបាញ់ហើយដោយសរ", អស្ស-ន (យុត្តោ)-រថោ > អស្សរថោ "រថ (ដែលជនទឹមហើយ) ដោយសេះ", អសិនា - កលហោ > អសិកលហោ "ជម្លោះដោយដាវ" ឬ "ជម្លោះព្រោះដាវ", មគ្គេន - (សម្ពយុត្តំ)-ចិត្តំ > មគ្គចិត្តំ "ចិត្ត (ប្រកបព្រមហើយ) ដោយមគ្គ" ។

ចតុត្ថីតប្បុរិសៈ

កឋិនស្ស-ទុស្សំ > កឋិនទុស្សំ "សំពត់ដើម្បីកឋិន" ឬ "សំពត់ (ដែលជននាំមកហើយ) ដើម្បីកឋិន", អាគន្តុកស្ស-ភត្តំ > អាគន្តុកភត្តំ "ភត្តដើម្បីអាគន្តុកៈ", គមិកស្ស-ភត្តំ > គមិកភត្តំ "ភត្តដើម្បីភិក្ខុអ្នកគួរដើម្បីទៅ", សង្ឃស្ស-ភត្តំ > សង្ឃភត្តំ "ភត្តដើម្បីសង្ឆ" ។

បញ្ចមីតប្បុរិស:

រញ្ញោ-ភយំ > រាជភយំ "ភ័យអំពីស្តេច", ចោរម្ហា-ភយំ > ចោរភយំ "ភ័យអំពីចោរ", ពន្ធនា-មុត្តោ > ពន្ធនមុត្តោ (សត្តោ) "(សត្ត) រួចហើយចាកចំណង", មេឋុនស្មា-អបេតោ > មេឋុ-នាបេតោ (បព្ធជិតោ) "(បព្ធជិត) រៀរហើយចាកមេឋុន" ។

ឆដ្ឋីតប្បុរិស:

រញ្ញោ-បុត្តោ > រាជបុត្តោ "កូននៃស្តេច", នទិយា-តីរំ > នទីតីរំ "ត្រើយនៃស្ទឹង", សារិយា-បុត្តោ > សារីបុត្តោ[1] "កូននៃនាងព្រាហ្មណីឈ្មោះសារី = (ព្រះសារីបុត្ត)", រុក្ខស្ស-សាខា > រុក្ខសាខា "មែកនៃឈើ" ។

សត្តមីតប្បុរិស:

រូបេ-សញ្ញា > រូបសញ្ញា "សេចក្តីសម្គាល់ក្នុងរូប", សំ-សារេ-ទុក្ខំ > សំសារទុក្ខំ "សេចក្តីទុក្ខក្នុងសំសារ", វនេ-បុប្ផំ >

---

១ នទី និងសារី ជាឈ្ម ការន្តឥត្ថីលិង្គ, កាលបើរួមចូលជាបទសមាសយ៉ាងនេះ ត្រូវទុកឲ្យគង់នៅតាមរូបដើម, កុំរស្ស: ឈ្ម ជា ឥ ដូចឈ្ម ការន្តបុំលិង្គយ៉ាង សេដ្ឋិបុត្តោ, ហត្ថិទន្តា ជាដើមនោះឡើយ ។

វនបុប្ផំ "ផ្ការក្នុងព្រៃ", នទិយំ-មច្ចា > នទីមច្ចា "ត្រីក្នុងស្ទឹងទាំងឡាយ", ឧក្ខលិយំ-ភត្តំ > ឧក្ខលិភត្តំ "បាយក្នុងឆ្នាំង" ។

ឧភយតប្ផុរិសៈ

កម្មធារយសមាសក្តី ទិគុសមាសក្តី បើមាន "ន" និ-បាតសព្ទ នៅខាងដើម ដែលផ្លាស់ធ្វើជា "អ" ឬជា "អ័ន" នោះបែរជាឲ្យឈ្មោះថា ឧភយតប្ផុរិសសមាស ទៅវិញ ។. ន-ព្រាហ្មណោ > អព្រាហ្មណោ "ព្រាហ្មណ៍មិនមែន គឺមិនមែនព្រាហ្មណ៍", ន-បញ្ចគវំ > អបញ្ចគវំ "គោប្រាំមិនមែន គឺមិនមែនគោប្រាំ", ន-អរិយោ > អនរិយោ "ព្រះអរិយៈមិនមែន គឺមិនមែនព្រះអរិយៈ" , ន-អសេ្សា > អនសេ្សា "សេះមិនមែន គឺមិនមែនសេះ" ។

សមាសនេះ បើមិនហៅ ឧភយតប្ផុរិសៈ នឹងហៅថា "នបុព្វបទកម្មធារយសមាស" ដូច្នេះវិញក៏បាន ។ បើព្យញ្ជនៈនៅខាងចុង "ន", ត្រូវផ្លាស់ "ន" ជា "អ" ដោយមេសូត្រ

អត្តន្ទស្សតប្ប៉ុរិសៃ ដូច អព្រាហ្មណោ ជាដើម, បើស្រៈនៅខាងចុង "ន", ត្រូវផ្លាស់ "ន" ជា "អ័ន" ដោយមេសូត្រ សរអ័ន ដូច អនស្សោ ជាដើម ។

តប្ប៉ុរិសសមាសទាំង ៦ តាំងពីទុតិយាតប្ប៉ុរិសៈដល់សត្តមី-តប្ប៉ុរិសៈ ដូចបាននិយាយមកហើយនោះ ប្លែកគ្នាពីកម្មធារយ-សមាសដូច្នេះគឺ កម្មធារយសមាសមានវិភត្តិនិងវចនៈ ស្មើគ្នា បទ ១ ជាប្រធាន បទ ១ ជាវិសេសនៈ ឬជាវិសេសនៈទាំងពីរបទ មានបទឯទៀតជាប្រធាន, ឯតប្ប៉ុរិសសមាសនេះ មានវិភត្តិនិងវចនៈមិនស្មើគ្នាដូច្នោះទេ ។

ទ្វន្ទ្វសមាស

[១៣២] នាមសព្ទតាំងពីពីរបទឡើងទៅដែលមានវិភត្តិស្មើគ្នា បំប្លែងចូលជាបទ ១ ហៅថា ទ្វន្ទ្វសមាស ។ នោះពោលដោយសង្ខេប ដើម្បីឲ្យអ្នកសិក្សាសង្កេតបានដោយងាយ កំណត់ឲ្យឈ្មោះត្រឹមតែ ២ យ៉ាង គឺ សមាហារៈ ១ អសមា-ហារៈ ១ (ដូចទិគុសមាសដែរ) ។

សមាហារទ្វន្ទ:

ទ្វន្ទសមាសដែលបំប្រួញនាមសព្ទបទខាងចុងបំផុត, ទោះជាបុំលិង្គក្តី ឥត្ថីលិង្គក្តី, ឲ្យជានបុំសកលិង្គឯកវចន: ឬសព្ទខាងចុងបំផុតដែលជានបុំសកលិង្គស្រាប់ ក៏ឲ្យនៅជានបុំសក-លិង្គឯកវចន:ដូចដែល ហៅថា សមាហារទ្វន្ទ: ២. សមថោ ច-វិបស្សនា ច > សមថវិបស្សនំ "សមថ:និង[1] វិបស្សនា", កាកោ ច-ឧលូកោ ច > កាកោលូកំ "ក្អែកនិងមៀម", បណ្ណ្ណ ច-បុប្ផំ ច-ផលំ ច > បណ្ណ្ណបុប្ផផលំ "ស្លឹកនិងផ្កានិងផ្លែ", ហត្ថី ច-អស្សោ ច-រថោ ច-បត្តិកោ ច > ហត្ថិអស្សរថបត្តិកំ ឬ ហត្ថ្យស្សរថបត្តិកំ "ដំរីនិងសេះនិងរថនិងពលថ្មើរជើង" ។

អសមាហារទ្វន្ទ:

ទ្វន្ទសមាស ដែលបំប្រួញនាមសព្ទបទខាងចុងបំផុតឲ្យជាពហុវចន: តាមដំណើរលិង្គ ហៅថា អសមាហារ: ២. សមណោ ច-ព្រាហ្មណោ ច > សមណាព្រាហ្មណា "សមណ: និងព្រាហ្មណ៍ទាំងឡាយ", ភិក្ខុ ច-សាមណេរោ ច >

---

១ ពាក្យថា "និង" នេះ ជាជំនួសពាក្យថា "រី" (ផង) ដែលប្រែចេញមកពី ច-សព្ទក្នុងវិគ្គហ:។ ២ ជា ហត្ថ្យស្សរថបត្តិកំ ក៏បាន ។

ភិក្ខុសាមណេរា "ភិក្ខុនិងសាមណេរទាំងឡាយ", បណ្ណំ ច-
បុប្ផំ ច-ផលំ ច > បណ្ណបុប្ផផលានិ "ស្លឹកនិងផ្កានិងផ្លែ
ទាំងឡាយ", ទេវោ ច-មនុស្សោ ច-នាគោ ច-អសុរោ ច-
គន្ធព្វោ ច > ទេវមនុស្សនាគាសុរគន្ធព្វា "ទេវតានិងមនុស្សនិង
នាគនិងអសុរនិងគន្ធព្វទាំងឡាយ" ។

អព្យយីភាវសមាស

[១៣៣] សមាសដែលមានឧបសគ្គ ឬនិបាតនៅខាង
ដើមហើយជានបុំសកលិង្គ, បើទុកជាពហុវចនៈក៏មានអាការជា
នបុំសកលិង្គឯកវចនៈ ហៅថា អព្យយីភាវសមាស ។ នោះពោល
ដោយសង្ខេប ដើម្បីឲ្យកុលបុត្រអ្នកសិក្សាសង្កេតបានដោយ
ងាយ កំណត់ឲ្យឈ្មោះត្រឹមតែ ២ យ៉ាង គឺ ឧបសគ្គបុព្វកៈ ១
និបាតបុព្វកៈ ១ ។ ដែលមានឧបសគ្គនៅខាងដើម ហៅថា ឧប-
សគ្គបុព្វកៈ ឬ ឧបសគ្គបុព្វកាព្យយីភាវៈ, ដែលមាននិបាតនៅ
ខាងដើម ហៅថា និបាតបុព្វកៈ ឬ និបាតបុព្វកាព្យយីភាវៈ[1] ។

---

១ ហៅថា ឧបសគ្គបុព្វបទ, និបាតបុព្វបទ ឬ ឧបសគ្គបុព្វបទាព្ស-
យីភាវៈ, និបាតបុព្វបទាព្យយីភាវៈ ដូច្នេះក៏បាន ។

ឧបសគ្គបុព្វកៈ

នគរស្ស-សមីបំ > ឧបនគរំ "ទីជិតនៃនគរ", នគរស្ស-សមីបេ-វត្តតី´ តិ-វា> ឧបនគរំ "ម្យ៉ាងទៀតថា (កថា) ប្រព្រឹត្តទៅក្នុងទីជិតនៃនគរ" (ផ្លាស់ "សមីប" ជា "ឧប" ដោយនិបាតសូត្រ), ទរថស្ស-អភាវោ > និទ្ទរថំ "កិរិយាមិនមាននៃសេចក្តីក្រវល់ក្រវាយ" (ផ្លាស់ "អភាវ" ជា "និ" ដោយនិបាតសូត្រ), សោតស្ស-បតិវត្តតី´ តិ > បតិសោតំ (នាវា) "(ទូក) ប្រព្រឹត្តច្រាសនូវខ្សែទឹក", អត្តានំ-អធិវត្តតី តិ > អជ្ឈត្តំ (ធម្មជាតំ) "(ធម្មជាត) ប្រព្រឹត្តសង្កត់នូវខ្លួន" (ផ្លាស់ "អធិ" ជា "អជ្ឈ" ដោយព្យញ្ជ-នាទេសសន្ធិ ត្រង់លេខបព្ទ: ២៤) ។

ឌិចាតបុព្វកៈ

រុឡ្ហានំ-បដិបាដិ > យថារុឡ្ហំ "លំដាប់នៃជនចម្រើន = (លំ-ដាប់នៃជនចាស់), រុឡ្ហានំ-បដិបាដិយា-យេ-យេ-រុឡ្ហា-ព្រាហ្ម-ណា-និសីទន្តិ-វា > យថារុឡ្ហំ (ព្រាហ្មណា) "ម្យ៉ាងទៀតថា (ព្រាហ្មណ៍ចាស់ទាំងឡាយ) អង្គុយតាមលំដាប់នៃជនចាស់" (ផ្លាស់ "បដិបាដិ" ជា "យថា" ដោយនិបាតសូត្រ), បព្ទតស្ស-

តិរោ > តិរោបព្វតំ "ខាងក្រៅនៃភ្នំ", បាសាទស្ស-អន្តោ > អន្តោ-បាសាទំ "ខាងក្នុងនៃប្រាសាទ", ភត្តស្ស-បច្ឆា > បច្ឆាភត្តំ "កាលជាខាងក្រោយនៃភត្ត" ។

ពហុព្វីហិសមាស

[១៣៤] សមាសដែលមានបទឯទៀត (អញ្ញបទ) ស្ទុះពីក្នុងវិគ្គហៈចេញមកជាប្រធាន ហៅថា ពហុព្វីហិសមាស ។ នោះ ពោលតាមអំណាចវិភត្តិ មាន ៦ យ៉ាង គឺ ទុតិយាពហុព្វីហិ ១ តតិយាពហុព្វីហិ ១ ចតុត្ថីពហុព្វីហិ ១ បញ្ចមីពហុព្វីហិ ១ ឆដ្ឋីពហុព្វីហិ ១ សត្តមីពហុព្វីហិ ១ ។

ទុតិយាពហុព្វីហិ

កំណត់យកបទជាទុតិយាវិភត្តិក្នុងវិគ្គហៈ ដែលស្ទុះចេញជាប្រធាននៃបទសមាសជាគ្រឿងសម្គាល់ ដូច្នេះ ៖

អាគតា-សមណា-យំ-សោ > អាគតសមណោ (អាវ-មោ) "(អារាម) មានសមណៈមកហើយ", រុទ្ធ-លតា-យំ-សោ > រុទ្ធ-លតោ (រុក្ខោ) (ឈើ) មានវល្លិឡើងហើយ",

សម្បត្តា-ភិក្ខូ-យំ-សោ > សម្បត្តភិក្ខុ (អាវាសោ) "(អាវាស) មានភិក្ខុដល់ព្រមហើយ", អភិរុទ្ធោ-វានរោ-យំ-សោ > អភិរុទ្ធ-វានរោ (រុក្ខោ) "(ឈើ) មានស្វាឡើងហើយ" ។

ឥតិយាពហុព្វីហិ

កំណត់យកបទជាតតិយាវិភត្តិក្នុងវិគ្គហៈ ដែលស្ទុះចេញជាប្រធាននៃបទសមាសជាគ្រឿងសម្គាល់ ដូច្នេះ ៖

ជិតានិ-ឥន្ទ្រិយានិ-យេន-សោ > ជិតិន្ទ្រិយោ (សមណោ) "(សមណៈ) មានឥន្ទ្រិយឈ្នះហើយ", កតំ-បុញ្ញំ-យេន-សោ) កតបុញ្ញោ (ជនោ) "(ជន) មានបុណ្យធ្វើហើយ", អាហិតោ-អគ្គិ-យេន-សោ > អាហិតគ្គិ (ព្រាហ្មណោ) "(ព្រាហ្មណ៍) មានភ្លើងបូជាហើយ"។ នឹងរៀងបាឡីឲ្យមានបទវិសេសនៈនៅខាងចុងវិញក៏បាន ២. អគ្គិ-អាហិតោ-យេន-សោ > អគ្យាហិតោ (ព្រាហ្មណោ) "(ព្រាហ្មណ៍) មានភ្លើងបូជាហើយ" ។

ចតុត្ថីពហុព្វីហិ

កំណត់យកបទជាចតុត្ថីវិភត្តិក្នុងវិគ្គហៈ ដែលស្ទុះចេញជាប្រធាននៃបទសមាសជាគ្រឿងសម្គាល់ ដូច្នេះ ៖

ទិន្នោ-សុង្គោ-យស្ស-សោ > ទិន្នសុង្គោ (រាជា) "(ស្តេច) មានសួយគឺអ្នកនគរថ្វាយហើយ", កតំ-ទណ្ឌកម្មំ-យស្ស-សោ > កតទណ្ឌកម្មោ (សិស្សោ) "(សិស្ស) មានទណ្ឌកម្មគឺអាចារ្យធ្វើហើយ", សញ្ញាតោ-សំវេគោ-យស្ស-សោ > សញ្ញាតសំវេគោ (ភិក្ខុ) "(ភិក្ខុ) មានសេចក្តីសំវេគកើតព្រមហើយ", ទិន្នោ-យសោ-យស្សា-សា > ទិន្នយសា (ទេវី) "(នាងទេវី) មានយសគឺស្តេចព្រះរាជទានហើយ" ។

បញ្ចមីពហុព្ជីហិ

កំណត់យកបទជាបញ្ចមីវិភត្តិក្នុងវិគ្គហៈ ដែលស្ទុះចេញជាប្រធាននៃបទសមាសជាគ្រឿងសម្គាល់ ដូច្នេះ ៖

និគ្គតា-ជនា-យស្មា-សោ > និគ្គតជនោ (គាមោ) "(ស្រុក) មានជនចេញហើយ", បតិតានិ-ផលានិ-យស្មា-សោ > បតិ-តប្ផលោ (រុក្ខោ) "(ឈើ) មានផ្លែជ្រុះហើយ", វីតោ-រាគោ-យស្មា-សោ > វីតរាគោ (ភិក្ខុ) "(ភិក្ខុ) មានរាគៈទៅប្រាសហើយ", អបគតា-សិរី-យស្មា-សោ > អបគតសិរី (ជនោ) "(ជន) មានសិរីទៅប្រាសហើយ" ។

ឆដ្ឋីពហុព្វីហិ

កំណត់យកបទជាឆដ្ឋីវិភត្តិក្នុងវិគ្គហៈ ដែលស្នុះចេញជាប្រធាននៃបទសមាសជាគ្រឿងសម្គាល់ ដូច្នេះ ៖

ខីណា-អាសវា-យស្ស-សោ > ខីណាសវោ (ភិក្ខុ) "(ភិក្ខុ) មានអាសវៈអស់ហើយ", សន្តំ-ចិត្តំ-យស្ស-សោ > សន្តចិត្តោ (ជនោ) "(ជន) មានចិត្តរម្ងាប់ហើយ", ឆិន្ន-ហត្ថា-យស្ស-សោ > ឆិន្នហត្ថោ (បុរិសោ) "(បុរស) មានដៃដាច់ហើយ" នឹងរៀងបាឡីឲ្យមានបទវិសេសនៈនៅខាងចុងវិញក៏បាន ២. ហត្ថា-ឆិន្ន-យស្ស-សោ > ហត្ថច្ឆិន្នោ (បុរិសោ) "(បុរស) មានដៃដាច់ហើយ" ។

ឧបមាពហុព្វីហិ

សមាសដែលមានបទបឋមាវិភត្តិជាឧបមា មានបទឆដ្ឋីវិភត្តិក្នុងវិគ្គហៈស្នុះចេញជាប្រធាន ហៅថា ឆដ្ឋីឧបមាពហុព្វីហិ ២. សុវណ្ណវណ្ណោ ឥវ-វណ្ណោ-យស្ស-សោ > សុវណ្ណវណ្ណោ (តថាគតោ) (ព្រះតថាគត) មានសម្បុរដូចជាសម្បុរនៃមាស",

ព្រហ្មសរោ ឥវ-សរោ-យស្ស-សោ > ព្រហ្មសរោ (តថាគតោ) "(ព្រះតថាគត) មានសំឡេងដូចជាសំឡេងនៃព្រហ្ម", និគ្រោ-ធបរិមណ្ឌលោ ឥវ-បរិមណ្ឌលោ-យស្ស-សោ > និគ្រោធបរិ-មណ្ឌលោ (រាជកុមារោ) "(រាជកុមារ) មានបរិមណ្ឌលដូចជាបរិមណ្ឌលនៃដើមជ្រៃ" ។

ឧបុត្ត្ងបឧធដ្ឋ៊ីពហុព្ធ៊ីហិ

ធដ្ឋ៊ីពហុព្ធ៊ីហិសមាសដែលមានសេចក្ដីជាបដិសេធ, លោកឲ្យឈ្មោះថា នបុត្ត្ងបទធដ្ឋ៊ីពហុព្ធ៊ីហិ ២. នត្ថិ-ឥស្ស-សមោ´ តិ > អសមោ (តថាគតោ) "(ព្រះតថាគត) មានបុគ្គលស្មើមិនមាន = (ឥតមានបុគ្គលស្មើ)", នត្ថិ-ឥស្ស-បដិបុគ្គលោ´តិ > អប្ប្ដិបុគ្គលោ (តថាគតោ) "(ព្រះតថាគត) មានបុគ្គលប្រៀបមិនមាន = (ឥតមានបុគ្គលប្រៀប), នត្ថិ-ឯតស្ស-សទ្ធា´ តិ > អស្ស្ធោ (ជនោ) "(ជន) មានសទ្ធាមិនមាន = (ជន គ្មានសទ្ធា ឬ ឥតសទ្ធា)", នត្ថិ-ឯតស្ស-បុត្តោ´តិ > អបុត្តកោ (ជនោ) "(ជន) មានកូនមិនមាន = (ជនគ្មានកូន ឬ ឥតកូន)" (ចុះ "ក" បច្ច័យដោយមេសូត្រ សព្ធ្ងតោកោ) ។

ឆដ្ឋីភិន្នាធិការណាពហុព្វីហិ

ពហុព្វីហិសមាសដែលមានវិគ្គហៈ កំណត់ដោយបទមានវិភត្តិផ្សេងគ្នា គឺមានបទជាទុតិយា ឬតតិយា ឬសត្តមីវិភត្តិសម្ពន្ធ ចូល នឹងបទជាបឋមាវិភត្តិហើយមានបទជាឆដ្ឋីវិភត្តិស្ទុះចេញមកជាប្រធាន ហៅថា ឆដ្ឋីភិន្នាធិការណាពហុព្វីហិ[1] ឧ. ក) ឯការត្តឹ-វ៉ាសោ-អស្សាតិ > ឯការត្តិវ៉ាសោ (ជនោ) "(ជន) មានកិរិយានៅអស់យប់មួយ" ។ ខ) ឧរសិ-លោមានិ-យស្ស-សោ > ឧរសិ-លោមោ (បុរិសោ) "(បុរស) មានរោមឆ្វដ៏ទ្រូង", អសិ-ហត្ថេ-យស្ស-សោ > អសិហត្ថោ (យោធោ) "(ទាហាន) មានដាវក្នុងដៃ", គ) សមានេន-សំវ៉ាសោ-អស្សាតិ > សមានសំវ៉ាសោ (ជនោ) "(ជន) មានកិរិយានៅរួមដោយជនស្មើគ្នា" ។

---

១ សមាសនេះ បើហៅតាមដំណើរវិគ្គហៈដើម្បីឲ្យអ្នករៀនងាយយល់នោះត្រង់ ក)គួរហៅថាទុតិយាភិន្នាធិការណឆដ្ឋីពហុព្វីហិ, ត្រង់ ខ) គួរហៅថា សត្តមីភិន្នាធិការណឆដ្ឋីពហុព្វីហិ, ត្រង់ គ) គួរហៅ ថា តតិយាភិន្នាធិការណឆដ្ឋីពហុព្វីហិ, ប៉ុន្តែក្នុងបការណៈទាំង ពួង ប្រាប់ឈ្មោះត្រឹមតែថាភិន្នាធិការណពហុព្វីហិ ឬ ឆដ្ឋីភិន្នាធិការណពហុ-ព្វីហិ ប៉ុណ្ណោះព្រោះហេតុដូច្នោះយើងត្រូវហៅតាមតែន័យក្នុងបការណៈទាំងពួងបានហើយ ។

សត្តមីពហុព្វីហិ

កំណត់យកបទជាសត្តមីវិភត្តិក្នុងវិគ្គហៈ ដែលស្ទុះចេញជាប្រធាននៃបទសមាសជាគ្រឿងសម្គាល់ ដូច្នេះ ៖

សម្ឆន្នានិ-សស្សានិ-យស្មឹ-សោ > សម្ឆន្នសស្សោ (ជនបទោ) "(ជនបទ) មានសំទូងដល់ព្រមហើយ", ពហវោ-នទិ-យោ-យស្មឹ-សោ > ពហុនទិកោ (ជនបទោ) "(ជនបទ) មានស្ទឹងច្រើន" (ចុះ "ក" បច្ច័យដោយមេសូត្រ នទិម្ហាច), បិតា-សិរី-យស្មឹ-សោ > បិតសិរី (ជនো) "(ជន) មានសិរីបិតនៅ", បិតំ-បេមំ-យស្មឹ-សោ > បិតប្បេមោ[1] (ជនো) "(ជន) មានសេចក្ដីស្រឡាញ់បិតនៅ" ។

សមាសមានផ្ទ

ពហុព្វីហិសមាសដែលសម្ដែងមកហើយនេះ ជាបែបតែមួយជាន់ មិនមានសមាសឯទៀតនៅលាយខាងក្នុងផងឡើយ,

---

១ ពហុព្វីហិសមាសទាំង ៦ បើចងវិគ្គហៈឲ្យមានឥតិ-សព្ទរាំងថា: អាគតា-សមណា-យន្តិ > អាគតសមណោ ឬ អាគតា-សមណា-ឥមន្តិ > អាគតសមណោ (អារាមោ) ។ បេ ។ បិតំ-បេមំ-យស្មិន្តិ > បិតប្បេមោ ឬ បិតំ-បេមំ-អស្មិន្តិ > បិតប្បេមោ (ជនো) ដូច្នេះក៏បាន។ វិគ្គហៈ ស្លែកពីបែបនេះទៅទៀតក៏មាន, ប៉ុន្តែគង់អាចកំណត់ដឹងថាជាពហុព្វីហិសមាសបានដូចគ្នាពីព្រោះមានគ្រឿងចំណាំដោយសព្ទ ២ បទដែលមានបទទុតិយាវិភត្តិជាដើម ស្ទុះចេញពីក្នុងវិគ្គហៈមកជាបទប្រធាននៃសមាស ចេញដំណើរសម្ដីថា "មាន" ។

ពហុព្វីហិដែលមានសមាសឯទៀត នៅលាយខាងក្នុងផងនោះ ហៅដោយសន្ទតិថា "សមាសមានផ្ទៃ" ឬ "សមាសផើម" ព្រោះសមាសនេះប្រៀបដូចស្ត្រីមានផ្ទៃពោះ ដូចឧទាហរណ៍តទៅនេះ

ធម្មោ ឯវ-ចក្កំ > ធម្មចក្កំ "ចក្រគឺធម៌" (អវធារណបុព្វបទ-កម្មធារយ:), បវរ-ធម្មចក្កំ > បវរធម្មចក្កំ "ចក្រគឺធម៌ដ៏ប្រសើរ" (វិសេសនបុព្វបទកម្មធារយ:, បវត្តិតំ-បវរធម្មចក្កំ-យេន-សោ > បវត្តិតបវរធម្មចក្កោ (ភគវា) "ព្រះមានជោគ) មានធម៌ដ៏ប្រសើរ ឲ្យប្រព្រឹត្តទៅហើយ" (ឈ្មោះតតិយាពហុព្វីហិ, មានកម្មធារយ-សមាស ២ នៅខាងក្នុង) ។ គន្ធោ ច-មាលា ច > គន្ធមាលា "គ្រឿងក្រអូបនិងផ្កាកម្រងទាំងឡាយ" (អសមាហារទ្វន្ទ:), គន្ធមាលា-អាទយោ-យេសំ-តានិ > គន្ធមាលាទីនិ (វត្ថូនិ) "(វត្ថុទាំងឡាយ) មានគ្រឿងក្រអូបនិងផ្កាកម្រងជាដើម" (ឈ្មោះឆដ្ឋីតុល្យាធិករណពហុព្វីហិ[1] មានទ្វន្ទ្វសមាស ១ នៅខាងក្នុង), គន្ធមាលាទីនិ-ហត្ថេសុ-យេសំ-តេ > គន្ធមាលាទិហត្ថា (មនុស្សា) "(មនុស្សទាំងឡាយ) មានវត្ថុ មានគ្រឿងក្រអូប

---

១ ហៅឲ្យងាយយល់ថា: បឋមាតុល្យាធិករណឆដ្ឋីពហុព្វីហិ ។

និងផ្ការកម្រងជាដើមក្នុងដៃ″ (ឈ្មោះឆដ្ឋីភិន្នាធិករណពហុព្វីហិ មានទ្វន្ទ្វសមាស ១ និងពហុព្វីហិសមាស ១ នៅខាងក្នុង) ។

សហបុព្វបទពហុព្វីហិសមាស

មានសមាសម្យ៉ាងទៀត មានដំណើរវិគ្គហៈជា កត្តុសាធនៈ (ក្រិត) ប៉ុន្តែដោយសារមានសហ-សព្ទ នៅខាងដើម ជាគ្រឿងសម្គាល់ ក៏កំណត់ឲ្យឈ្មោះថា សហបុព្វបទពហុព្វីហិ ទៅវិញ ឧ. សហ-បុត្តេន-យោ-វត្តតី´តិ > សបុត្តោ (បិតា) "(បិតា) ប្រព្រឹត្ត ទៅមួយអន្លើដោយកូន = (បិតាព្រមទាំងកូន)″, សហ-មច្ឆេរេន-យំ-វត្តតី´តិ > សមច្ឆេរំ (ចិត្តំ) "(ចិត្ត) ប្រព្រឹត្តទៅមួយអន្លើដោយ សេចក្តីកំណាញ់″, សហ-បរិវារេន-យោ-វត្តតី´តិ > សបរិវារោ (ថេរោ) "ព្រះថេរៈ) ប្រព្រឹត្តទៅមួយអន្លើដោយបរិវារ = (ព្រះថេរៈ ព្រមទាំងបរិវារ)″, សហ-រញ្ញា-យា-វត្តតី´តិ > សរាជិកា (បរិសា) "(បរិស័ទ) ប្រព្រឹត្តទៅមួយអន្លើដោយស្តេច = (បរិស័ទព្រមទាំងស្តេច គឺបរិស័ទ ដែលមានស្តេចគង់ជាប្រធាននៅនោះផង) ។

---

១ ហៅឲ្យងាយយល់ថា សត្តមីភិន្នាធិករណ-ឆដ្ឋីពហុព្វីហិ ។

ឯកសេសសមាស

[១៣៥] អសមាហារទ្វន្ទ្វសមាសដែលលុបបទឯទៀតចេញ ទុកឲ្យនៅសល់តែ ១ បទ ហៅថា ឯកសេសសមាស ប្រែថា "សមាសសល់នៅតែសព្ទមួយ" ឬថា សមាសមានសព្ទមួយ ជាចំណែកសល់នៅ" ។ សមាសនេះ ក្នុងកច្ចាយនបករណ៍ លោកសម្តែងទៅខាងប៉ែកតទ្ធិត ត្រង់មេសូត្រ សរូបានមកសេ-ស្ងសកឺ, ជាសមាសមានឈ្មោះដោយឡែក មិនរាប់បញ្ចូលក្នុង ពួកសមាសទាំង ៦ ឈ្មោះ ដែលបាននិយាយមកហើយក្នុងខាង ដើមនោះទេ ។ សមាសនេះ សម្តែងតាមប្រភេទនៃវិធីលុបមាន ២ យ៉ាង គឺ បុព្វេកសេសៈ ១ បរេកសេសៈ ១ ។ សមាសដែល លុបបទខាងចុងទុកឲ្យសល់បទខាងដើម ហៅថា បុព្វេកសេសៈ ឧ. ឧបាសកោ ច-ឧបាសិកា ច > ឧបាសកា "ឧបាសកនិង ឧបាសិកាទាំងឡាយ", មាតា ច-បិតា ច > មាតរោ "មាតា និងបិតាទាំងឡាយ", ទហរោ ច-សាមណេរោ ច > ទហរា "ភិក្ខុកំលោះនិងសាមណេរទាំងឡាយ", សីតំ ច-ឧណ្ហំ ច > សីតានិ "រដូវត្រជាក់និងរដូវក្តៅទាំងឡាយ" ។ សមាសដែល

លុបបទខាងដើម ទុកឲ្យសល់បទខាងចុង ហៅថា បរេកសេសៈ ២. ឧបាសកោ ច-ឧបាសិកា ច > ឧបាសិកា "ឧបាសកនិងឧបាសិកាទាំងឡាយ", មាតា ច-បិតា ច > បិតរោ "មាតានិងបិតាទាំងឡាយ", ទហរោ ច-សាមណេរោ ច > សាមណេរា "ភិក្ខុកំលោះនិងសាមណេរទាំងឡាយ", សីតំ ច-ឧណ្ហំ ច > ឧណ្ហានិ "រដូវត្រជាក់និងរដូវក្តៅទាំងឡាយ" ។

សមាសនេះ សម្តែងតាមប្រភេទនៃរូបសព្ទដែលទុកឲ្យសល់, មាន ២ យ៉ាង គឺ សរូបេកសេសៈ ១ វិរូបេកសេសៈ ១ ។ សមាសដែលមានរូបសព្ទស្មើគ្នា គឺទាំង ២ បទជាសព្ទមានរូបតែមួយ ហៅថា សរូបេកសេសៈ ២. បុរិសោ ច-បុរិសោ ច > បុរិសា "បុរសនិងបុរសទាំងឡាយ", យុគា ច-យុគា ច > យុគា "គូនិងគូទាំងឡាយ" ។ សមាសដែលមានរូបសព្ទខុសគ្នា គឺសព្ទទាំង ២ មានរូបផ្សេងគ្នា ប៉ុន្តែមានសេចក្តីជាគូនឹងគ្នាហៅថា វិរូបេកសេសៈ ២. មាតា ច-បិតា ច > មាតរោ ឬ បិតរោ "មាតានិងបិតាទាំងឡាយ", សារីបុត្តោ ច-មោគ្គល្លានោ ច > សារីបុត្តា ឬ មោគ្គល្លានា "ព្រះសារីបុត្រនិងព្រះមោគ្គល្លានទាំងឡាយ" ។

ឬ សព្ទដែលទុកឲ្យសល់នោះជាសព្ទ ផ្ទាស់រូបឲ្យខុសចាករូបដើម របស់សព្ទទាំង ២ ក្នុងវិគ្គហៈ ក៏ហៅថា រ៉ូបេកសេសៈដែរ ។. ទស ច-ទស ច > រ៉ីស "ដប់និងដប់" គឺ "២០", ទស ច-ទស ច-ទស ច > ត្រ៉ីស "ដប់និងដប់និងដប់" គឺ "៣០" ... ។

វិគ្គហៈនៃសមាសក្នុងលិង្គ៣

[១៣៦] សមាសខ្លះដែលមានវិគ្គហៈប្រើបានទាំង ៣ លិង្គ ដូច្នេះ ៖

តប្បុរិសសមាស

ឯកវចនៈ

(បុ.) គាមំ - គតោ > គាមគតោ (បុរិសោ),

(ឥ.) គាមំ - គតា > គាមគតា (ឥត្ថី),

(នបុ.) គាមំ - គតំ > គាមគតំ (កុលំ) ។

ពហុវចនៈ

(បុ.) គាមំ - គតា > គាមគតា (បុរិសា),

(ឥ.) គាមំ - គតា > គាមគតា (ឥត្ថិយោ),

(នបុ.) គាមំ - គតានិ > គាមគតានិ (កុលានិ) ។

កម្មធារយសមាស

ឯកវចន:

(បុំ.) សីតោ ច - សោ - ឧណ្ហោ ចា´តិ > សីតុណ្ហោ (បទេសោ),

(ឥ.) សីតា ច - សា - ឧណ្ហា ចា´តិ > សីតុណ្ហា (ភូមិ),

(នបុំ.) សីតំ ច - តំ - ឧណ្ហញ្ចា´តិ > សីតុណ្ហំ (ឋានំ) ។

ពហុវចន:

(បុំ.) សីតា ច - តេ - ឧណ្ហា ចា´តិ > សីតុណ្ហា (បទេសា),

(ឥ.) សីតា ច - តា - ឧណ្ហា ចា´តិ > សីតុណ្ហា (ភូមិយោ),

(នបុំ) សីតានិ ច-តានិ-ឧណ្ហានិ ចា´តិ > សីតុណ្ហានិ (ឋានានិ) ។

ពហុព្វីហិសមាស

ឯកវចន:

(បុំ.) រុទ្ធ្ហ - លតា - យំ - សោ > រុទ្ធ្ហលតោ (រុក្ខោ),

(ឥ.) រុទ្ធ្ហ - លតា - យំ - សា > រុទ្ធ្ហលតា (សាលា),

(នបុំ.) រុទ្ធ្ហ - លតា - យំ - តំ > រុទ្ធ្ហលតំ (ឃរំ), ។

ពហុវចន:

(បុ.) រុទ្ធ - លតា - យេ - តេ > រុទ្ធលតា (រុក្ខា),

(ឥ.) រុទ្ធ - លតា - យា - តា > រុទ្ធលតា (សាលាយោ),

(នបុ.) រុទ្ធ-លតា-យានិ - តានិ > រុទ្ធលតានិ (យានិ) ។

ប្រធានៃសមាស

[១៣៧] សមាសទាំងអស់សម្តែងដោយប្រធានមាន ៤ យ៉ាង គឺ ៖

១- បុព្វបទត្ថប្បធានោ សមាសមានអត្ថនៃបទខាងដើមជាប្រធាន គឺមានប្រធាននៅខាងដើម,

២- ឧត្តរបទត្ថប្បធានោ សមាសមានអត្ថនៃបទខាងចុងជាប្រធាន គឺមានប្រធាននៅខាងចុង,

៣- ឧភយបទត្ថប្បធានោ សមាសមានអត្ថនៃបទទាំងពីរជាប្រធាន គឺមានបទតាំងពីពីរបទឡើងទៅសុទ្ធតែជាប្រធានទាំងអស់,

៤- អញ្ញបទត្ថប្បធានោ សមាសមានអត្ថនៃបទដទៃជាប្រធាន គឺមានបទឯទៀតជាប្រធាន ។

វិសេសនុត្តរបទកម្មធារយៈ, ឧបមានុត្តរបទកម្មធារយៈ, អ-ព្យយីភាវៈ ៣ នេះជាបុព្វបទត្ថប្បធាន ត្រូវប្រែចាប់យកបទខាងដើមមកថាមុន ។ វិសេសនបុព្វបទកម្មធារយៈ, ឧបមាបុព្វបទ-កម្មធារយៈ, សម្ភវនបុព្វបទកម្មធារយៈ, អវធារណបុព្វបទកម្ម-ធារយៈ, ទិគុ, តប្បុរិសៈ ៦ នេះជាឧត្តរបទត្ថប្បធាន ត្រូវប្រែចាប់យកបទខាងចុងមកថាមុន ។ ទ្វន្ទ្វៈ ជាឧភយបទត្ថប្បធាន ត្រូវប្រែរាយជម្រាលពីខាងដើមចុះមក ។ វិសេសនោភយបទ-កម្មធារយៈ, ពហុព្វីហិ ២ នេះជាអញ្ញបទត្ថប្បធាន ត្រូវប្រែដាក់បញ្ចូលបទឯទៀតមកនាំមុខជាមុន ។

សមាសនិទ្ទេសទី ៣ ចប់ដោយសង្ខេបតែប៉ុណ្ណោះ ។

តង្វិតនិងខ្នើស ជី ៤

តទ្ធិតនិទ្ទេស ទី ៤

តទ្ធិត

[១៣៨] សព្ទមានចំនួន ២, ចុះបច្ច័យជាជំនួសមកហើយ លុបសព្ទមួយខាងចុងចេញ ទុកតែមួយខាងដើម, ផ្សំជាមួយនឹងបច្ច័យ ដើម្បីឲ្យខ្ជីស្រួលថា, ស្រួលហៅ ដូចជា "រាជគហ ជាត" ផ្សំនឹងវិភត្តិនាមជា "រាជគហ ជាតោ", ថែមសព្ទថា "ជនោ" ដែលជាតួប្រធានមកជា "រាជគហ ជាតោ" (ជនោ) ប្រែថា (ជន) "កើតហើយក្នុងនគររាជគហ:", ចុះ "ណិក" បច្ច័យ ជាជំនួសសព្ទថា "ជាត" ហើយលុប "ជាត" ចេញ ទុកតែ "រាជគហ", លុប "ណ" ចេញ ទុកតែ "ឥក" ផ្សំជា "រាជគហិក" ក៏គង់នៅប្រែថា (ជន) "កើតហើយក្នុងនគររាជគហ:" ដូចដើម, សព្ទយ៉ាងនេះ ហៅថា "តទ្ធិត" ។ តទ្ធិតនោះ និយាយដោយសង្ខេប មាន ៣ យ៉ាង គឺ សាមញ្ញ-តទ្ធិត ១ ភាវតទ្ធិត ១ អព្យយតទ្ធិត ១ ។

សាមញ្ញតទ្ធិត

[១៣៩] សាមញ្ញតទ្ធិតចែកចេញជា ១៥ យ៉ាង គឺ គោត្ត-តទ្ធិត ១ តវ្យាទិតទ្ធិត ១ រាគាទិតទ្ធិត ១ ជាតាទិតទ្ធិត ១ សមូហតទ្ធិត ១ ឋានតទ្ធិត ១ ឧបមាតទ្ធិត ១ និស្សិតតទ្ធិត ១ ពហុលតទ្ធិត ១ សេដ្ឋតទ្ធិត ១ តទស្សត្ថិតទ្ធិត ១ បកតិតទ្ធិត ១ ឋានតទ្ធិត ១ សំខ្យាតទ្ធិត ១ វិភាគតទ្ធិត ១ ។

គោត្តតទ្ធិត

[១៤០] ក្នុងគោត្តតទ្ធិតមានបច្ច័យ ៨ គឺ ណ, ណាយន, ណាន, ណេយ្យ, ណិ, ណិក, ណវ, ណេរ, ។ "ណ" បច្ច័យ ឬបច្ច័យដែលមានអក្សរ "ណ" ជាប់ជាមួយផង ហៅថា "ណានុពន្ធ:" ដូចយ៉ាង ណាយន, ណាន, ណេយ្យ ជាដើម បើមានសព្ទដែលជាប់ដោយស្រៈ ៣ តួគឺ អ, ឥ, ឧ, ជាស្រៈសុទ្ធ ក្តី មានព្យញ្ជនៈអាស្រ័យផងក្តី ជាលហុ គឺឥតមានព្យញ្ជនសំ-យោគនៅខាងចុងបន្ទាប់ស្រៈនោះទេ, ត្រូវព្រឹទ្ធិស្រៈនោះឲ្យជាស្រៈ មានសំឡេងវែង គឺទីយៈអជាអា, ឥជាឦ, ឧជាឩ ឬវិការៈឥជាឯ, ឧជាឱ, ជាដើម, តែបើមានព្យញ្ជនសំយោគនៅខាងចុង ឬស្រៈ

ជាទីយ:ស្រាប់ នោះមិនមានវិធីកែប្រែអ្វីឡើយ, ឯអក្សរ "ណ" នោះត្រូវលុបចេញ ទុកឲ្យសល់នៅតែស្រ:ដែលណាអាស្រ័យ, ព្យញ្ជន:ដែលជា ណានុពន្ធ:ក៏ត្រូវទុកដែរ ។ ឧទាហរណ៍សង្ខេបក្នុងគោត្តតទ្ធិត ដូចមានខាងក្រោយនេះ ៖

ណ: វសិដ្ឋស្ស-អបច្ចំ[១] > វ៉ាសិដ្ឋো (ជនោ) "(ជន) ជាកូននៃវសិដ្ឋ: = (ជន ជាពូជពង្សនៃវសិដ្ឋ: = វសិដ្ឋគោត្ត)", វសិដ្ឋស្ស-អបច្ចំ > វ៉ាសិដ្ឋី (ឥត្ថី) "(ស្រី) ជាកូននៃវសិដ្ឋ:" (ចុះ ឦ-បច្ច័យសម្រាប់ឥត្ថីលិង្គផ្សំមកផង), វសិដ្ឋស្ស-អបច្ចំ > វ៉ាសិដ្ឋំ[២] (កុលំ) "(ត្រកូល) ជាពូជវង្សនៃវសិដ្ឋ:" ។

ណាយន: វច្ឆស្ស-អបច្ចំ > វច្ឆាយនো (ជនោ) "(ជន) ជាកូននៃវច្ឆ:", សកដស្ស-អបច្ចំ > សាកដាយនো (ជនោ) "(ជន) ជាពូជវង្សនៃសកដ:" ។

ណាន: កច្ចស្ស-អបច្ចំ > កច្ចានো (ជនោ) "(ជន) ជាពូជវង្សនៃកច្ច:" វច្ឆស្ស-អបច្ចំ > វច្ឆានো (ដូចវច្ឆាយនো) ។

អបច្ច "កូន, កូនចៅ, ពូជវង្ស ឬ ពូជពង្ស" ជាសាធារណនាមនាមនបុំ. តែក្នុងទីនេះ ប្រើជាបទវិសេសន: ដូចជាគុណនាម ហៅថា "នាមនាមប្រើដូចគុណនាម" ប៉ុន្តែត្រូវនៅជានបុំ. តាមភាពដើមរបស់ខ្លួន ។ ២ សព្ទឯទៀតក្រៅពីនេះក៏ជា តិលិង្គិក:ដូចគ្នាដែរ ។

ណេយ្យៈ កត្តិកាយ-អបច្ចំ > កត្តិកេយ្យោ (ជនো) "(ជន) ជាកូននៃស្រីឈ្មោះកត្តិកា" ភគិនិយា-អបច្ចំ > ភាគិនេយ្យោ (ជនো) "(ជន) ជាកូននៃបង-ប្អូនស្រី" ។

ណិៈ ទក្ខស្ស-អបច្ចំ > ទក្ខិ (ជនো) "(ជន) ជាពូជពង្ស នៃទក្ខៈ, វសវស្ស-អបច្ចំ > វាសវិ (ជនো) "(ជន) ជាពូជវង្សនៃ វសវៈ" (ឥ. ចុះឥនី-បច្ច័យផ្សំមកផងជា ទក្ខិនី, វាសវិនី ។

ណិកៈ សក្យបុត្តស្ស-អបច្ចំ > សក្យបុត្តិកো (ជនো) "(ជន) ជាកូននៃសក្យៈ", ជិនទត្តស្ស-អបច្ចំ > ជេនទត្តិកো (ជនো) "(ជន) ជាពូជវង្សនៃជិនទត្តៈ" ។

ណវៈ ឧបកុស្ស-អបច្ចំ > ឱបកវো (ជនো) "(ជន) ជា ពូជវង្សនៃឧបកុ," មនុនো-អបច្ចំ > មាណវো (ជនো) "(ជន) ជាពូជវង្សនៃមនុ" (ផ្លាស់ "ន" ជា "ណ") ។

ណេរៈ វិធវាយ-អបច្ចំ > វេធវេរো (ជនো) "(ជន) ជា ពូជវង្សនៃស្រីវិធវា = (ស្រីមេម៉ាយ)" (ឥ. វេធវេរី), សមណស្ស-អបច្ចំ > សាមណេរো (ជនো) "(ជន) ជាកូនចៅនៃសមណៈ" (ឥ. សាមណេរី) ។

តវត្យាឌិតទ្ធិត

[១៤១] តវត្យាទិតទ្ធិតនេះចែកចេញជាឈ្មោះមាន ២៧ យ៉ាងគឺ តវតិតទ្ធិត ១ សំសដ្ឋតទ្ធិត ១ ចវតិតទ្ធិត ១ វហ-តិតទ្ធិត ១ វសតិតទ្ធិត ១ ជាតតទ្ធិត ១ អធិតេតទ្ធិត ១ កតតទ្ធិត ១ វត្តតិតទ្ធិត ១ សន្និធានតទ្ធិត ១ និយុត្តតទ្ធិត ១ សិប្ផតទ្ធិត ១ ភណ្ឌតទ្ធិត ១ ជីវតិតទ្ធិត ១ ហតតទ្ធិត ១ ពន្ធតទ្ធិត ១ អាវុធតទ្ធិត ១ អាពាធតទ្ធិត ១ បសន្នតទ្ធិត ១ សន្តកតទ្ធិត ១ កីតតទ្ធិត ១ បរិមាណតទ្ធិត ១ រាសិតទ្ធិត ១ អរហតិតទ្ធិត ១ ទិញ្ញតិតទ្ធិត ១ វិទិតតទ្ធិត ១ សំវត្តតិតទ្ធិត ១ ។

តទ្ធិតទាំង ២៧ នេះមានបច្ច័យតែ ១ គឺ "ណិក", ចុះតែបច្ច័យ ១ នេះដូចគ្នាទាំងអស់ ដូច្នេះ ៖

តវតិតទ្ធិត: នាវាយ-តវតី´តិ > នាវិកោ (ជនো) "(ជន) ឆ្លង...ដោយទូក" ។

សំសដ្ឋតទ្ធិត: តិលេន-សំសដ្ឋំ-(ភោជនំ) > តេលិកំ[1] "ភោ-ជន (ដែលជនលាយហើយដោយលូ = (ភោជនលាយលូ)" ។

---

១ បើតាមដំណើរវិគ្គហ: គួរចងថា តិលេន-សំសដ្ឋំ > តេលិកំ (ភោជនំ) ។

ចរតិតទ្ធិត: សកដេន - ចរតី´តិ > សាកដិកោ (ជនោ) "(ជន) ដើរដោយរទេះ", ធម្មេន-ចរតី´តិ > ធម្មិកោ (ជនោ) (ជន) ប្រព្រឹត្តតាមធម៌" ។

វហតិតទ្ធិត: សីសេន-វហតី´តិ> > សីសិកោ (ជនោ) "(ជន) នាំទៅ...ដោយក្បាល" ។

វសតិតទ្ធិត: មគធេ-វសតី´តិ > មាគធិកោ (ជនោ) "(ជន) នៅក្នុងដែនមគធ:" ។

ជាតតទ្ធិត: ឥន្ទ្របត្តេ-ជាតោ > ឥន្ទ្របត្តិកោ (ជនោ) "(ជន) កើតហើយក្នុងនគរឥន្ទ្របត្ត" ។

អធិតេតទ្ធិត: វិនយំ-អធិតេ´តិ > វេនយិកោ (ភិក្ខុ) "(ភិក្ខុ) រៀននូវវិន័យ = អ្នករៀនវិន័យ" ។

កតតទ្ធិត: កាយេន-កតំ-(កម្មំ) > កាយិកំ[1] "(អំពើ) ដែលបុគ្គលធ្វើហើយដោយកាយ", វចសា-កតំ-(កម្មំ) > វាចសិកំ

---

1 តាមដំណើរវិគ្គហ: ថា កាយេន-កតំ> កាយិកំ (កម្មំ) ។

"(អំពើ) ដែលបុគ្គលធ្វើហើយដោយសម្តី", មនសា-កតំ-(កម្មំ) > មានសិកំ "(អំពើ) ដែលបុគ្គលធ្វើហើយដោយចិត្ត" (ចុះស-អាគម) ។

វត្តតិតទ្ធិត: កាយេ-វត្តតី'តិ > កាយិកំ (កម្មំ) "(កម្ម) ប្រព្រឹត្តទៅក្នុងកាយ", មនសិ-វត្តតី'តិ > មានសិកំ (កម្មំ) "(កម្ម) ប្រព្រឹត្តទៅក្នុងចិត្ត" ។

សន្និធានតទ្ធិត: សរីរេ-សន្និធានា-(វេទនា) > សារីរិកា[១] "(វេទនា) អាស្រ័យនៅក្នុងសរីរៈ" ។

និយុត្តតទ្ធិត: ទ្វារេ-និយុត្តោ > ទោវារិកោ (ជនោ) "(ជន) ប្រកបក្នុងទ្វារ", ភណ្ឌាគារេ-និយុត្តោ > ភណ្ឌាគារិកោ (ជនោ) "(ជន) ប្រកបក្នុងឃ្លាំង" ។

សិប្បតទ្ធិត: វីណា-អស្ស-សិប្ប[២]ន្តិ > វេណិកោ (ជនោ) "(ជន) មានពិណជាសិល្ប:" ។

ភណ្ឌតទ្ធិត: គន្ធោ-អស្ស-ភណ្ឌ[៣] > គន្ធិកោ (ជនោ) "(ជន) មានគ្រឿងក្រអូបជាទ្រព្យ" ។

---

១ សរីរេ-សន្និធានា > សារីរិកា (វេទនា) ។ ២-៣ សិប្ប និង ភណ្ឌ នេះជាសាធារណនាមនាម នបុ. តែក្នុងទីនេះប្រើដូចគុណនាម ។

ជីវតិតទ្ធិត: ឧរម្ភ[1]-ហន្ទ្ធា-ជីវតី´តិ > ឱរម្ភិកោ (ជនោ) "(ជន) សម្លាប់នូវចៀមហើយចិញ្ចឹមជីវិត" ។

ហតតទ្ធិត: ជាលេន[2]-ហតោ > ជាលិកោ (សត្តោ) "(សត្ត) ដែលជនសម្លាប់ហើយដោយសំណាញ់" ។

ពន្ធតទ្ធិត: សុត្តេន-ពន្ធោ > សុត្តិកោ (សត្តោ) "(សត្ត) ដែលជនចងហើយដោយចេស" ។

អាវុធតទ្ធិត: មុសលោ-អស្ស-អាវុធោ > មោសលិកោ (ជនោ) "(ជន) មានអង្រែជាអាវុធ" ។

អាពាធតទ្ធិត: វាតោ-អស្ស-អាពាធោ > វាតិកោ (ជនោ) "(ជន) មានខ្យល់ជាអាពាធ" ។

បសន្នតទ្ធិត: ពុទ្ធេ-បសន្នោ > ពុទ្ធិកោ (ជនោ) "(ជន) ជ្រះថ្លាក្នុងព្រះពុទ្ធ = (ជ្រះថ្លាចំពោះព្រះពុទ្ធ)" ។

សន្តកតទ្ធិត: សង្ឃស្ស-សន្តកំ > សង្ឃិកំ (ភណ្ឌំ) "(ភណ្ឌៈ) ជារបស់នៃសង្ឃ" ។

---

១ ក្នុងអភិធានប្បទីបិកាថា "ឧរព្ភ" ដូចគ្នានឹងសព្ទថា "ឯឡក" ប្រែថា "ចៀម ឱរព្ភ ហន្ទ្ធា-ជីវតី´តិ > ឱរព្ភិកោ (ជនោ), មានក្នុងបិដកច្រើនអន្លើក៏ជា ឧរព្ភ ឱរព្ភិក យ៉ាងនេះ ។

២ ជាល-សព្ទនេះប្រែថា "បណ្តាញ, សំណាញ់, បង្ហាត់, បន្ទឹង" ។

កីតតទ្ធិត: សុវណ្ណេន-កីតំ-(ភណ្ឌំ) > សោវណ្ណិកំ[1] "(ភណ្ឌ:) ដែលជនទិញហើយដោយមាស" ។

បរិមាណតទ្ធិត: កុម្ភោ-អស្ស-បរិមាណំ[2] > កុម្ភិកំ (រ៉ាត) "(រ៉ាត) មានឆ្នាំងជាប្រមាណ = (ប្រមាណមួយឆ្នាំង ឬ ប្រមាណប៉ុនឆ្នាំង) " ។

រាសិតទ្ធិត: កុម្ភស្ស[3]-រាសិ > កុម្ភិកោ "គំនរនៃឆ្នាំង" កដ្ឋស្ស-រាសិ > កដ្ឋិកោ "គំនរនៃឈើ" ។

អរហតិតទ្ធិត: កុម្ភំ-អរហតី´តិ > កុម្ភិកោ (ជនោ) "(ជន) គួរ (ដើម្បីនាំទៅ) នូវទ្រព្យមួយកុម្ភ:" ឬ (មណិ) (កែវមណី) គួរនូវទ្រព្យមួយកុម្ភ:" ។

ទិព្ធតិតទ្ធិត: អក្ខេន-ទិព្ធតី´តិ > អក្ខិកោ (ជនោ) "(ជន) លេងដោយខ្នាច់-ដោយស្ការ" ។

វិទិតតទ្ធិត: លោកេ-វិទិតោ > លោកិកោ (ធម្មោ) "(ធម៌) ប្រាកដហើយក្នុងលោក" ។

---

១ តាមដំណើរវិគ្គហ:ថា សុវណ្ណេន-កីតំ > សោវណ្ណិកំ (ភណ្ឌំ) ។

២ ជាសាធារណនាមនាម នបុំ. ក្នុងទីនេះប្រើដូចគុណនាម ។

៣ កុម្ភានំ-រាសិ > កុម្ភិកោ ក៏បាន ។

សំវត្តតិតទ្ធិត:[1] លោកាយ-សំវត្តតី´តិ > លោកិកោ (ធម្មោ) "(ធម៌) ប្រព្រឹត្តទៅព្រមដើម្បីសត្វលោក" ។

ក្នុងបករណ:ឯទៀតក្រៅពីកច្ចាយន: ថាចុះបច្ច័យ ៣ គឺ "ឯយ្ស, ឯយ្សក, ណក" ក្នុងវសតិតទ្ធិតនិងជាតតទ្ធិតក៏បានខ្ល: ។ ឯយ្ស និង ឯយ្សក, ចម្ឆាយនគរេ-វសតី´តិ > ចម្ឆេយ្យោ ចម្ឆេយ្យកោ (ជនោ) "(ជន) នៅក្នុងនគរចម្ឆា", ចម្ឆាយំ-ជាតោ > ចម្ឆេយ្យោ, ចម្ឆេយ្យកោ (ជនោ) "(ជន) កើតហើយក្នុងនគរចម្ឆា" ពារាណសី "នគរពារាណសី", ពារាណសេយ្យោ, ពារាណសេយ្យកោ "(ជន) នៅ ឬ កើតហើយក្នុងនរគពារាណ-សី" ។ ណក: កុសិនារាយំ-វសតី´តិ > កោសីនារកោ (ជនោ) "(ជន) នៅក្នុងនគរកុសិនារា" មគធេ-ជាតោ > មាគធកោ (ជនោ) (ជន) កើតហើយក្នុងដែនមគធ: ។

---

១ បណ្ណាតទ្ធិតទាំង ២៧ ឈ្មោះនេះ តទ្ធិតណាដែលហៅលាយដោយអាខ្យាតបទដូចយ៉ាង តរតិ-តទ្ធិត ចរតិ-តទ្ធិត ជាដើមនោ: គឺហៅឲ្យជាប់ដោយសព្ទក្នុងវិគ្គហ: តែបើនឹងហៅឈ្មោះឲ្យលាយដោយសព្ទត្រឹមតែធាតុដើម ឬលាយដោយសព្ទនាមនាមថា តរ-តទ្ធិត, ចរ-តទ្ធិត ឬ តរណ-តទ្ធិត, ចរណ-តទ្ធិត, ។ល។ ដូច្នេះក៏បាន ។

ភគាធិតទ្ធិត

[១៤២] ភគាទិតទ្ធិតនេះចែកចេញជាឈ្មោះមាន ១៣ យ៉ាងគឺ ភគតទ្ធិត ១ ឥទំតទ្ធិត ១ ភវតទ្ធិត ១ ជាតតទ្ធិត ១ អាគតតទ្ធិត ១ និយុត្តតទ្ធិត ១ ទេវតាតទ្ធិត ១ អវេច្ចធិតេតទ្ធិត ១ វិសយតទ្ធិត ១ សន្តិតទ្ធិត ១ និព្វត្តតទ្ធិត ១ និវាសតទ្ធិត ១ ឥស្សរតទ្ធិត ១ ។

តទ្ធិតទាំង ១៣ នេះមានបច្ច័យតែ ១ គឺ "ណ" ចុះតែបច្ច័យ ១ នេះដូចគ្នាទាំងអស់ ដូច្នេះ ៖

ភគតទ្ធិត: កសាវេន-រត្តំ-(វត្ថំ) > កាសាវំ[1] "(សំពត់) ដែលជនជ្រលក់ហើយដោយទឹកចត់" ។

ឥទំតទ្ធិត សូករស្ស-ឥទំ-មំសំ > សោករំ "សាច់នេះនៃជ្រូក" ឬ (សាច់) "នេះជាសាច់នៃជ្រូក" ។

ភវតទ្ធិត: ឧទុម្ពរស្ស-អវិទូរេ-ភវំ-វិមានំ > ឌិទុម្ពរំ "វិមានកើតក្នុងទីជិតនៃដើមល្វា" ។

---

១ តាមដំណើរវិគ្គហៈ ថា កសាវេន-រត្តំ > កាសាវំ (វត្ថំ) ។

ជាតតទ្ធិតៈ មគធេ-ជាតោ > មាគធោ (ជនো) "(ជន) កើតហើយក្នុងដែនមគធៈ" ។

អាគតតទ្ធិតៈ មគធស្មា-អាគតោ > មាគធោ (ជនো) "(ជន) មកហើយអំពីដែនមគធៈ"

និយុត្តតទ្ធិតៈ កត្តិកាយ-និយុត្តោ-(មាសো) > កត្តិកো[1] "(ខែ) ប្រកបដោយកត្តិកាឫក្ស" = (ខែកត្តិក)" ។

ទេវតាតទ្ធិតៈ ពុទ្ធো-អស្ស-ទេវតា´តិ > ពុទ្ធো (ជនো) "(ជន) មានព្រះពុទ្ធជាទេវតា" ។

អវេច្ចធិតេតទ្ធិតៈ សំវច្ឆរំ-អវេច្ច-អធិតេ > សំវច្ឆរো (ជនো) "(ជន) ពិចារណាហើយរៀននូវឆ្នាំ" ។

វិសយតទ្ធិតៈ កុន្តានំ-វិសយো-(ទេសো) > កុន្តো[3] "(ប្រទេស) ជាទីនៅនៃសត្វក្រៀល ។

សន្តិតទ្ធិតៈ ឧទុម្ពរា-អស្ម៏-(បទេសে)-សន្តិ > ឱទុម្ពរো[4] "(ប្រទេស) មានដើមល្វា" ។

---

១ តាមដំណើរវិគ្គហៈថា កត្តិកាយ-និយុត្តោ > កត្តិកো (មាសো) ។ ២ នាមនាមប្រើដូចគុណនាម ។ ៣ កុន្តានំ-វិសយো > កុន្តো (ទេសো) ។ ៤ ឧទុម្ពរា-អស្ម៏-សន្តី´តិ > ឱទុម្ពរো (បទេសো) ។

និព្វត្តតទ្ធិតៈ សាគរេហិ - (រាជកុមារេហិ) - និព្វត្តោ´តិ > សាគរោ (សមុទ្ទោ) "(សមុទ្ទ) កើតហើយដោយសារ (ព្រះរាជ-កុមារ) ជាបុត្រនៃស្តេចសគរៈ[(១)]" ។

និវាសតទ្ធិតៈ មគធោ-អស្ស-និវាសោ´តិ > មាគធោ (ជនো) "(ជន) មានដែនមគធៈជាទីនៅអាស្រ័យ" ។

ឥស្សរតទ្ធិតៈ មជ្ឈរាយ-ឥស្សរោ > មាជ្ឈរោ (ជនো) "(ជន) ជាឥស្សរៈ ក្នុងនគរមជ្ឈរ" ។

ជាតាទិតទ្ធិត

[១៤៣] បច្ច័យសម្រាប់ចុះក្នុងជាតាទិតទ្ធិតមាន ៤ គឺ ឥម, ឥយ, ឥក, កិយ ។ ពាក្យថា "ជាតាទិតទ្ធិត" នេះ គ្រាន់តែជាឈ្មោះដើមនៃប្រភេទរបស់សាមញ្ញតទ្ធិតប៉ុណ្ណោះ មិនមែនជាឈ្មោះតទ្ធិតមួយយ៉ាងដោយដាច់ខាតតែម្នាក់ឯងទេ, ដល់ញែកឈ្មោះចេញដោយឡែកទៅ, តទ្ធិតនេះចេញទៅជាឈ្មោះមាន ៣ យ៉ាង គឺ ជាតតទ្ធិត ១ និយុត្តតទ្ធិត ១ អត្ថិតទ្ធិត ១ ។

---

១ ក្នុងរឿងរាមាយណៈ (ជារឿងព្រេង យូរអង្វែងណាស់ទៅហើយ) ថា សមុទ្ទបានជាហៅថា "សាគរ" ពីព្រោះកើតដោយសារពួកព្រះរាជកុមារជាបុត្រនៃស្តេចសគរៈកេណ្ឌពលឲ្យជីក ។

ជាតតទ្ធិតចុះបានបច្ច័យ ២ គឺ ឥម ឥយ ។ ឥម: បុរេ-ជាតោ > បុរិមោ (ជនោ) "(ជន) កើតហើយក្នុងកាលមុន", មជ្ឌេ-ជាតា > មជ្ឌិមា (ឥត្ថី) "(ស្រី) កើតហើយក្នុងកណ្តាល", បច្ឆា-ជាតំ > បច្ឆិមំ (ធនំ) "(ទ្រព្យ) កើតហើយក្នុងខាងក្រោយ", គោឬ-ជាតោ > គោឬិមោ (រោគោ) "(រោគ) កើតត្រង់ជើង" ។ ឥយ: មនុស្សជាតិយា[1]-ជាតោ > មនុស្សជាតិយោ (សត្តោ) "(សត្ត) កើតហើយដោយជាតិនៃមនុស្ស", ហត្ថិជាតិយា-ជា-តោ > ហត្ថិជាតិយោ (សត្តោ) "(សត្ត) កើតហើយដោយជាតិនៃដំរី" ។

និយុត្តតទ្ធិតចុះបានគ្រប់ទាំង ៤ បច្ច័យ ។ ឥម: អន្តេ-និយុត្តោ > អន្តិមោ (ជនោ) "(ជន) ប្រកបហើយក្នុងទីបំផុត" ។ ឥយ: អន្តេ-និយុត្តោ > អន្តិយោ (ជនោ) ។ ឥក: អន្តេ-និយុត្តោ > អន្តិកោ (ជនោ) ។ កិយ: អន្ទ - និយុត្តោ > អន្ទ-

---

1 សព្ទប្រកបដោយបទសមាសយ៉ាងនេះ, បើចង់ញែកឲ្យឃើញដោយឡែក, ត្រូវចងវិគ្គហ:សមាសសិន, ដូចបទនេះ ចងថា មនុស្សានំ-ជាតិ > មនុស្សជាតិ (ឆដ្ឋីតប្បុរិស) ។

កិយោ (ជនো) "(ជន) ប្រកបក្នុងងងឹត", ជច្ចន្ធ[1]-និយុត្តោ > ជច្ចន្ធកិយោ (ជនো) "(ជន) (ប្រកបក្នុងងងឹតអំពីកំណើត = (ខ្វាក់អំពីកំណើត) ។

អត្ថិតទ្ធិតចុះបានបច្ច័យ ៣ គឺ ឥម, ឥយ, ឥក ។ ឥម: បុត្តោ - យស្ស - អត្ថី´តិ > បុត្តិមោ (បុរិសো) " (បុរស) មានកូន" ។ ឥយ: បុត្តោ - យស្សា - អត្ថី´តិ > បុត្តិយា (ឥត្ថី) "(ស្ត្រី មានកូន" ចុះអា-បច្ច័យផង) ។ ឥក: បុត្តោ - យស្ស-អត្ថី´តិ > បុត្តិកំ (កុលំ) "(ត្រកូល) មានកូន" ។

សមូហតទ្ធិត

[១៨៤] ក្នុងសមូហតទ្ធិតមានបច្ច័យ ៣ គឺ កណ[2],ណ,តា ។

កណ: រាជបុត្តានំ[2] - សមូហো > រាជបុត្តកោ "ប្រជុំនៃរាជ-បុត្រ" ឬ "ពួកនៃរាជបុត្រ", មនុស្សានំ - សមូហো > មានុស្សកោ "ប្រជុំនៃមនុស្ស" ឬ "ពួកនៃមនុស្ស", មយូរានំ - សមូហো > មាយូរកោ "ហ្វូងនៃក្ងោក" ។

---

១ ចងវិគ្គហ:បញ្ចមីតប្បុរិសសមាសថា ជាតិយា-អន្ធោ > ជច្ចន្ធោ "ងងឹតពីកំណើត" រូបសិទ្ធិ, ជាតិ+អន្ធ, តិ > ច, ច > ច្ច, ជា > ជ, ជច្ច + អន្ធ > ជច្ចន្ធ ។ ២ ក្នុងកច្ចាយនបករណ៍អក្សរភូមាថា ក័ណ ។ ៣ ចងវិគ្គហ:ឆដ្ឋីតប្បុរិសសមាសថា រញ្ញោ-បុត្តា > រាជបុត្តា ។

ណ: រាជបុត្តានំ - សមូហោ > រាជបុត្តោ, មនុស្សានំ-សមូហោ > មានុស្សោ, មយូរានំ - សមូហោ > មាយូរោ (ប្រែដូចខាង កណ-បច្ច័យដែរ) ។

តា[1] គាមានំ - សមូហោ > គាមតា "ប្រជុំនៃស្រុក", ជនានំ - សមូហោ > ជនតា "ប្រជុំនៃជន", ពន្ធូនំ - សមូហោ ពន្ធុតា "ប្រជុំនៃផៅពង្ស", សហាយានំ - សមូហោ > សហាយតា "ប្រជុំនៃសំឡាញ់" (ជាឥត្ថីលិង្គ) ។

ឋានតទ្ធិត

[១៤៥] ក្នុងឋានតទ្ធិតមានបច្ច័យតែ ១ គឺ "ណ្ឌ្យ" ២. មទនស្ស - ឋានំ > មទនីយំ "ហេតុជាទីតាំងនៃសេចក្ដីស្រវឹង",

---

១ ក្នុងបករណ:ជាច្រើន ប្រាប់ថា សព្ទថា ទេវតា, ធម្មតា, បារមីតា ក៏ចុះតា-បច្ច័យនេះដែរ,ប៉ុន្តែចុះក្នុង សកត្ថ: "អត្ថរបស់ខ្លួន" គឺគ្រាន់តែចុះមកដើម្បីបំបែរសព្ទដែលជាបុំលិង្គ ឬ នបុំ.សកលិង្គ ឲ្យក្លាយមកជាឥត្ថីលិង្គ ឬក៏សព្ទដែលជាឥត្ថីលិង្គស្រាប់ ចុះបច្ច័យនេះមកដើម្បីឲ្យប្លែកជាងលំនាំដើមប៉ុណ្ណោះ ។ លោកប្រាប់ដំណើរសកត្ថ: នោះដូច្នេះថា "ទេវោ ឯវ ទេវតា, ធម្មោ ឯវ ធម្មតា, បារមី ឯវ បារមី-តា" សេចក្ដីថា "សព្ទថា ទេវតា, ធម្មតា, បារមីតា ក៏ដូចគ្នានឹងសព្ទថា ទេវោ, ធម្មោ, បារមី ដែរ" ។ ឲ្យចុះ "និ" បច្ច័យក្នុងសកត្ថ:ថែមមកទៀតជា "ទេវតានិ" ដើម្បីឲ្យក្លាយជានបុំសកលិង្គក៏មាន, លោកប្រាប់សកត្ថ: របស់និ-បច្ច័យថា "ទេវតា ឯវ ទេវតានិ", សព្ទថា ទេវតានិ ក៏ដូចគ្នានឹងសព្ទថា ទេវតា ដែរ ឬថា សព្ទថា ទេវតានិ ក៏គឺសព្ទថា ទេវតា ហ្នឹងឯង ។

ពន្ធនស្ស - ឋានំ > ពន្ធនីយំ "ហេតុជាទីតាំងនៃកិរិយាចង", ទុស្ស-
នស្ស - ឋានំ > ទុស្សនីយំ "ហេតុជាទីតាំងនៃសេចក្ដីប្រទូស្ត" ។

ក្នុងបករណៈឯទៀតក្រៅពីកច្ចាយនៈ មានសទ្ធនីតិបករណ៍ ជាដើមប្រាប់ថាបច្ច័យ ២ គឺ "ណ្ឌ្យ, ឯយ្ស" ចុះក្នុងអត្ថ ៣ យ៉ាង គឺ "ហិត, ភវ, អរហ" ។ ណ្ឌ្យ ចុះក្នុងហិតៈ ឧបាទានានំ-ហិតំ > ឧបាទានីយំ " ធម្មជាតជាគ្រឿងទំនុកបម្រុងដល់ឧបាទាន ឬ "សេចក្ដីទំនុកបម្រុងដល់ឧបាទាន" (ឈ្មោះហិតតទ្ធិត) ។ ណ្ឌ្យ ចុះក្នុងភវៈ ឧទរ - ភវំ > ឧទរិយំ (ភោជនំ) "(ភោជន) មានក្នុងពោះ = (អាហារ)" (ឈ្មោះភវតទ្ធិត) ។ ណ្ឌ្យ និង ឯយ្ស ចុះក្នុងអរហៈ បូជនំ - អរហតី´តិ > បូជនីយោ, បូជនេយ្យោ (ជនោ) "(ជន) គួរនូវកិរិយាបូជា" ឬ "(ជន) គួរ (ដើម្បីទទួល) នូវកិរិយាបូជា", បូជនស្ស - អរហតី´តិ - ឋ > បូជនីយោ, បូជ-នេយ្យោ (ជនោ) "ម្យ៉ាងទៀតថា (ជន) គួរដល់កិរិយាបូជា" (ឈ្មោះអរហតិតទ្ធិត ឬ ហៅត្រឹមតែ អរហតទ្ធិតក៏បាន) ។

ឧបមាតទ្ធិត

[១៤៦] ក្នុងឧបមាតទ្ធិតមានបច្ច័យតែ ១ គឺ "អាយិតត្ត" ឧ. ធូមោ វិយ -ទិស្សតិ - អទុំ - វត្ថុ - តទិទំ > ធូមាយិតត្ថំ[(១)] "(វត្ថុ) ប្រាកដដូចជាផ្សែង", តិមិរំ វិយ - ទិស្សតិ - អទុំ - វត្ថុ - តទិទំ > តិមិ-រាយិតត្ថំ[(១)] (វត្ថុ) ប្រាកដដូចជាអ័ព្ធ ។

និស្សិតតទ្ធិត

[១៤៧] ក្នុងនិស្សិតតទ្ធិតមានបច្ច័យតែ ១ គឺ "ល" ចុះក្នុងអត្ថ ២ យ៉ាង គឺ និស្សិត និង ឋានៈ ។

ល ចុះក្នុង និស្សិតៈ ទុដ្ឋំ-និស្សិតំ > ទុដ្ឋុល្ល (កម្មំ) "(កម្ម) អាស្រ័យហើយនូវសេចក្ដីអាក្រក់" (ចុះល - អាគម), វេទំ - និស្សិ-តំ > វេទល្ល (ធម្មជាតំ) "(ធម្មជាត) អាស្រ័យហើយនូវប្រាជ្ញា" (ឈ្មោះនិស្សិតតទ្ធិត) ។

---

១ ចងវិគ្គហៈថា: ធូមោ-វិយ-ទិស្សតី´តិ > ធូមាយិតត្ថំ (វត្ថុ), តិមិរំ-វិយ-ទិស្សតី´តិ > តិមិរាយិតត្ថំ (វត្ថុ) តែត្រឹមប៉ុណ្ណោះក៏បាន ។

ល ចុះក្នុងឋានៈ ទុដ្ឋុស្ស - ឋានំ > ទុដ្ឋុល្ល "ហេតុជាទីតាំងនៃសេចក្ដីអាក្រក់", វេទស្ស - ឋានំ > វេទល្ល "ហេតុជាទីតាំងនៃប្រាជ្ញា" (ឈ្មោះឋានតទ្ធិត) ។

ពហុលតទ្ធិត

[១៤៨] ក្នុងពហុលតទ្ធិតមានបច្ច័យតែ ១ គឺ "អាលុ" ចុះក្នុងអត្ថ ២ យ៉ាង គឺ បកតិ និង ពហុល ។

អាលុ ចុះក្នុងបកតិៈ អភិជ្ឌា - អស្ស - បកតិ > អភិជ្ឌាលុ (ជនো) "(ជន) មានអភិជ្ឌាជាប្រក្រតី", សីតំ - ឯត្ត - បកតិ > សីតាលុ (បទេសো) "(ប្រទេស) មានត្រជាក់ជាប្រក្រតី", ធជো - ឯត្ត- បកតិ[1] > ធជាលុ (បាសាទো) "(ប្រាសាទ) មានទង់ជាប្រក្រតី" (ឈ្មោះបកតិតទ្ធិត) ។

អាលុ ចុះក្នុងពហុលៈ អភិជ្ឌា - អស្ស - ពហុលা > អភិជ្ឌាលុ (ជនো) "(ជន) មានអភិជ្ឌាច្រើន", សីតំ - ឯត្ត - ព - ហុលំ > សីតាលុ (បទេសো) "(ប្រទេស) មានត្រជាក់ច្រើន"

---

១ សាធារណនាមនាម ឥ. ប្រើដូចគុណនាម ។

ធជោ - ឯត្ត - ពហុលោ > ធជាលុ (បាសាទោ) "(ប្រាសាទ) មានទង់ច្រើន" (ឈ្មោះពហុលតទ្ធិត) ។

សេដ្ឋតទ្ធិត

[១៤៩] ក្នុងសេដ្ឋតទ្ធិតមានបច្ច័យ ៥ គឺ តរ, តម, ឥយិស្សក, ឥយ, ឥដ្ឋ ។

តរៈ បាបតរោ "(ជន) លាមកដោយវិសេស = លាមកជាង, លាមកយ៉ាងល្មម", បណ្ឌិតតរោ "(ជន) ជាបណ្ឌិតដោយវិសេស = (ជាបណ្ឌិតយ៉ាងល្មម", នីចតរំ "... ទាបជាង", បណីតតរំ "...ថ្លៃថ្លាជាង", ខុទ្ទកតរោ "... តូចជាង" ។

តមៈ បាបតមោ "... លាមកបំផុត, អាក្រក់ផុត...", មហន្តតមោ "... ធំបំផុត ...", ឧច្ចតមំ "...ខ្ពស់បំផុត...", បណីតតមោ "... ថ្លៃថ្លាបំផុត ..." ។

ឥយិស្សកៈ បាបិយិស្សកោ "(ជន) លាមកដោយវិសេស = (លាមកយ៉ាងល្មម)" ។ ឥយិស្សកនេះ[៣] មិនសូវប្រើទេ ។

---

១ ក្នុងកច្ចាយនបករណ៍អក្សរភូមាថា "ឥសិក" ឧ. បាបិសិកោ ។

ឥយៈ បាបិយោ "... លាមកដោយវិសេស = (លាមកយ៉ាងល្មម)", កនិយោ "... តូចជាង" (តាំង អប្ប "តូច" ហើយផ្លាស់ អប្ប ជា ក័ណ, ផ្លាស់ ណ របស់ ក័ណ ជា "ន", ក័ន + ឥយ > កនិយ), សេយ្យោ "...ប្រសើរជាង" (តាំង ប-សដ្ឋ "ប្រសើរ" ហើយផ្លាស់ បសដ្ឋ ជា "ស" វិការៈ ឥ របស់ ឥយ ជា "ឯ" តម្រួត យ ជា "យ្យ", ស + ឯយ្យ > សេយ្យ), ជេយ្យោ "... ចម្រើនជាង" ឬ "...ប្រសើរជាង" (តាំង វុឌ្ឍ "ចម្រើន" ឬតាំង បសដ្ឋ "ប្រសើរ" ក៏បាន, ផ្លាស់វុឌ្ឍ ឬ បសដ្ឋ ជា "ជ", ផ្លាស់ ឥ របស់ ឥយ ជា "ឯ", តម្រួត យ ជា "យ្យ", ជ + ឯយ្យ > ជេយ្យ) ។

ឥដ្ឋៈ បាបិដ្ឋោ "...លាមកបំផុត...", កនិដ្ឋោ "...តូចបំផុត...", សេដ្ឋោ "...ប្រសើរបំផុត...", ជេដ្ឋោ "...ចម្រើនបំផុត...", ឬ "...ប្រសើរបំផុត...", (បែបរូបសិទ្ធិ មើលខាងឥយ-បច្ច័យ) ។

តរ, ឥយិស្សក, ឥយ ៣ នេះសម្រាប់ចុះក្នុងវិសេសគុណ-សព្ទ, តម, ឥដ្ឋ ២ នេះសម្រាប់ចុះក្នុងអតិវិសេសគុណសព្ទ,

តាមន័យដែលបាននិយាយក្នុងនាមនិទ្ទេស ត្រង់លេខ ៤១ និង ៤២ រួចហើយ ។

បែបតាំងវិគ្គហៈខាង តរ, ឥយិស្សក, ឥយ ដូច្នេះ សព្វ-ឥមេ-បាបា-អយ-មិមេសំ វិសេសេន-បាបោ´ តិ > បាបតរោ, បា-បិយិស្សកោ, បាបិយោ (ជនោ) "ជនទាំងឡាយនេះ ទាំងអស់គ្នា លាមក, ជននេះ លាមក ដោយវិសេស (ប្លែក) ជាងជនទាំង-ឡាយនេះ, ព្រោះហេតុនោះ (សោ - ជនោ ជននោះ) ឈ្មោះបា-បតរោ ឈ្មោះបាបិយិស្សកោ, ឈ្មោះបាបិយោ" (ជន) "លាមកប្លែកជាងជនទាំងនេះ = (អាក្រក់ជាងគេ)" ។

បែបតាំងវិគ្គហៈខាង តម, ឥដ្ឋ ដូច្នេះ អយញ្ច - បាបោ-អយញ្ច -បាបោ- សព្វ - ឥមេ - បាបា - អយ - មិមេសំ វិសេសេន-បាបោ[1] តិ > បាបតមោ, បាបិដ្ឋោ (ជនោ) "ជននេះ ក៏លា-

---

១ វិគ្គហៈទាំង ២ បែបនេះ ចងផ្សេងពីគ្នា ដើម្បីឲ្យឃើញដំណើរសេចក្ដីរបស់វិសេសគុណនាម និងអតិវិសេសគុណនាម ដែលប្លែកគ្នា ប៉ុន្តែក្នុងបករណៈទាំងពួង ជួនណាលោកប្រើវិគ្គហៈតែបែបមួយដូចគ្នា គឺបណ្ដាវិគ្គហៈទាំង ២ បែបនុ៎ះ តាមតែយកបែបណាប្រើក៏បាន(ច្រើនឃើញប្រើតែបែបវិគ្គហៈខាងលើ) ។

មក ជននេះ ក៏លាមក, ជនទាំងឡាយនេះ ទាំងអស់គ្នា លាមក, ជននេះ លាមក ដោយប្លែក ជាងជនទាំងឡាយនេះ ព្រោះ ហេតុដូច្នោះ (សោ - ជនោ ជននោះ) ឈ្មោះបាបតមោ, ឈ្មោះ បាបិដ្ឋো "(ជន) លាមកបំផុតជាងជនទាំងអស់នេះ = (លាមកបំផុត, អាក្រក់ផ្តាច់)" ។

តទស្សត្ថិតទ្ធិត

[១៥០] ក្នុងតទស្សត្ថិតទ្ធិតមានបច្ច័យ ៩ គឺ រ, ស[1], សី, ឥក, ឦ, រ, រ, ណ, ណ ។ តទស្សត្ថិតទ្ធិតនេះ មានបែបចង វិគ្គហៈពីរយ៉ាង គឺ ចងដោយប្រើអាខ្យាតបទក្នុងវិគ្គហៈជា "អត្ថិ" ម្យ៉ាង, ជា "វិជ្ជតិ" ម្យ៉ាង, បើចងដោយ អត្ថិ ហៅថា អត្ថិតទ្ធិត, ចងដោយ វិជ្ជតិ ហៅថា វិជ្ជតិតទ្ធិត, ប្រែថា "មាន" ដូចគ្នា[2] ។

---

១ ក្នុងកច្ចាយនបករណ៍ថា: សោ បច្ចយោ, ពាក្យមេសូត្រសម្រាយ ច្រើនតែថា "ចុះសោ-បច្ច័យ..." ពាក្យមេសូត្រនោះច្រឡំទេ, កុំប្រែថា "បច្ច័យ គឺ សោ" ប្រែថា "បច្ច័យ គឺ ស" ដូច្នេះទើបត្រូវ, ពីព្រោះ បច្ច័យនេះជា តិលិង្គិក: ហៅសោ-បច្ច័យ ដូចម្តេចបាន ។ ២ បើមាន ដំណើរសេចក្តីជាសម្ពន្ធនដ្ឋានត្រូវចងវិគ្គហៈជាអត្ថិតទ្ធិត, បើមានលំនាំ សេចក្តីប្រាប់ទី ត្រូវចងវិគ្គហៈជាវិជ្ជតិតទ្ធិត, តែបើសព្វមានទំនង សេចក្តីដែលគួរប្រើបានទាំង ២ យ៉ាង នោះតាមតែចងវិគ្គហៈខាង ណាក៏បាន, ឯវិគ្គហៈដែលចងក្នុងទីនេះ គ្រាន់តែជាបែបឲ្យយល់ក្នុង ដំណើរនៃការសិក្សាប៉ុណ្ណោះ ។

នឹងចងវិគ្គហៈខាង វិជ្ជតិ តែបីឧទាហរណ៍ឲ្យឃើញជាបែប, ក្រៅពីនោះចងជា អត្ថិ ទាំងអស់ ។

រ៉ៈ មេធា - យស្ស - អត្ថី´តិ > មេធាវី (ជនោ) "(ជន) មានប្រាជ្ញា", មេធា - យស្សា - អត្ថី´តិ > មេធាវិនី (ឥត្ថី) "ស្ត្រី) មានប្រាជ្ញា " (ចុះឥនី បច្ច័យមកផង), មេធា - យស្ស[1] - អត្ថី´ តិ > មេធាវិ (កុលំ) "(ត្រកូល) មានប្រាជ្ញា" (រស្សៈ ឦជាឥ) ។ មេធា - តស្មឹ-វិជ្ជតី´តិ > មេធាវី (ជនោ) "(ជន) មានប្រាជ្ញា", មេធា - តស្សុ-វិជ្ជតី´តិ > មេធាវិនី (ឥត្ថី) "ស្ត្រី)" មានប្រាជ្ញា", មេធា - តស្មឹ-វិជ្ជតី´តិ > មេធាវិ (កុលំ) "(ត្រកូល) មានប្រាជ្ញា", ។ មាយា-យស្ស - អត្ថី´តិ > មាយាវី (ជនោ) "(ជន) មានមាយា" ។

សៈ សុមេធា - យស្ស - អត្ថី´តិ > សុមេធសោ (ជនោ) "(ជន) មានប្រាជ្ញាល្អ", (ឥ. ចុះអា-បច្ច័យមកផងជា សុមេ-ធសា, នបុំ, សុមេធសំ) ។

សី: តបោ - យស្ស - អត្ថី´តិ > តបសី (ជនោ) "(ជន) មានតបៈ", តេជោ - យស្ស - អត្ថី´តិ > តេជសី (ជនោ) "(ជន) មាន

---

1 ត្រង់កន្លែងនេះ ប្រើសព្ទនាម ៤ សព្ទគឺ "យ, ត, ឯត, ឥម," តាមត្រូវការ ។

តេជ:", យសោ - យស្ស - អត្ថី´តិ > យសសី (ជនো) "(ជន) មានយស" (ឥ. តបសិនី, តេជសិនី យសសិនី, នបុំ. តបសិ-តេជសិ, យសសិ) ។

ឥក: ទណ្ឌោ - យស្ស - អត្ថី´តិ > ទណ្ឌិកោ (ជនো) "(ជន) មានឈើច្រត់", មាលា - យស្ស - អត្ថី´តិ > មាលិកោ (ជនো) "(ជន) មានផ្កាកម្រង" (ឥ. ទណ្ឌិកា, មាលិកា, នបុំ-ទណ្ឌិកំ, មាលិកំ) ។

ណ្ឍ: ទណ្ឌោ - យស្ស - អត្ថី´តិ > ទណ្ឌី (ជនো), មាលា-យស្ស - អត្ថី´តិ > មាលី (ជនো) ។ សុខំ - យស្ស - អត្ថី´តិ > សុខី (ជនো) "(ជន) មានសេចក្ដីសុខ" (ឥ. ទណ្ឌិនី, មាលិនី, សុខិនី, នបុំ. ទណ្ឌិ, មាលិ, សុខិ) ។

រ: មធុ - យស្ស - អត្ថី´ តិ > មធុរោ (បូរោ) " (នំ) មានទឹកឃ្មុំ = (នំមានរសផ្អែម)", កុញ្ជោ - យស្ស - អត្ថី´តិ > កុញ្ជរោ (សត្ដោ) "(សត្ត) មានប្រមោយ = (កុញ្ជរ, ដំរី)", សុសិ[1] - យស្ស - អត្ថី´តិ

---

1 ឥត្ថីលិង្ គ ក្នុងអភិធានប្បទីបិកា ថា សុសី "ប្រហោង, រន្ធ, ព្រង់ ចន្លោះ" គឺលោកទីយ: ឥ-បច្ច័យ (ក្រិត) ជា ណ្ឍ ។

សុសិរោ (រុក្ខោ) "(ឈើ) មានប្រហោង", (ឥ, មធុរា, ..., នបុំ. មធុរំ,...) ។

វន្តុ: គុណោ - យស្ស - អត្ថី´តិ > គុណវា (ជនោ) "(ជន) មានគុណ", បញ្ញា - យស្ស - អត្ថី´តិ > បញ្ញវា (ជនោ) "(ជន) មានប្រាជ្ញា", (រស្សៈ អា របស់បញ្ញាជា អ), សីលំ - យស្ស - អត្ថី´តិ > សីលវា (ជនោ) "(ជន) មានសីល", (ឥ - គុណវន្ត្យី, គុណវតី, ..., នបុំ. គុណវន្តំ, គុណវំ,...) ។

មន្តុ: សតិ - យស្ស - អត្ថី´តិ > សតិមា (ជនោ) "(ជន) មានស្មារតី",ពន្ធុ - យស្ស - អត្ថី´តិ > ពន្ធុមា (ជនោ) "(ជន) មានផៅពង្ស", អាយុ - យស្ស - អត្ថី´តិ > អាយស្មា (ភិក្ខុ) "(ភិក្ខុ) មានអាយុ" (ផ្លាស់ ២ របស់អាយុជា អស, អាយ + អស > អាយស,អាយស + មន្តុ > អាយស្មន្តុ) ។ (ឥ. សតិមន្ត្យី, សតិមតី,...,នបុំ. សតិមន្តំ, សតិមំ, ...) ។

សព្ទដែលមានទីបំផុតជា អ ឬ អា ដូច គុណ, សីល, បញ្ញា ជាដើម ត្រូវចុះវន្តុ - បច្ច័យ, សព្ទដែលមានទីបំផុត

ជា ឥ ឬ ឲ ដូច សតិ, ពន្ធុ ជាដើម ត្រូវចុះមន្ត - បច្ច័យ (មើលក្នុងនាមនិទ្ទេស ត្រង់លេខ ៨០) ។ ក្នុងបករណៈឯទៀតក្រៅពីកច្ចាយនៈ មានសទ្ទនីតិបករណ៍ជាដើមថាសព្ទ គឺ បុត្តិមា "(ជន) មានកូន" បាបិមា "(ជន) មានបាប" ចន្ទិមា[1] "(ចន្ទទេវបុត្រ) មានចន្ទវិមាន" ចុះឥមន្ត - បច្ច័យ ។

ណៈ សទ្ធា - យស្ស - អត្ថី´តិ > សទ្ធো (ជនោ) "(ជន) មានសទ្ធា", បញ្ញា - យស្ស - អត្ថី´តិ > បញ្ញো (ជនោ) "(ជន) មានប្រាជ្ញា", អមច្ចរំ - យស្ស - អត្ថី´តិ > អមច្ចរো[2] (ជនោ) "(ជន) មានសេចក្ដីមិនកំណាញ់", (ឥ. សទ្ធា, បញ្ញា,..., នបុំ-សទ្ធំ, បញ្ញំ,...) ។

បកតិតទ្ធិត

[១៥១] ក្នុងបកតិតទ្ធិតមានបច្ច័យតែ ១ គឺ "ម" ចុះក្នុងអត្ថ ២ យ៉ាង គឺ បកតិ និង វិការ ។

---

១ វិគ្គហៈថា: ចន្ទវិមានំ - អស្ស - អត្ថី´តិ > ចន្ទិមា (ចន្ទទេវបុត្តো), ម្យ៉ាងទៀតថា ចន្ទសំខาតো ចន្ទো - អស្ស - អត្ថី´តិ > ចន្ទិមា (ចន្ទ-ទេវបុត្តো) ។ សព្ទនេះជួនប្រើចំពោះចន្ទវិមានតែម្ដងវិគ្គហៈថា: ចន្ទো - អស្មึ - វិជ្ជតี´តិ > ចន្ទิมํ (វិមานํ) "(វិមាន) មានព្រះចន្ទ" ។
២ មិនព្រឹទ្ធិ ។

មយ ចុះក្នុងបកតិ: សុវណ្ណេន - បកតំ > សោវណ្ណមយំ (ភាជនំ) "(ភាជន៍) ដែលជនធ្វើហើយដោយមាស = (ភាជន៍មាស)", មត្តិកាយ - បកតំ > មត្តិកាមយំ (ភាជនំ) "(ភាជន៍) ដែលជនធ្វើហើយដោយដីស្អិត=(ភាជន៍ដី)", រជតេន - បកតោ> រជតមយោ (សរកោ) "(ផ្ដិល) ដែលជនធ្វើហើយដោយប្រាក់ = (ផ្ដិលប្រាក់)", អយសា - បកតោ > អយមយោ[1] "(បត្ដោ) (បាត្រ) ដែលជនធ្វើហើយដោយដែក = (បាត្រដែក)", ទារុនា-បកតា > ទារុមយា (សាលា) "(សាលា) ដែលជនធ្វើហើយដោយឈើ = (សាលាឈើ)", គាវេន - បកតំ > គោមយំ (ការីសំ) "(ការីស) ដែលគោធ្វើហើយ = (អាចម៍គោ)" ។

មយ ចុះក្នុងវិការ: សុវណ្ណស្ស - វិការោ[2] > សោវណ្ណមយំ (ភាជនំ) "(ភាជន៍) ជាវិការ:នៃមាស = (ភាជន៍មាស)", កន-កស្ស - វិការោ > កនកមយំ (ទេវតាវិមានំ) "(វិមាននៃទេវតា)

---

១ ផ្លាស់ អ របស់ យ នៃ អយ ជា ឱ តាមដំណើរមនោគណសព្ទ (មើលនាមនិទ្ទេសត្រង់លេខ ៨៦) ។ ២ វិការោ ប្រែថា "កិរិយាធ្វើប្លែក ជាសាធារណនាមនាម បុ. តែក្នុងទីនេះប្រើដូចគុណនាម ។

ជាវិការៈនៃមាស", ឥដ្ឋកាយ - វិការោ > ឥដ្ឋកាមយោ[1] (ថ្ងូបោ) "(ស្ពូប) ជាវិការៈនៃឥដ្ឋ = (ស្ពូបឥដ្ឋ, ចេតិយឥដ្ឋ) ។

សព្ទដែលចុះមយ - បច្ច័យនេះ កាលបើរួមចូលជាបទសមាសជាមួយនឹងនាមសព្ទឯទៀត ត្រូវលុបបំបាត់ មយ ចេញក็មាន ឧ. កនកមយំ - វិមានំ > កនកវិមានំ "វិមានដែលបុញ្ញកម្មធ្វើហើយដោយមាស" ឬ "វិមានជាវិការៈនៃមាស = (វិមានមាស)" (វិសេសនបុព្វបទកម្មធារយសមាស ជា មជ្ឈេលោប) ។

ឫណាតទ្ធិត

[១៥១] ក្នុងឫណាតទ្ធិតមានបច្ច័យ ៥ គឺ តិយ, ថ, ឋ, ម, អ[2] ហៅថា ឫណាបច្ច័យ ។ បច្ច័យទាំង ៥ នេះ សម្រាប់ចុះផ្សំជាមួយនឹងបកតិសំខ្យាតាំងពីទ្វি[3] ជាដើមរៀងទៅ បំបែរបកតិ-សំខ្យាឲ្យក្លាយជាឫណសំខ្យា ដូចបាននិយាយក្នុងនាមនិទ្ទេស

---

១ ក្នុងបករណៈខ្លះប្រាប់ថា មយ - បច្ច័យចុះក្នុងអត្ថឯទៀត មាន និព្ទត្ត ជាដើម ក็បាន ឧ. គោគោ - និព្ទត្តំ > គោមយំ (ករីសំ) "(ករីស) កើតហើយអំពីគោ = (អាចម៍គោ)" ឈ្មោះ និព្ទត្តតទ្ធិត ។ ២ មើលលេខយោងក្នុងនាមនិទ្ទេស ត្រង់ឫណសំខ្យា ។ ៣ ត្រង់ ឯក "១", បើតាមដំណើរសំខ្យា, គួតែផ្សំ ឯក និង ម - បច្ច័យ ជា "ឯកម" ដូច្នេះ ប៉ុន្តែក្នុងបាឡីភាសាមិនប្រើយ៉ាងនេះទេ ត្រង់កន្លែង ឯក លោកយក ឋ - សព្ទផ្សំនឹង ម - បច្ច័យជា "ឋម" ប្រែថា "ជាដំបូង" ឬថា "ទី១" មកប្រើជំនួសវិញ (មើលនាមនិទ្ទេសត្រង់លេខ ១០៧) ។

តាំងពីលេខ ១០៧ ដល់លេខ ១១០ នោះហើយ, ក្នុងនិទ្ទេសនេះ បូរណសំខ្យានុ៎ះឯង ហៅថា បូរណតទ្ធិត ។ ប៉ុន្តែ, បណ្តាបច្ច័យទាំង ៥ នុ៎ះ បច្ច័យមួយ ៗ មិនមែនសុទ្ធតែត្រូវចុះបានរាល់សព្ទ បកតិសំខ្យានោះទេ, ចុះបានដោយឡែកតាមគួរដល់ការប្រកប, ដូចមានសេចក្តីសង្ខេបតទៅនេះ ៖

តិយៈ ទ្វិន្នំ - បូរណោ > ទុតិយោ (ជនো) "(ជន) ជាទីពេញនៃជន ២ នាក់ =(ជនជាគម្រប់ ២ ឬ ជនទី ២)", ទ្វិន្នំ-បូរ-ណី > ទុតិយា (ឥត្ថី) "(ស្រី) ជាទីពេញនៃស្រី ២ នាក់ =(ស្រីជាគម្រប់ ២ ឬ ស្រីទី ២)", ទ្វិន្នំ-បូរណំ > ទុតិយំ (ភាជនំ) "ភា-ជន៍) ជាទីពេញនៃភាជន៍ ២=(ភាជន៍ជាគម្រប់ ២ ឬ ភាជន៍ទី ២)", (ផ្លាស់ ទ្វិ ជា ទុ, ឥ. ចុះ អា - បច្ច័យមកផង) ។ តិណ្ណំ - បូរ-ណោ > តតិយោ (ជនো) "(ជន) ជាទីពេញនៃជន ៣ នាក់ = (ជនជាគម្រប់ ៣ ឬ ជនទី ៣), ឥ. តតិយា[1], នបុំ. តតិយំ (ផ្លាស់ តិ ជា ត, ឥ, ចុះ អា - បច្ច័យមកផង ។

---

១ ឥ. តិស្សន្នំ - បូរណី > តតិយា (ឥត្ថី) ។

ឋ: ចតុន្នំ - បូរណោ > ចតុត្ថោ (ជនោ) "(ជន) ជាទីពេញនៃជន ៤ នាក់ = (ជនជាគម្រប់ ៤ ឬ ជនទី ៤)", ឥ. ចតុត្ថី,[1] (ចតុត្ថា), នបុំ. ចតុត្ថំ (តម្រួត ត លើ ថ ជា ត្ថ, ឥ, ចតុត្ថ + ឦ > ចតុត្ថី, ចតុត្ថ + អា > ចតុត្ថា) ។

ឋ: ឆន្នំ - បូរណោ > ឆដ្ឋោ[2] (ជនោ) "(ជន) ជាទីពេញនៃជន ៦ នាក់ = ជនជាគម្រប់ ៦ ឬ ជនទី ៦)", ឥ. ឆដ្ឋី, (ឆដ្ឋា),
នបុំ. ឆដ្ឋំ (តម្រួត ដ លើ ឋ ជា ដ្ឋ) ។ ចុះ ម - បច្ច័យថែមមកទៀតជា ឆដ្ឋម ក៏បានខ្លះ ។

ម: បញ្ចន្នំ - បូរណោ > បញ្ចមោ (ជនោ) "(ជន) ជាទីពេញនៃជន ៥ នាក់ = (ជនជាគម្រប់ ៥ ឬជនទី ៥)", ឥ. បញ្ចមី, បញ្ចមា, នបុំ. បញ្ចមំ ។ សត្តន្នំ - បូរណោ > សត្តមោ, ឥ. សត្តមី, សត្តមា, នបុំ. សត្តមំ ។ ល ។ អសំខេយ្យមោ, អសំ-ខេយ្យមា, អសំខេយ្យមំ ។

---

១ ឥ. ចតស្សន្នំ - បូរណី > ចតុត្ថី (ឥត្ថី) ។ ២ ផ្លាស់ ឆ ជា ស ជា សដ្ឋោ ក៏បានខ្លះប៉ុន្តែត្រង់ ឥ. នឹងប្រើជា សដ្ឋី ដូច្នេះពុំបានឡើយ, ព្រោះកុំឲ្យច្រឡំនឹង សដ្ឋី "៦០" ។

អ: បុំ ឯកាទសន្ទ - បូរណោ > ឯកាទសោ (បុរិសោ) "(បុរស) ជាទីពេញនៃបុរស ១១ នាក់ = (បុរសគម្រប់ ១១ ឬ បុរសទី ១១)", ឥត្ថី. ឯកាទសន្ទ-បូរណី > ឯកាទសី)ឥត្ថី) "(ស្រី) ជាទីពេញនៃស្រី ១១ នាក់ = (ស្រីគម្រប់១១ ឬ ស្រីទី ១១)", នបុំ. ឯកាទសន្ទ - បូរណំ > ឯកាទសំ (កុលំ) "(ត្រកូល) ជាទីពេញនៃត្រកូល ១១ = (ត្រកូលគម្រប់១១ ឬ ត្រកូលទី ១១)" ។

បណ្តាបូរណបច្ច័យទាំង ៥ នេះ, តិយ ចុះបានចំពោះសំខ្យា ២ សព្ទគឺ ទ្វि, តិ ជា តិលិង្គិក:, ថ ចុះបានចំពោះតែសំខ្យា ១ សព្ទគឺ ចតុ ជា តិលិង្គិក:, ឋ ចុះបានចំពោះតែសំខ្យា ១ សព្ទគឺ ឆ ជា តិលិង្គិក:, ម ចុះបានតាំងពីត្រឹម បញ្ចរៀងដល់ អសំខេយ្យ, អ ចុះបានចំពោះសំខ្យា ដែលមាន ស ជាទីបំផុតតាំងពី ឯកាទស ជាដើមរៀងទៅ រហូតដល់ បញ្ញាស ជា តិលិង្គិក:, ដែលមាន តិ ជាទីបំផុត តាំងពី ឩនវីសតি ជាដើមរៀងទៅ ត្រូវចុះ ម - បច្ច័យវិញ ។ សំខ្យា

តាំងពីត្រឹម ចតុ ដល់ ទស នោះ ចុះ ថ, ឋ, ម - បច្ច័យ និងសំខ្យា តាំងពី ឯកាទស ជាដើមទៅ ដែលចុះ អ - បច្ច័យរួចហើយ ត្រូវចុះ ឦ (សាធារណបច្ច័យ សម្រាប់ឥត្ថីលិង្គ) ថែមមកទៀត, បើណាសំខ្យាប៉ែកខាងឥត្ថីលិង្គដែលសល់ពីនោះទាំងប៉ុន្មាន ត្រូវ ចុះ អា (សាធារណបច្ច័យ សម្រាប់ឥត្ថីលិង្គ) ថែមមក ។

អឌ្ឍ-សព្ព

បើណាសំខ្យាត្រង់ ទុតិយ, តតិយ ចតុត្ថ បើរួមចូលជាមួយ នឹង អឌ្ឍ ដែលប្រែថា "កន្លះ" នេះ ត្រូវផ្លាស់សំខ្យាព្រមទាំង អឌ្ឍជារូបសព្ទផ្សេង ដូច្នេះ ក) ផ្លាស់ ទុតិយ និង អឌ្ឍ ជា ទិវឌ្ឍ ឬជា ទិយឌ្ឍ ឧ. អឌ្ឍេន - ទុតិយោ > ទិវឌ្ឍោ ឬ ទិយឌ្ឍោ (សភាវោ) "(សភាវៈ) ជាគម្រប់២ ដោយកន្លះ" គឺ "មួយកន្លះ", ឥ, ទិវឌ្ឍា, ទិយឌ្ឍា, នបុំ. ទិវឌ្ឍំ, ទិយឌ្ឍំ ។ ខ) ផ្លាស់ តតិយ និង អឌ្ឍ ជាអឌ្ឍតិយ ឬជា អឌ្ឍតេយ្យ ឧ. អឌ្ឍេន-តតិយោ > អឌ្ឍ-តិយោ ឬ អឌ្ឍតេយ្យោ (សភាវោ) "(សភាវៈ) ជាគម្រប់៣ ដោយ កន្លះ" គឺ "ពីរកន្លះ", ឥ. អឌ្ឍតិយា, អឌ្ឍតេយ្យា, នបុំ. អឌ្ឍតិយំ, អឌ្ឍតេយ្យំ ។ គ) ផ្លាស់ ចតុត្ថ និង អឌ្ឍ ជា អឌ្ឍឌ្ឍ ឧ.

អ្ឍេន - ចតុត្ថো > អ្ឍុ្ឍ្ឍោ (សភាវោ) "(សភាវ:) ជាគម្រប់៤ ដោយកន្លះ" គឺ "បីកន្លះ", ឥ. អ្ឍ្ឍុ្ឍ្ឍា, នបុំ. អ្ឍ្ឍុ្ឍ្ឍំ ។

សំខ្យាតទ្ធិត

[១៥៣] ក្នុងសំខ្យាតទ្ធិតមានបច្ច័យតែ ១ គឺ "ក" ចុះក្នុងសេចក្ដីថា "-មានប្រមាណ-" គឺ "-មានចំនួន-" ឧ. ទ្វេ-បរិមាណានិ - អស្សា´តិ > ទ្វិកো (ធម្មោ) "(ធម៌) មានប្រមាណពីរ = (មានចំនួនពីរ)",ទ្វេ - បរិមាណានិ - អស្សា´តិ > ទ្វិកា (ចេតនា) "(ចេតនា) មានប្រមាណពីរ = (មានចំនួនពីរ)", ទ្វេ-បរិមាណានិ - អស្សា´តិ > ទ្វិកំ (វត្ថុ) "(វត្ថុ) មានប្រមាណពីរ = មានចំនួនពីរ" ។ តិកো, តិកា, តិកំ, "មានប្រមាណបី = (មានចំនួនបី)" ។ល។

វិភាគតទ្ធិត

[១៥៤] ក្នុងវិភាគតទ្ធិតមានបច្ច័យ ២ គឺ ធា, សោ ។

ធា: ឯកេន - វិភាគេន > ឯកធា "ដោយចំណែក ១", ទ្វីហិ - វិភាគេហិ > ទ្វិធា "ដោយចំណែក ២, តីហិ - វិភាគេហិ >

តិធា "ដោយចំណែក ៣" ។ ចតុធា "ដោយចំណែក៤", បញ្ចធា "ដោយចំណែក ៥" ។ ល ។

សោ: បទេន - វិភាគេន > បទេសោ "ដោយចំណែកដោយបទ", សុត្តេន -វិភាគេន > សុត្តសោ "ដោយចំណែកដោយសូត្រ" ។

ភាវតទ្ធិត

[១៥៥] ក្នុងភាវតទ្ធិតមានបច្ច័យ ៦ គឺ ណ្យ, ត្ត, ត្តន, តា, ណ, កណ ។

ណ្យ: (លុប ណ ទុកតែ យ ហើយផ្លាស់ផ្សេងទៅទៀត) ឧ. បណ្ឌិតស្ស - ភាវោ > បណ្ឌិច្ចំ "ភាវ:នៃបណ្ឌិត" (ត្យ > ច្ច), កុសលស្ស - ភាវោ > កោសល្លំ "ភាវ:នៃជនឈ្លាស" (កុ > កោ, ល្យ > ល្ល), សមណស្ស - ភាវោ > សាមញ្ញំ "ភាវ:នៃសមណ:" (ស > សា, ណ្យ > ញ្ញ), សុហទស្ស - ភាវោ > សោហជ្ជំ "ភាវ:នៃជនមានដួងចិត្តល្អ = (ភាវ:នៃសំឡាញ់)" (សុ > សោ, ទ្យ > ជ្ជ), បុរិសស្ស - ភាវោ > បោរិស្សំ "ភាវ:នៃបុរស" (បុ > បោ, ស្ស >

ស្ស), ឧបមាយ - ភាវោ > ឱបម្មំ "ភាវៈនៃសេចក្ដីឧបមា" (ឧ>ឱ, ម្ម > ម្ម, និបកស្ស - ភាវោ > នេបក្កំ "ភាវៈនៃជនមានប្រាជ្ញារក្សានូវខ្លួន" (និ > នេ, ក្ស > ក្ក > ។ (លុប ណ ទុក យ ហើយគ្រាន់តែផ្សំ យ ជាមួយនឹងព្យញ្ជនៈទីបំផុតសព្ទ) ឲ. អរោគស្ស-ភាវោ > អារោគ្យំ "ភាវៈនៃបុគ្គលឥតរោគ" (អ > អា, យ + គ > គ្ស), អលសស្ស - ភាវោ > អាលស្យំ "ភាវៈនៃបុគ្គលខ្ជិល" (អ > អា, ស + យ > ស្ស), ឥណស្ស - ភាវោ > អាណ្យំ "ភាវៈនៃបំណុល" (ឥ > អា, ណ + យ > ណ្ស), ទុស្សីលស្ស[1] - ភាវោ > ទុស្សីល្យំ "ភាវៈនៃបុគ្គលមានសីលគឺទោសប្រទូស្តហើយ = (ភាពនៃបុគ្គលទ្រុស្តសីល)" (ល + យ > ល្ស) ។

ត្ត: អនោទរិកស្ស - ភាវោ > អនោទរិកត្តំ "ភាវៈនៃភិក្ខុមិនប្រកប (ក្នុងការព្យាយាម) ដើម្បីពោះ", សមចិត្តស្ស[2] - ភាវោ > សមចិត្តត្តំ "ភាវៈនៃបុគ្គលមានចិត្តស្មើ", មនុស្សស្ស - ភាវោ > មនុស្សត្តំ "ភាវៈនៃមនុស្ស = (ភាពរបស់មនុស្ស), នបុំសកស្ស-

---

១ ទុដ្ឋំ - សីលំ យស្ស - សោ > ទុស្សីលោ (បុគ្គលោ) ។ ២ សមំ - ចិត្តំ - យស្ស - សោ > សមចិត្តោ (បុគ្គលោ) ។

ភាវো > នបុំសកត្តំ "ភាវៈនៃខ្ទើយ", ទីយស្ស - ភាវো > ទីយត្តំ "ភាវៈនៃ (កាល) វែង", ឯកស្ស - ភាវো > ឯកត្តំ "ភាវៈនៃ (វត្ថុ) មួយ", ទ្វិន្នំ - ភាវো > ទ្វិត្តំ "ភាវៈនៃ (វត្ថុ) ពីរ" ។

ត្តនៃ: បុថុជ្ជនស្ស - ភាវো > បុថុជ្ជនត្តនំ "ភាវៈនៃបុថុជ្ជន", វេទនស្ស[1] - ភាវো > វេទនត្តនំ "ភាវៈនៃបុគ្គលមានវេទនា" ។

តា: មុទុនো - ភាវো > មុទុតា "ភាវៈនៃ (ចិត្ត) ទន់ "ឬ" ភាវៈនៃ (បុគ្គល) ទន់", និទ្ទារមស្ស - ភាវো > និទ្ទារមតា "ភាវៈនៃបុគ្គលអ្នកត្រេកអរទួទៅក្នុងកិរិយាដេកលក់ = (ភាពនៃបុគ្គលល្មោភដេក", បច្ចវេក្ខណស្ស - ភាវো > បច្ចវេក្ខណតា "ភាវៈនៃកិរិយាពិចារណា", សហាយស្ស - ភាវো > សហាយតា "ភាវៈនៃសំឡាញ់" ឬ "ភាវៈនៃជនជាគ្នា" ។

ណ: វិសមស្ស - ភាវো > វេសមំ "ភាវៈនៃ(ផ្លូវ)ស្មើប្រាស = (ភាពនៃផ្លូវមិនរាបស្មើ)" (វិ>វេ), សុចិនো - ភាវো > សោចំ "ភាវៈនៃ (វត្ថុ) ស្អាត" (សុ>សោ), ឧជុនো - ภาวো > អាជ្ជវំ "ភាវៈនៃ (ចិត្ត) ត្រង់ "ឬ" ភាវៈនៃ(បុគ្គល)ត្រង់" (ឧជុ: ឧ > អា, ជុ > ជវ, អា +

---

1 វេទនា-យស្ស-អត្ថី'តិ > វេទនো (ណ បច្ច័យ ចុះក្នុងតទស្សត្ថិតទ្ធិត) ។

ជវ+អ[1] > អាជវ, មុទុនោ-ភាវោ > មទ្ទវំ "ភាវៈនៃ (ចិត្ត)ទន់" ឬ "ភាវៈនៃ(បុគ្គល)ទន់" (មុៈទុមុ>ម,ទុ>ទវ, ម+ទវ + អ>មទ្ទវ ។

កណ[2] រមណីយស្ស-ភាវោ > រាមណីយកំ "ភាវៈនៃ(វត្ថុ)ដែលជនគួររីករាយ" (រ > រា), មនុញ្ញស្ស - ភាវោ > មានុញ្ញកំ "ភាវៈនៃវត្ថុជាទីគាប់ចិត្ត" (ម > មា), អគ្គិហោមស្ស-ភាវោ > អគ្គិ-ហោមកំ "ភាវៈនៃព្រាហ្មណ៍អ្នកបូជានូវភ្លើង" ។

ក្នុងសទ្ទនីតិបករណ៍ ថាសព្ទគឺ វីរិយំ[3] "ភាវៈនៃសេចក្ដីអង់អាច" ឬ "ភាវៈនៃសេចក្ដីខ្នឿយ្ឍាត=(ការព្យាយាម)", អាលសិយំ[4] "ភាវៈនៃបុគ្គលខ្ជិល" ចុះ "ណិយ" បច្ច័យ ។ សោចេយ្យំ[5] "ភាវៈនៃ (វត្ថុ) ស្អាត" ចុះ "ណេយ្ស" បច្ច័យ ។ ទាសព្យំ[6] "ភាវៈនៃទាសៈ = (ភាវៈនៃជនជាខ្ញុំ)" ចុះ "ព្យ" បច្ច័យ ។

---

១ វិការ: ឧ ខាងដើមជា អា ហើយផ្លាស់ឧរបស់ ជុ ជា ឱ ហើយផ្លាស់ ឱ ជា អវ រួចតម្រួតជ ជា ជ្ជ ផ្សំ វ ជាមួយនឹង អ របស់ ណ បច្ច័យ សម្រេចរូបជា អជ្ជវ ។ ២ ក្នុងបករណ:ទាំងពួងច្រើនហៅ ក័ណ-បច្ច័យ ។ ៣ វីរស្ស-ភាវោ>វីរិយំ ។ ៤ អលសស្ស-ភាវោ> អាលសិយំ ។ ៥ សុចិនោ-ភាវោ>សោចេយ្យំ ។ ៦ ទាសស្ស-ភាវោ> ទាសព្យំ ។ ក្នុងកច្ចាយនភេទថាសព្ទ គឺ បុថុជ្ជនត្ថំ ចុះ ត្ត បច្ច័យ, បុថុជ្ជនត្ថ ចុះ ត្ថ-បច្ច័យ, បោថុជ្ជនិកោ ចុះ ណិក-បច្ច័យ, បោថុជ្ជនិ-យោ ចុះ ណិយ-បច្ច័យ, បោថុជ្ជនិលំ ចុះ និល-បច្ច័យ, ប្រែថា "ភាវ: នៃបុថុជ្ជន" ដូចគ្នាទាំង ៥ សព្ទ, ចងវិគ្គហ:ថា: បុថុជ្ជនស្ស-ភាវោ> បុថុជ្ជនត្ថំ, បុថុជ្ជនត្ថ, បោថុជ្ជនិកោ, បោថុជ្ជនិយោ, បោថុជ្ជនិលំ ។

អព្យយតទ្ធិត

[១៥៦] ក្នុងអព្យយតទ្ធិតមានបច្ច័យ ៣ គឺ ថា, ថត្តា, ចំ, ហៅថា "អព្យយបច្ច័យ" ។ បច្ច័យទាំង ៣ នេះ ចុះក្នុងសេចក្ដីថា "បការៈ" ចុះបានចំពោះតែខាងចុងវិសេសនសព្ទនាម ដែលគួរប្រកបប៉ុណ្ណោះ ។

ថាៈ យោ-បការោ > យថា "រីប្រការៈណា", យំ-បការំ > យថា "នូវប្រការៈណា", យេន-បការេន > យថា "ដោយប្រការៈណា", យស្ស-បការស្ស > យថា "ដល់ប្រការៈណា", យស្មា-បការា > យថា "អំពីប្រការៈណា", យស្ស - បការស្ស > យថា "នៃប្រការៈណា", យស្មឹ - បការេ > យថា "ក្នុងប្រការៈណា" ។ តថា "ប្រការៈនោះ", សព្ទថា "ប្រការៈទាំងពួង", អញ្ញថា "ប្រការៈដទៃ", ឥតរថា "ប្រការៈក្រៅនេះ" (ចងវិគ្គហៈដូចរបៀបយថា) ។

ថត្តាៈ យោ-បការោ > យថត្តា "រីប្រការៈណា" ។ ល ។ យស្មឹ - បការេ > យថត្តា "ក្នុងប្រការៈណា" ។ តថត្តា "ប្រការៈនោះ", សព្ទថត្តា "ប្រការៈទាំងពួង" ។ល។

ចំ: បច្ច័យនេះចុះបានចំពោះតែខាងចុង "ក៏" និង "ឥម" ពីរសព្ទប៉ុណ្ណោះ ២. កោ-បការោ > កចំ "រ៉ីប្រការ:ដូចម្តេច", កំ-បការំ > កចំ "នូវប្រការ:ដូចម្តេច" ។ ល ។ កស្មឹ-បការេ > កចំ "ក្នុងប្រការ:ដូចម្តេច" ។ អយំ - បការោ > ឥត្ថំ "រ៉ីប្រការ:នេះ", ឥមំ-បការំ > ឥត្ថំ "នូវប្រការ:នេះ", អនេន - បការេន > ឥត្ថំ "ដោយប្រការ:នេះ" ។ល។ អស្មឹ-បការេ > ឥត្ថំ "ក្នុងប្រការ:នេះ"។

សព្ទដែលចុះអព្យយបច្ច័យក្នុងនាមនិទ្ទេស (ត្រង់លេខ [១២៧] លើកលែងតែអព្យយបច្ច័យ ៥ គឺ តវេ, តុំ, ត្វា, ត្វាន, តូន ចេញ, ក៏រាប់បញ្ចូលជាអព្យយតទ្ធិតដែរ[1] ។

ជំណើរលិង្គរបស់តទ្ធិត

[១៥៧] តទ្ធិតទាំងអស់ដែលបាននិយាយមកហើយនោះ ជា ឯកលិង្គិក: ក៏មាន ជា តិលិង្គិក:ក៏មាន ។ តទ្ធិតដែលមាន

---

១ ក្នុងកច្ចាយនភេទថា សព្ទគឺ ឯកវិធំ "ប្រការមួយ" ទុវិធំ ឬ ទុព្វិធំ "ប្រការពីរ" តិវិធំ "ប្រការបី" ។ល។ ទសវិធំ "ប្រការ ១០" ឯកាទសវិធំ "ប្រការ ១១" ។ល។ ចុះវិធ-បច្ច័យ ចុះបានតែខាងចុង បកតិសំខ្យាប៉ុណ្ណោះ ។ បែបតាំងវិគ្គហ:ថា: ឯកោ-បការោ > ឯកវិធំ, ឯកំ-បការំ> ឯកវិធំ ។បេ។ ឯកស្មឹ-បការេ > ឯកវិធំ ។ ទ្វេ-បការា > ទុវិធំ ឬ ទុព្វិធំ ។ល។ ទសសុ-បការេសុ > ទសវិធំ ។ ឯកាទស-បការា > ឯកាទស-វិធំ ។បេ។ ឯកាទសសុ-បការេសុ > ឯកាទសវិធំ ។បេ។

ដំណើរប្រើបានតែលិង្គមួយ ៗ ដូចយ៉ាងភាវតទ្ធិតជាដើម ហៅថា ឯកលិង្គិកៈ, ដែលប្រើបានគ្រប់ទាំង ៣ លិង្គ ដូចយ៉ាងគោត្តតទ្ធិតជាដើម ហៅថា តិលិង្គិកៈ ។ ប៉ុន្តែ តទ្ធិតជាឯកលិង្គិកៈខ្លះមានលំនាំសេចក្តីល្មមឲ្យបំបែរជា តិលិង្គិកៈ ដោយចុះបច្ច័យតទ្ធិតផងគ្នាថែមមកទៀត ក៏ក្លាយជា តិលិង្គិកៈ ទៅបាននោះក៏មាន, ដូចជា សាមញ្ញំ "ភាវៈនៃសមណៈ", បើចុះ "ណ" បច្ច័យក្នុងតទ-ស្សត្ថិតទ្ធិតថែមមក, តាំងវិគ្គហៈថា: សាមញ្ញំ-យស្ស-អត្ថី´តិ > សាមញ្ញោ (ជនោ) "(ជន) មានភាវៈនៃសមណៈ", ឥ. សាមញ្ញា, នបុં. សាមញ្ញំ, យ៉ាងនេះ, ក៏បែរក្លាយជា តិលិង្គិកៈទៅបានដោយអំណាចបច្ច័យតទ្ធិតផងគ្នា ដែលមានគតិជា តិលិង្គិកៈ, តទ្ធិតបំបែរគ្នាយ៉ាងនេះ ហៅដោយសន្ទ្ធតិថា "តទ្ធិតបំបែរតទ្ធិត" ឬ "តទ្ធិតលេបតទ្ធិត" ។ ចំណែកខាងតទ្ធិតជា តិលិង្គិកៈវិញសោត បើចុះបច្ច័យតទ្ធិតផងគ្នា ដែលមានគតិជា ឯកលិង្គិកៈថែមមក, ក៏ក្លាយជា ឯកលិង្គិកៈ បានដែរ, ដូចជា វាសិដ្ឋো "ជនជាពូជ

រង្សនៃវសិដ្ឋៈ", វេទនោ "ជនមានវេទនា", ទណ្ឌី "ជនមានឈើច្រត់", បើចុះ "ត្ត" ឬ "ត្តន" ឬ "តា" បច្ច័យក្នុងភាវតទ្ធិតដែមមក, តាំងវិគ្គហៈថា: វាសិដ្ឋស្ស - ភាវោ > វាសិដ្ឋត្តំ (នបុំ.) ឬ វាសិដ្ឋតា (ឥ.) "ភាវៈនៃជនជាពូជរង្សនៃវសិដ្ឋៈ", វេទនស្ស-ភាវោ > វេទនត្តនំ (នបុំ.) "ភាវៈនៃជនមានវេទនា", ទណ្ឌិនោ-ភាវោ > ទណ្ឌិត្តំ (នបុំ.) ឬទណ្ឌិតា (ឥ.) "ភាវៈនៃជនមានឈើច្រត់" យ៉ាងនេះ, ក៏ក្លាយជា ឯកលិង្គិកៈ ប្រើចំពោះតែលិង្គមួយ ។ ទៅវិញ ។ ប៉ុន្តែដែលប្រើយ៉ាងនេះ មិនមែនជាសាធារណ៍បានគ្រប់តទ្ធិតទាំងអស់ទេ, លុះតែសព្ទដែលមានលំនាំសេចក្តីល្មមផ្លាស់ប្រែបង្ហែរបាននោះដែរ ទើបមានទំនងឲ្យធ្វើយ៉ាងនេះកើត ។ អ្នករៀនចូរសង្កេតដំណើរលិង្គរបស់តទ្ធិតតាមន័យនេះឲ្យត្រាតែយល់ជាក់ប្រាកដដោយច្រើន ។ ទៅទៀតចុះ ។

តទ្ធិតនិទ្ទេសទី ៤ ចប់ដោយសង្ខេបតែប៉ុណ្ណោះ ។

អាឡាតនិង្ហេស ជី ៤

អាខ្យាតនិទ្ទេស ទី ៥

អាខ្យាត

[១៥៨] កិរិយាសព្ទ គឺសព្ទដែលប្រាប់នូវដំណើរនៃអំពើ មានពាក្យថា "ដេក, ដើរ, ឈរ, អង្គុយ, ស៊ី, ផឹក, និយាយ, ស្តាប់, គិត"ជាដើម ហៅថា អាខ្យាត ។

ក្នុងអាខ្យាតនោះ លោកកំណត់បែប ជាគ្រឿងប្រដាប់សម្រាប់សម្គាល់ មាន ៨ យ៉ាង គឺ វិភត្តិ, កាល, បទ, វចនៈ, បុរិសៈ, ធាតុ, វាចកៈ បច្ច័យ ។

វិភត្តិ

[១៥៩] វិភត្តិសម្រាប់ប្រើក្នុងបាឡីភាសាមាន ២ យ៉ាង គឺ វិភត្តិនាម ១ វិភត្តិអាខ្យាត ១ ។ វិភត្តិទាំង ២ យ៉ាងនេះ មានដំ-ណើរប្លែកគ្នាដូច្នេះ គឺ វិភត្តិនាមសម្រាប់បំបែកនាមសព្ទទាំង ៣ យ៉ាង ដូចបាននិយាយក្នុងនាមនិទ្ទេសរួចហើយ, ឯវិភត្តិអាខ្យាតនេះ សម្រាប់បំបែកសព្ទជាមូលដើម ដែលហៅថា "ធាតុ" ឲ្យចេញលំនាំប្រាកដមកជាកិរិយារបស់នាមសព្ទ ។ នឹងទាញ

ឧទាហរណ៍ ១ មកឲ្យឃើញ, ដូចជាសព្ទថា ឧបាសក ធម្ម សុ "ឧបាសក ធម៌ ស្តាប់", នឹងប្រើសព្ទទទេតតវិកត្តិយ៉ាងនេះពុំបានឡើយ, ត្រូវផ្សំសព្ទទាំងនេះឲ្យមានវិកត្តិឡើងទើបប្រើបាន, ផ្សំជា: ឧបាសកោ ធម្មំ សុណាតិ "រ - ឧបាសក ស្តាប់ នូវ-ធម៌", ឧបាសក ជា ឧបាសកោ, ធម្ម ជា ធម្មំ ផ្សំដោយវិកត្តិនាម, សុ ជា សុណាតិ ផ្សំដោយវិកត្តិអាខ្យាត ។

វិកត្តិអាខ្យាតមាន ៨ ពួក គឺ វត្តមានា, បញ្ចមី, សត្តមី, បរោក្ខា, ហីយត្តនី, អជ្ជត្តនី, ភវិស្សន្តি, កាលាតិបត្តি ។ វិកត្តិទាំង ៨ ពួកនេះ មានដំណើរប្រាប់ឲ្យដឹងនូវគ្រឿងសម្គាល់ ៤ យ៉ាងគឺ កាល, បទ, វចន:, បុរិស: ដែលមានចំពោះខ្លួននៅនោះជាកំណត់ ។ វិកត្តិនុ៎ះ ក្នុងពួកមួយ ៗ សុទ្ធតែមាន ១២ ដូចគ្នាទាំងអស់ ដូចមានរបៀបរៀបរៀងតាមលំដាប់តទៅនេះ ៖

១ វត្តមានា

	បរស្សបទ		អត្តនោបទ	
បុរិស:	ឯក.	ពហु.	ឯក.	ពហु.
ប.	តি	អន្តি	តে	អន្តে

ម.	សិ	ថ	សេ	ម្ហે
ឧ.	មិ	ម	ឯ	ម្ហេ

២ បញ្ចមី

	បរស្សបទ		អត្តនោបទ	
បុរិស:	ឯក.	ពហु.	ឯក.	ពហु.
ប.	តุ	អន្តु	តํ	អន្ទํ
ម.	ហิ	ថ	ស្សุ	ហ្វे
ឧ.	មิ	ម	ឯ	(១)អាមសេ

៣ សត្តមី

	បរស្សបទ		អត្តនោបទ	
បុរិស:	ឯក.	ពហु.	ឯក.	ពហु.
ប.	ឯយ្យ	ឯយ្យុ.	ឯថ	ឯរํ
ម.	ឯយ្យាសิ	ឯយ្យาថ	ឯថো	ឯយ្យហ្វे
ឧ.	ឯយ្យាមิ	ឯយ្យาម	ឯយ្យํ	ឯយ្យាម្ហे

១-អាមសេ នេះ ក្នុងគម្ពីរសព្ទសាស្ត្រទាំងឡាយ មានកច្ចាយន: (គម្ពីរដើម), សទ្ទនីតិ, រូបសិទ្ធि, មុខមគ្គទីបនី និងពាលาวតา ជាដើម មានរូបជា អាមសេ ដូចគ្នាទាំងអស់, តែសៀវភៅនេះ ក្នុងលើកមុនៗ ជា អាម្ហសេ តាមមូលកច្ចាយន: ជាគម្ពីរពិសេសក្នុងប្រទេសខ្មែរដែលមិនធ្លាប់ឃើញប្រើក្នុងគម្ពីរដទៃឡើយ ។

៤ បវេណ្ហា

	បរស្សបទ		អត្តនោបទ	
បុរិស:	ឯក.	ពហु.	ឯក.	ពហु.
ប.	អ	២	ត្ត	រេ
ម.	ឯ	ត្ត	ត្ថោ	ត្ថ
២.	អំ	ម្ហ	ពំ	ម្ហេ

៥ ហីយត្តនី

	បរស្សបទ		អត្តនោបទ	
បុរិស:	ឯក.	ពហु.	ឯក.	ពហु.
ប.	អា	២	ត្ត	ត្ថុំ
ម.	២	ត្ត	សេ	ត្ថ
២.	អំ	ម្ហ	ពំ	ម្ហសេ

៦ អជ្ជត្តនី

	បរស្សបទ		អត្តនោបទ	
បុរិស:	ឯក.	ពហु.	ឯក.	ពហु.
ប.	ណ្ឌ	២	អា	២

ម.	ខ្ញ	ត	សេ	០
ឧ.	០	ម្ហ	អ	ម្ហ

៧ ភវិស្សន្តិ

	បរស្សបទ		អត្តនោបទ	
បុរិស:	ឯក.	ពហុ.	ឯក.	ពហុ.
ប.	ស្សតិ	ស្សន្តិ	ស្សតេ	ស្សន្តេ
ម.	ស្សសិ	ស្សថ	ស្សសេ	ស្សវ្ហេ
ឧ.	ស្សាមិ	ស្សាម	ស្សំ	ស្សាម្ហេ

៨ កាលាតិបត្តិ

	បរស្សបទ		អត្តនោបទ	
បុរិស:	ឯក.	ពហុ.	ឯក.	ពហុ.
ប.	ស្សា	ស្សំសុ	ស្សថ	ស្សឹសុ
ម.	ស្សេ	ស្សថ	ស្សសេ	ស្សវ្ហេ
ឧ.	ស្សំ	ស្សាម្ហ	ស្សំ	ស្សាម្ហសេ

កាល

[១៦០] "ពេល" ដែលជាគ្រឿងកំណត់ក្នុងការនិយាយ ស្តី ដើម្បីឲ្យដឹងថា "ឥឡូវនេះ" ឬ "ពីអង្គាល់" ឬក៏ "ដល់ទៅ អង្គាល់" ហៅថា "កាល" ។ ក្នុងអាខ្យាតនេះ បើនិយាយ ដោយសង្ខេប, "កាល" មានត្រឹមតែ ៣ យ៉ាង គឺ ពេលដែលកំពុង តែមាននៅចំពោះមុខ គឺពេលឥឡូវនេះ ហៅថា "បច្ចុប្បន្ន-កាល" ១, ពេលដែលកន្លងហួសទៅហើយ ហៅថា "អតីត-កាល" ១, ពេលដែលមិនទាន់មកដល់ គឺពេលដែលនៅខាង មុខ ហៅថា "អនាគតកាល" ១ ។ បើនិយាយដោយពិស្តារ តាមដំណើររបស់កាល ឲ្យឃើញសេចក្តីយ៉ាងល្អិតទៅទៀត, បច្ចុប្បន្នកាលចែកចេញជា ៣ យ៉ាង គឺ បច្ចុប្បន្នសុទ្ធ ១, បច្ចុប្បន្ន ជិតអតីត ១, បច្ចុប្បន្នជិតអនាគត ១, អតីតកាលចែកចេញជា ៣ យ៉ាង គឺ អតីតកាលកន្លងហើយមិនមានកំណត់ ១, អតីតកាល កន្លងហើយក្នុងថ្ងៃម្សិល ១, អតីតកាលកន្លងហើយក្នុងថ្ងៃនេះ ១, អនាគតកាលចែកចេញជា ២ យ៉ាង គឺ អនាគតរបស់បច្ចុប្បន្ន ១,

អនាគតរបស់អតីត ១, រួមត្រូវជា ៨ យ៉ាង ។ កាលទាំង ៨ យ៉ាងនេះ បើនឹងហៅដោយសន្ទតិ ដើម្បីឲ្យងាយចំណាំ ថា "សាខាកាល" ប្រែថា "កាលដូចជាមែក" ឬហៅថា "កាលបន្ទាប់បន្សំ" ដូច្នេះក៏គួរ ។ មាន "កាល" ម្យ៉ាងទៀត ហៅថា "អនុត្តកាល" គឺកាលដែលមិនប្រាប់ដំណើរថាជា បច្ចុប្បន្ន ឬ អតីត ឬក៏ អនាគត ឡើយ ។ អនុត្តកាលនេះចែកចេញជា ៤ យ៉ាង គឺ អាណត្តិ "ប្រាប់សេចក្ដីបង្គាប់" ១, អាសិដ្ឋៈ "ប្រាប់សេចក្ដីប្រាថ្នា សេចក្ដីប៉ុនប៉ង" ឬ "សេចក្ដីអង្វរ" ១, អនុមតិ "ប្រាប់សេចក្ដីយល់ឃើញ" គឺប្រាប់សេចក្ដីណែនាំតាមគំនិតរបស់ខ្លួនដោយទំនងថា "គួរតែ-" ១, បរិកប្បៈ "ប្រាប់សេចក្ដីកំណត់" គឺប្រាប់សេចក្ដីគ្នេរគ្នាន់ ដោយទំនងថា "ត្រូវតែ-" ឬ "ប្រាប់សេចក្ដីជញ្ជឹង, សេចក្ដីត្រិះរិះ" ១ ។ កាលទាំង ៤ យ៉ាងនេះ ក៏ហៅថា "សាខាកាល" ដូចន័យមុនដែរ ពីព្រោះបែកមែកចេញមកអំពីអនុត្តកាល, បើរាប់កាល ៤ យ៉ាងនេះផ្សំ

ផង ត្រូវជាសាខាកាលមាន ១២ យ៉ាង ។ ដែលនឹងអាចដឹងនូវ
កាលទាំងនេះ ដោយជាក់ប្រាកដនោះ ត្រូវកំណត់ដឹងដោយ
អាស្រ័យវិភត្តិទាំង ៨ ពួក ដូចសេចក្ដីរៀបរៀងដោយសង្ខេប
តាមលំដាប់វិភត្តិតទៅនេះ ៖

វត្តមានា-វិភត្តិ

វត្តមានា[1] ប្រាប់បច្ចុប្បន្នកាលទាំង ៣ យ៉ាង ដូច្នេះ

បច្ចុប្បន្នសុទ្ធ ឲ្យប្រែថា "កំពុង-, កំពុងតែ-" ២. ឥទានិ
បន សោ កឹ ករោតិ "ចុះ ឥឡូវ គាត់ កំពុងធ្វើ នូវអ្វី?",
ថេរោ ធម្មំ ទេសេតិ "ព្រះថេរៈ កំពុងសម្ដែង នូវធម៌" ។ ឬប្រែ
ទទេ ។ គឺគ្រាន់តែប្រែចេញសព្ទរបស់កិរិយាប៉ុណ្ណោះក៏បាន ២.
បញ្ញាយ បភា សព្វាហិ បភាហិ វិរោចតិ "ពន្លឺ នៃប្រាជ្ញា
រុងរឿង ជាងពន្លឺទាំងឡាយ ទាំងពួង" ។

---

១ វត្តមានា ប្រែថា "(វិភត្តិ) ប្រាប់សេចក្ដីថា កំពុងប្រព្រឹត្ត" ។

បច្ចុប្បន្នជិតអតីត ឲ្យប្រែថា "ទើប-, ទើបនឹង-" ឬថា "-ហើយ" ក៏បានខ្លះ ។. ក្រោ នុ ត្វំ អាគច្ឆសិ "ចុះ ឯង ទើបមក ពីណា ហ្នឹង?," ឥទានេវ សោ អាគច្ឆតិ "គាត់ ទើបនឹងមក អម្បាញ់មិញនេះឯង", តទា បុញ្ញំ ករោមិ'ហំ "ក្នុងកាលនោះ ខ្ញុំ ធ្វើហើយ[1] នូវបុណ្យ" ។

បច្ចុប្បន្នជិតអនាគត ឲ្យប្រែថា "នឹង-, រមែង-, តែង តែ-" ឬថា "គង់-, គង់តែ" ក៏បាន ។. ឯវំ តយា ករេ បាបេ និរយំ នូន គច្ឆសិ "កាលបើអំពើអាក្រក់ គឺឯង ធ្វើ យ៉ាងនេះ ហើយ, (ឯង) នឹងទៅ កាន់នរក ពុំខានឡើយ", ក៏ បនា'ហំ ករោមិ "ចុះ អញ នឹងធ្វើ ដូចម្តេច?" ឬថា "ចុះ អញ នឹងធ្វើ នូវអ្វី?", អយតោ មលំ សមុដ្ឋាយ តមេវ ខាទតិ "ច្រែះ កើតហើយ អំពីដែក រមែងស៊ី នូវដែកនោះវិញ", យោ ពាលំ សេវតិ, សោ វិនាសំ បាបុណាតិ "បុគ្គលណា សេព គប់ នូវជនពាល, បុគ្គលនោះ គង់ដល់ នូវសេចក្តីវិនាស" ។

---

១ បានជាប្រែថា "-ហើយ" ព្រោះមានសព្ទថា "តទា" ជាអតីតកាល-សត្តមី (បច្ចុប្បន្នដែលប្រែថា "-ហើយ" យ៉ាងនេះច្រើនមានប្រើក្នុងគាថា) ។

បញ្ចមី-វិភត្តិ

បញ្ចមី[១] ប្រាប់អនុត្តកាល ២ យ៉ាង គឺ អាណត្តិ និងអាសិដ្ឋៈ ។

អាណត្តិ "ប្រាប់សេចក្តីបង្គាប់" ឲ្យប្រែថា "ចូរ-" ឬ "ចូរ-ចុះ" ឧ. មម វចនេន ករោហិ "ឯង ចូរធ្វើ តាមពាក្យ នៃអញ", សោយេវ ចោរោ នំ គណ្ហថ "វាហ្នឹងឯង ជាចោរ (អ្នកទាំងឡាយ) ចូរចាប់ នូវវា", ឯវំ វទេហិ "(អ្នក) ចូរថា យ៉ាងនេះ" គច្ឆាហិ (ឯង) ចូរទៅចុះ" ។

អាសិដ្ឋៈ "ប្រាប់សេចក្តីប្រាថ្នា, សេចក្តីប៉ុនប៉ង[២]" ឲ្យប្រែថា "ចូរ-" ឧ. សុខំ តេ ហោតុ "សេចក្តីសុខ ចូរមាន ដល់អ្នក!", ទីឃាយុកា ហោថ[៣] "(អ្នកទាំងឡាយ) ចូរជាបុគ្គលមានអាយុ

---

១ បញ្ចមី ក្នុងទីនេះ ប្រែថា "(វិភត្តិ) មានអាសិដ្ឋៈជាគម្រប់ ៥" គឺរាប់សាខាកាលរបស់បច្ចុប្បន្ន ៣ និងអាណត្តិ ១ ជា ៤ អាសិដ្ឋៈ ១ ទៀតជា ៥, គ្រប់ ៥ ត្រឹមអាសិដ្ឋៈនោះព្រោះហេតុនោះបានជាវិភត្តិនេះមានឈ្មោះថាបញ្ចមី, មិនមែនប្រែថា "(វិភត្តិ) ទី ៥" ដូចបញ្ចមី-វិភត្តិនាមនោះទេ ។ ២ គឺសេចក្តីប្រាថ្នា, ប៉ុនប៉ងឲ្យបានកបដូច្នោះ (សេចក្តីសំបូងសង្ស្ងែ, សេចក្តីលន់តួ, ដោះសា, លោមទោម) ។ ២ ហោថ ប្រែថា "ចូរមាន" ជាកិរិយារបស់ "តុម្ហេ" ក៏ពិត, ប៉ុន្តែក្នុងប្រយោគយ៉ាងនេះ, ត្រូវប្រែរូប, មិនបាច់ចេញសម្តីថា "មាន" ទេ ត្រូវប្រែចេញត្រឹមតែពាក្យជាវិកតិកត្តា ថា "ជា-" ប៉ុណ្ណោះ ។

រ៉ែង!" ។ ឬប្រែថា "សូម-, សូមឲ្យ-ចុះ" ២. ភវតុ សព្វមង្គលំ... "មង្គលទាំងពួង សូមមាន = (សូមឲ្យមង្គលទាំងពួងមាន!)...", ឯវំ ហោតុ "សូមឲ្យបានយ៉ាងហ្នឹងចុះ[១]!" ។ "ប្រាប់សេចក្ដីអង្វរ" ឲ្យប្រែថា "សូម-" ២...តំ មេ ខមថ. សូម-(ព្រះអង្គ)-អត់ នូវទោសនោះ ដល់ខ្ញុំព្រះអង្គ = (សូមទ្រង់អត់ទោសដល់ខ្ញុំព្រះអង្គ)", អភយំ មេ ទេថ "សូម-(អ្នកទាំងឡាយ)-ឲ្យ នូវអភ័យ ដល់ខ្ញុំ" ។

សត្តមី-វិភត្តិ

សត្តមី[២] ប្រាប់អនុត្តកាល ២ យ៉ាងគឺ អនុមតិ និងបរិកប្ប: ។ អនុមតិ "ប្រាប់សេចក្ដីយល់ឃើញ" ឲ្យប្រែថា "គួរ-" ឬ "គួរតែ-" ២...ភជេថ មិត្តេ កល្យាណេ, ភជេថ បុរិ-សុត្តមេ... "(បុគ្គល) គួររាប់រក នូវមិត្តទាំងឡាយ ដែលបណ្ឌិត គួររាប់, គួររាប់រក នូវបុរសឧត្តមទាំងឡាយ" ។

---

១ ប្រែយ៉ាងនេះតាមលំនាំសេចក្ដី, បើតាមដំណើរ "បុរិស" ត្រូវដាក់នាមនាមណាមួយមកឲ្យជាបទប្រធាន របស់ហោតុ ដែលជាបឋម-បុរិស ។ ២ សត្តមី ក្នុងទីនេះ ប្រែថា "(វិភត្តិ) មានបរិកប្ប:ជាគម្រប់ ៧" គឺរាប់សាខាកាលរបស់បច្ចុប្បន្ន ៣ អាណត្តិ ១ អាសិដ្ឋ: ១ អនុមតិ ១ រួមជា ៦, រាប់បរិកប្ប: ១ ទៀតផ្សំជា ៧, គ្រប់ ៧ ត្រឹមបរិកប្ប:នេះ, ព្រោះហេតុនោះបានជាវិភត្តិនេះមានឈ្មោះថាសត្តមី, មិនមែនប្រែថា "(វិភត្តិ) ទី ៧" ដូចសត្តមី-វិភត្តិនាមនោះទេ ។

បរិកប្ប: "ប្រាប់សេចក្ដីកំណត់" ឲ្យប្រែថា "គប្ប-" ឬ "ត្រូវ-" ។ បុញ្ញញ្ចេ បុរិសោ កយិរា, កយិរាថេនំ បុនប្បុនំ តម្ហិ ឆន្ទំ កយិរាថ, សុខោ បុញ្ញស្ស ឧច្ចយោ "បើ បុរស គប្ប ធ្វើ នូវបុណ្យ, គប្ប ធ្វើ នូវបុណ្យនុ៎ះ ឲ្យរឿយៗ, គប្ប ធ្វើ នូវ សេចក្ដីពេញចិត្ត ក្នុងបុណ្យនោះ, កិរិយាសន្សំ នូវបុណ្យ នាំ មក នូវសេចក្ដីសុខ" ។ "ប្រាប់សេចក្ដីជញ្ជឹង, សេចក្ដីត្រិះរិះ" ឲ្យប្រែថា "គប្ប-" ឬ "ត្រូវ-" ។ កឹ បនាហំ ករេយ្យំ "ចុះ អញ គប្ប ធ្វើ នូវអ្វី?" ឬថា "ចុះ អញ ត្រូវធ្វើ ដូចម្ដេច?" យន្ទ្ធនាហំ បព្ធជ្ជេយ្យំ "បើដូច្នោះមានតែ អញ ត្រូវបួស" ឬថា "អញ គប្ប បួស ឬអ្វីហ្ន៎?" ។

បភេក្ខា-វិភត្ដិ

បភេក្ខា[1] ជាវិភត្ដិប្រាប់អតីតកាលកន្លងហើយមិនប្រាកដ ឲ្យប្រែថា "-ហើយ" ។ តេនាហ ភគវា... "ព្រោះហេតុនោះ ព្រះមានព្រះភាគ ត្រាស់ហើយ..", សេដ្ឋី ឯវមាហ... "សេដ្ឋី

---

1 បភេក្ខា ប្រែថា "(វិភត្ដិ) ពោលនូវកាលដែលមានហើយក្នុងខាងក្រោយ" ។

ពោលហើយ យ៉ាងនេះ...", តេនា´ហុ[1] បោរាណា... "ព្រោះ ហេតុនោះ អាចារ្យក្នុងកាលមុនទាំងឡាយ ពោលហើយ..." ។

ហីយត្តនី-វិភត្តិ

ហីយត្តនី[2] ជាវិភត្តិប្រាប់អតីតកាលកន្លងហើយក្នុងថ្ងៃ ម្សិល ឲ្យប្រែថា "-ហើយ" ឧ. សោ អគមា "គេ បានទៅ ហើយ", តេ អគមូ (ជនទាំងឡាយ) នោះ បានទៅហើយ", ឯវំ អវចំ "(ខ្ញុំ) បាននិយាយហើយ យ៉ាងនេះ" ។ បើមាន "មា[3]" សព្ទយោគចូលផង, ត្រង់ពាក្យថា "-ហើយ" ត្រូវ

---

១ អាខ្យាតកិរិយា ៤ សព្ទគឺ អាហុ, អហុ, អត្ថិ, នត្ថិ នេះ មាន ដំណើរប្លែកអំពីកិរិយាសព្ទឯទៀត, អាហុ និង អហុ ជាពហុវចនៈ, ប៉ុន្តែជួនណាប្រើជាឯកវចនៈក៏មាន, ដូចជា "យម្ហិ ខ្ជ្ជសេដ្ឋោ បរិវណ្ណយី សុចិ សមាធិមានន្តរិកញ្ញមាហុ..." អាហុ ក្នុងទីនេះ ជា កិរិយារបស់ពុទ្ធសេដ្ឋោ ជាឯកវចនៈ ។ "ធម្មចក្កំ បវត្តេន្តេ កោណ្ឌ-ញ្ញោ លោកនាយកេ កោដិសតសហស្សានំ បឋមាភិសមយោ អហុ" អហុ ក្នុងទីនេះ ជាកិរិយារបស់ បឋមាភិសមយោ ជាឯកវចនៈ ។ អត្ថិ និង នត្ថិ ជាឯកវចនៈ ប៉ុន្តែប្រើជាពហុវចនៈក៏បាន, ថែមទាំង ប្រើរួមចូលនឹងនាមដែលមានសព្ទថា "ភាវ" ឬ "តា" បច្ច័យ នៅខាង ចុងនោះបានទៀត, ដូចជា: ធនស្ស អត្ថិភាវោ "ភាវៈនៃទ្រព្យមាន", ធនស្ស នត្ថិតា "ភាវៈនៃទ្រព្យមិនមាន" ។ ២ ហីយត្តនីប្រែថា "(វិភត្តិ) មានក្នុងថ្ងៃម្សិល" គឺវិភត្តិប្រាប់នូវកាលដែលមានហើយក្នុងថ្ងៃម្សិល (ជា "ហិយ្យត្តនី" ដូច្នេះក៏មាន) ។ ៣ មា-សព្ទនេះ ប្រើយោគចូល បានតែនឹងវិភត្តិ ៣ ពួក គឺហិយ្យត្តនី, អជ្ជត្តនី និង បញ្ចមី, បើយោគ ចូលនឹងហីយត្តនី ឬអជ្ជត្តនី ឲ្យប្រែថា "កុំឡើយ", យោគចូលនឹង បញ្ចមី ឲ្យប្រែថា "ចូរកុំ-" ឧ. មា គច្ឆ "(ឯង) ចូរកុំទៅ" មា ឯវំ វទេថ "(អ្នកទាំងឡាយ) ចូរកុំនិយាយ យ៉ាងនេះ" ។

ផ្ទាស់ថា "-ឡើយ" វិញ គឺប្រែថា "កុំ-ឡើយ" ។. ខណោ មារោ ឧបច្ចគា "ខណៈ កុំ - កន្លង នូវអ្នកទាំងឡាយ - ឡើយ" ។

អជ្ជត្តនី-វិភត្តិ

អជ្ជត្តនី[1] ជាវិភត្តិប្រាប់អតីតកាលកន្លងហើយក្នុងថ្ងៃនេះ ឲ្យប្រែថា "-ហើយ" ។. ថេរោ អាគមិ "ព្រះថេរៈ មកហើយ", ភិក្ខូ ឯត´ទវោចុំ... "ភិក្ខុទាំងឡាយ បានពោលហើយ នូវពាក្យនេះ...", ឯវំ អកាសឹ "(ខ្ញុំ) បានធ្វើហើយ យ៉ាងនេះ" ។

ភវិស្សន្តិ-វិភត្តិ

ភវិស្សន្តិ[2] ជាវិភត្តិប្រាប់អនាគតរបស់បច្ចុប្បន្ន ឲ្យប្រែថា "នឹង-" ។. សោ គច្ឆិស្សតិ "គេ នឹងទៅ", ស្វេ ថេរោ អាគមិស្សតិ មយំ តស្ស ភិក្ខុំ ទស្សាម ធម្មញ្ច សុណិស្សាម "ព្រះថេរៈ នឹងនិមន្តមក ក្នុងថ្ងៃស្អែក, យើងទាំងឡាយ នឹងប្រគេន នូវចង្ហាន់ ដល់លោកផង នឹងស្តាប់ នូវធម៌ផង" ។

---

១ អជ្ជត្តនី ប្រែថា "(វិភត្តិ) មានក្នុងថ្ងៃនេះ" គឺវិភត្តិប្រាប់នូវកាលដែលមានហើយក្នុងថ្ងៃនេះ ។ ២ ភវិស្សន្តិ ប្រែថា "...នឹងមាន" ជាវិភត្តិប្រាប់អនាគតរបស់បច្ចុប្បន្ន ។

កាលាតិបត្តិ-វិភត្តិ

កាលាតិបត្តិ[1] ជាវិភត្តិប្រាប់អនាគតរបស់អតីត ឲ្យប្រែថា "នឹង-ហើយ", បើមាន "អ" អាគមនៅខាងដើម ឲ្យប្រែថា "នឹងបាន-ហើយ" ឧ. សោ ចេ យានំ លភិស្សា អគច្ឆិស្សា[2] "បើ គេ នឹងបានហើយ នូវយាន, (គេ) នឹងបានទៅហើយ" ។

បឧ

[១៦១] វិភត្តិមួយពួក ៗ ចែកចេញជា ២ ផ្នែក ដូចគ្នាទាំងអស់ គឺខាងដើម ៦ បទ, ខាងចុង ៦ បទ, ផ្នែកខាងដើមហៅថា បរស្សបទ "បទដើម្បីបុគ្គលដទៃ", ផ្នែកខាងចុងហៅថា អត្តនោ-បទ "បទដើម្បីខ្លួន", ត្រូវជាបទមាន ២ យ៉ាង ។ បរស្សបទ

---

១ កាលាតិបត្តិ ប្រែថា "(វិភត្តិ) កន្លងនូវកាល" គឺប្រាប់ដំណើររបស់កាលដែលកន្លងទៅហើយ តែប្រាប់ប្រយោលសេចក្ដីបែរទៅខាងចំណែកអនាគត ។ វិភត្តិនេះ រមែងតែមាននិបាតសព្ទថា "បើ, ប្រសិនបើ, ប្រសិនបើជា" នេះ ប្រែនាំមុខមុនជាដរាប ។ ២ ត្រង់ "ស្សា" នេះ ច្រើនតែរស្ស:ឲ្យទៅជា "ស្ស" ដូច្នេះ អភវិស្ស "នឹងបានមានហើយ", អកវិស្ស "នឹងបាធ្វើហើយ", អលភិស្ស "នឹងបានបានហើយ", អសក្ខិស្ស "នឹងបានអាចហើយ", បឬជិស្ស "នឹងបួសហើយ", បយោជិស្ស "នឹងប្រកបហើយ", បាបុណិស្ស "នឹងដល់ហើយ", បតិដ្ឋហិស្ស "នឹងឋិតនៅស៊ប់ហើយ..." ។

សម្រាប់សម្គាល់ឲ្យដឹង នូវកិរិយាសព្ទដែលជាកត្តុវាចក: ២. សូទោ ២ទនំ បចតិ "អ្នកគ្រួ[1] កំពុងចម្អិន នូវបាយ" ។ អត្តនោបទ សម្រាប់សម្គាល់នូវកិរិយាសព្ទដែលជាកម្មវាចក:និងភាវវាចក: ២. សូទេន ២ទនោ បច្ចតេ "បាយ គឺអ្នកគ្រួ កំពុងចម្អិន", ន តយា លព្ភតេ គន្ធុ "គឺអ្នក មិនបាន ដើម្បីទៅ-ទេ" (មើលទៅក្នុងខាងមុខត្រង់លេខ ១៦៥) ។ បទទាំង ២ យ៉ាងដែលកំណត់យ៉ាងនេះ គឺកំណត់តាមដំណើរ ដែលប្រើដោយច្រើន, បើនិយាយឲ្យឃើញផ្សេងដោយឡែក, មិនមែនសុទ្ធតែទៀងទាត់ដូច្នោះដោយជាច់ខាតទេ ពីព្រោះជួនណាបរស្សបទប្រើជាកម្មវាចក: ឬភាវវាចក:ក៏មាន ២. ...កស្មា ឯសោ ន រុច្ចតិ "...ព្រោះហេតុអ្វីបានជា ជនន៎ុ: (គឺអ្នក) មិនថា?" (កម្មវាចក:) ...ន ច លព្ភតិ រូបេ..." ...ម្យ៉ាងទៀត (គឺអ្នកណាមួយ) មិនបាន ក្នុងរូប..." (ភាវវាចក:) ។ ជួនណាអត្តនោបទប្រើជាកត្តុវាចក:ក៏មាន ២. បេមតោ ជាយតេ សោកោ បេមតោ ជាយតេ ភយំ... "សេចក្តីសោក កើត ព្រោះសេចក្តីស្រឡាញ់

---

1 អ្នកដាំស្ល ។

ភ័យ កើត ព្រោះសេចក្ដីស្រឡាញ់...", សោភតេ វត មេ សខា "សំឡាញ់ នៃអញ ល្អ ហ្ន៎ ។

វចនៈ

[១៦២] វិភត្តិទាំងនោះមានវចនៈ ២ យ៉ាងគឺ ឯកវចនៈ ១ ពហុវចនៈ ១ ដូចវិភត្តិនាមដែរ ។ បើនាមសព្ទជាវចនៈណា កិរិ-យាសព្ទក៏ត្រូវប្រកបដោយវចនៈនោះដែរ (ឲ្យត្រូវគ្នា) ឧ. សោ គច្ឆតិ "គេ កំពុងទៅ", តេ គច្ឆន្តិ "គេទាំងឡាយ កំពុងទៅ," បុរិសោ កម្មំ ករោតិ "បុរស ធ្វើ នូវអំពើ", ឥត្ថិយោ កម្មំ ករោន្តិ "ស្ត្រីទាំងឡាយ ធ្វើ នូវអំពើ" ។ ប៉ុន្តែបើនាមសព្ទច្រើនបទតាំង ពី ២ បទជាដើមទៅ, ជាឯកវចនៈ ប្រកបចូលដោយនិបាតសព្ទ មាន "ច" ជាដើម (ដែលគួរប្រកប) ត្រូវប្រើកិរិយាសព្ទជាពហុ-វចនៈ ឧ. សេដ្ឋី ច សេដ្ឋិភរិយា ច រាជានំ ឧបសង្កមឹសុ "សេដ្ឋី ផង ភរិយានៃសេដ្ឋីផង ចូលទៅគាល់ហើយ នូវស្ដេច ។

បុរិសៈ

[១៦៣] វិភត្តិទាំងនោះចែកចេញជាបុរិសៈមាន ៣ យ៉ាង គឺ បឋមបុរិសៈ ១ មជ្ឈិមបុរិសៈ ១ ឧត្តមបុរិសៈ ១ ដូចបុរិស-

សព្វនាមដែរ (មើលក្នុងនាមនិទ្ទេសត្រង់លេខ ១១១) ។ បើ
បុរិសសព្វនាមណាជាបទប្រធាន. ត្រូវប្រើកិរិយាសព្ទប្រកបវិភត្តិ
ឲ្យត្រូវគ្នានឹងបុរិសសព្វនាមនោះ ឧ. (បឋមបុរិសៈ) សោ យាតិ
"គេ ទៅ", តេ យន្តិ "គេទាំងឡាយ ទៅ", កុមារោ យាតិ
"ក្មេងប្រុស ទៅ" កុមារិយោ យន្តិ "ក្មេងស្រីទាំងឡាយ ទៅ" ។
(មជ្ឈិមបុរិសៈ) ត្វំ យាសិ អ្នក ទៅ" តុម្ហេ យាថ "អ្នក
ទាំងឡាយ ទៅ" ។ (ឧត្តមបុរិសៈ) អហំ យាមិ "ខ្ញុំ ទៅ"
មយំ យាម "យើងទាំងឡាយ ទៅ" ។ ប៉ុន្តែដែលនឹងសរសេរក្តី
និយាយមាត់ទទេក្តី បើមិនបាច់ដាក់បទប្រធានមក គ្រាន់តែ
ដាក់កិរិយាសព្ទមកប៉ុណ្ណោះក៏បាន ឧ. យាហិ "(អ្នក) ចូរទៅ
ចុះ", សីយំ និក្ខម "(ឯង) ចូរចេញ ឲ្យធាប់ទៅ", ទានំ ទស្សាម
"(យើងទាំងឡាយ) នឹងឲ្យ នូវទាន", យាហិ និង និក្ខម ជា
ម. ឯក. កិរិយាសព្ទរបស់ ត្វំ, ទស្សាម ជា. ឧ. ពហុ. កិរិយា

សព្ទរបស់ មយំ, បើទុកជាមិនសរសេរដាក់ ត្វំ, មយំ មក ក៏គង់អាចដឹងបាន ពីព្រោះ យាហិ និង និក្ខម ជាកិរិយារបស់ ត្វំ, ទស្សាម ជាកិរិយារបស់ មយំ ។

ធាតុ

[១៦៤] វិភត្តិប្រកបដោយ កាល, បទ, វចនៈ, បុរិសៈ ប៉ុណ្ណោះ សម្រាប់ផ្សំជាមួយនឹង "ធាតុ" គឺសព្ទដែលជាឫសគល់នៃពាក្យ ឲ្យចេញប្រាកដមកជា កិរិយាសព្ទ របស់ នាម ដូចបាននិយាយក្នុងខាងដើមត្រង់លេខ ១៥៩ ខ្លះមកហើយ ។ ធាតុនោះ និយាយដោយសង្ខេប ចែកចេញជា ធាតុគណៈ "ពួកនៃធាតុ" មាន ៨ ពួក តាមដំណើរដែលចុះបច្ច័យត្រូវគ្នា ដូចមានរបៀបរៀបរៀង ព្រមទាំងបែបផ្សំដោយវត្តមានាវិភត្តិ ប៉ែកខាងបរស្សបទខ្លះ ដោយសង្ខេបតទៅនេះ ៖

១ ឞ្ឌ្ធ-ធាតុ

ភូ "កើត, មាន, ជា-" (ប.) ភវតិ, ភវន្តិ, (ម.): ភវសិ, ភវថ, (ឧ.): ភវាមិ, ភវាម ។ ហុ[1] "កើត, មាន, ជា-" ហោតិ, ហោន្តិ, ...ហោមិ, ហោម ។ សី "ដេក": សេតិ, សយតិ, សេន្តិ, សយន្តិ:... សេមិ, សយាមិ, សេម, សយាម ។ ខន "ជីក": ខនតិ, ខនន្តិ,... ។ បឋ "ពោល, និយាយ,..." បឋតិ, បឋន្តិ,... ។ បច "ចម្អិន,...": បចតិ, បចន្តិ,... ។ ឥក្ខ "ឃើញ": ឥក្ខតិ, ឥក្ខន្តិ,... ។ មរ "ស្លាប់": មរតិ, មរន្តិ,... ។ លភ "បាន": លភតិ, លភេតិ, លភន្តិ,... ។ គម "ទៅ, ដល់"

---

១ ធាតុ ៣ សឞ្ឌគឺ "ភូ, ហុ, អស", កាលណាបើប្រើជាកិរិយាសឞ្ឌក្នុងប្រយោគជាវិកតិកត្តា,មិនបាច់ប្រែចេញពាក្យថា "កើត" ថា "មាន" ទេ ព្រោះជាកិរិយាសឞ្ឌគ្រាន់តែនាំដំណើរប្រយោគឲ្យមានពាក្យថា "ជា-" ប៉ុណ្ណោះ : ត្រូវប្រែថា "ជា-" ឧ. និរត្ថន្តំ ភវិស្សតិ "កម្មនោះនឹងជាអំពើឥតប្រយោជន៍" ។ មម មាតា សីលវតី ហោតិ..." មាតារបស់ខ្ញុំជាអ្នកមានសីល...", តុណ្ហី ហោហិ "(ឯង) ចូរជាមនុស្សស្ងៀមទៅ" ។ ឆេកោ´សិ ទក្ខោ កុសលោ "(អ្នក)ជាមនុស្សឈ្លាសប្រសប់ វាងវៃ ពុទ្ធំ សរណំ គតো´ស្មិ "(ខ្ញុំ) ជាបុគ្គលដល់ហើយ នូវព្រះពុទ្ធជាទីរឭក" ។ជួនណាមានទំនងឲ្យប្រែថា "នៅ" ឧ. គច្ឆថ, ឥធេវ ភវិស្សាមិ "(អ្នក ទាំងឡាយ) ចូរទៅចុះ (ខ្ញុំ) នឹងនៅ ក្នុងទីនេះឯង", មា តត្ថាតិឋិរំ ហោហិ (ឯង) ចូរកុំនៅ ក្នុងទីនោះ យូរពេក" ។ ដែលចុះក្នុងប្រយោគជាវិកតិកត្តា, ទោះមានបទវិកតិកត្តា ឬ បទវិសេសន:ច្រើន ក្តី, លើកតែបទប្រធាន ចេញ,ក្រៅពីនោះ ត្រូវ ប្រែរូបទាំងអស់ចូលភ្ជាប់ទៅនឹងកិរិយាសឞ្ឌ(ដែលសម្ពន្ធគង់នៅតាមធម្មតា) ។

គច្ឆតិ, គមេតិ, គច្ឆន្តិ, គច្ឆសិ, គច្ឆថ, គច្ឆামិ, គច្ឆាម,... ។ គុប "គ្រប់គ្រង, រក្សា" : គោបេតិ, គោបេន្តិ: គោបេសិ, គោបេថ, គោបេមិ, គោបេម, ... ។

២ ញ្ជ្ជការុធ-ធាតុ

រុធ "បិទ, រាំង, ខ្ជប់,..." : រុន្ធតិ, រុន្ធេតិ, រុន្ធន្តិ, រុន្ធសិ, រុន្ធថ, រុន្ធামិ, រុន្ធাম ។ មុច "រួច, លែង, រដោះ,..." : មុញ្ចតិ, មុញ្ចេតិ, មុញ្ចន្តិ, មុញ្ចេន្តិ,... ។ ភុជ "ស៊ី,..." : ភុញ្ជតិ, ភុញ្ជន្តិ,... ។ ឆិទ "កាត់,..." ឆិន្ទតិ, ឆិន្ទន្តិ,... ។ ភិទ "បែក, ធ្លាយ" : ភិន្ទតិ, ភិន្ទន្តិ, ភិន្ទសិ, ភិន្ទថ, ភិន្ទামិ, ភិន្ទাম,... ។

៣ ញ្ជ្ជកឌិវ-ធាតុ

ទិវ "លេង" : ទិព្ទតិ, ទិព្ទន្តិ, ទិព្ទសិ, ទិព្ទថ, ទិព្ទামិ, ទិព្ទাম ។ សិវ "ដេរ" : សិព្ទតិ, សិព្ទន្តិ,... ។ ឌិ "អស់" : ឌិយតិ, ឌិយន្តិ?... ។ មុហ "ភ្លេច, រវៃង, ភាន់,..." : មុយ្ហតិ, មុយ្ហន្តិ,...។ រជ "ជ្រលក់" : រជ្ជតិ, រជ្ជន្តិ,... ។ មុស "ភ្លេច,..." : មុស្សតិ,

មុស្សន្តិ,... ។ ពុធ "ដឹង, ត្រាស់ដឹង,..." : ពុជ្ឈតិ, ពុជ្ឈន្តិ,... ។ យុធ "ច្បាំង,..." : យុជ្ឈតិ, យុជ្ឈន្តិ, យុជ្ឈសិ, យុជ្ឈថ, យុជ្ឈាមិ, យុជ្ឈាម,... ។

៦ ឞ្ឌកសុ-ធាតុ

សុ "ឮ, ស្តាប់" : សុណាតិ, សុណោតិ, សុណន្តិ, សុ-ណសិ, សុណោសិ, សុណាថ, សុណោថ, សុណាមិ, សុណោមិ, សុណាម, សុណោម ។ រុ "ក្រង,..." : រុណាតិ, រុណោតិ, រុណន្តិ,... ។ អាប "ដល់", ប + អប "ដល់, ទាន់,..." : បាបុណាតិ, បាបុណន្តិ, បាបុណាសិ, បាបុណាថ, បាបុណាមិ, បាបុណាម ។

៤ ឞ្ឌកកី-ធាតុ

កី "ទិញ" : កីនាតិ, កីនន្តិ, កីនាសិ, កីនសិ, កីនាថ, កីនថ, កីនាមិ, កីនាម ។ ចិ "សន្សំ, បេះ,..." : ចិនាតិ, ចិនន្តិ,... ។ ជិ "ឈ្នះ, ផ្ទាញ់" : ជិនាតិ, ជិនន្តិ,... ។ ញា "ដឹង, ស្គាល់" : ជានាតិ, ជានន្តិ,... ។ ធុ "កុំចាត់, កម្ចាត់

បង់" : ធុនាតិ, ធុនន្តិ,... ។ ផ "អុំ, ស្នែ" : ផុនាតិ, ផុនន្តិ,... ។ លុ "កាត់" : លុនាតិ, លុនន្តិ, លុនាសិ, លុនសិ, លុនាថ, លុនថ, លុនាមិ, លុនាម,... ។

៦ ញ្ជកគហ-ធាតុ

គហ "កាន់, ចាប់, យក,..." : (ឃេឃ្ឍតិ), គណ្ហាតិ, គណ្ហតិ, គណ្ហន្តិ, គណ្ហាសិ, គណ្ហសិ, គណ្ហាថ, គណ្ហថ, គណ្ហាមិ, គណ្ហាម ។ តាមមេសូត្រក្នុងអាខ្យាតថា គហាទិតោ ឃ្ឍ-ណ្ហ "ចុះបច្ច័យគឺ ឃ្ឍ និង ណ្ហ, ក្នុងកត្ត អំពីមុខពួកធាតុ មាន គហ ជាដើម", ប៉ុន្តែឧទាហរណ៍ឃើញមានតែ គហ មួយប៉ុណ្ណោះ ។

៧ ញ្ជកតន-ធាតុ

តន "ផ្សាយចេញ, ត្រជាង, លាត, លា" : តនោតិ, តនោន្តិ, តនោសិ, តនោថ, តនោមិ, តនោម ។ ករ "ធ្វើ" : ករោតិ, កយិរតិ, ករោន្តិ, កយិរន្តិ,... ។ ជាគរ "ភ្ញាក់, រឭក" : ជាគរោតិ, ជាគរោន្តិ,... ។ សក្ក "អាច, ហ៊ាន" : សក្កោតិ, សក្កោន្តិ, សក្កោសិ, សក្កោថ, សក្កោមិ សក្កោម,... ។

៨ ពួកចុរ-ធាតុ

ចុរ "លួច" : ចោរេតិ, ចោរយតិ, ចោរេន្តិ, ចោរយន្តិ, ចោរេសិ, ចោរយសិ, ចោរេថ, ចោរយថ, ចោរេមិ, ចោរយាមិ, ចោរេម, ចោរយាម ។ ចិន្ត "គិត" : ចិន្តេតិ, ចិន្តយតិ, ចិន្តេន្តិ, ចិន្តយន្តិ,... ។ តក្ក "ត្រិះរិះ" : តក្កេតិ, តក្កយតិ, តក្កេន្តិ, តក្កយន្តិ,...។ មន្ត "ប្រឹក្សា, ពិភាក្សា, ជជែក" : មន្តេតិ, មន្តយតិ, មន្តេន្តិ, មន្តយន្តិ,... ។ លក្ខ[1] "កំណត់" : លក្ខេតិ, លក្ខយតិ, លក្ខេន្តិ, លក្ខយន្តិ, លក្ខេសិ, លក្ខយសិ, លក្ខេថ, លក្ខយថ, លក្ខេមិ, លក្ខយាមិ, លក្ខេម, លក្ខយាម,... ។

---

១ ធាតុដែលមានព្យញ្ជនៈទីបំផុតហាក់ដូចជាអាស្រ័យនឹងស្រៈ "អ" ដូចយ៉ាង គម, ខន, បច, តន, លភ, មរ, ទិវ ជាដើមនោះ តាមន័យក្នុងកច្ចាយនៈ, ជួនណាប្រើស្រៈ "ឲ" ខ្លះក៏មាន ដូចជា គម, ខន, តន, ទិវ ជាដើម ប្រើជា គមុ, ខនុ, តនុ, ទិវុ, ជួនណាប្រើជាគម, ទិវ ដូចត្រង់មេសូត្រ "គម-ខន-ហន-រមាទីនមន្តោ, គម-ខន-ហនាទីនន្តុំតញ្ចាទីសុ ន" ជាដើម ។ បានសង្កេតក្នុងគម្ពីរសព្ទសាស្ត្រច្រើនអន្លើ យើញថាព្យញ្ជនៈទីបំផុតធាតុទាំងនោះច្រើនតែជា មូគព្យញ្ជនៈ "ព្យញ្ជនៈគ" គឺមិនមានសម្លេងស្រៈ "អ" ទេ. ឲ្យថា គ័ម, ខ័ន, ត័ន, ល័ក្ខ, ល័ភ, ច័រ, ក័រ, ត័រ ម័រ, អ័ស,... ។ ក្នុងកច្ចាយនបករណ៍, ត្រង់វិធីឯទៀតក្រៅពីធាតុ ក៏មានន័យយ៉ាងនេះខ្លះដែរ ដូចត្រង់មេសូត្រ "អប្ប្ស្ស ក៍ណ សរ អ៍ន (ឲ្យផ្លាស់អប្ប ជាក៍ណ ឲ្យផ្លាស់ ន ជា អ៍ន)" ជាដើម ។ ចំណែកខាងលទ្ធិរបស់វេយ្យាករណបណ្ឌិតទាំងឡាយក្នុងប្រទេសប៉ែកខាងលិច, ក៏សុទ្ធតែប្រកាន់តាមន័យខាងក្រោយនេះ ។ ត្រង់ន័យនេះសូមអស់លោកវេយ្យាករណបណ្ឌិតក្នុងប្រទេសយើង កាន់យកតាមគួរដល់ការប្រកបចុះ ។

បណ្តាធាតុទាំងឡាយក្នុងពួកទាំង ៨ នោះ, ធាតុណាដែលប្រកបដោយ "កម្ម" គឺអំពើដែលគេត្រូវធ្វើ ដូចយ៉ាង បច, ឥក្ខ ជាដើម ធាតុនោះហៅថា សកម្មធាតុ "ធាតុប្រព្រឹត្តទៅមួយអន្លើដោយកម្ម" ឬថា "ធាតុប្រកបដោយកម្ម" ពីព្រោះត្រូវការដោយពាក្យអាយតនិបាតថា "នូវ-" ឧ. ឱទនំ បចាមិ "ខ្ញុំ កំពុងចម្អិន នូវបាយ", រូបំ ឥក្ខតិ- "(គេ) ឃើញ នូវរូប-" ។ ធាតុណាដែលមិនប្រកបដោយកម្ម គឺមិនត្រូវការដោយពាក្យអាយតនិបាតថា "នូវ-" ដូច្នោះទេ ដូចយ៉ាង ភូ, ហុ, សី ជាដើម ធាតុនោះហៅថា អកម្មធាតុ "ធាតុមិនមានកម្ម" ឧ. មញ្ចេ សយតិ "(គេ) ដេក លើគ្រែ" ។

មានន័យផ្សេងទៀតថា: ធាតុទាំង ២ យ៉ាងនោះ កាលបើមានឧបសគ្គជាបុព្វបទ, ឧបសគ្គនោះ មានអំណាចបំបែរសព្ទឲ្យមានសេចក្តីផ្សេងអំពីដំណើរដើម បំបែរសកម្មធាតុឲ្យត្រឡប់ជាអកម្មធាតុ, អកម្មធាតុឲ្យត្រឡប់ជាសកម្មធាតុវិញក៏មាន, ហៅថា "ឧបសគ្គបំបែរធាតុ" ឬ "ឧបសគ្គបំបែរសព្ទ" ឧ. ភវតិ "-កើត, -មាន" (ជាអកម្មធាតុ), អនុភវតិ "-សោយ, -រង, ទទួល",

អភិភវតិ "-គ្របសង្កត់" (ត្រឡប់ជាសកម្មធាតុវិញ), គច្ឆតិ "-ទៅ, -ដល់" (ជាសកម្មធាតុ), អបគច្ឆតិ "-ជៀសចេញ, -គេចចេញ", អវគច្ឆតិ "-លិចចុះ, -លិបចុះ", វិគច្ឆតិ "ទៅប្រាស, -ឃ្លាត" (ត្រឡប់ជាអកម្មធាតុវិញ) ។ (មើលនាមនិទ្ទេស ត្រង់លេខ ១២៤ និង ១២៥) ។

ម្យ៉ាងទៀត, ធាតុដែលមានដំណើរសព្ទជា ២ យ៉ាង ដូចជា "ឆិទ" បើប្រែថា "កាត់" ជាសកម្មធាតុ, បើប្រែថា "ដាច់" ជាអកម្មធាតុ, "បច" បើប្រែថា "ចម្អិន" ជាសកម្មធាតុ, បើប្រែថា "ឆ្អិន, ចាស់, ទុំ,..." ជាអកម្មធាតុ, ធាតុយ៉ាងនេះ ហៅថា សកម្មាកម្មធាតុ "ធាតុមានកម្មផងមិនមានកម្មផង" គឺជាសកម្មធាតុក៏បាន ជាអកម្មធាតុក៏បាន ។

ភ្ជកៈ

[១៦៥] កិរិយាសព្ទប្រកបដោយ វិភត្តិ កាល, បទ, វចនៈ, បុរិសៈ, ធាតុ ដូចថ្លែងមកហើយនោះ ចែកចេញជា ភ្ជកៈ មាន ៥ យ៉ាង គឺ កត្តុភ្ជកៈ ១ កម្មភ្ជកៈ ១ ភាវភ្ជកៈ ១ ហេតុកត្តុភ្ជកៈ ១ ហេតុកម្មភ្ជកៈ ១ ។

កត្តុវាចកៈ កិរិយាសព្ទប្រាប់កត្តា ហៅថា កត្តុវាចកៈ ឧ. សូទោ ឱទនំ បចតិ "អ្នកគ្រួ កំពុងចម្អិន នូវបាយ" ។ សូទោ ជាអ្នកធ្វើ ហៅថា កត្តា[1] ជាបទប្រធានរបស់ បចតិ, ឱទនំ ជាអំពើដែលអ្នកគ្រួត្រូវធ្វើ ហៅថា កម្ម, បចតិ ជាកិរិយាសព្ទប្រាប់ដំណើរធ្វើរបស់ សូទោ ហៅថា "កត្តុវាចកៈ ។

កម្មវាចកៈ កិរិយាសព្ទប្រាប់កម្ម ហៅថា កម្មវាចកៈ ឧ. សូទេន ឱទនោ បចិយតេ "បាយ ដែលអ្នកគ្រួកំពុងចម្អិន" ។ សូទេន ជាកត្តា ព្រោះជាអ្នកចម្អិន ដូចក្នុងកត្តុវាចកៈដែរ ប៉ុន្តែក្នុងទីនេះ ត្រូវប្រកបតតិយាវិភត្តិ បែរជា ហៅថា អនភិហិតកត្តាវិញ, ឱទនោ ជាកម្ម ដូចក្នុងកត្តុវាចកៈដែរ ប៉ុន្តែក្នុងទីនេះ ត្រូវប្រកបបឋមាវិភត្តិ ព្រោះប្រើជាបទប្រធានរបស់ បចិយតេ, បចិ-យតេ ជា "កម្មវាចកៈ" ព្រោះជាកិរិយាសព្ទប្រាប់ដំណើររបស់ ឱទនោ ដែលជាកម្ម ។

ភាវវាចកៈ កិរិយាសព្ទប្រាប់ភាព ហៅថា ភាវវាចកៈ ឧ. តេន ភូយតេ "គឺគេ កើត" ។ តេន ជាអនភិហិតកត្តា

---

១ ហៅថាឲ្យពេញតាមដំណើរសម្ពន្ធថា: សយកត្តា "អ្នកធ្វើខ្លួនឯង" ។

ដូចន័យមុន, ភូយតេ ជា "ភាវាចកៈ" ជាកិរិយាសព្ទគ្រាន់តែប្រាប់សេចក្ដីថា "កើត" ប៉ុណ្ណោះមិនមែនប្រាប់កត្តាឬកម្មឡើយ កិរិយាសព្ទជាភាវាចកៈនេះ ប្រើបានចំពោះតែត្រង់បឋមបុរិសៈ ឯកវចនៈម្យ៉ាង, ឯអនភិហិតកត្តា តាមតែប្រើបុរិសៈណា, វចនៈណាក៏បាន ឧ. តេន ភូយតេ, តេហិ ភូយតេ, ជនេន ភូយតេ, ជនេហិ ភូយតេ, តយា ភូយតេ, តុម្ហេហិ ភូយតេ, មយា ភូយតេ, អម្ហេហិ ភូយតេ ។

ហេតុកត្តុវាចកៈ កិរិយាសព្ទប្រាប់កត្តា ដែលជាហេតុ ហៅថា ហេតុកត្តុវាចកៈ ឧ. សេដ្ឋី សូទំ ឱទនំ បាចេតិ "សេដ្ឋីញ៉ាំងអ្នកគ្ជួឲ្យចម្អិន នូវបាយ" ។ សេដ្ឋី ជា ហេតុកត្តា ព្រោះជាអ្នកធ្វើគ្រាន់តែជាហេតុ គឺមិនធ្វើខ្លួនឯង ជាអ្នកគ្រាន់តែប្រើគេឲ្យធ្វើ ជាបទប្រធានរបស់ បាចេតិ, សូទំ ជា ការិតកម្ម ព្រោះជាអ្នកទទួលបង្ហាប់ ហើយសម្រេចអំពើដែលគេប្រើឲ្យធ្វើនោះ, ឱទនំ ជាកម្ម ដូចន័យមុន, បាចេតិ ជា "ហេតុកត្តុ-វាចកៈ" ព្រោះជាកិរិយាសព្ទប្រាប់ដំណើរប្រើរបស់ សេដ្ឋី ដែលជាហេតុកត្តា ។

ហេតុកម្មវាចកៈ កិរិយាសព្ទប្រាប់កម្មដែលជាហេតុ ហៅ ថា ហេតុកម្មវាចកៈ ២. សេដ្ឋិនា សូទេន ឱទនោ បាចាបិយតេ "បាយ ដែលសេដ្ឋី ញ៉ាំងអ្នកគ្ជូឲ្យចម្អិន" ។ សេដ្ឋិនា ជា អ្នកធ្វើគ្រាន់តែជាហេតុ ហៅថា ហេតុកត្តា ដូចន័យមុន ប៉ុន្តែ ក្នុងទីនេះ ត្រូវប្រកបតតិយាវិភត្តិ បែរជាហៅថា អនភិហិតកត្តា វិញ, សូទេន ជាការិតកម្ម ដូចន័យមុន តែក្នុងទីនេះ ប្រកប តតិយាវិភត្តិ[1] បែរជាហៅថា តតិយាការិតកម្ម វិញ, បាចា-បិយតេ ជា "ហេតុកម្មវាចកៈ" ព្រោះជាកិរិយាសព្ទប្រាប់ដំណើរ កម្មដែលជាហេតុ គឺប្រាប់ថាជាកិរិយារបស់ ឱទនោ ដែលជា អំពើគេប្រើឲ្យអ្នកដទៃធ្វើ ។

វាចកៈ ទាំង ៥ នេះ ជាសំខាន់បំផុត ក្នុងការរៀន បាឡីភាសា, អ្នករៀនត្រូវសង្កេតឲ្យយល់ដោយច្បាស់លាស់ ទើបប្រែបាឡីមិនច្រឡំ, ទោះត្រូវការតែងសេចក្ដីជាភាសាបាឡី ក្ដី និយាយគ្នាជាភាសាបាឡីក្ដី តែមិនស្គាត់វាចកៈហើយ ក៏មុខ ជានឹងភ្លាត់ខុស ប្រើការពុំកើតឡើយ ។

---

1 ប្រកបទុតិយាវិភត្តិក៏បាន ។

[១៦៦] វាចកៈទាំង ៥ យ៉ាងនោះ អ្នកសិក្សានឹងយល់ជាក់បាន ដោយអាស្រ័យបច្ច័យជាគ្រឿងចំណាំ ។ បច្ច័យក្នុងអាខ្យាត, និយាយដោយសព្វគ្រប់ តាមរបៀបក្នុងកច្ចាយន-បករណ៍, មាន ២៥ គឺ អ, ឥ, ឦ, ឯ, យ, ណុ, ណា, ឧណា, នា, ឫ, ណ្ហា, ឱ, យិរ, ណោ, ណាយ, ណាបេ, ណាបយ, ខ, ឆ, ស, អាយ, ឦយ, អល, អារ, អាល ។

បច្ច័យសម្រាប់ចុះក្នុងកត្តុវាចកៈមាន ១៥ គឺ អ, ឥ, ឦ, ឯ, យ, ណុ, ណា, ឧណា, នា, ឫ, ណ្ហា, ឱ, យិរ, ណោ, ណាយ ។ បច្ច័យទាំង ១៥ នេះ ចុះក្នុងពួកធាតុ ទាំង ៨ (ក្នុងកត្តុវាចកៈ) ដូច្នេះ

ពួកភូ-ធាតុចុះបានបច្ច័យ ១ គឺ "អ" : ១. ភវតិ, ហោតិ, សេតិ, សយតិ, ខនតិ, ជយតិ, ជេតិ, នយតិ, នេតិ, លភតិ, គច្ឆតិ, ... ភជេតិ, ភិតេតិ, គោបេតិ, ជោតេតិ, លភេតិ, មានេតិ, វជ្ជេមិ, វទេមិ,... (ផ្លាស់អ-បច្ច័យជា ឯ, តែក្នុងបក-រណៈឯទៀតខ្លះ ថាឲ្យចុះឯ-បច្ច័យតែម្តង, ថាពួកភូ-ធាតុមានបច្ច័យ ២ គឺ អ, ឯ) ។

ពួករុធ-ធាតុចុះបានបច្ច័យ ៥ គឺ អ, ឥ, ฎ, ឯ, ឣ ។ អ : រុន្ធតិ, ភុញ្ជតិ, មុញ្ចតិ, ឆិន្ទតិ, ភិន្ទតិ, ចង្កមតិ, ចញ្ចលតិ, ជង្ហមតិ, ... ។ ឥ, ฎ : រុន្ធិតិ, រុន្ធីតិ ។ ឣ : សុម្ភោតិ ។ (បច្ច័យ ៣ គឺ ឥ, ฎ, ឣ នេះ ពិតជាសម្រាប់ចុះក្នុងពួករុធ-ធាតុមែន ប៉ុន្តែមិនសូវប្រើទេ)។ ឯ : រុន្ធេតិ, មុញ្ចេតិ, ... ។ ក្នុងពួករុធ-ធាតុនេះ ត្រូវចុះនិគ្គហិតអាគម[1] ត្រង់ខាងលើព្យញ្ជនៈខាងដើមធាតុ ហើយផ្លាស់និគ្គហិតនោះជាវគ្គន្តព្យញ្ជនៈ តាមវិធីនិគ្គហិតាទេសសន្ធិ ជាកំណត់ ។

ពួកទិវ-ធាតុចុះបានបច្ច័យ ១ គឺ "យ" ឧ. ទិព្វតិ, សិព្វតិ, ខិយតិ, មុយ្ហតិ, រជ្ជតិ, មុស្សតិ, ពុជ្ឈតិ, យុជ្ឈតិ, វិជ្ឈតិ ។

---

1 អាគមសម្រាប់ចុះក្នុងអាខ្យាតមាន ៥ គឺ អ, ឥ, ស, ហ, និគ្គហិត (º) ។ អ-អាគមសម្រាប់ចុះក្នុងខាងដើមធាតុ ចំពោះវិភត្តិ ៣ ពួកគឺ ហីយត្តនី, អជ្ជត្តនី, កាលាតិបត្តិ ឧ. អគមា អគមូ, អវោច, អវោចុំ, អវចំ, អកាសឹ, អគច្ឆិស្សា, អលភិស្ស ។ ឥ-អាគមសម្រាប់ចុះត្រង់ទីបំផុតធាតុ ចំពោះវិភត្តិ ៣ ពួកគឺ អជ្ជត្តនី, ភវិស្សន្តិ, កាលាតិបត្តិ ឧ. អកវិម្ហា, វសិម្ហា, ភវិស្សតិ, លភិស្សតិ, អគច្ឆិស្សា, អលភិស្ស, បតិដ្ឋហិស្ស ។ ស-អាគមសម្រាប់ចុះត្រង់ទីបំផុតធាតុចំពោះតែអជ្ជត្តនីវិភត្តិមួយប៉ុណ្ណោះ ឧ. អគមាសិ, អហាសិ, អហោសិ, អហោសុំ ។ ហ-អាគមសម្រាប់ចុះត្រង់ទីបំផុតធាតុតាមគួរដល់ការប្រកប ឧ. បតិដ្ឋហតិ, បតិដ្ឋហន្តិ, បតិដ្ឋហិ, បតិដ្ឋហឹសុ, បតិដ្ឋហិស្សតិ, បតិដ្ឋហិស្ស ។ និគ្គហិតអាគម (º) សម្រាប់ចុះក្នុងពួករុធ-ធាតុ, (ដែលកំពុងនិយាយនេះឯង) ។ ចំពោះតែព្រ-ធាតុមួយ, បើផ្សំនឹងតិ-វត្តមានា, ឲ្យចុះ ល្ស-អាគម : ព្រវីតិ "-ពោល" ។

ពួកសុ-ធាតុចុះបានបច្ច័យ ៣ គឺ ណុ, ណា, ឧណា ។ ណុ : សុណោតិ, រុណោតិ,...។ ណា : សុណាតិ, សុណន្តិ, រុណាតិ,... ។ ឧណា : បាបុណាតិ, បាបុណន្តិ, បាបុណាតុ, បាបុណោយ្យ, បាបុណិ, បាបុណិស្សតិ ។ (ឧណា មិនសូវប្រើទេ) ។

ពួកកី-ធាតុចុះបានបច្ច័យ ១ គឺ "នា" ឧ. កីនាតិ, វិក្ក្ដីណាតិ (នា > ណា), ចិនាតិ, ជិនាតិ, ជានាតិ (ញា > ជា), នាយតិ (ញា > នា, នា-បច្ច័យ > យ), ធុនាតិ, ធុនន្តិ, លុនាតិ, លុនន្តិ ។

ពួកគហ-ធាតុចុះបានបច្ច័យ ២ គឺ ឃ្ស, ណ្ហា ។ ឃ្ស : ឃេឃ្សតិ (គហ > ឃេ) ។ ណ្ហា : គណ្ហាតិ, គណ្ហាតិ, គណ្ហន្តិ, គណ្ហាតុ, គណ្ហាតុ, គណ្ហន្តុ, គណ្ហោយ្យ, គណ្ហោយ្យុ,... ។

ពួកតន-ធាតុចុះបានបច្ច័យ ២ គឺ ឌ, យិរ ។ ឌ : តនោតិ, ករោតិ, ជាគរោតិ, សក្កោតិ, សក្កោន្តិ ។ យិរ : កយិរតិ, កយិរហិ (យិរ មិនសូវប្រើទេ) ។

ពួកចុរ-ធាតុចុះបានបច្ច័យ ២ គឺ ណេ, ណយ ។ ណេ : ចោរេតិ, ចិន្តេតិ, តក្កេតិ, មន្តេតិ, មន្តេន្តិ, ... ។ ណយ : ចោរយតិ, ចិន្តយតិ, តក្កយតិ, មន្តយតិ, មន្តយន្តិ... ។

ក្នុងកម្មវាចកៈចុះបានបច្ច័យ ១ គឺ "យ" ២. បចិយតេ, បច្ចតេ, គមិយតេ, គច្ឆិយតេ, គម្យតេ, ទមិយតេ, ទម្យតេ, លភិយ-តេ, លព្ភតេ, រុច្ចតេ, ភុញ្ជិយតេ, ពោធិយតេ, ពុជ្ឈតេ, សយ្យតេ, កីយតេ, ញាយតេ, គហិយតេ, ករិយតេ ចរិយតេ ។

ក្នុងភាវវាចកៈចុះបានបច្ច័យ ១ គឺ "យ" ២. ភូយតេ, សីយតេ, បចិយតេ, បច្ចតេ, គមិយតេ, គច្ឆិយតេ, គម្យតេ, ទមិយតេ, ទម្យតេ, លព្ភតេ, រុច្ចតេ, ... ។

យ-បច្ច័យ ចុះក្នុងកត្តុវាចកៈ, កម្មវាចកៈ និង ភាវវាចកៈ មានគតិផ្សេងគ្នា ដូច្នេះ ៖

យ-បច្ច័យដែលចុះក្នុងកត្តុវាចកៈក្នុងពួកទិវ-ធាតុ ត្រូវទុកឲ្យ គង់រូបនៅជា "យ" ដូចដើមក៏មាន ២. ឋិយតិ ។ ផ្សំ "យ" និងទីបំផុតធាតុក៏មាន ២. មុយ្ហតិ ។ ផ្លាស់ "យ" និង ទីបំផុតធាតុជាព្យញ្ជនៈផ្សេង អំពីភាពដើមក៏មាន ២. ទិព្ភតិ, ពុជ្ឈតិ ។

យ-បច្ច័យចុះក្នុងកម្មវាចកៈ និងភាវវាចកៈ ដែលទុកឲ្យ គង់រូបនៅជា "យ" ដូចដើម, ត្រូវចុះ - អាគមផ្សំមកផង

បើទីបំផុតធាតុគ្មានស្រៈ គឺជាមូគព្យញ្ជនៈ ឧ. បចិយតេ[១], គច្ឆិយតេ, ទមិយតេ ។ បើទីបំផុតធាតុមានស្រៈវិញ មិនបាច់ចុះ-អាគមទេ ឧ. ភូយតេ[១], ញាយតេ, កីយតេ[១] ។ តម្រូត "យ" ជា "យ្ស" ក៏មាន ឧ. ភុយ្សតេ[១], សុយ្សតេ ។ ទីបំផុតធាតុគ្មានស្រៈ បើមិនចុះ-អាគមទេ ត្រូវផ្សំ "យ" និងទីបំផុតធាតុជាការស្រេច ឧ. គម្យតេ, ទម្យតេ ។ ផ្លាស់ "យ" និងទីបំផុតធាតុជាព្យញ្ជនៈផ្សេងអំពីភាពដើម គឺធ្វើទីបំផុតធាតុឲ្យជាព្យញ្ជនៈសំយោគក៏បាន ឧ. បច្ចតេ, លព្ភតេ, រុច្ចតេ, ផល្លតេ, ទម្មតេ, ឧច្ចតេ, សក្កតេ, ទិស្សតេ ។ ផ្លាស់ "អា" របស់ធាតុជា "ឦ" ក៏បាន ឧ. ទីយតេ[១], ធីយតេ, មីយតេ, ឋីយតេ, ហីយតេ, ឋីយតេ, មហីយតេ, មឋីយតេ ។

---

១ តាមសង្កេតឃើញក្នុងបាឡីព្រះត្រៃបិដកនិងគម្ពីរផ្សេងៗ ថា ឥ-អាគមក្តី ទីបំផុតធាតុជា ឥ ឬ ឲ្ស ក្តី, បើផ្សំជាមួយនឹងយ-បច្ច័យដែលគង់រូប ច្រើនមានរូបជាឲ្ស ឬ ឥយ្ស គឺទីឃ: ឥ ជាឲ្ស ឬរស្ស: ឲ្ស ជា ឥ ហើយតម្រូត យ ជាយ្ស ឧ. បចីយតេ ឬ បចិយ្ស តេ, ចីយតេ ឬ ចិយ្ស តេ, កីយតេ ឬ កិយ្ស តេ, ទីយតេ ឬទិយ្ស តេ ។ សូម្បីទីបំផុតធាតុ ជា ឧ ឬ ឱ, បើផ្សំជាមួយនឹង យ-បច្ច័យគង់រូប ច្រើនតែមានរូបជា ឱ្ស ឬ ឧ្ស ឬ ឧ្ស: ឧជាឱ ឬ រស្ស: ឱ ជា ឧ ហើយតម្រូត យ ជា ឲ្ស ឧ. សូ្ស ឬ សុ ឲ្ស ។ ហ្ស ឬ ហ ឲ្ស ។ ភ្ស ឬ ភ ឲ្ស ។

ក្នុងហេតុកត្តុវាចក:ចុះបានបច្ច័យ ៤ គឺ ណេ, ណាយ, ណាបេ, ណាបយ (បច្ច័យទាំង ៤ នេះ ហៅថា ការិតបច្ច័យ ឬ ហៅថា ហេតុបច្ច័យ ក៏បាន) ។ ណេ : បាចេតិ, លាភេតិ, ការេតិ, ... ។ ណាយ : បាចយតិ, លាភយតិ, ការយតិ, ... ។ ណាបេ : បាចាបេតិ, លាភាបេតិ, ការាបេតិ,...។ ណាបយ : បាចាបយតិ, លាភាបយតិ, ការាបយតិ,... ។

ក្នុងហេតុកម្មវាចក: ចុះបច្ច័យតាមពួកធាតុក៏មាន មិនចុះក៏មានផង ចុះការិតបច្ច័យផង[១] ចុះឥ-អាគមផង ចុះយ-បច្ច័យ សម្រាប់កម្មវាចក:ផង ២. បាចាបិយតេ (បច > បាច, ណាបេ > អាប, បាច + អាប + ឥ + យ + តេ > បាចាបិយតេ), រុន្ធាបិយតេ (រុធ + និគ្គហិត > រុន្ធ, ណាបេ > អាប, រុន្ធ + អាប + ឥ + យ + តេ > រុន្ធាបិយតេ, ទិញ្ចាបិយតេ (ទិវ + យ, វ + យ > ញ្ច, ណាបេ > អាប, ទិញ្ច + អាប + ឥ + យ + តេ > ទិញ្ចាបិយតេ), បាចាបិយន្តេ, រុន្ធាបិយន្តេ, ទិញ្ចាបិយន្តេ (...អន្តេ-វិភត្តិ)... ។

---

១ ការិតបច្ច័យច្រើនចុះ ណាបេ លុបទុកតែត្រឹម អាប ។

ណយ-បច្ច័យ ចុះអំពីមុខនាមសព្ទ ធ្វើឲ្យក្លាយជា កិរិយា-សព្ទ ក៏បានខ្លះ ឧ. អតិហត្ថយតិ "-កន្លងទៅ ឬ ទៅដោយដំរី" (ហត្ថិនា + អតិក្កមតិ > អតិហត្ថយតិ), ឧបវីណាយតិ "-ចូលទៅច្រៀងដោយពិណ" (វីណាយ + ឧបគាយតិ > ឧបវី-ណាយតិ), ទទ្ធ្ជយតិ "-ធ្វើឲ្យមាំ" (ទឡ្ហ + ករោតិ > ទទ្ធ្ជយតិ) ។

បច្ច័យ ៣ គឺ ខ, ឆ, ស, ចុះក្នុងអត្ថាសៈ គឺកិរិយាសព្ទ ដែលមានវិធីបន្ថែមព្យញ្ជនៈខាងដើមធាតុឲ្យជា ២ ត្ជ ដូចមាន និយាយតទៅនេះ ៖

១- អំពីមុខធាតុ ៤ សព្ទគឺ តិជ "អត់ទ្រាំ", គុប "គ្រប់គ្រង, រក្សា", កិត "រក្សា, ថែទាំ", មាន "ពិចារណា, ល្បង", ចុះបច្ច័យទាំង ៣ តាមលំដាប់ ដូច្នេះ ខ : តិតិក្ខតិ "-អត់ទ្រាំ" (តិជ-ធាតុ) ។ ឆ : ជិគុច្ឆតិ "-គ្រប់គ្រង, រក្សា", តែដោយអំណាចអត្ថាសៈ ឲ្យប្រែថា "-ខ្ជើម, ឆ្ពើម" (គុប-ធាតុ), តិកិច្ឆតិ "-រក្សា, ថែទាំ" (កិត-ធាតុ) ។ ស : វិមំសតិ "-ពិចារណា, ល្បង" (មាន-ធាតុ), ទីយៈជា វីមំសតិ ក៏មាន ។

២- អំពីមុខធាតុទាំងឡាយមានដើមថា : ភុជ "បរិ-ភោគ", យស "ស៊ី", ហរ "នាំទៅ", សុ "ឮ, ស្តាប់", បា "ផឹក", ចុះបច្ច័យទាំង ៣ ក្នុងសេចក្តីថា ប្រាថ្នា-" ឬថា "ចង់-" ដូច្នេះ ខ : ពុភុក្ខតិ "-ប្រាថ្នាដើម្បីបរិភោគ, ចង់បរិភោគ" (ភុជ-ធាតុ) ។ ឆ : ជិយច្ឆតិ "-ប្រាថ្នាដើម្បីស៊ី, ចង់ស៊ី" (យស-ធាតុ) ។ ស : ជិគីសតិ "-ប្រាថ្នាដើម្បីនាំទៅ, ចង់នាំទៅ" (ហរ-ធាតុ), សុសុស្សតិ "-ប្រាថ្នាដើម្បីស្តាប់, ចង់ស្តាប់" (សុ-ធាតុ), បិវាសតិ "-ប្រាថ្នាដើម្បីផឹក, ចង់ផឹក" (បា-ធាតុ) ។

អញ្ញាសៈនោះ, ទោះចុះបច្ច័យទាំង ៣ គឺ ខ ឆ ស ក្តី, ទោះចុះបច្ច័យឯទៀតខ្លះក្រៅពីនោះក្តី, មានវិធីរូបសិទ្ធិដូចរបៀបខាងក្រោយនេះ ៖

ក) បើព្យញ្ជនៈអញ្ញាសៈគឺព្យញ្ជនៈ ដែលបន្ថែមខាងដើមនោះ ជា កវគ្គ គឺ ជា ក ខ គ ឃ ង, ត្រូវផ្លាស់ កវគ្គ ជា ចវគ្គ គឺ ផ្លាស់ជា ច ឆ ជ ឈ ញ, ផ្លាស់តាមលំដាប់ដូច្នេះ ក > ច,

ខ > ឆ, គ > ជ, ឃ > ឈ, (ង > ញ) ២. កម "ឈានទៅ, ដើរ" តាមធម្មតា[១] ជា កមតិ, កមេតិ, អញ្ញាសៈជា ក-កម + អ + តិ, ផ្លាស់ "ក" អញ្ញាសៈ (ក ខាងដើម) ជា "ច" ហើយ ចុះនិគ្គហិតអាគម (º) ខាងលើ "ច" ជា "ចំ" (តាមដំណើរ រុធ-ធាតុ) រួចផ្លាស់និគ្គហិតជា "ង" (តាមលំដាប់វគ្គ), ផ្សំជា ចង្កមតិ "-ចង្ក្រម = (ដើរទៅដើរមក)" ។ គម "ទៅ, ដល់" តាមធម្មតាជា គច្ឆតិ, គមេតិ, អញ្ញាសៈជា គ-គម + អ+ តិ, ផ្លាស់ "គ" អញ្ញាសៈជា "ជ" ហើយចុះនិគ្គហិតអាគមខាងលើ "ជ" ជា "ជំ" (តាមដំណើររុធ-ធាតុ) រួចផ្លាស់និគ្គហិតជា "ង" (តាមលំដាប់វគ្គ), ផ្សំជា ជង្គមតិ "-ដើរទៅ, ទៅ" ។ គុប គ្រប់គ្រង, រក្សា" តាមធម្មតាជា គោបតិ, គោបេតិ, អញ្ញាសៈ ជា គុ-គុប + ឆ + តិ, ផ្លាស់ "គ" អញ្ញាសៈជា "ជ" ហើយផ្លាស់ ស្រៈ "ឧ" របស់អញ្ញាសៈ[២]ជា "ឥ" រួចផ្លាស់ "ប" ទីបំផុត ធាតុជា "ច" (ព្រោះមាន ឆ-បច្ច័យនៅខាងចុង), ផ្សំជា ជិគុច្ឆតិ

---

១ តាមដំណើររបស់ធាតុ គឺតាមដំណើរដែលមិនប្រើជា អញ្ញាសៈ ។

២ ហៅឲ្យខ្លីថា "ស្រៈអញ្ញាសៈ" ។

"-ខ្ពើម, ឆ្អើម" ។ យស "ស៊ី" តាមធម្មតាជា យសិតុំ ឥច្ឆតិ "-ប្រាថ្នាដើម្បីស៊ី" ឬ "-ចង់ស៊ី", អញ្ជាសៈជា យ-យស + ឆ + តិ, ផ្លាស់ "យ" អញ្ជាសៈជា "ឈ" ហើយផ្លាស់ "ឈ" ជា "ជ[1]" រួចផ្លាស់ស្រៈ "អ" របស់អញ្ជាសៈជា "ឥ" ហើយផ្លាស់ "ស" ទីបំផុតធាតុជា "ច" (ព្រោះមាន ឆ-បច្ច័យ នៅខាងចុង), ផ្សំជា ជិយច្ឆតិ[2] "-ប្រាថ្នាដើម្បីស៊ី" ឬ "-ចង់ស៊ី" ។

ខ) ធាតុដែលជាតួ "ហ" គឺដែលមាន "ហ" ជាទីបំផុត ត្រូវផ្លាស់ "ហ" អញ្ជាសៈជា "ជ" (ព្រោះ ហ ជា កណ្ឌជៈ. ជា ឃោសៈ ដូច គ ដែរ) ឧ. ហា "លះបង់" តាមធម្មតាជា ហាតិ, ហិយតិ, អញ្ជាសៈជា ហា-ហា + អ + តិ, ផ្លាស់ "ហ" អញ្ជាសៈជា "ជ" ហើយរស្សៈស្រៈ "អា" របស់អញ្ជាសៈជា "អ" រួចលុបអ-បច្ច័យចេញ, ផ្សំជា ជហាតិ "-លះបង់", ឬលុប "អា" របស់ធាតុចេញ ហើយផ្សំ "ហ" និង

---

១ ន័យផ្សេងពីនេះថាឲ្យផ្លាស់ "យ" ជា "គ" ហើយផ្លាស់ "គ" ជា "ជ"ក៏បាន។ ២ជិយច្ឆតិ មានសេចក្ដីដូចគ្នានឹង "យសិតុំ ឥច្ឆតិ" ដែរ។

អ-បច្ច័យជា ដហតិ ក៏បាន ។ ហុ[១] "បូជា" តាមធម្មតាជា ហវតិ, អញ្ជាសៈជា ហុ-ហុ + អ + តិ, ផ្លាស់ "ហ" អញ្ជាសៈជា "ដ" ផ្លាស់ស្រៈ "ឧ" របស់អញ្ជាសៈជា "ឱ" ហើយផ្លាស់ "ឱ" ជា "អវ[២]", ធ្សំជា ដុហវតិ ឬ ដុហ្វតិ "-បូជា", ឬ លុប "ឧ" របស់ធាតុចេញ ហើយទីយៈ អ-បច្ច័យជា "អា", ធ្សំជា ដុហាតិ, ពុំនោះសោត ផ្លាស់ "ឧ" របស់ធាតុជា "ឱ" ហើយលុប អ-បច្ច័យចេញ, ធ្សំជា ដុហោតិ ក៏បាន ។

គ) ព្យញ្ជនៈអញ្ជាសៈជាវគ្គឯទៀតក្រៅពី កវគ្គ និង ហ, ត្រូវផ្លាស់ព្យញ្ជនៈអញ្ជាសៈជាព្យញ្ជនៈក្នុងវគ្គជាមួយគ្នា ប៉ុន្តែឲ្យផ្លាស់ព្យញ្ជនៈ ទី ២ ជាព្យញ្ជនៈទី ១, ផ្លាស់ព្យញ្ជនៈទី ៤ ជាព្យញ្ជនៈ ទី ៣ ឧ. ឆិទ "កាត់, ដាច់" តាមធម្មតាជាឆិន្ទតិ, អញ្ជាសៈជា ឆិ-ឆិទ + អ + តិ, ផ្លាស់ "ឆ" អញ្ជាសៈជា "ច" លុប "ទ" ទីបំផុតធាតុចេញ ហើយផ្លាស់ស្រៈ "ឥ" របស់ធាតុជា "អ" តម្រួត "ច" មក

---

១ ហុ មាន ៣ យ៉ាងគឺ ហុ ប្រែថា "កើត, មាន, ជា-", ហុ ប្រែថា "បូជា", ហុ ប្រែថា "ហ៍រ" ឬ "ហ៍ារ" ដែលប្រើក្លាយមកជា "ហោ" ប៉ុន្តែមានន័យខ្លះថាឲ្យតាំង"ហារ-ធាតុ" ។ ២ អ័រ ។

ជា "ច្ច", ផ្សំជា ចិច្ចតិ "-កាត់" ។ អញ្ជាសៈជា ឆិ-ឆិទ + អ (បច្ច័យ) + អ (បវោក្ខា), ផ្លាស់ "ឆ" អញ្ជាសៈជា "ច" ផ្លាស់ស្រៈ "ឥ" របស់អញ្ជាសៈជា "អ" ព្រឹទ្ធិ ឥ របស់ ឆិទ ជា ឯ តម្រួត "ច" លើ "ឆ" លុប អ-បច្ច័យចេញ, ផ្សំជា ចឆ្ហេទ ។ ភុជ "បរិភោគ" តាមធម្មតាជា ភុញ្ជិតុំ ឥច្ចតិ ឬ ភោតុំ ឥច្ចតិ "-ប្រាថ្នាដើម្បីបរិភោគ" ឬ "-ចង់បរិភោគ", អញ្ជាសៈជា ភុ-ភុជ + ខ + តិ, ផ្លាស់ "ភ" អញ្ជាសៈជា "ព", (ព្រោះអំណាច ខ-បច្ច័យ នៅខាងចុង) ផ្លាស់ "ជ" ទីបំផុតធាតុជា "គ" ហើយផ្លាស់ "គ" ជា "ក", ផ្សំជា ពុភុក្ខតិ "-ប្រាថ្នាដើម្បីបរិភោគ" ឬ "-ចង់បរិភោគ" ។ ធា "ទ្រទ្រង់" អញ្ជាសៈជា ធា-ធា + អ + តិ, ផ្លាស់ "ធ" អញ្ជាសៈជា "ទ" ហើយរស្សៈស្រៈ "អា" របស់អញ្ជាសៈជា "អ", លុប អ-បច្ច័យចេញ, ផ្សំជា ទធាតិ "-ទ្រទ្រង់" ។

ឃ) ព្យញ្ជនៈអញ្ជាសៈ ក្រៅពីគតិដែលបាននិយាយមក ហើយនោះ, មានដំណើររូបសិទ្ធិតាមសមគួរដល់ការប្រកប ២. ទា "ឲ្យ" តាមធម្មតាជា ទេតិ, អញ្ជាសៈជា ទា-ទា + អ + តិ, រស្សៈស្រៈ "អា" របស់អញ្ជាសៈជា "អ" លុប អ-បច្ច័យចេញ, ផ្សំជា

ទទាតិ "-ឲ្យ" ។ តិជ "អត់ទ្រាំ" តាមធម្មតាជា តេជតិ, អញ្ជាសៈ ជា តិ-តិជ + ខ + តិ, (ព្រោះមាន ខ-បច្ច័យនៅខាងចុង) ផ្លាស់ "ជ" ទីបំផុតធាតុជា "គ" ហើយផ្លាស់ "គ" ជា "ក", ផ្សំជា តិតិក្ខតិ "-អត់ទ្រាំ" ។ កិត "រក្សា, ថែទាំ" តាមធម្មតាជា កិតេតិ, អញ្ជាសៈជា កិ-កិត + ឆ + តិ, មិនផ្លាស់ "ក" ជា "ច" ដូចន័យមុន (ត្រង់ ចង្កមតិ) នោះទេ, ឲ្យផ្លាស់ "ក" អញ្ជាសៈ ជា "ត", (ព្រោះអំណាច ឆ-បច្ច័យនៅខាងចុង) ផ្លាស់ "ត" ទីបំផុតធាតុជា "ច", ផ្សំជា តិកិច្ឆតិ "-រក្សា, ថែទាំ" ។ មាន "ពិចារណា, ល្បង" តាមធម្មតាជា មានេតិ, អញ្ជាសៈជា មា-មាន + ស + តិ, ផ្លាស់ "ម" អញ្ជាសៈជា "វ" ហើយផ្លាស់ស្រៈ "អា" របស់អញ្ជាសៈជា "ឥ", (ព្រោះអំណាច ស-បច្ច័យនៅ ខាងចុង) ផ្លាស់ "មាន" ធាតុជា "មំ", ផ្សំជា វិមំសតិ "-ពិ-ចារណា, ល្បង" ។ ហរ "នាំទៅ" តាមធម្មតាជា ហរិតុំ ឥច្ឆតិ "-ប្រាថ្នាដើម្បីនាំទៅ" ឬ "-ចង់នាំទៅ", អញ្ជាសៈជា ហ-ហរ + ស + តិ, ផ្លាស់ "ហ" អញ្ជាសៈជា "ជ" ហើយផ្លាស់ស្រៈ "អ" របស់អញ្ជាសៈជា "ឥ", (ព្រោះអំណាច ស-បច្ច័យនៅខាងចុង)

ផ្លាស់ "ហរ" ធាតុជា "គឺ" ផ្សំជា ជិគឺសតិ "-ប្រាថ្នាដើម្បីនាំទៅ" ឬ "-ចង់នាំទៅ" ។ សុ "ឮ, ស្តាប់" តាមធម្មតាជា សុណិតុំ ឬ សោតុំ ឥច្ចតិ "-ប្រាថ្នាដើម្បីស្តាប់" ឬ "-ចង់ស្តាប់", អញ្ជាសៈជា សុ-សុ + ស + តិ, តម្រួត ស-បច្ច័យជា "ស្ស", ផ្សំជាសុសុស្សតិ "-ប្រាថ្នាដើម្បីស្តាប់" ឬ "-ចង់ស្តាប់" ។ បា[1] "ផឹក" តាមធម្មតាជា បាតុំ ឬ បិវិតុំ ឥច្ចតិ "-ប្រាថ្នាដើម្បីផឹក" ឬ "-ចង់ផឹក", អញ្ជាសៈជា បា-បា + ស + តិ, ផ្លាស់ស្រៈ "អា" របស់អញ្ជាសៈជា "ឥ", (ព្រោះអំណាច ស-បច្ច័យនៅខាងចុង) ផ្លាស់ "បា" ធាតុជា "វា", ផ្សំជា បិវាសតិ "-ប្រាថ្នាដើម្បីផឹក" ឬ "-ចង់ផឹក" ។ បត "ធ្លាក់ចុះ, ជ្រុះ" តាមធម្មតាជា បតតិ, អញ្ជាសៈជា ប-បត + អ + តិ, ផ្សំជា ឧបតតិ "-ធ្លាក់ចុះ, ជ្រុះ" ។ ចល "កម្រើក, រម្ជួល,..." តាមធម្មតាជា ចលតិ, អញ្ជាសៈជា ច-ចល + អ + តិ, ចុះនិគ្គហិតអាគមខាងលើ "ច" ជា "ចំ" (តាមដំណើរ រុធ-ធាតុ) ហើយផ្លាស់និគ្គហិតជា "ញ" (តាមលំដាប់វគ្គ), ផ្សំជា ចញ្ចលតិ "-កម្រើក, រម្ជួល" ។

---

១ បា-ធាតុ ប្រែបាន ២ យ៉ាងគឺ ប្រែថា "ផឹក", ថា "រក្សា" ។

បច្ច័យ ២ គឺ អាយ, ណ្ឌិយ សម្រាប់ចុះអំពីមុខ នាមសព្ទ ធ្វើឲ្យក្លាយជា កិរិយាសព្ទ, ចុះក្នុងអត្ថ ៣ យ៉ាង គឺ ក) ចុះក្នុង "អាចារត្ថៈ" មានសេចក្តីថា "ប្រព្រឹត្ត-", ខ) ចុះក្នុង "ឧ-បមាចារត្ថៈ" មានសេចក្តីថា "ប្រព្រឹត្ត...ថា ដូចជា-" ឬ "ប្រ-ព្រឹត្ត... ឲ្យដូចជា-", គ) ចុះក្នុង "អត្តិច្ឆត្ថៈ" មានសេចក្តីថា "ប្រាថ្នា... ដើម្បីខ្លួន" ឬថា "ចង់បាន... ដើម្បីខ្លួន" ។ អាយ-បច្ច័យចុះក្នុងអត្ថ ២ យ៉ាងគឺ អាចារត្ថៈ និងឧបមាចារត្ថៈ ។ ណ្ឌិយ-បច្ច័យចុះក្នុងអត្ថ ២ យ៉ាងគឺ "ឧបមាចារត្ថៈ និងអត្តិច្ឆត្ថៈ ។

អាយ-បច្ច័យចុះក្នុងអាចារត្ថៈ ឧ. ចិរាយតិ "-ប្រព្រឹត្តយូរ" (ចិរំ-អាចរតិ > ចិរាយតិ), ឃុរុឃុរាយតិ "-ប្រព្រឹត្តនូវសូរឮ ឃុរុឃុរុ" (ឃុរុឃុរុំ (សទ្ទ) - អាចរតិ > ឃុរុឃុរាយតិ), តដតដា-យតិ "-ប្រព្រឹត្តនូវសូរឮតដៈតដៈ" (តដតដំ. (សទ្ទ) - អាចរតិ > តដតដាយតិ) ។

អាយ-បច្ច័យ ចុះក្នុងឧបមាចារត្ថ:[1] ២. បព្ជតាយតិ "-ប្រព្រឹត្ត (នូវខ្លួន) ថាដូចជាភ្នំ" (បព្ជតំ ឥវ-(អត្តានំ)-អាចរតិ > បព្ជតាយតិ), សមុទ្ទាយតិ "-ប្រព្រឹត្ត (នូវខ្លួន) ថាដូចជាសមុទ្ទ" សមុទ្ទំ ឥវ-(អត្តានំ)-អាចរតិ > សមុទ្ទាយតិ), សមណាយតិ "-ប្រព្រឹត្ត (នូវខ្លួន) ថាដូចជាសមណ:" (សមណំ ឥវ-(អត្តានំ) អាចរតិ > សមណាយតិ) ។

ណ្ឌៀយ-បច្ច័យ ចុះក្នុងឧបមាចារត្ថ: ២. ឆត្តីយតិ "-ប្រព្រឹត្ត ធ្វើ (នូវវត្ថុមិនមែនឆត្រ) ថាដូចជាឆត្រ" (អឆត្តំ - ឆត្តំ ឥវ-អាចរតិ[2] > ឆត្តីយតិ), បុត្តីយតិ "-ប្រព្រឹត្តធ្វើ (នូវជនមិនមែនកូន) ថាដូចជាកូន" (អបុត្តំ-បុត្តំ ឥវ-អាចរតិ > បុត្តីយតិ) ។

ណ្ឌៀយ-បច្ច័យ ចុះក្នុងអត្ថិចត្ថ: ២. បត្ថីយតិ "-ប្រាថ្នានូវបាត្រដើម្បីខ្លួន" ឬថា "-ចង់បាននូវបាត្រដើម្បីខ្លួន" (អត្តនោ-បត្តំ-ឥច្ឆតិ > បត្ថីយតិ), វត្ថីយតិ "-ចង់បាននូវសំពត់ដើម្បី

---

១ អាយ-បច្ច័យ បើចុះអំពីមុខគុណនាម ឬអំពីមុខនាមនាមដែលប្រើជាកិរិយាវិសេសន:ឬក៏អំពីមុខឧទានសព្ទ នោះកុលបុត្រគប្បីដឹងថាជា អាចារត្ថ:, បើចុះអំពីមុខនាមនាមដែលមិនសម្តែងអាការជាកិរិយាវិសេសន:ទេ ត្រូវដឹងថាជា ឧបមាចារត្ថ: ។ ២ ដោយអំណាច អា-បុព្វបទ ឲ្យប្រែថា "ប្រព្រឹត្តធ្វើ-" ឬថា "ធ្វើ-" ក៏បាន (ខាងអាយ-បច្ច័យក៏ដូចគ្នាដែរ) ។

ខ្លួន" (អត្តនោ-វត្ថុ-ឥច្ចតិ > វត្ថីយតិ), ធនីយតិ "-ចង់បាននូវ ទ្រព្យដើម្បីខ្លួន" (អត្តនោ-ធនំ-ឥច្ចតិ > ធនីយតិ[1]) ។

បច្ច័យ ៣ គឺ អល, អារ, អាល ចុះអំពីមុខនាមសព្ទ ធ្វើ ឲ្យក្លាយជាកិរិយាសព្ទដូច្នេះ អលៈ ជោតលតិ "-ធ្វើនូវសេចក្តី រុងរឿង" (ជោតិ + អល + តិ > ជោតលតិ) ។ អារៈ សន្ត-ារតិ "-ប្រព្រឹត្តស្ងប់" (សន្ត + អារ + តិ > សន្ត្ដារតិ) ។ អាលៈ ឧបក្ដមាលតិ "-ប្រព្រឹត្តព្យាយាម" (ឧបក្ដម + អាល + តិ > ឧបក្ដមាលតិ) ។

បច្ច័យ ៨ គឺ ខ, ឆ, ស, អាយ ណ្ឌិយ, អល, អារ, អាល នេះ ជាបច្ចេកបច្ច័យ "បច្ច័យផ្សេងដោយឡែក" ក្នុងអាខ្យាត មិនរាប់បញ្ចូលក្នុងពួកធាតុណាមួយឡើយ ។

---

១ ណ្ឌិយ-បច្ច័យចុះក្នុងអត្ថ ២ យ៉ាងក៏ពិត ប៉ុន្តែចុះបានចំពោះតែអំពី មុខនាមនាមប៉ុណ្ណោះ, ដែលនឹងដឹងថាចុះក្នុងឧបមាចារត្ថ: ឬ ក្នុង អត្តិច្ឆត្ថ:នោះ ត្រូវសង្កេតមើលតាមលំនាំសេចក្តី ដូចជា ឆត្តីយតិ បើ ចុះក្នុងអត្តិច្ឆត្ថ: ប្រែថា "-ចង់បាននូវឆត្រដើម្បីខ្លួន", បត្តីយតិ បើចុះ ក្នុងឧបមាចារត្ថ: ប្រែថា "-ប្រព្រឹត្តធ្វើនូវភាជន៍មិនមែនបាត្រថាដូច ជាបាត្រ" យ៉ាងនេះវិញក៏បានប្រសិនបើមានដំណូលសេចក្តីគួរប្រែ យ៉ាងនុ៎ះ ។

បែបបំបែកធាតុ

[១៦៧] ធាតុដែលផ្សំនឹងវិភត្តិ, បច្ច័យ ដូចបាននិយាយមកហើយនោះ គ្រាន់តែជាបែបឲ្យឃើញដោយអន្លើៗ មិនគ្រប់វិភត្តិទាំង ៨, នឹងបំបែកធាតុខ្លះផ្សំនឹងវិភត្តិទាំង ៨ ព្រមទាំងបច្ច័យឲ្យឃើញជាបែបធៀប ដូចមានខាងក្រោយនេះ ៖

ភត្តុវចកៈ

បំបែក ភូ-ធាតុ ចុះអ-បច្ច័យ ជាបែបធៀប

វត្តមានា

បុរិស	ឯក.	ពហុ.
ប.	ភវតិ	ភវន្តិ
ម.	ភវសិ	ភវថ
ឧ.	ភវាមិ	ភវាម

បញ្ចមី

បុរិស	ឯក.	ពហុ.
ប.	ភវតុ	ភវន្តុ
ម.	ភវាហិ, ភវ[1], ភវស្សុ[2]	ភវថ
ឧ.	ភវាមិ	ភវាម

១- លុប ហិ ។ ២- ស្សុ ជាប៉ែកខាងអត្តនោបទ ប៉ុន្តែប្រើជាបរស្សបទ

សត្តមី

បុរិស	ឯក.	ពហु.
ប.	ភវេយ្យ, ភវេ[1], ភវេថ[2]	ភវេយ្យុं
ម.	ភវេយ្យាសិ, ភវេ[1]	ភវេយ្យាថ
ឧ.	ភវេយ្យាមិ,ភវេ[1],ភវេយ្យំ[3]	ភវេយ្យាម, ភវេម[4]

បភេក្ខា

បុរិស	ឯក.	ពហु.
ប.	ពភូវ	ពភូវุं
ម.	ពភូវេ	ពភូវិត្ថ
ឧ.	ពភូវं	ពភូវิម្ហ

ហីយត្តនី

បុរិស	ឯក.	ពហु.
ប.	អភវา, អភវ[5]	អភវู
ម.	អភវោ	អភវត្ថ
ឧ.	អភวं	អភวម្ហ

១ លុប យ្យ, យ្យាសិ, យ្យាមិ ទុកតែ ឯ ជា ភវ បានទាំង ៣ បុរិស: តាមន័យមេសូត្រក្នុងសទ្ទនីតិថា សញ្ញាហោយ្យាសេយ្យាមេយ្យានមេ "លុបវិភត្តិ ឯយ្យាសិ, ឯយ្យាមិ, ឯយ្យ ទុកតែ ឯ អំពីមុខធាតុទាំងពួង" ។ ២ ឯថ ជាប៉ែកខាងអត្តនោបទ ប៉ុន្តែប្រើជាបរស្សបទក៏បានខ្លះ ។ ៣ ឯយ្យំ ជាប៉ែកខាងអត្តនោបទ ប៉ុន្តែប្រើជាបរស្សបទ ។ ៤ ផ្លាស់ ឯយ្យាមិ ជា ឯមុ ។

អជ្ជត្តនី

បុរិស	ឯក.	ពហु.
ប.	អកវិ[1]	អកវុំ, អកវិសុ[2]
ម.	អកវោ	អកវិត្ថ
ឧ.	អកវឹ	អកវិម្ហា

ភវិស្សន្តិ

បុរិស	ឯក.	ពហु.
ប.	ភវិស្សតិ	ភវិស្សន្តិ, ភវិស្សរេ[5]
ម.	ភវិស្សសិ	ភវិស្សថ
ទុ.	ភវិស្សামិ, ភវិស្សំ[3]	ភវិស្សាম

កាលាតិបត្តិ

បុរិស	ឯក.	ពហु.
ប.	(អភវិស្សា), អភវិស្ស[4]	អភវិស្សំសុ

១ រស្ស: ណ្ស ជា ឥ ។ ២ ផ្លាស់ ឧំ ជា តំសុ ។ ៣, ស្សំ ជាប៉ែក ខាងអត្តនោបទប៉ុន្តែច្រើនប្រើជាបរស្សបទ ។ ៤, ច្រើនតែរស្ស: អា ជា អ យ៉ាងនេះ ។ ៥ ន្តិ, ន្ត ផ្លាស់ជា រេ បាន, ប៉ុន្តែបានតែព្យាង្គខាងដើមនៃ ន្តិ, ន្ត ជារស្ស: ហើយព្យាង្គខាងដើមនៃរស្ស:នោះជាទីឃគរុ ឬ សំយោគគរុទើបផ្លាស់ជា រេ បាន ដូច ញាយរេ, គច្ឆរេ, ភវិស្សរេ ជាដើម, បើព្យាង្គខាងដើមនៃ ន្តិ, ន្ត ជារស្ស: តែព្យាង្គខាងដើមនៃរស្ស:នោះ មិនមែនជាគរុ នឹងផ្លាស់ជា រេ មិនបាន ដូច ភវន្តិ, ភវន្ត ជាដើម ព្រោះសូត្រក្នុងមោគ្គល្លានថាគរុបុព្វា រស្សារេន្ត្ត្ត្ត្ត ផ្លាស់ ន្ត, ន្តិ ជា រេ អំពីមុខរស្ស: ដែលមានគរុជាខាងដើម ។

ម.	អភវិស្ស	អភវិស្សថ
ឧ.	អភវិស្សំ	អភវិស្សាម្ហា, អភវិស្សម្ហា[1]

បំបែក បច-ធាតុ ចុះអ-បច្ច័យ ជាបែបធៀប

វត្តមានា

បុរិស	ឯក.	ពហु.
ប.	បចតិ	បចន្តិ
ម.	បចសិ	បចថ
ឧ.	បចាមិ	បចាម

បញ្ចមី

បុរិស	ឯក.	ពហु.
ប.	បចតុ	បចន្តុ
ម.	បចាហិ, បច, បចស្សុ	បចថ
ឧ.	បចាមិ	បចាម

សត្តមី

បុរិស	ឯក.	ពហु.
ប.	បចេយ្យ, បចេ, បចេថ	បចេយ្យុំ

១- រស្សៈ អា របស់ ស្សា នៃ ស្សាម្ហា ជា ស្សម្ហា, ច្រើនតែរស្សៈ យ៉ាងនេះ ។

ម.	បចេយ្យាសិ, បចេ	បចេយ្យាថ
ឧ.	បចេយ្យាមិ, បចេ, បចេយ្យំ	បចេយ្យាមិ

បរោក្ខាវិភត្តិមិនសូវប្រើ ឃើញប្រើញឹកញយណាស់តែ អាហ, អាហុ ប៉ុណ្ណោះ, ព្រោះហេតុនោះ មិនបាច់បំបែកបច-ធាតុ ផ្សំនឹងបរោក្ខាវិភត្តិនុ៎ះទេ (ចូរមើលបែបបំបែកខាង ភូ-ធាតុ) ។

ហ៊ីយត្តនី

បុរិស	ឯក.	ពហុ.
ប.	អបចា, អបច	អបចូ
ម.	អបចោ	អបចត្ថ
ឧ.	អបចំ	អបចម្ហ

អជ្ជត្តនី

បុរិស	ឯក.	ពហុ.
ប.	អបចិ, អបចេសិ[1]	អបច, អបចឹសុ
ម.	អបចោ	អបចត្ថ, អបចិត្ថ
ឧ.	អបចឹ	អបចម្ហា, អបចិម្ហា

---

១ ផ្លាស់ អបច្ចិ ជា ឯ ហើយចុះ ស-អាគម រួចរស្សៈ ណ្ឍ ជា ឥ ។

ភវិស្សន្តិ

បុរិស	ឯក.	ពហु.
ប.	បចិស្សតិ	បចិស្សន្តិ,បចិស្សរេ
ម.	បចិស្សសិ	បចិស្សថ
ឧ.	បចិស្សামិ, បចិស្សំ	បចិស្សាម

កាលាតិបត្តិ

បុរិស	ឯក.	ពហु.
ប.	(អបចិស្សা), អបចិស្ស	អបចិស្សំសុ
ម.	អបចិស្សេ	អបចិស្សថ
ឧ.	អបចិស្សំ	(អបចិស្សាម្ហা),អបចិស្សម្ហা

កម្មវាចក:

បំបែកតែវត្តមានា ត្រង់បឋមបុរិស: ឲ្យឃើញជាបែប ៖

ឯក.	ពហु.
បចិយតេ, បច្ចតេ	បចិយន្តេ
លកិយតេ, លព្ភតេ	លកិយន្តេ, លព្ភន្តេ, លព្ភរេ
រុន្ធិយតេ	រុន្ធិយន្តេ
ភិន្ទិយតេ	ភិន្ទិយន្តេ

ឯក.	ពហु.
សិវិយតេ, សិព្វតេ	សិវិយន្តេ, សិព្វន្តេ
យុជ្ឈតេ	យុជ្ឈន្តេ
សុយ្យតេ	សុយ្យន្តេ
កីយតេ	កីយន្តេ
គហិយតេ	គហិយន្តេ
ករិយតេ, (កយ្យតេ)	ករិយន្តេ, (កយ្យន្តេ)
ចុរិយតេ	ចុរិយន្តេ
ចិន្តិយតេ	ចិន្តិយន្តេ

ភាវាទ្យាការ:

ឯកវចនៈ ភូយតេ, សីយតេ, សុបិយតេ, មរិយតេ, មុញ្ចិយតេ, មុច្ចតេ, ខីយតេ, មុយ្ហតេ, មុស្សតេ, សូយតេ, សិយតេ, កីយតេ, ជិយតេ, ធូយតេ, គហិយតេ, ជាគរិយតេ, ករិយតេ, កយ្យតេ, ចុរិយតេ, លក្ខិយតេ, ចិន្តិយតេ,... ។

ហេតុកត្តុវាទ:

បំបែកតែវត្តមានា ត្រង់បឋមបុរិសៈ ចុះ ណេ-បច្ច័យ និង ណាបេ-បច្ច័យ ឲ្យឃើញជាបែបៈ

ឯក.	ពហु.
បាចេតិ, បាចាបេតិ	បាចេន្តិ, បាចាបេន្តិ
លាភេតិ, លាភាបេតិ	លាភេន្តិ, លាភាបេន្តិ
រុន្ធេតិ, រុន្ធាបេតិ	រុន្ធេន្តិ, រុន្ធាបេន្តិ
(ភិន្ធេតិ), ភិន្ធាបេតិ	(ភិន្ធេន្តិ), ភិន្ធាបេន្តិ
សិព្វេតិ, សិព្វាបេតិ	សិព្វេន្តិ, សិព្វាបេន្តិ
ពោធេតិ, ពោធាបេតិ	ពោធេន្តិ, ពោធាបេន្តិ
សាវេតិ, (សាវាបេតិ)	សាវេន្តិ, (សាវាបេន្តិ)
(កីនេតិ), កីនាបេតិ	(កីនេន្តិ), កីនាបេន្តិ
ញ្ញាបេតិ, ជានាបេតិ	ញ្ញាបេន្តិ, ជានាបេន្តិ
(គាហេតិ), គណ្ហាបេតិ	(គាហេន្តិ), គណ្ហាបេន្តិ
(តានេតិ), តានាបេតិ	(តានេន្តិ), តានាបេន្តិ
ការេតិ, ការាបេតិ	ការេន្តិ, ការាបេន្តិ
ចោរេតិ, ចោរាបេតិ	ចោរេន្តិ, ចោរាបេន្តិ

ហេតុកម្មវាចក:

បំបែកតែវត្តមានា ត្រង់បឋមបុរិស: ចុះណាបេ-បច្ច័យ ឲ្យ ឃើញជាបែប:

ឯក.	ពហু.
បាចាបិយតេ	បាចាបិយន្តេ
លាភាបិយតេ	លាភាបិយន្តេ
រុន្ធាបិយតេ	រុន្ធាបិយន្តេ
ភិន្ធាបិយតេ	ភិន្ធាបិយន្តេ
សិវាបិយតេ, សិញ្ចាបិយតេ	សិវាបិយន្តេ, សិញ្ចាបិយន្តេ
ពោធាបិយតេ	ពោធាបិយន្តេ
(សាវាបិយតេ), សាវិយ្យតេ (ណាយ)	(សាវាបិយន្តេ),សាវិយ្យន្តេ[១]
កយាបិយតេ, កីនាបិយតេ	កយាបិយន្តេ, កីនាបិយន្តេ
ញ្ញាបិយតេ, ជានាបិយតេ	ញ្ញាបិយន្តេ, ជានាបិយន្តេ

១ លុប យ របស់ ណាយ ចេញ ទុកតែ យ-បច្ច័យសម្រាប់កម្មវាចក: ជា សាវិយតេ, សាវិយន្តេ ក៏បាន (ក្នុងបករណ:ទាំងពួង ច្រើនប្រើ យ៉ាងនេះ) ។

ឯក.	ពហু.
គាហាបិយតេ, គណ្ហាបិយតេ	គាហាបិយន្តេ, គណ្ហាបិយន្តេ
តានាបិយតេ	តានាបិយន្តេ
ការាបិយតេ	ការាបិយន្តេ
ចោរាបិយតេ	ចោរាបិយន្តេ

របៀបបំបែកធាតុដោយសង្ខេបរៀបរៀងតាមលំដាប់អក្សរ៖

អការិ "-បានធ្វើហើយ", ករ-ធាតុ, អ-បច្ច័យ, ឦ-អជ្ជតនី រស្សៈជា ឥ, ចុះអ-អាគមខាងដើមធាតុ, លុបអ-បច្ច័យ[១] ។

---

១ តាមលទ្ធិរបស់វេយ្យាករណបណ្ឌិតចំពូកខ្លះថា "អាខ្យាតកិរិយា ដែលមានគតិមិនបាច់ចុះបច្ច័យក៏អាចសម្រេចរូបឲ្យស្រេចគ្រប់គ្រាន់ បាននោះ មិនត្រូវចុះបច្ច័យមកនាំឲ្យរវល់លុបចោលទេ ត្រូវប្រកបតែនឹងវិភត្តិ អាខ្យាត ប៉ុណ្ណោះបានហើយ", លទ្ធិនុ៎ះមិនសមនឹងដំណើរវាចក:ទាំង៥ឡើយពីព្រោះ វាចក:ទាំង៥សុទ្ធតែអាស្រ័យនឹងបច្ច័យជាគ្រឿងសម្គាល់ទាំងអស់ចំណែក ខាងពួកធាតុទាំង៨សោតក៏សុទ្ធតែមានបច្ច័យជាគ្រឿងចំណាំ, បើទុកជា ធាតុខ្លះដែលមាន ដំណើរប្រែប្រួលរាប់បញ្ចូលខាងពួកនេះក៏បាន ខាងពួកនោះក៏បាន (តាមគួរដល់ការប្រកប) ដូច្នេះក៏គង់មានបច្ច័យជាគ្រឿង ឧបត្ថម្ភទាំងអស់ ដូចយ៉ាង ជិ-ធាតុ បើសម្រេចរូបជា "ជិនាតិ, ជិនន្តិ" ជាពួកកី-ធាតុ ព្រោះមាន នា-បច្ច័យជាគ្រឿងសម្គាល់, បើ "ជយតិ, ជយន្តិ"ជាពួកភូ-ធាតុ ព្រោះមាន អបច្ច័យ ជាគ្រឿងសម្គាល់ មុច ធាតុ បើមុញ្ចតិ មុញ្ចន្តិ ជាពួករុធធាតុ ព្រោះមានអបច្ច័យនិងនិគ្គហិតជាគ្រឿងចំណាំ, បើ "មុច្ចតិ, មុច្ចន្តិ" ជាពួកទិវ-ធាតុព្រោះមានយ-បច្ច័យជាគ្រឿង ចំណាំ, ព្រោះហេតុនោះ អ្នកសិក្សាគួរកំណត់ដឹងថា កិរិយាសព្ទទាំងអស់សុទ្ធតែមាន បច្ច័យជាគ្រឿងចំណាំ, បើទុកជាគ្រាន់ តែចុះមកហើយលុបចេញ, ក៏ត្រូវតែចុះ មកជាលំនាំ ខានពុំបាន (មើលឧទាហរណ៍ត្រង់ ជញ្ញា ជាគ្រឿងសង្កេត) ។

អកវិស្ស "-នឹងបានធ្វើហើយ", កវ-ធាតុ, អ-បច្ច័យ, ស្សា-កាលាតិបត្តិ រស្សៈជាស្ស, ចុះអ-អាគមខាងដើមធាតុ, ចុះ ឥ-អាគមត្រង់ទីបំផុតធាតុ, លុប អ-បច្ច័យ ។

អកំសុ "-បានធ្វើហើយ", កវ-ធាតុ, អ-បច្ច័យ, ឧំ-អជ្ជ-ត្តនី ផ្លាស់ជា អំសុ, ចុះអ-អាគមខាងដើមធាតុ, លុបទីបំផុត ធាតុ, លុប អ-បច្ច័យ ។

អកាសិ "-បានធ្វើហើយ" : កវ-ធាតុ, អ-បច្ច័យ, ណ្ឌ-អជ្ជ-ត្តនី រស្សៈជា ឥ, ផ្លាស់ កវ ជា កាស, ចុះអ-អាគមខាងដើម ធាតុ, លុប អ-បច្ច័យ ។

អកាសឹ "-បានធ្វើហើយ", កវ-ធាតុ, អ-បច្ច័យ, ឥំ-អជ្ជត្ត-នី, ផ្លាស់ កវ ជា កាស, ចុះអ-អាគមខាងដើមធាតុ, លុប អ-បច្ច័យ ។

អក្កាច្ឆិ "-បានដេរហើយ", កុធ-ធាតុ, អ-បច្ច័យ, ណ្ឌ-អជ្ជត្តនី, (ដោយអំណាច កុធ-ធាតុ) ផ្លាស់ ណ្ឌ ជា ច្ឆ-ព្រឹទ្ធិ ឧ របស់ កុ ជា ឱ,លុបទីបំផុតធាតុ, លុបអ-បច្ច័យ, ចុះអ-អាគម ខាងដើមធាតុ, តម្រួត ក ។

អក្កោសតិ "-ជេរ", អា-បុព្វបទ រស្សៈជា អ, កុស-ធាតុ, អ-បច្ច័យ, ព្រឹទ្ធិ ឲ របស់ កុ ជា ឱ, តម្រួត ក ។

អគច្ឆិ "-បានទៅហើយ, -បានដល់ហើយ", គម-ធាតុ-អ-បច្ច័យ, ឦ-អជ្ឌត្តនី រស្សៈជា ឥ, ផ្លាស់ ម របស់ គម ជា ច្ឆ, ចុះអ-អាគមខាងដើមធាតុ, លុបអ-បច្ច័យ ។

អគច្ឆិស្សា, អគច្ឆិស្ស "-នឹងបានទៅហើយ,...", គម-ធាតុ, អ-បច្ច័យ, ស្សា-កាលាតិបត្តិ, ផ្លាស់ ម របស់ គម ជា ច្ឆ, ចុះ អ-អាគមខាងដើមធាតុ, ចុះឥ-អាគមត្រង់ទីបំផុតធាតុ, លុប អ-បច្ច័យ, អគច្ឆិស្ស រស្សៈ ស្សា ជា ស្ស ។

អគមា "-បានទៅហើយ,...", គម-ធាតុ, អ-បច្ច័យ, អា-ហីយត្តនី, ចុះអ-អាគមខាងដើមធាតុ, លុបអ-បច្ច័យ ។

អគមាសិ "-បានទៅហើយ,...", គម-ធាតុ, អ-បច្ច័យ, ឦ-អជ្ឌត្តនី រស្សៈជា ឥ, ចុះអ-អាគមខាងដើមធាតុ, លុប អ-បច្ច័យ, ទីយៈស្រៈរបស់ ម ជា អា, ចុះស-អាគម ។

អជិនិ "-បានឈ្នះហើយ, -បានផ្ទាញ់ហើយ" : ជិ-ធាតុ, នា-បច្ច័យ រស្សៈជា ន, ឦ-អជ្ជត្តនី រស្សៈជា ឥ, ចុះអ-អាគមខាងដើមធាតុ ។

អជេសិ "-បានឈ្នះហើយ, -បានផ្ទាញ់ហើយ", ជិ-ធាតុ, អ-បច្ច័យ, ឦ-អជ្ជត្តនី រស្សៈជា ឥ, ចុះអ-អាគមខាងដើមធាតុ, ព្រឹទ្ធិ ឥ របស់ ជិ ជា ឯ, ចុះស-អាគម, លុបអ-បច្ច័យ ។

អដ្ឋាសិ "-បានបិតនៅហើយ...", ឋា-ធាតុ, អ-បច្ច័យ ឦ-អជ្ជត្តនី រស្សៈជា ឥ, ចុះអ-អាគមខាងដើមធាតុ, តម្រួត ដ លើ ឋ, ចុះស-អាគម, លុបអ-បច្ច័យ ។

អត្ថ "-មាន, -ជា", អស[1]-ធាតុ, អ-បច្ច័យ, ថ-វត្ត-មានា, (ដោយអំណាច អស-ធាតុ) ផ្លាស់ ថ ជា ត្ថ, លុបទីបំផុតធាតុ, លុបអ-បច្ច័យ ។

អត្ថិ "-មាន", អស-ធាតុ, អ-បច្ច័យ, តិ-វត្តមានា, (ដោយអំណាច អស-ធាតុ) ផ្លាស់ តិ ជា ត្ថិ, លុបទីបំផុតធាតុ, លុបអ-បច្ច័យ ។

---

១ អស ប្រែថា "មាន, ជា-", ប្រែថា "ស៊ី" ក៏បាន, តែមានបែបបំបែកផ្សេងពីនេះ : អសតិ, អសន្តិ, ... ។

អត្ថ "-ចូរមាន, -ចូរជា-,...", អស-ធាតុ, អ-បច្ច័យ, តុ-បញ្ចមី, (ដោយអំណាច អស-ធាតុ) ផ្លាស់ តុ ជា ត្ថ, លុបទីបំផុតធាតុ, លុបអ-បច្ច័យ ។

អទ្ទក្ខ "-បានឃើញហើយ", ទិស-ធាតុ, អ-បច្ច័យ, អា-ហីយត្តនី រស្សៈជា អ, ផ្លាស់ ទិស ជា ទក្ខ, ចុះអ-អាគមខាងដើមធាតុ, តម្រួត ទ ជា ទ្ធ, លុបអ-បច្ច័យ ។

អទ្ធស, អទ្ធសា "-បានឃើញហើយ", ទិស-ធាតុ, អ-បច្ច័យ-អា-ហីយត្តនី, ចុះអ-អាគមខាងដើមធាតុ, លុប ឥ របស់ ទិស, តម្រួត ទ ជា ទ្ធ, រស្សៈអា ជា អ, អទ្ធសា មិនបាច់រស្សៈ ។

អទំសុ "-បានឲ្យហើយ", ទា-ធាតុ, អ-បច្ច័យ, ឧ-អជ្ជត្ត-នី, ចុះអ-អាគមខាងដើមធាតុ, រស្សៈ អា របស់ ទា ជា អ, ផ្លាស់ ឧ ជា អំសុ, លុប អ-បច្ច័យ ។

អទាសិ "-បានឲ្យហើយ", ទា-ធាតុ, អ-បច្ច័យ, ឦ-អជ្ជត្តនី រស្សៈជា ឥ, ចុះអ-អាគមខាងដើមធាតុ, ចុះស-អាគម, លុបអ-បច្ច័យ ។

អធិវាសេសិ "-ញ៉ាំង (ពាក្យ) ឲ្យនៅសង្កត់ហើយ= (ទទួលនិមន្តហើយ, ទទួលពាក្យហើយ, អត់សង្កត់ហើយ", អធិ-បុព្វបទ, វេស-ធាតុ, ណោ-បច្ច័យ, ណ្ឌ-អជ្ឌត្តនី រស្សៈជា ឥ, ទីឃៈ វ ជា វ៉ា, ចុះ-ស-អាគម ។

អន្ទ្ធេតិ "-ទៅតាម,...", អនុ-បុព្វបទ, ឥ-ធាតុ, អ-បច្ច័យ, តិ-វត្តមានា, ផ្លាស់ ឧ របស់ អនុ ជា វ, ព្រឹទ្ធិ ឥ-ធាតុ ជា ឯ, លុបអ-បច្ច័យ ។

អនុភោតិ "-សោយ, រង,...", អនុ-បុព្វបទ, ភូ-ធាតុ, អ-បច្ច័យ, តិ-វត្តមានា, ព្រឹទ្ធិ ឧរបស់ ភូ ជា ឱ, លុបអ-បច្ច័យ ។

អនុយុញ្ជេថ "-គប្បីប្រកបរឿយៗ", អនុ-បុព្វបទ, យុជ-ធាតុ, អ-បច្ច័យ, ឯថ-សត្តមី, ចុះនិគ្គហិតអាគម ហើយផ្លាស់និគ្គ-ហិតជា ញ, លុបអ-បច្ច័យ (អត្តនោបទ ប្រើជា បរស្សបទ) ។

អបពោធេតិ "-កម្ចាត់បង់, ភ្ញាក់រលឹក", អប-បុព្វបទ, ពុធ-ធាតុ, ណោ-បច្ច័យ, តិ-វត្តមានា, ព្រឹទ្ធិ ឧ របស់ ពុធ ជា ឱ ។

អភិរុហតិ "-ឡើយ,...", អភិ-បុព្វបទ, រុហ-ធាតុ, អ-បច្ច័យ, តិ-វត្តមានា ។

អម្ហ "-មាន, -ជា-", អស-ធាតុ, អ-បច្ច័យ, ម-វត្តមានា, ផ្លាស់ ម ជា ម្ហ, លុបទីបំផុតធាតុ, លុបអ-បច្ច័យ ។

អម្ហា "-មានហើយ, -ជា-ហើយ", អស-ធាតុ, អ-បច្ច័យ, ម្ហា-អជ្ជត្តនី, លុបទីបំផុតធាតុ, លុបអ-បច្ច័យ ។

អម្ហិ "-មាន, -ជា-", ដូច អម្ហ, ខុសគ្នាតែផ្លាស់ មិ ជា ម្ហិ ប៉ុណ្ណោះ ។

អលត្ថ "-បានបានហើយ", លភ-ធាតុ, អ-បច្ច័យ, ឦ-អជ្ជត្តនី, (ដោយអំណាច លភ-ធាតុ), ផ្លាស់ ឦ ជា ត្ថ, ចុះ អ-អាគមខាងដើមធាតុ, លុបទីបំផុតធាតុ, លុបអ-បច្ច័យ ។

អលត្ថុំ "-បានបានហើយ", លភ-ធាតុ, អ-បច្ច័យ, ត-អជ្ជត្តនី, (ដោយអំណាចលភធាតុ) ផ្លាស់ ត ជា ត្ថុំ, ចុះ អ-អាគមខាងដើមធាតុ, លុបទីបំផុតធាតុ, លុបអ-បច្ច័យ ។

អលភិស្ស "-នឹងបានបានហើយ", លភ-ធាតុ, អ-បច្ច័យ, ស្សា-កាលាតិបត្តិ, ចុះអ-អាគមខាងដើមធាតុ, ចុះឥ-អាគមត្រង់ ទីបំផុតធាតុ, លុបអ-បច្ច័យ រស្សៈ ស្សា ជា ស្ស ។

អវចំ "-បានពោលហើយ, បាននិយាយហើយ, បានថាហើយ", វច-ធាតុ, អ-បច្ច័យ, អំ-ហ៊ីយត្តនី, ចុះអ-អាគមខាងដើមធាតុ, លុបអ-បច្ច័យ ។

អវោច "-បានពោលហើយ,...", វច-ធាតុ អ-បច្ច័យ, អា-ហ៊ីយត្តនី រស្សៈជា អ, (ដោយអំណាច វច-ធាតុ) ផ្លាស់ អ របស់ វ នៃ វច ជា ឱ, ចុះអ-អាគមខាងដើមធាតុ, លុបអ-បច្ច័យ ។

អស្ម "-មាន, -ជា-", អស-ធាតុ, អ-បច្ច័យ, ម-វត្តមានា, លុបអ-បច្ច័យ, ផ្សំ ស និង ម ជា ស្ម ។

អស្មិ "-មាន, ជា-", ដូច អស្ម, ខុសគ្នាតែផ្សំ ស និង មិ ជា ស្មិ ប៉ុណ្ណោះ ។

អសិ "-មាន, ជា-", អស-ធាតុ, អ-បច្ច័យ, សិ-វត្តមានា, លុបទីបំផុតធាតុ, លុបអ-បច្ច័យ ។

អស្ស "-គប្បីមាន, -គប្បីជា-", អស-ធាតុ, អ-បច្ច័យ, ឯយ្យ-សត្តមី, ផ្លាស់ ឯយ្យ និង អស ជា អស្ស ។ មានន័យមួយផ្សេងថា ផ្លាស់ ឯយ្យ ជា ស្ស ហើយលុបទីបំផុតធាតុ, ន័យមួយទៀតថា ផ្លាស់ ឯយ្យ និងទីបំផុតធាតុជា ស្ស ។ ក្នុង

កច្ចាយនកិតក:ថា តាំង អស-ធាតុ, ចុះតិ-វត្តមានា, ផ្លាស់ តិ និង ទីបំផុតធាតុជា ស្ស, ផ្សំជា អស្ស "-មាន, -ជា-" (ត្រង់មេ សូត្រ បច្ចយាទនិដ្ឋា និបាតនា សិជ្ឌន្តិ) ។

អស្សុ "-គប្ឍីមាន, -គប្ឍីជា-", ដូច អស្ស, ខុសគ្នាតែ ផ្លាស់ ឯយ្ យុ និង អស ជា អស្សុ, ឬ ផ្លាស់ ឯយ្ យុ និងទីបំផុត ធាតុជា ស្ស ប៉ុណ្ណោះ ។ ក្នុងកច្ចាយនកិតក: ត្រង់មេសូត្រនុ៎ះ ដែរថា ផ្លាស់ អន្តិ-វត្តមានា និងទីបំផុតធាតុជា ស្ស, ផ្សំជា អស្សុ "-មាន, -ជា-" ។ នំយមួយទៀតថា ចុះ ស្ស-បញ្ចមី, លុបទី បំផុតធាតុ, លុបអ-បច្ច័យ, ផ្សំជា អស្សុ ក៏បាន, ប្រែថា "-ចូរ មាន -ចូរជា-,..." ។

អស្សោសិ "-បានឮហើយ, បានស្តាប់ហើយ", សុ-ធាតុ, អ-បច្ច័យ, ណ្ឍ-អជ្ជតនី រស្ស: ជា ឥ, ព្រឹទ្ធិ ឧ របស់ សុ ជា ឱ, ចុះអ-អាគមខាងដើមធាតុ, តម្រួត ស, លុបអ-បច្ច័យ, ចុះ ស-អាគម ។

អហាសិ "-បាននាំទៅហើយ,...", ហរ-ធាតុ, អ-បច្ច័យ, ណ្ឌ-អជ្ឌត្តនី រស្សៈជា ឥ, ចុះអ-អាគមខាងដើមធាតុ, លុបទីបំផុតធាតុ, ទីយៈ ហ ជា ហា, លុបអ-បច្ច័យ, ចុះស-អាគម ។

អហុ "-បានមានហើយ,...", ហុ-ធាតុ, អ-បច្ច័យ, ឲ-ហីយត្តនី រស្សៈជា ឲ, ចុះអ-អាគមខាងដើមធាតុ, លុប ឲ របស់ ហុ ចេញ, លុបអ-បច្ច័យ ។

អហេសុំ "-បានមានហើយ,...", ហុ-ធាតុ, អ-បច្ច័យ, ឧ-អជ្ឌត្តនី, ចុះអ-អាគមខាងដើមធាតុ, លុប ឲ របស់ ហុ, ផ្លាស់ អ-បច្ច័យជា ឯ, ចុះស-អាគម ។

អហោសិ "-បានមានហើយ,...", ហុ-ធាតុ, អ-បច្ច័យ, ឧ-អជ្ឌត្តនី, ចុះអ-អាគមខាងដើមធាតុ, លុប ឲ របស់ ហុ, ផ្លាស់ អ-បច្ច័យ ជា ឯ, ចុះស-អាគម ។

អហោសិ "-បានមានហើយ,...", ហុ-ធាតុ, អ-បច្ច័យ, ណ្ឌ-អជ្ឌត្តនី រស្សៈជា ឥ, ចុះអ-អាគមខាងដើមធាតុ, ព្រឹទ្ធិ ឲ របស់ ហុ ជា ឱ, លុបអ-បច្ច័យ, ចុះស-អាគម ។

អារុណោតិ "-ក្រង, ស្រែ, សង្ហែ,...", អា-បុព្វបទ, រុ-ធាតុ, ណុ-បច្ច័យ, តិ-វត្តមានា, ព្រឹទ្ធិ ណុ ជា ណោ ។

អាសិ "-មានហើយ,...", អស-ធាតុ, អ-បច្ច័យ, ណ្ឌ-អជ្ជ-ត្តនី រស្សៈជា ឥ, ទីឃៈ អ ជា អា, លុបអ-បច្ច័យ ។

អាហ "-ពោលហើយ, និយាយហើយ", ព្រូ-ធាតុ អ-បច្ច័យ, អ-បវោក្ខា, (ដោយអំណាច បវោក្ខា-វិភត្តិ, ចំពោះ ព្រូ-ធាតុនេះ) ផ្លាស់ ព្រូ ជា អាហ, លុបអ-បច្ច័យ ។

អាហំសុ "-ពោលហើយ,...", ព្រូ-ធាតុ, អ-បច្ច័យ, ឧំ-អជ្ជត្តនី, (ចំពោះ អជ្ជត្តនី-វិភត្តិ) ផ្លាស់ ព្រូ ជា អាហ ផ្លាស់ ឧំ ជា អំសុ, លុបអ-បច្ច័យ ។

អាហុ "-ពោលហើយ,...", ដូច អាហ, ខុសគ្នាតែ ចុះ ឧ-បវោក្ខា ប៉ុណ្ណោះ ។

ឥក្ខតិ "-ឃើញ, មើល", ឥក្ខ-ធាតុ, អ-បច្ច័យ, តិ-វត្តមានា ។

ឥច្ឆតិ "-ប្រាថ្នា, ចង់, ចង់បាន", ឥស-ធាតុ, យ-បច្ច័យ, តិ-វត្តមានា, ផ្លាស់ យ និងទីបំផុតធាតុជា ច្ឆ ។

ឥជ្ជតេ "-បូជា", យជ-ធាតុ, យ-បច្ច័យ, តេ-វត្តមានា, ផ្លាស់ យ និងទីបំផុតធាតុជា ជ្ជ, ផ្លាស់ យ របស់ យជ ជា ឥ ។

ឧច្ចតេ "-ពោល, និយាយ", វច-ធាតុ, យ-បច្ច័យ, តេ-វត្តមានា, ផ្លាស់ យ និងទីបំផុតធាតុជា ច្ច, ផ្លាស់ វ របស់ វច ជា ឧ ។

ឧទិក្ខតិ "-ងើបមើល, ក្រឡេកមើល", ឧ-បុព្វបទ, ឥក្ខ-ធាតុ, អ-បច្ច័យ, តិ-វត្តមានា, ចុះ ទ-អាគម ។

ឧបច្ឆិជ្ជតិ "-ចូលទៅកាត់, កាត់ផ្តាច់, ផ្តាច់ផ្តិល,..." ឧប-បុព្វបទ, ឆិទ-ធាតុ, យ-បច្ច័យ, តិ-វត្តមានា, ផ្លាស់ យ និងទីបំផុតធាតុជា ជ្ជ, តម្រួត ច លើ ឆ ជា ច្ឆ (ច្ឆ) ។

ឧបច្ឆិន្ទតិ "-ចូលទៅកាត់,...", ឧប-បុព្វបទ, ឆិទ-ធាតុ អ-បច្ច័យ, តិ-វត្តមានា, ចុះនិគ្គហិតអាគម ហើយផ្លាស់និគ្គហិត ជា "ន", តម្រួត ច លើ ឆ ។

ឧបបជ្ជតិ "-ចូលទៅដល់, កើត", ឧប-បុព្វបទ, បទ-ធាតុ, យ-បច្ច័យ, តិ-វត្តមានា, ផ្លាស់ យ និងទីបំផុតធាតុជា ជ្ជ ។

ឧប្បជ្ជតិ "-កើត", ឧ-បុព្វបទ, បទ-ធាតុ, យ បច្ច័យ តិ-វត្តមានា, ផ្លាស់ យ និងទីបំផុតធាតុជា ជ្ជ, តម្រួត ប ជា ប្ប ។

ឧបសង្គមិ "-ចូលទៅជិតហើយ, ចូលទៅរកហើយ", ឧប-បុព្វបទ, សំ-បុព្វបទ, កម-ធាតុ, អ-បច្ច័យ, ណ្ឌៀអជ្ជត្តនី រស្សៈ ជា ឥ, ផ្លាស់និគ្គហិតត្រង់ សំ ជា "ង", លុបអ-បច្ច័យ ។

ឧបេមិ "-ចូលទៅដល់,...", ឧប-បុព្វបទ, ឥ-ធាតុ, អ-បច្ច័យ, មិ វត្តមានា, ព្រឹទ្ធិ ឥ ជា ឯ, លុបអ-បច្ច័យ ។

ឧបេស្សតិ "-នឹងចូលទៅដល់,...", ឧប-បុព្វបទ , ឥ-ធាតុ, អ-បច្ច័យ, ស្សតិ-ភវិស្សន្តិ, ព្រឹទ្ធិ ឥ ជា ឯ, លុបអ-បច្ច័យ ។

ឧបេហិសិ "-នឹងចូលទៅដល់,...", ឧប-បុព្វបទ, ឥ-ធាតុ, អ-បច្ច័យ, ស្សសិ-ភវិស្សន្តិ, ព្រឹទ្ធិ ឥ ជា ឯ, ចុះហ-អាគម, ចុះឥ-អាគម, លុប ស្ស ទុកតែ សិ, លុបអ-បច្ច័យ ។

ឩហេន្តិ "-ត្រិះរិះ", ឩហ-ធាតុ, ណេ-បច្ច័យ, អន្តិ-វត្ត-មានា, លុប ណ ទុកតែ ឯ, លុប អ របស់ អន្តិ ទុកតែ ន្តិ ។

ឯសតិ "-ប្រាថ្នា, ចង់, ចង់បាន, ស្វែងរក", ឥស-ធាតុ អ-បច្ច័យ, តិ-វត្តមានា, ព្រឹទ្ធិ ឥ របស់ ឥស ជា ឯ ។

ឯស្សតិ "-នឹងដល់", ឥ-ធាតុ, អ-បច្ច័យ, ស្សតិ-ភវិស្សន្តិ, ព្រឹទ្ធិ ឥ ជា ឯ, លុប អ-បច្ច័យ ។

ឯហិ "-ចូលដល់, ចូរមក", ឥ-ធាតុ, អ-បច្ច័យ, ហិ-បញ្ចមី, ព្រឹទ្ធិ ឥ ជា ឯ, លុប អ-បច្ច័យ ។

ឯហិសិ "-នឹងដល់", ឥ-ធាតុ, អ-បច្ច័យ, ស្សសិ-ភវិស្សន្តិ, ព្រឹទ្ធិ ឥ ជា ឯ, ចុះហ-អាគម, ចុះឥ-អាគម, លុប ស្ស ទុកតែ សិ, លុប អ-បច្ច័យ ។

ឱក្ក្ហមីសុ "-ឈានចុះហើយ, ស្ទង់ចុះហើយ, ចុះហើយ, ចុះស៊ប់ហើយ", អវ-បុព្វបទ, កម-ធាតុ, អ-បច្ច័យ, ឱ-អជ្ឌត្តនី, ផ្លាស់ អវ ជា ឱ, តម្រួត ក ជា ក្ក, ផ្លាស់ ឱ ជា ឥ, លុប អ-បច្ច័យ ។

ឱវទតិ "-ទូន្មាន", អវ-បុព្វបទ, វទ-ធាតុ, អ-បច្ច័យ, តិ-វត្តមានា, ផ្លាស់ អវ ជា ឱ ។

ឱសរន្តិ "-ហូរចុះ, ហូរស្រោច, ប្រជុំចុះ,...", អវ-បុព្វបទ, សរ-ធាតុ, អ-បច្ច័យ អន្តិ-វត្តមានា, ផ្លាស់ អវ ជា ឱ, លុប អ-បច្ច័យ ។

ឱសិញ្ចន្តិ "-ស្រោចចុះ", អវ-បុព្វបទ, សិច-ធាតុ, អ-បច្ច័យ, អន្តិ-វត្តមានា, ផ្លាស់ អវ ជា ឱ, ចុះនិគ្គហិតអាគម ហើយផ្លាស់និគ្គហិតជា "ញ", លុប អ-បច្ច័យ ។

ឱសីទតិ "-លិចចុះ", អវ-បុព្វបទ, សទ-ធាតុ, អ-បច្ច័យ, តិ-វត្តមានា, ផ្លាស់ សទ ជា សីទ ។

កយ្យតេ "-ធ្វើ", ករ-ធាតុ, យ-បច្ច័យ, តេ-វត្តមានា, ផ្លាស់ យ និងទីបំផុតធាតុជា យ្យ ។

កយិរហិ "-ចូរធ្វើ", ករ-ធាតុ, យិរ-បច្ច័យ, ហិ-បញ្ចមី, លុបទីបំផុតធាតុ ។

កយិរា "-គប្បីធ្វើ", ករ-ធាតុ, យិរ-បច្ច័យ, ឯយ្យ-សត្តមី, ផ្លាស់ ឯយ្យ ជា អា, លុបទីបំផុតធាតុ ។

ករិយតេ "-ធ្វើ", ករ-ធាតុ, យ-បច្ច័យ, ឥ-អាគម, តេ-វត្តមានា ។

ករេ "-គប្បីធ្វើ", ករ-ធាតុ, អ-បច្ច័យ, ឯយ្យ-សត្តមី, លុប យ្យ របស់ ឯយ្យ ទុកតែ ឯ, លុប អ-បច្ច័យ ។

ករយ្យ "-គប្ជីធ្វើ", ករ-ធាតុ, អ-បច្ច័យ, ឯយ្យ-សត្តមី, លុប អ-បច្ច័យ ។

ករោតិ "-ធ្វើ", ករ-ធាតុ, ឱ-បច្ច័យ, តិ-វត្តមានា ។

កាហតិ "-នឹងធ្វើ", ករ-ធាតុ, អ-បច្ច័យ, ស្សតិ ភវិស្សន្តិ, (ចំពោះករ-ធាតុ ភវិស្សន្តិ-វិភត្តិ) ផ្លាស់ ករ ជា កាហ, លុប ស្ស របស់ ស្សតិ ទុកតែ តិ ។

កាហិតិ "-នឹងធ្វើ", ដូច កាហតិ, ប្លែកគ្នាតែចុះ ឥ-អាគម ហើយលុប អ-បច្ច័យប៉ុណ្ណោះ ។ កាហន្តិ, កាហសិ, កាហថ ដូច កាហតិ, ប្លែកគ្នាតែចុះ ស្សន្តិ, ស្សសិ, ស្សថ លុប ស្ស ទុកតែ ន្តិ, សិ, ថ ប៉ុណ្ណោះ ។

កាហាមិ "-នឹងធ្វើ", ដូច កាហតិ, ប្លែកគ្នាតែចុះ ស្សាមិ, លុប ស្ស ទុកតែ អាមិ ប៉ុណ្ណោះ ។ កាហម, ចុះ ស្សាម, លុប ស្ស ទុកតែ អាម ។

កិតេតិ "-រក្សា, ថែទាំ", កិត-ធាតុ, អ-បច្ច័យ, តិ-វត្ត-មានា, ផ្លាស់ អ-បច្ច័យជា ឯ[1] ។

---

១ តាមន័យខ្លះថា ចុះ ឯ-បច្ច័យ, ថាពួកភ្ជ-ធាតុចុះបានបច្ច័យ ២ គឺ អ, ឯ តាមន័យក្នុងកច្ចាយនូបករណ៍ថា ពួកភ្ជ-ធាតុចុះបានតែបច្ច័យ ១ គឺ អ, តែមានវិធីឲ្យផ្លាស់ អ-បច្ច័យជា ឯ បាន ។

កិលមតិ "-លំបាក, នឿយ,...", កិលម-ធាតុ, អ-បច្ច័យ, តិ-វត្តមានា ។

កីនាតិ "-ទិញ", កី-ធាតុ, នា-បច្ច័យ, តិ-វត្តមានា ។

កុជ្ឈតេ "-ក្រោធ=(ខឹង)", កុធ-ធាតុ, យ-បច្ច័យ, តេ-វត្តមានា, ផ្លាស់ យ-បច្ច័យ និងទីបំផុតធាតុជា ជ្ឈ ។

កុព្ធន្តិ "-ធ្វើ", ករ-ធាតុ, ឲ-បច្ច័យ, អន្តि-វត្តមានា, លុបទីបំផុតធាតុ, ផ្លាស់ អ របស់ ក ជា ឧ, ផ្លាស់ ឲ-បច្ច័យជា ឧ, ផ្លាស់ ឧ ជា រ, ផ្លាស់ រ ជា ព តម្រួត ព ជា ព្ធ ។

ករុតេ "-ធ្វើ", ករ-ធាតុ, ឲ-បច្ច័យ, តេ-វត្តមានា, ផ្លាស់ អ របស់ ក នៃ ករ ជា ឧ, ផ្លាស់ ឲ-បច្ច័យជា ឧ ។

ខនតិ "-ជីក", ខន-ធាតុ, អ-បច្ច័យ, តិ-វត្តមានា ។

ខមតិ "-អត់, គួរ", ខម-ធាតុ, អ-បច្ច័យ, តិ-វត្តមានា ។

ខាទតិ "-ទំពា, ស៊ី,...", ខាទ-ធាតុ,អ-បច្ច័យ, តិ-វត្តមានា ។

ខាយតិ "-ប្រាកដ,...", ខា-ធាតុ, យ-បច្ច័យ, តិ-វត្តមានា ។

ខិបតិ "-បោះ, ចោល,...", ខិប-ធាតុ, អ-បច្ច័យ, តិ-វត្តមានា ។

ខិយតិ "-អស់", ខិ-ធាតុ, យ-បច្ច័យ, តិ-វត្តមានា ។

ខោកេតិ "-ឲ្យកម្រើក, ឲ្យរម្ជួល,...", ខុក-ធាតុ, ណោ-បច្ច័យ, តិ-វត្តមានា, ព្រឹទ្ធិ ឧ របស់ ខុ ជា ខ. លុប ណ ទុកតែ ឯ ។

គច្ឆ "-ចូរទៅ, ចូរដល់", គម-ធាតុ, អ-បច្ច័យ, ហិ-បញ្ញមី, ផ្លាស់ ម របស់ គម ជា ច្ឆ, លុប ហិ-វិកត្តិ ។

គច្ឆតិ "-ទៅ, ដល់", គម-ធាតុ, អ-បច្ច័យ, តិ-វត្តមានា, ផ្លាស់ ម របស់ គម ជា ច្ឆ ។

គច្ឆាម "-ទៅ, ដល់", គម-ធាតុ, អ-បច្ច័យ, ម-វត្តមានា, ផ្លាស់ ម របស់ គម ជា ច្ឆ, ផ្សំ ច្ឆ និង អ-បច្ច័យ, (ដោយអំណាច ម-វិកត្តិ) ទីយៈ អ របស់ ច្ឆ ជា អា, ឬទីយៈ អ-បច្ច័យ ជា អា ហើយសឹមនាំ ច្ឆ ទៅផ្សំជា ច្ឆា ក៏បាន ។

គច្ឆាមិ "-ទៅ, ដល់,.....", (ដោយអំណាច មិ-វិកត្តិ នៅខាងចុង) ទីយៈ អ-បច្ច័យ ជា អា ។

គច្ឆាហិ "-ចូរទៅ, ចូរដល់,.....", (ដោយអំណាច ហិ-វិកត្តិនៅខាងចុង) ទីយៈ អ-បច្ច័យ ជា អា ។

គណ្ហាតិ "-កាន់, ទទួល, យក, ចាប់,...", គហ-ធាតុ ណ្ហា-បច្ច័យ, តិ-វត្តមានា, លុបទីបំផុតធាតុ, រស្សៈ អា របស់ ណ្ហា ជា អ ។

គណ្ហាតិ "-កាន់, ទទួល,...", គហ-ធាតុ, ណ្ហា-បច្ច័យ, តិ-វត្តមានា, លុបទីបំផុតធាតុ ។

គម "-ចូរទៅ, ចូរដល់", គម-ធាតុ, អ-បច្ច័យ, ហិ-បញ្ញមី, លុប ហិ ។

គមយ "-ឲ្យទៅ, ឲ្យដល់", គម-ធាតុ, ណយ-បច្ច័យ, ហិ-បញ្ញមី, លុប ណ ទុកតែ អយ, លុប ហិ (បើតាមអំណាច ណយ-បច្ច័យ ត្រូវទីយៈ អ របស់ គ ជា អា, តែមានមិនបាច់ ទីយៈយ៉ាងនេះ ក៏បានខ្លះ) ។

គវេសតិ "-ស្វែងរក, ដើររក", គវេស-ធាតុ, អ-បច្ច័យ, តិ-វត្តមានា ។

គហិយតេ "-កាន់, ទទួល,...", គហ-ធាតុ, យ-បច្ច័យ, ឥ-អាគម, តេ-វត្តមានា ។

គាយតិ "-ច្រៀង", គេ-ធាតុ, អ-បច្ច័យ, តិ-វត្តមានា, ផ្លាស់ ឯ របស់ គេ-ធាតុ ជា អាយ ។

គាហាបេតិ "-ឲ្យកាន់, ឲ្យទទួល,...", គហ-ធាតុ, ណាបេ-បច្ច័យ, តិ-វត្តមានា, លុប ណ ទុកតែ អាបេ, ទីឃៈ អ របស់ គ ជា អា ។

គាហាបិយតេ "-ឲ្យកាន់, ឲ្យទទួល,...", គហ-ធាតុ, ណាបេ-បច្ច័យ, យ-បច្ច័យ, ត-អាគម, តេ-វត្តមានា, លុប ណាបេ ទុកតែត្រឹម អាប, ទីឃៈ អ របស់ គ ជា អា ។

គូហយតិ "-លាក់, បិទបាំង", គុហ-ធាតុ, ណយ-បច្ច័យ, តិ-វត្តមានា, លុប ណ ទុកតែ អយ, ទីឃៈ ឧ របស់ គុ ជា ঊ ។

គោបេតិ "-គ្រប់គ្រង, រក្សា", គុប-ធាតុ, អ-បច្ច័យ, តិ-វត្តមានា, ផ្លាស់ អ-បច្ច័យជា ឯ, ព្រឹទ្ធិ ឧ របស់ គុប ជា ঔ ។

យម្មតុ "-ចូរទៅ, ចូរដល់", គម-ធាតុ, អ-បច្ច័យ, តុ-បញ្ចមី, ផ្លាស់ គម ជា យម្ម ។

យសតិ "-ស៊ី", យស-ធាតុ, អ-បច្ច័យ, តិ-វត្តមានា ។

ឃាដយតិ "-ដដុស, ប៉ះ, ទង្គិច, ទង្គ្ងក,...", ឃដ-ធាតុ, ណាយ-បច្ច័យ, តិ-វត្តមានា, លុប ណ ទុកតែ អយ, ទីយៈ អ របស់ ឃ ជា អា ។

យេឃ្ឍតិ "-កាន់, យក, ទទួល", គហ-ធាតុ, ឃ្ឍ-បច្ច័យ, តិ-វត្តមានា, ផ្លាស់ គហ ជា យេ ។

ចង្កមតិ "-ចង្ក្រម", កម-ធាតុ, អ-បច្ច័យ, តិ-វត្តមានា, អញ្ញាសៈជា ក-កម, ផ្លាស់ ក-អញ្ញាសៈជា ច, ចុះនិគ្គហិតអាគម ជា ចំ-កម ហើយផ្លាស់និគ្គហិតជា "ង" ។

ចញ្ចលតិ "-ករម្រើក, ញាប់ញ័រ, រញ្ជួយ", ចល-ធាតុ, អ-បច្ច័យ, តិ-វត្តមានា, អញ្ញាសៈជា ច-ចល, ចុះនិគ្គហិតអាគម ជា ចំ-ចល ហើយផ្លាស់និគ្គហិតជា "ញ" ។

ចច្ឆេទ "-កាត់ហើយ, ដាច់ហើយ", ឆិទ-ធាតុ, អ-បច្ច័យ, អ-បរោក្ខា, អញ្ញាសៈជា ឆិ-ឆិទ, ផ្លាស់ ឆ ជា ច, ផ្លាស់ ឥ របស់

អញ្ជាសៈជា អ[1], ព្រឹទ្ធិ ឥ របស់ ធិទ ជា ឯ, តម្រួត ច លើ ធ ជា ច្ចេ, លុប អ-បច្ច័យ ។

ចរតិ "-ដើរ, ត្រាច់ទៅ, ប្រព្រឹត្ត", ចរ-ធាតុ, អ-បច្ច័យ, តិ-វត្តមានា ។

ចិកិច្ឆតិ "-រក្សា, ថែទាំ,...", កិត-ធាតុ, ឆ-បច្ច័យ, តិ-វត្តមានា, អញ្ជាសៈជា កិ-កិត, ផ្លាស់ ក-អញ្ជាសៈជា ច, (ដោយអំណាច ឆ-បច្ច័យ នៅខាងចុង) ផ្លាស់ ត របស់ កិត ជា ច ហើយតម្រួតលើ ឆ-បច្ច័យ ជា ច្ច ។

ចិន្តយតិ "-គិត", ចិន្ត-ធាតុ, ណយ-បច្ច័យ, តិ-វត្តមានា, លុប ណ ទុកតែ អយ ។

ចិន្តេតិ "-គិត", ចិន្ត-ធាតុ, ណេ-បច្ច័យ, តិ-វត្តមានា, លុប ណ ទុកតែ ឯ ។

ចិនាតិ "-សន្សំ, បេះ,...", ចិ-ធាតុ, នា-បច្ច័យ, តិ-វត្តមានា ។

---

១ ទុកឲ្យនៅជា ឥ, ផ្សំជា ចច្ឆេទ ក៏បាន ។

ចីវរីយតិ "-ចង់បាននូវចីវរដើម្បីខ្លួន", ចីវរ-សព្ទ, ណ្ឌ-យ-បច្ច័យ, តិ-វត្តមានា (អត្តនោ-ចីវរំ-ឥច្ឆតិ > ចីវរីយតិ) ។

ចោរយតិ "-លួច", ចុរ-ធាតុ, ណយ-បច្ច័យ, តិ-វត្ត-មានា, លុប ណ ទុកតែ អយ, ព្រឹទ្ធិ ឧ របស់ ចុ ជា ឱ ។

ចោរេតិ "-លួច", ដូច ចោរយតិ, ខុសគ្នាតែចុះ ណេ-បច្ច័យ ប៉ុណ្ណោះ ។

ឆិន្ទតិ "-កាត់, ដាច់", ឆិទ-ធាតុ, អ-បច្ច័យ, តិ-វត្ត-មានា ចុះនិគ្គហិតអាគម ហើយផ្លាស់និគ្គហិតជា "ន" ។

ឆិន្ទេ "គឃ្លីកាត់" ឆិទ-ធាតុ, អ-បច្ច័យ, ឯយ្យ-សត្តមី, ចុះនិគ្គហិតអាគម ហើយផ្លាស់និគ្គហិតជា "ន" លុប យ្យ ទុកតែ ឯ, លុប អ-បច្ច័យ ។

ឆុបិ "-ពាល់ហើយ,...", ឆុប-ធាតុ, អ-បច្ច័យ, ណ្ឌ-អជ្ជតនី រស្សៈ ជា ឥ, លុប អ-បច្ច័យ ។

ជង្គមតិ "-ទៅ,...", គម-ធាតុ, អ-បច្ច័យ, តិ-វត្តមានា, អញ្ញាសៈជា គ-គម, ផ្លាស់ គ-អញ្ញាសៈជា ជ, ចុះនិគ្គហិតអាគម ហើយផ្លាស់និគ្គហិតជា "ង" ។

ជញ្ញា "-គប្បីដឹង", ញា-ធាតុ, នា-បច្ច័យ, ឯយ្យ-សត្តមី, ផ្លាស់ ញា ជា ជំ, លុប នា-បច្ច័យ, (ចំពោះ ញា-ធាតុ) ផ្លាស់ ឯយ្យ ជា ញ, ផ្លាស់និគ្គហិតជា "ញ" ។

ជយតិ "-ឈ្នះ, ផ្ទាញ់", ជិ-ធាតុ, អ-បច្ច័យ, តិ-វត្ត-មានា, ព្រឹទ្ធិ ឥ ជា ឯ ហើយផ្លាស់ ឯ ជា អយ[1], ឬ ផ្លាស់ ឥ ជា "អយ" តែម្តងក៏បាន ។

ជយិស្សតិ "-នឹងឈ្នះ", ជិ-ធាតុ, អ-បច្ច័យ, ស្សតិ-ភវិស្សន្តិ, ព្រឹទ្ធិ ឥ ជា ឯ ហើយផ្លាស់ ឯ ជា អយ[1], ចុះ ឥ-អាគម, លុប អ-បច្ច័យ ។

ជហាតិ "-លះបង់", ហា-ធាតុ, អ បច្ច័យ, តិ-វត្តមានា, អញ្ញាសៈជា ហា-ហា, ផ្លាស់ ហ-អញ្ញាសៈជា ជ, រស្សៈ អា របស់អញ្ញាសៈជា អ, (ឬផ្លាស់ អា របស់អញ្ញាសៈជា អ ក៏បាន), លុប អ-បច្ច័យ ។ រស្សៈ អា របស់ធាតុជា អ ជា ជហាតិ ក៏បាន ។

---

1 អ័យ ។

ជហារ "-នាំទៅហើយ", ហរ-ធាតុ, អ-បច្ច័យ, អ-បរោក្ខា, អញ្ញាសៈជា ហ-ហរ, ផ្លាស់ ហ-អញ្ញាសៈជា ជ, ទីយៈ អ របស់ ហ នៃ ហរ-ធាតុជា អា, លុប អ-បច្ច័យ ។

ជហេ "-គប្បីលះបង់", ហា-ធាតុ, អ-បច្ច័យ, ឯយ្យ-សត្ត-មី, អញ្ញាសៈជា ហា-ហា, ផ្លាស់ ហ-អញ្ញាសៈជា ជ, រស្សៈ អា របស់អញ្ញាសៈជា អ, លុប យ្យ ទុកតែ ឯ, រស្សៈ អា របស់ធាតុ ជា អ, លុប អ-បច្ច័យ ។

ជានេ "-ចូរដឹង", ញា-ធាតុ, នា-បច្ច័យ, ហិ-បញ្ចមី, ផ្លាស់ ញ្ញ ជា ជ, លុប ហិ ហើយរស្សៈ អា របស់ នា-បច្ច័យជា អ ។

ជានាតិ "-ដឹង", ញ្ញ-ធាតុ, នា-បច្ច័យ, តិ-វត្តមានា, ផ្លាស់ ញ្ញ ជា ជ ។

ជានិយា "-គប្បីដឹង", ញ្ញ-ធាតុ, នា-បច្ច័យ, ឯយ្យ-សត្ត-មី, ផ្លាស់ ញ្ញ ជា ជ, ផ្លាស់ ឯយ្យ ជា ឥយា, លុប អា របស់ នា ។

ជានេយ្យ "-គប្បីដឹង", ញ្ញ-ធាតុ, នា-បច្ច័យ, ឯយ្យ-សត្តមី, ផ្លាស់ ញ្ញ ជា ជ, លុប អា របស់ នា ។

ជាយតេ "-កើត", ជន-ធាតុ, យ-បច្ច័យ, តេ-វត្តមានា, ផ្លាស់ ជន ជា ជា ។

ជិគីសតិ "-ប្រាថ្នាដើម្បីនាំទៅ, ចង់នាំទៅ", ហរ-ធាតុ, ស-បច្ច័យ, តិ-វត្តមានា, អញ្ញាសៈជា ហ-ហរ, ផ្លាស់ ហ-អញ្ញាសៈ ជា ជ, ផ្លាស់ អ របស់ព្យញ្ជនៈអញ្ញាសៈជា ឥ, ផ្លាស់ ហរ ជា គឺ (ហរិតុំ-ឥច្ឆតិ > ជិគីសតិ) ។

ជិគុច្ឆតិ "-រក្សា, ខ្ជើម", គុប-ធាតុ, ឆ-បច្ច័យ, តិ-វត្តមានា, អញ្ញាសៈជា គុ-គុប, ផ្លាស់ គ-អញ្ញាសៈជា ជ ហើយផ្លាស់ ឧ ជា ឥ, ផ្លាស់ទីបំផុតធាតុជា ច ។

ជិយច្ឆតិ "-ប្រាថ្នាដើម្បីស៊ី, ចង់ស៊ី", ឃស-ធាតុ, ឆ-បច្ច័យ, តិ-វត្តមានា, អញ្ញាសៈជា ឃ-ឃស, ផ្លាស់ ឃ-អញ្ញាសៈ ជា គ ហើយផ្លាស់ គ ជា ជ រួចផ្លាស់ អ ជា ឥ, ផ្លាស់ទីបំផុត ធាតុជា ច (ឃសិតុំ-ឥច្ឆតិ > ជិយច្ឆតិ) ។

ជិនាតិ "-ឈ្នះ, ផ្ទាញ់", ជិ-ធាតុ, នា-បច្ច័យ, តិ-វត្តមានា ។

ជិយ្យតិ "-គ្រាំគ្រា, ទ្រម", ជរ-ធាតុ, អ-បច្ច័យ, តិ-វត្តមានា, ផ្លាស់ ជរ ជា ជិយ្យ ។

ជីរតិ "-ក្រាំគ្រា,...", ជរ-ធាតុ, អ-បច្ច័យ, តិ-វត្តមានា, ផ្លាស់ ជរ ជា ជីរ ។

ជុហវតិ "-បូជា", ហុ-ធាតុ, អ-បច្ច័យ, តិ-វត្តមានា, អញ្ញាសៈជា ហុ-ហុ, ផ្លាស់ ហ-អញ្ញាសៈជា ជ, ព្រឹទ្ធិ ឧ របស់ ធាតុ ជា ឱ ហើយផ្លាស់ ឱ ជា អវ ។

ជុហោតិ "-បូជា", ហុ-ធាតុ, អ-បច្ច័យ, តិ-វត្តមានា, អញ្ញាសៈជា ហុ-ហុ, ផ្លាស់ ហ-អញ្ញាសៈជា ជ, ព្រឹទ្ធិ ឧ របស់ ធាតុជា ឱ, លុប អ-បច្ច័យ ។

ជេតិ "-ឈ្នះ, ផ្ចាញ់", ជិ-ធាតុ, អ-បច្ច័យ, តិ-វត្តមានា, ព្រឹទ្ធិ ឥ ជា ឯ, លុប អ-បច្ច័យ ។

ញ្ញាយតិ "-ដឹង", ញ្ញា-ធាតុ, យ-បច្ច័យ, តិ-វត្តមានា ។

ញ្ញាយតេ "-ដឹង", ញ្ញា-ធាតុ, យ-បច្ច័យ, តេ-វត្តមានា ។

ញ្ញាយរេ "-ដឹង", ញ្ញា-ធាតុ, យ-បច្ច័យ, អន្តិ-វត្តមានា ឬ អន្តេ-វត្តមានា ក៏បាន, ផ្លាស់ ន្តិ ឬ ន្តេ ជា រេ[១] ។

---

១ ដែលផ្លាស់ ន្តិ ឬ ន្តេ ជា រេ យ៉ាងនេះ ច្រើនប្រើតែក្នុងគាថា ។

ឋស្សតិ "-នឹងឋិតនៅ, នឹងតម្កល់, នឹងតាំង, នឹងឈរ,...", ឋា-ធាតុ, អ-បច្ច័យ, ស្សតិ-ភវិស្សន្តិ, រស្សៈ អា របស់ធាតុជា អ, លុប អ-បច្ច័យ ។

ឋាតិ "-ឋិតនៅ,...", ឋា-ធាតុ, អ-បច្ច័យ, តិ-វត្តមានា, លុប អ-បច្ច័យ ។

ឋិយតេ "-ឋិតនៅ,...", ឋា-ធាតុ, យ-បច្ច័យ, តេ-វត្តមានា, ផ្លាស់ អា របស់ធាតុជា ឋ ។ ផ្លាស់ ឋ ជា ថ, ផ្លាស់ អា ជា ឋ, ជា ឋិយតេ ក៏បានខ្លះ ។

តក្កេតិ "-ត្រិះរិះ", តក្ក-ធាតុ, ណេ-បច្ច័យ, តិ-វត្តមានា, លុប ណ ទុកតែ ឯ ។

តនោតិ "-ផ្សាយ, ត្រដាង,...", តន-ធាតុ, ឱ-បច្ច័យ, តិ-វត្តមានា ។

តិកិច្ឆតិ "-រក្សា, ថែទាំ", កិត-ធាតុ, ឆ-បច្ច័យ, តិ-វត្តមានា, អញ្ជាសៈជា កិ-កិត, ផ្លាស់ ក-អញ្ជាសៈជា ត, ផ្លាស់ទី បំផុតធាតុជា ច ។

តិដ្ឋតិ "-ឋិតនៅ,..." ឋា-ធាតុ, អ-បច្ច័យ, តិ-វត្តមានា, ផ្លាស់ ឋា ជា តិដ្ឋ ។

តិដ្ឋេយ្យ "-គប្បីឋិតនៅ,..." ឋា-ធាតុ, អ-បច្ច័យ, ឯយ្យ-សត្តមី, ផ្លាស់ ឋា ជា តិដ្ឋ, លុប អ បច្ច័យ ។

តុសតិ "-ត្រេកអរ" តុស-ធាតុ, អ-បច្ច័យ, តិ-វត្តមានា ។

តោសេតិ "-ឲ្យត្រេកអរ" តុស-ធាតុ, ណេ-បច្ច័យ, តិ-វត្តមានា, ព្រឹទ្ធិ ឧ ជា ឱ, លុប ណ ទុកតែ ឯ ។

ថោមេតិ "-សរសើរ, ស្ងើច" ថោម-ធាតុ, ណេ-បច្ច័យ, តិ-វត្តមានា, លុប ណ ទុកតែ ឯ ។

ទក្ខតិ "-ឃើញ" ទិស-ធាតុ, អ-បច្ច័យ, តិ-វត្តមានា, ផ្លាស់ទិស ជា ទក្ខ ។

ទជ្ជាមិ "-ឲ្យ" ទា-ធាតុ, អ-បច្ច័យ, មិ-វត្តមានា, ផ្លាស់ ទា ជា ទជ្ជ, (ព្រោះ មិ-វិកត្តិ នៅខាងចុង) ទីឃៈ អ-បច្ច័យ ជា អា ។

ទទ្ទល្លតិ ‶រុងរឿង″, ទល-ធាតុ, យ-បច្ច័យ, តិ-វត្តមានា, អព្ភាសៈជា ទ-ទល, ផ្លាស់ យ-បច្ច័យ និងទីបំផុតធាតុជា ល្ល, តម្រួត ទ របស់ធាតុជា ទ្ទ ។

ទទាតិ ‶-ឲ្យ″, ទា-ធាតុ, អ-បច្ច័យ, តិ-វត្តមានា, អព្ភាសៈជា ទា-ទា, រស្សៈ អា របស់អព្ភាសៈជា អ, លុប អ-បច្ច័យ ។

ទទេយ្យ ‶-គប្បីឲ្យ″, ទា-ធាតុ, អ-បច្ច័យ, ឯយ្យ-សត្តមី, អព្ភាសៈជា ទា-ទា, រស្សៈ អា របស់អព្ភាសៈជា អ, លុប អា របស់ធាតុចេញ, លុប អ-បច្ច័យ ។

ទធាតិ ‶-ទ្រទ្រង់,...″, ធា-ធាតុ, អ-បច្ច័យ, តិ-វត្ត-មានា, អព្ភាសៈជា ធា-ធា, ផ្លាស់ ធ-អព្ភាសៈជា ទ, រស្សៈ អា របស់អព្ភាសៈជា អ, លុប អ-បច្ច័យ ។

ទម្ម ‶-ឲ្យ″, ទា-ធាតុ, អ-បច្ច័យ, ម-វត្តមានា, (ព្រោះ ម-វិភត្តិនៅខាងចុង) ផ្លាស់ អា របស់ ទា-ធាតុជា ០ ហើយ ផ្លាស់ ០ ជា ម, រួចតម្រួតជាមួយនឹង ម-វិភត្តិជា ម្ម ។

ទម្មតេ ‶-ទូន្មាន, បង្ហាត់, បង្ហឹក″, ទម-ធាតុ, យ-បច្ច័យ, តេ-វត្តមានា, ផ្លាស់ យ-បច្ច័យ និងទីបំផុតធាតុជា ម្ម ។

ទម្មិ "-ឲ្យ", ទា-ធាតុ, អ-បច្ច័យ, មិ-វត្តមានា, (ព្រោះ មិ-វិកត្តិនៅខាងចុង) ផ្លាស់ អា របស់ ទា-ធាតុជា º ហើយ ផ្លាស់ º ជា ម, រួចតម្រួតជាមួយនឹង មិ-វិកត្តិជា ម្មិ ។

ទមិយតេ "-ទូន្ទាន, បង្ហាត់, បង្វឹក", ទម-ធាតុ, យ-បច្ច័យ, តេ-វត្តមានា, ចុះ ឥ-អាគមជា ទមិយតេ ។

ទម្យតេ "-ទូន្ទាន,...", ទម-ធាតុ, យ-បច្ច័យ, តេ-វត្ត-មានា, តម្រួតទីបំផុតធាតុនិង យ-បច្ច័យជា ម្យ ។

ទយ្ហរេ "-ឆេះ, ដុត,...", ទហ-ធាតុ, យ-បច្ច័យ, អន្តិ ឬ អន្តេ វត្តមានា, ផ្លាស់ យ-បច្ច័យនិងទីបំផុតធាតុជា យ្ហ, ឬផ្សំ យ និងទីបំផុតធាតុជា យ្ហ ក៏បាន, ផ្លាស់ អន្តិ ឬ អន្តេ ជា រេ ។

ទិច្ឆតិ "-ឃើញ", ទិស-ធាតុ, អ-បច្ច័យ, តិ-វត្តមានា, ផ្លាស់ទីបំផុតធាតុជា ច្ឆ ។

ទិព្ភតិ "-លេង", ទិវ-ធាតុ, យ-បច្ច័យ, តិ-វត្តមានា, ផ្លាស់ យ-បច្ច័យ និងទីបំផុតធាតុជា ព្ភ ។

ទិព្ធតេ "-លេង", ដូច ទិព្ធតិ, ខុសគ្នាតែចុះ តេ-វត្ត-មានា ប៉ុណ្ណោះ ។

ទិយ្យតិ "-ឲ្យ", ទា-ធាតុ, យ-បច្ច័យ, តិ-វត្តមានា, ផ្លាស់ អា របស់ធាតុជា ឥ, តម្រួត យ-បច្ច័យជា យ្យ ។

ទិស្សតិ "-ឃើញ, ប្រាកដ", ទិស-ធាតុ, យ-បច្ច័យ, តិ-វត្តមានា, ផ្លាស់ទីបំផុតធាតុនិង យ-បច្ច័យ ជា ស្ស ។

ទីយតិ "-ឲ្យ", ទា-ធាតុ, យ-បច្ច័យ, តិ-វត្តមានា, ផ្លាស់ អា របស់ធាតុជា ឦ ។

ទូសយតិ "-ប្រទូស្ត", ទុស-ធាតុ, ណយ-បច្ច័យ, តិ-វត្ត-មានា, លុប ណ ទុកតែ អយ, ទីឃៈ ឧ របស់ ទុស ជា ঊ ។

ទូសេតិ "-ប្រទូស្ត", ទុស-ធាតុ, ណេ-បច្ច័យ, តិ-វត្តមានា, លុប ណ, ទុកតែ ឯ, ទីឃៈ ឧ របស់ ទុស ជា ঊ ។

ទេតិ "-ឲ្យ", ទា-ធាតុ, អ-បច្ច័យ, តិ-វត្តមានា, ផ្លាស់ អា របស់ធាតុជា ឯ ហើយលុប អ-បច្ច័យ, ឬ លុប អា របស់ធាតុ ហើយផ្លាស់ អ-បច្ច័យជា ឯ ក៏បាន ។

ទេន្តិ "-ឲ្យ", ទា-ធាតុ, អ-បច្ច័យ, អន្តិ-វត្តមានា, ផ្លាស់ អា របស់ធាតុជា ឯ ហើយលុប អ-បច្ច័យ, លុប អ របស់ អន្តិ ទុកតែ ន្តិ, ឬលុប អា របស់ធាតុ ហើយផ្លាស់ អ-បច្ច័យ ជា ឯ, លុប អ របស់ អន្តិ ទុកតែ ន្តិ ក៏បាន ។

ទេសេតិ "-សម្តែង", ទិស-ធាតុ, ណេ-បច្ច័យ, តិ-វត្ត-មានា, ព្រឹទ្ធិ ឥ របស់ ទិស ជា ឯ, លុប ណ ទុកតែ ឯ ។

ធនីយតិ "-ប្រព្រឹត្តធ្វើនូវវត្ថុមិនមែនទ្រព្យថាដូចជាទ្រព្យ" ឬ "-ចង់បាននូវទ្រព្យដើម្បីខ្លួន", ធន-សព្ទ, ណ្ឌ-បច្ច័យ, តិ-វត្តមានា (អធនំ-ធនំ ឥវ-អាចរតិ > ធនីយតិ, ឬ អត្តនោ-ធនំ-ឥច្ឆតិ > ធនីយតិ) ។

ធីយតិ "-ទ្រទ្រង់,..." ធា-ធាតុ, យ-បច្ច័យ, តិ-វត្តមា-នា, ផ្លាស់ អា របស់ធាតុជា ណ្ឌ ។

ធុនាតិ "-កម្ចាត់, កម្ចាត់បង់", ធុ-ធាតុ, នា-បច្ច័យ, តិ-វត្តមានា ។

នត្ថិ "-មិនមាន", ដូច អត្ថិ, ខុសគ្នាតែមាន ន-បុព្វបទ ប៉ុណ្ណោះ ។

នទតិ "-បន្ទឺ, កម្ទរ", នទ-ធាតុ, អ-បច្ច័យ, តិ-វត្តមានា ។

ननृति "-ត្រេកអរ, រីករាយ", ननृ-ធាតុ, អ-បច្ច័យ, តិ-វត្តមានា ។

នយតិ "-នាំទៅ", នី-ធាតុ, អ-បច្ច័យ, តិ-វត្តមានា, ព្រឹទ្ធិ ឦ របស់ធាតុជា ឯ ហើយផ្លាស់ ឯ ជា អយ[1] ។

នាយតិ "-ដឹង", ញា-ធាតុ, នា-បច្ច័យ, តិ-វត្តមានា, ផ្លាស់ ញា ជា នា, ផ្លាស់ នា-បច្ច័យ ជា យ ។

នាយរេ "-ដឹង", ញា-ធាតុ, នា-បច្ច័យ, អន្តិ-វត្តមានា ឬ អន្តេ-វត្តមានា ក៏បាន, ផ្លាស់ ញា ជា នា, ផ្លាស់ នា-បច្ច័យជា យ, ផ្លាស់ ន្តិ ឬ ន្តេ ជា រេ ។

និទ្ទាយតិ "-ដេកលក់", និ-បុព្វបទ, ទា-ធាតុ, យ-បច្ច័យ, តិ-វត្តមានា ។

---

1 អ័យ

និញ្ជាតិ "-រលត់,...", និ-បុព្វបទ, វា-ធាតុ, អ-បច្ច័យ, តិ-វត្តមានា, ផ្លាស់ វ ជា ព ហើយតម្រួតជា ញ្ជ, លុប អ-បច្ច័យ ។

និម្មីលេតិ "-ធ្មេច", និ-បុព្វបទ, មីល-ធាតុ, អ-បច្ច័យ, តិ-វត្តមានា, តម្រួត ម ជា ម្មី, ផ្លាស់ អ-បច្ច័យជា ឯ ។

និយច្ឆតិ "-រៀរ, ចៀសវាង,...", និ-បុព្ទវបទ, យម-ធាតុ, អ-បច្ច័យ, តិ-វត្តមានា, ផ្លាស់ទីបំផុតធាតុជា ច្ឆ ។

និយមេតិ "-និយម, កំណត់", និ-បុព្វបទ, យម-ធាតុ, អ-បច្ច័យ, តិ-វត្តមានា, ផ្លាស់ អ-បច្ច័យជា ឯ ។

និរុជ្ឌន្តិ "-រលត់", និ-បុព្វបទ, រុធ-ធាតុ, យ-បច្ច័យ, អន្តិ-វត្តមានា, ផ្លាស់ យ-បច្ច័យ និងទីបំផុតធាតុជា ជ្ឌ[1] ។

និវត្តតិ "-ត្រឡប់,...", និ-បុព្វបទ, វត្ត-ធាតុ, អ-បច្ច័យ, តិ-វត្តមានា ។

និសីទតិ "-អង្គុយ", និបុព្វបទ, សទ-ធាតុ, អ-បច្ច័យ, តិ-វត្តមានា, ផ្លាស់ សទ ជា សីទ ។

---

១ រុធ-ធាតុ កាលបើចុះ យ-បច្ច័យ សម្រេចរូបយ៉ាងនេះ ក៏ក្លាយជាពួកទិវ-ធាតុទៅវិញ, ធាតុឯទៀតខ្លះក្រៅពីនេះ ក៏រមែងក្លាយទៅតាមដំណើររបស់បច្ច័យដូច្នេះដែរ ។

និសីទីសុ "-អង្គុយហើយ", ដូច និសីទតិ, ខុសគ្នាតែ ផ្លាស់ ឧ-អជ្ជត្តនី ជា តំសុ ហើយលុប អ-បច្ច័យ ប៉ុណ្ណោះ ។

និសីទាបេសិ "-ឲ្យអង្គុយហើយ", និ-បុព្វបទ, សទ-ធាតុ, ណាបេ-បច្ច័យ, ណ្ឌ-អជ្ជត្តនី, ផ្លាស់ សទ ជា សីទ, លុប ណ ទុកតែ អាបេ, រស្សៈ ណ្ឌ-អជ្ជត្តនីជា ឥ, ចុះ ស-អាគម ។

នេតិ "-នាំទៅ", នី-ធាតុ, អ-បច្ច័យ, តិ-វត្តមានា, ព្រឹទ្ធិ ណ្ឌ របស់ធាតុជា ឯ, លុប អ-បច្ច័យ ។

បក្កមតិ "-ចៀសចេញទៅ, ចេញទៅ", ប-បុព្វបទ, កម-ធាតុ, អ-បច្ច័យ, តិ-វត្តមានា, តម្រួត ក ជា ក្ក ។

បក្កមីសុ "-ចៀសចេញទៅហើយ, ចេញទៅហើយ", ប-បុព្វបទ, កម-ធាតុ, អ-បច្ច័យ, ឧ-អជ្ជត្តនី, តម្រួត ក ជា ក្ក, ផ្លាស់ ឧ ជា តំសុ, លុប អ-បច្ច័យ ។

បក្កាមិ "-ចៀសចេញទៅហើយ,...", ប-បុព្វបទ, កម-ធាតុ, អ-បច្ច័យ, ណ្ឌ-អជ្ជត្តនី, តម្រួត ក ជា ក្ក, ទីឃៈ អ នៃ ក ជា អា, រស្សៈ ណ្ឌ អជ្ជត្តនីជា ឥ, លុប អ-បច្ច័យ ។

បគ្គណ្ហាតិ "-ផ្គូផ្គង, ទំនុកបម្រុង, កាន់ជើង,...", ប-បុព្វបទ, គហ-ធាតុ, ណ្ហា-បច្ច័យ, តិ-វត្តមានា, លុបទីបំផុតធាតុ, តម្រួត គ ជា គ្គ ។

បគ្ឃរន្តិ "-ហូរចេញ", ប-បុព្វបទ, ឃរ-ធាតុ, អ-បច្ច័យ, អន្តិ-វត្តមានា, តម្រួត គ លើ ឃ ជា គ្ឃ, លប អ-បច្ច័យ ។

បចតិ "-ចម្អិន, ឆ្អិន,...", បច-ធាតុ, អ-បច្ច័យ, តិ-វត្តមានា ។

បច្ចតេ "-ចម្អិន,...", បច-ធាតុ, យ-បច្ច័យ, តេ-វត្តមានា, ផ្លាស់ យ-បច្ច័យ និងទីបំផុតធាតុ ជា ច្ច, ឬផ្លាស់ យ-បច្ច័យជា ច ហើយតម្រួតជាមួយនឹងទីបំផុតធាតុជា ច្ច ក៏បាន ។

បចាមិ "-ចម្អិន,...", បច-ធាតុ, អ-បច្ច័យ, មិ-វត្តមានា, (ព្រោះ មិ-វិភត្តិនៅខាងចុង) ទីឃៈ អ-បច្ច័យជា អា ។

បចាបេសិ "-ឲ្យចម្អិនហើយ,...", បច-ធាតុ, ណាបេ-បច្ច័យ, ឦ-អជ្ជត្តនី, លុប ណ ទុកតែ អាបេ, រស្សៈ ឦ-អជ្ជត្តនី ជា ឥ, ចុះ ស-អាគម (បើតាមអំណាចរបស់ ណាបេ-បច្ច័យ ត្រូវទីឃៈ ប ជា បា តែមិនបាច់ទីឃៈយ៉ាងនេះក៏បានខ្លះ) ។

បជ្ជន្តិ "-ដល់", បទ-ធាតុ, យ-បច្ច័យ, អន្តិ-វត្តមានា, ផ្លាស់ យ-បច្ច័យ និងទីបំផុតធាតុជា ជ្ជ ។

បជ្ជលិ "-រុងរឿងទូទៅហើយ, ព្រោងព្រាតហើយ,...", ប-បុព្វបទ, ជល-ធាតុ, អ-បច្ច័យ, ឦអជ្ជត្តនី, តម្រួត ជ ជា ជ្ជ, រស្សៈ ឦ-អជ្ជត្តនីជា ឥ, លុប អ-បច្ច័យ ។

បដីយតិ "-ចង់បាននូវសំពត់ដើម្បីខ្លួន", បដ-សព្ទ, ឦយ-បច្ច័យ, តិ-វត្តមានា (អត្តនោ-បដំ-ឥច្ឆតិ > បដីយតិ) ។

បឋតិ "-ពោល,...", បឋ-ធាតុ, អ-បច្ច័យ, តិ-វត្តមានា ។

បតតិ "-ធ្លាក់ចុះ, ជ្រុះ, ដួល, រលំ", បត-ធាតុ, អ-បច្ច័យ, តិ-វត្តមានា ។

បតិដ្ឋហិ "-ឋិតនៅស៊ប់ហើយ, តម្កល់នៅស៊ប់ហើយ,...", ប-បុព្វបទ, ឋា-ធាតុ, អ-បច្ច័យ, ឦ-អជ្ជត្តនី, ផ្លាស់ ឋា ជា តិដ្ឋ, រស្សៈ ឦ-អជ្ជត្តនីជា ឥ, ចុះ ហ-អាគម ។

បតិដ្ឋហិស្ស "-នឹងឋិតនៅស៊ប់ហើយ,...", ប-បុព្វបទ, ឋា-ធាតុ, អ-បច្ច័យ, ស្សា-កាលាតិបត្តិ, ផ្លាស់ ឋា ជា តិដ្ឋ, រស្សៈ អា របស់ ស្សា ជា អ, ចុះ ហ-អាគម, ចុះ ឥ-អាគម ។

បតិដ្ឋាសិ "-ឋិតនៅស៊ីប់ហើយ,...", ប-បុព្វបទ, ឋា-ធាតុ, អ-បច្ច័យ, ណ្ឌ-អជ្ជត្តនី, ផ្លាស់ ឋា ជា តិដ្ឋ, ទីយៈ អ-បច្ច័យជា អា, រស្សៈ ណ្ឌ-អជ្ជត្តនីជា ឥ, ចុះ ស-អាគម ។

បព្ភតាយតិ "-ប្រព្រឹត្ត (នូវខ្លួន) ថាដូចជាភ្នំ", បព្ភត-សព្ទ, អាយ-បច្ច័យ, តិ-វត្តមានា (បព្ភតំ ឥវ-(អត្តានំ)-អាចរតិ > បព្ភតាយតិ) ។

បរិកាសតិ "-ប្រទេច, ផ្តាសា,...", បរិ-បុព្វបទ, ភាស-ធាតុ, អ-បច្ច័យ, តិ-វត្តមានា ។

បរិវិសតិ "-អង្គាស,...", បរិ-បុព្វបទ, វិស-ធាតុ, អ-បច្ច័យ, តិ-វត្តមានា ។

បរិសក្កតិ "-ខំប្រឹង, សង្វាត,...", បរិ-បុព្វបទ, សក-ធាតុ, យ-បច្ច័យ, តិ-វត្តមានា, ផ្លាស់ យ-បច្ច័យជា ក ហើយ តម្រួតជាមួយនឹងទីបំផុតធាតុជា ក្ក ។

បវត្តតិ "-ប្រព្រឹត្តទៅ", ប-បុព្វបទ, វត្ត-ធាតុ, អ-បច្ច័យ, តិ-វត្តមានា ។

បវតិ "-ត្រង, ជម្រះ,...", បុ-ធាតុ, អ-បច្ច័យ, តិ-វត្តមានា, ព្រឹទ្ធិ ឧ ជា ឱ ហើយផ្លាស់ ឱ ជា អវ ។

បវិសតិ "-ចូលទៅ, ចូលមក", ប-បុព្វបទ, វិស-ធាតុ, អ-បច្ច័យ, តិ-វត្តមានា ។

បស្សតិ "-ឃើញ", ទិស-ធាតុ, អ-បច្ច័យ, តិ-វត្តមានា, ផ្លាស់ ទិស ជា បស្ស ។

បស្សិស្សតិ "-ឃើញ", ទិស-ធាតុ, អ-បច្ច័យ, ស្សតិ-ភវិស្សន្តិ, ផ្លាស់ ទិស ជា បស្ស, ចុះ ឥ-អាគម, លុប អ-បច្ច័យ ។

បាតិ "-ផឹក, រក្សា,", បា-ធាតុ, អ-បច្ច័យ, តិ-វត្តមានា, លុប អ-បច្ច័យ ។

បាបុណាតិ "-ដល់, ទាន់,...", ប-បុព្វបទ, អប-ធាតុ, ឧណា-បច្ច័យ, តិ-វត្តមានា, លុបអនៃប, ទីយៈ អ នៃ អបជាអា ។

បាវិសិ "-បានចូលទៅហើយ, បានចូលមកហើយ", ប-បុព្វបទ, វិស-ធាតុ, អ-បច្ច័យ, ណ្ឌ-អជ្ជតនី រស្សៈជា ឥ, ចុះ អ-អាគមខាងដើមធាតុ, ទីយៈ អ-អាគម ជា អា, លុប អ របស់ ប និង អ-បច្ច័យ ។

បិវតិ "-ផឹក", បា-ធាតុ, អ-បច្ច័យ, តិ-វត្តមានា, ផ្លាស់ បា ជា បិវ ។

បិវាសតិ "-ប្រាថ្នាដើម្បីផឹក, ចង់ផឹក", បា-ធាតុ, ស-បច្ច័យ, តិ-វត្តមានា, អញ្ញាសៈជា បា-បា, ផ្លាស់ អា របស់ ព្យញ្ជនៈអញ្ញាសៈជា ឥ, ផ្លាស់ បា-ធាតុជា វា (បាតុំ ឬ បិវិតុំ-ឥច្ឆតិ >បិវាសតិ) ។

បុច្ឆតិ "-សួរ", បុច្ឆ-ធាតុ, អ-បច្ច័យ, តិ-វត្តមានា ។

បុនាតិ[១] "-ត្រង, ជម្រះ,...", បុ-ធាតុ, នា-បច្ច័យ, តិ-វត្តមានា ។

ផរតិ "-ផ្សាយ", ផរ-ធាតុ, អ-បច្ច័យ, តិ-វត្តមានា ។

ផលតិ "-បញ្ចេញផ្លែ, ក្តឹប, សម្រេច", ផល-ធាតុ, អ-បច្ច័យ, តិ-វត្តមានា ។

ផល្លតេ "-បញ្ចេញផ្លែ, ក្តឹប, សម្រេច", ផល-ធាតុ, យ-បច្ច័យ, តេ-វត្តមានា, ផ្លាស់ យ-បច្ច័យជា ល ហើយតម្រួត

---

១ បុ-ធាតុ បើជា "បវតិ" រាប់បញ្ចូលក្នុងពួក ភូ-ធាតុ, បើជា "បុនាតិ" យ៉ាងនេះរាប់បញ្ចូលក្នុងពួក កី-ធាតុ ។

ជាមួយនឹងទីបំផុតធាតុ ជា ល្ហ, ឬផ្លាស់ យ-បច្ច័យនិងទីបំផុតធាតុ ជា ល្ហ តែម្តងក៏បាន ។

ផុសតិ "-ពាល់ត្រូវ, ប៉ះពាល់", ផុស-ធាតុ, អ-បច្ច័យ, តិ-វត្តមានា ។

ពកូវ "-កើតហើយ,...", ភូ-ធាតុ, អ-បច្ច័យ, អ-បវោក្ខា, អញ្ញាសៈជា ភូ-ភូ, ផ្លាស់ ភ-អញ្ញាសៈជា ព ហើយផ្លាស់ ឲ ជា អ, ផ្លាស់ ភូ-ធាតុជា ភូវ, លុប អ-បច្ច័យ ។

ព្រវីតិ "-ពោល,...", ព្រូ-ធាតុ, អ-បច្ច័យ, តិ-វត្តមានា, ព្រឹទ្ធិ ឲ របស់ ព្រូ ជា ឱ ហើយផ្លាស់ ឱ ជា អវ, (ដោយអំណាច ព្រូ-ធាតុ និង តិ-វិភត្តិ) ចុះ ឦ អាគម, លុប អ-បច្ច័យ ។

ព្រូមិ "-ពោល,...", ព្រូ-ធាតុ, អ-បច្ច័យ, មិ-វត្តមានា, លុប អ-បច្ច័យ ។

ពុជ្ឈតិ "-ដឹង,...", ពុធ-ធាតុ, យ-បច្ច័យ, តិ-វត្តមានា, ផ្លាស់ យ-បច្ច័យនិងទីបំផុតធាតុជា ជ្ឈ ។

ពុកុន្ធតិ "-ប្រាថ្នាដើម្បីបរិភោគ, ចង់បរិភោគ", ភុជ-ធាតុ, ខ-បច្ច័យ, តិ-វត្តមានា, អញ្ញាសៈជា ភុ-ភុជ, ផ្លាស់ ភ-អញ្ញាសៈជា ព, (ដោយអំណាច ខ-បច្ច័យនៅខាងចុង) ផ្លាស់ ជ ទីបំផុត ធាតុជា គ ហើយផ្លាស់ គ ជា ក រួចតម្រួតលើ ខ-បច្ច័យជា ន្ធ (ភុញ្ជិតុំ ឬ ភោតុំ-ឥច្ឆតិ > ពុកុន្ធតិ) ។

ភជេ "-គប្បីសេពគប់, គប្បីគប់, គួររាប់រក", ភជ-ធាតុ, អ-បច្ច័យ, ឯយ្យ-សត្តមី, លុប យ្យ ទុកតែ ឯ, លុប អ-បច្ច័យ ។

ភណតិ "ពោល, ថ្លែង,...." ភណ-ធាតុ, អ-បច្ច័យ, តិ-វត្តមានា ។

ភវតិ "-កើត, មាន, ជា-", ភូ-ធាតុ, អ-បច្ច័យ, តិ-វត្តមានា, ព្រឹទ្ធិ ឱ ជា ឱ ហើយផ្លាស់ ឱ ជា អវ ។

ភាវយេថ "-គប្បីឲ្យកើត, គប្បីចម្រើន", ភូ-ធាតុ, ណាយ-បច្ច័យ, ឯថ-សត្តមី, ព្រឹទ្ធិ ឱ ជា ឱ ហើយផ្លាស់ ឱ ជា អវ, ទីយៈ អ របស់ អវ ជា អាវ, លុប ណ ទុកតែ អយ ។

ភាវេថ "-គប្បីឲ្យកើត, គប្បីចម្រើន", ភូ-ធាតុ, ណោ-បច្ច័យ, ឯថ-សត្តមី, ព្រឹទ្ធិ ឱ ជា ឌ ហើយផ្លាស់ ឌ ជា អវ, ទីឃៈ អ របស់ អវ ជា អាវ, លុប ណ ទុកតែ ឯ, លុប ឯ របស់ ឯថ ទុកតែ ថ ។

ភាសតិ "-ពោល, ប្លែងៈ, និយាយ,...", ភាស-ធាតុ, អ-បច្ច័យ, តិ-វត្តមានា ។

ភាសរេ "-ពោល,...", ភាស-ធាតុ, អ-បច្ច័យ, អន្តិ-វត្តមានា, ឬ អន្តេ-វត្តមានា ក៏បាន, ផ្លាស់ ន្តិ ឬ ន្តេ ជា រេ, លុប អ-បច្ច័យ ។

ភិជ្ជតិ "-បែក, ធ្លាយ,...", ភិទ-ធាតុ, យ-បច្ច័យ, តិ-វត្ត-មានា, ផ្លាស់ យ-បច្ច័យ និងទីបំផុតធាតុជា ជ្ជ ។

ភិន្ទតិ[1] "-បែកធ្លាយ,...", ភិទ-ធាតុ, អ-បច្ច័យ, តិ-វត្ត-មានា, ចុះនិគ្គហិតអាគមលើ ភិ ជា ភឺ ហើយផ្លាស់និគ្គហិតជា ន (តាមលំដាប់វគ្គ) ដាក់លើ ទ ជា ន្ទ ។

ភុញ្ជតិ "-បរិភោគ", ភុជ-ធាតុ, អ-បច្ច័យ, តិ-វត្តមានា, ចុះនិគ្គហិតអាគមលើ ភុ ជា ភុំ ហើយផ្លាស់និគ្គហិតជា ញ (តាមលំដាប់វគ្គ) ដាក់លើ ជ ជា ញ្ជ ។

---

1 ភិទ បើ "ភិជ្ជតិ" ជាពួក ទិវ-ធាតុ, បើ"ភិន្ទតិ" ជាពួក រុធ-ធាតុ ។

មជ្ជតិ "-ដុស, ខាត់, ដុសខាត់, ជម្រះ", មជ-ធាតុ, យ-បច្ច័យ, តិ-វត្តមានា, ផ្លាស់ យ-បច្ច័យជា ជ ហើយតម្រួតជាមួយនឹងទីបំផុតធាតុជា ជ្ជ ។

មញ្ញតិ "-ដឹង, សម្គាល់, ស្មាន", មន-ធាតុ, យ-បច្ច័យ, តិ-វត្តមានា, ផ្លាស់ យ-បច្ច័យនិងទីបំផុតធាតុជា ញ្ញ ។

មឋីយតិ "-ញ្ជាំញ្ជី", មឋ-ធាតុ, យ-បច្ច័យ, តិ-វត្តមានា, ផ្លាស់ អ របស់ ឋ នៃ មឋ ជា ឌ្ឍ ។

មទ្ទតិ "-ញ្ជាំញ្ជី, ច្របាច់,...", មទ្ទ-ធាតុ, អ-បច្ច័យ, តិ-វត្តមានា ។

មនតិ[1] "-ដឹង,...", មន-ធាតុ, អ-បច្ច័យ, តិ-វត្តមានា ។

មន្តយតិ "-ប្រឹក្សា, ពិភាក្សា, ជជែក", មន្ត-ធាតុ, ណយ-បច្ច័យ, តិ-វត្តមានា, លុប ណ ទុកតែ អយ ។

មន្តយិ "-ប្រឹក្សាហើយ,...", មន្ត-ធាតុ, ណយ-បច្ច័យ, ឌ្ឍ-អជ្ជត្តនី, លុប ណ ទុកតែ អយ, រស្សៈ ឌ្ឍ ជា ឌ ។

---

១ មន បើ "មញ្ញតិ", ជាពួក ទិវ-ធាតុ, បើ "មនតិ" ជាពួក ភូ-ធាតុ ។

មន្តយិស្សតិ "-នឹងប្រឹក្សា,...", មន្ត-ធាតុ, ណយ-បច្ច័យ, ស្សតិ-ភវិស្សន្តិ, លុប ណ ទុកតែ អយ, ចុះ ឥ-អាគម ។

មន្តេយ្យ "-គប្បីប្រឹក្សា,...", មន្ត-ធាតុ, អ-បច្ច័យ, ឯយ្យ-សត្តមី, លុប អ-បច្ច័យ ។

មន្តេសុំ "-ប្រឹក្សាគ្នាហើយ,...", មន្ត-ធាតុ, ណោ-បច្ច័យ, ឧំ-អជ្ជត្តនី, លុប ណ ទុកតែ ឯ, ចុះ ស-អាគម ។

មរតិ "-ស្លាប់", មរ-ធាតុ, អ-បច្ច័យ, តិ-វត្តមានា ។

មហីយតិ "-បូជា", មហ-ធាតុ, យ-បច្ច័យ, តិ-វត្តមានា, ផ្លាស់ អ របស់ ហ នៃ មហ ជា ឦ ។

មានេតិ "-រាប់", មាន-ធាតុ, ណោ-បច្ច័យ, តិ-វត្តមានា, លុប ណ ទុកតែ ឯ ។

មិយ្យតិ "-ស្លាប់", មរ-ធាតុ, អ-បច្ច័យ, តិ-វត្តមានា, ផ្លាស់ មរ ជា មិយ្យ ។

មីយតិ "-រាប់", មា-ធាតុ, យ-បច្ច័យ, តិ-វត្តមានា, ផ្លាស់ អា របស់ មា ជា ឦ ។

មុច្ចតិ "-រួច, លែង,...", មុច-ធាតុ, យ-បច្ច័យ, តិ-វត្ត-មានា, ផ្លាស់ យ-បច្ច័យ និងទីបំផុតធាតុជា ច្ច ។

មុញ្ចតិ[1] "-រួច, លែង,...", មុច-ធាតុ, អ-បច្ច័យ, តិ-វត្តមានា, ចុះនិគ្គហិតអាគមលើ មុ ជា មុំ ហើយផ្លាស់ និគ្គហិត ជា ញ ។

មុនាតិ "-ចង", មុ-ធាតុ, នា-បច្ច័យ, តិ-វត្តមានា ។

មុយ្ហតិ "-រង្វៀង",...", មុហ-ធាតុ, យ-បច្ច័យ, តិ-វត្តមានា, ផ្សំ យ-បច្ច័យនិងទីបំផុតធាតុជា យ្ហ, ឬផ្លាស់ យ-បច្ច័យនិង ទីបំផុតធាតុជា យ្ហ ក៏បាន ។

មុស្សតិ "-ភ្លេច,...", មុស-ធាតុ, យ-បច្ច័យ, តិ-វត្តមានា, ផ្លាស់ យ-បច្ច័យនិងទីបំផុតធាតុជា ស្ស ។

មោទតិ "-រីករាយ", មុទ-ធាតុ, អ-បច្ច័យ, តិ-វត្តមានា, ព្រឹទ្ធិ ឧ របស់ មុ ជា ឱ ។

យជាម "-បូជា", យជ-ធាតុ, អ-បច្ច័យ, ម-វត្តមានា, (ព្រោះ ម-វិកត្តិនៅខាងចុង) ទីយៈ អ-បច្ច័យជា អា ។

---

១ មុច បើ "មុច្ចតិ" ជាពួក ទិវ-ធាតុ, បើ "មុញ្ចតិ" ជាពួក រុធ-ធាតុ ។

យដេថ "-បូជា", យជ-ធាតុ, អ-បច្ច័យ, ថ-វត្តមានា, ផ្លាស់ អ-បច្ច័យជា ឆ ។

យដេថ "-ចូរបូជា", យជ-ធាតុ, អ-បច្ច័យ, ថ-បញ្ជមី, ផ្លាស់ អ-បច្ច័យជា ឆ ។

យដេថ "-គប្បីបូជា", យជ-ធាតុ, អ-បច្ច័យ, ឆថ-សត្តមី, លុប អ-បច្ច័យ ។

យន្តិ "-ទៅ", យា-ធាតុ, អ-បច្ច័យ, អន្តិ-វត្តមានា, លុប អា របស់ធាតុ, លុប អ-បច្ច័យ ។

យាតិ "-ទៅ", យា-ធាតុ, អ-បច្ច័យ, តិ-វត្តមានា, លុប អ-បច្ច័យ ។

យុជ្ជតេ "-ប្រកប, ទឹម,...", យុជ-ធាតុ, យ-បច្ច័យ, តេ-វត្តមានា, ផ្លាស់ យ-បច្ច័យនិងទីបំផុតធាតុជា ជ្ជ, ឬផ្លាស់ យ-បច្ច័យជា ជ ហើយតម្រួតជាមួយនឹងទីបំផុតធាតុជា ជ្ជ ក៏ បាន ។

យុជ្ឈតិ "-ចម្បាំង", យុធ-ធាតុ, យ-បច្ច័យ, តិ-វត្តមានា, ផ្លាស់ យ-បច្ច័យនិងទីបំផុតធាតុជា ជ្ឈ ។

យុញ្ជតិ "-ប្រកប,...", យុជ-ធាតុ, អ-បច្ច័យ, តិ-វត្ត-មានា, ចុះនិគ្គហិតអាគមលើ យុ ជា យុំ ហើយផ្លាស់និគ្គហិត ជា ញ ។

យោជេតិ[1] "-ប្រកប,...", យុជ-ធាតុ, ណេ-បច្ច័យ, តិ-វត្តមានា, ព្រឹទ្ធិ ឧ របស់ យុ ជា ឱ, លុប ណ ទុកតែ ឯ ។

រក្ខ "-ចូររក្សា", រក្ខ-ធាតុ, អ-បច្ច័យ, ហិ-បញ្ចមី, លុប ហិ ។

រក្ខតិ "-រក្សា", រក្ខ-ធាតុ, អ-បច្ច័យ, តិ-វត្តមានា ។

រក្ខាមិ "-រក្សា", រក្ខ-ធាតុ, អ-បច្ច័យ, មិ-វត្តមានា, (ព្រោះ មិ-វិភត្តិនៅខាងចុង) ទីឃៈ អ-បច្ច័យ ជា អា ។

រជ្ជតិ "-ជ្រលក់", រជ-ធាតុ, យ-បច្ច័យ, តិ-វត្តមានា, ផ្លាស់ យ-បច្ច័យនិងទីបំផុតធាតុជា ជ្ជ, ឬផ្លាស់ យ-បច្ច័យជា ជ ហើយតម្រួតជាមួយនឹងទីបំផុតធាតុជា ជ្ជ ក៏បាន ។

---

១ "យុជ" បើ យុជ្ជតិ ជាពួក ទិវ-ធាតុ, បើ "យុញ្ជតិ" ជាពួក រុធ-ធាតុ, បើ "យោជេតិ" ជាពួក ចុរ-ធាតុ ។

រុច្ចតិ "-គាប់ចិត្ត, ពេញចិត្ត", រុច-ធាតុ, យ-បច្ច័យ, តិ-វត្តមានា, ផ្លាស់ យ-បច្ច័យនិងទីបំផុតធាតុជា ច្ច, ឬផ្លាស់ យ-បច្ច័យជា ច ហើយតម្រួតជាមួយនឹងទីបំផុតធាតុជា ច្ច ក៏បាន ។

រុជ្ជតិ "-ចាក់, ចាក់ដោត, ឈឺចាប់,...", រុជ-ធាតុ, យ-បច្ច័យ, តិ-វត្តមានា, ផ្លាស់ យ-បច្ច័យនិងទីបំផុតធាតុជា ជ្ជ, ឬ ផ្លាស់ យ-បច្ច័យជា ជ ហើយតម្រួតជាមួយនឹងទីបំផុតធាតុជា ជ្ជ ក៏បាន ។

រុន្ធតិ "-បិទ, រាំង, ខ្ទប់", រុធ-ធាតុ, អ-បច្ច័យ, តិ-វត្ត-មានា, ចុះនិគ្គហិតអាគមលើ រុ ជា រុं ហើយផ្លាស់និគ្គហិតជា ន ។

រុន្ធិតិ, រុន្ធីតិ, រុន្ធេតិ ដូច រុន្ធតិ, ខុសគ្នាតែចុះ ឥ-បច្ច័យ, ឦ-បច្ច័យ, ឯ-បច្ច័យ ប៉ុណ្ណោះ ។

រុហតិ "-ដុះ, លូត, លាស់, ចម្រើន", រុហ-ធាតុ, អ-បច្ច័យ, តិ-វត្តមានា, ទីយៈ ឧ របស់ រុ ជា ঊ, ជា រូហតិ ក៏បាន ។

រោចេតិ[១] "-គាប់ចិត្ត, ពេញចិត្ត", រុច-ធាតុ, ណេ-បច្ច័យ, តិ-វត្តមានា, ព្រឹទ្ធិ ឧ របស់ រុ ជា ঔ, លុប ណ ទុកតែ ឯ ។

---

១ រុច បើ "រុច្ចតិ" ជាពួក ទិវ-ធាតុ, បើ "រោចេតិ" ជាពួក ចុរ ធាតុ ។

រោទតិ "-យំ, រោទ៍", រុទ-ធាតុ, អ-បច្ច័យ, តិ-វត្តមានា, ព្រឹទ្ធិ ឧ របស់ រុ ជា ឱ ។

លក្ខយតិ "-កំណត់", លក្ខ-ធាតុ, ណយ-បច្ច័យ, តិ-វត្ត-មានា, លុប ណ ទុកតែ អយ ។

លក្ខេតិ ដូច លក្ខយតិ, ខុសគ្នាតែចុះ ណេ-បច្ច័យ, លុប ណ ទុកតែ ឯ ប៉ុណ្ណោះ ។

លជ្ជតិ "-ខ្មាស, អៀន", លជ-ធាតុ, យ-បច្ច័យ, តិ-វត្ត-មានា, ផ្លាស់ យ-បច្ច័យនិងទីបំផុតធាតុជា ជ្ជ, ឬផ្លាស់ យ-បច្ច័យ ជា ជ ហើយតម្រួតជាមួយនឹងទីបំផុតធាតុជា ជ្ជ ក៏បាន ។

លព្ភតិ "-បាន", លភ-ធាតុ, យ-បច្ច័យ, តិ-វត្តមានា,[1] ផ្លាស់ យ-បច្ច័យនិងទីបំផុតធាតុជា ព្ភ ឬផ្លាស់ យ ជា ព ហើយតម្រួតលើទីបំផុតធាតុជា ព្ភ ក៏បាន ។

លភតិ "-បាន", លភ-ធាតុ, អ-បច្ច័យ, តិ-វត្តមានា ។

---

១ ន័យម្យ៉ាងថា, ចុះ តេ-វត្តមានា ហើយផ្លាស់ តេ ជា តិ, សព្ទឯ ទៀតដូចយ៉ាងបច្ចតិ, រុច្ចតិ ជាដើម ក៏មានន័យដូច្នេះដែរ ។

លភិស្សតិ "-នឹងបាន", លភ-ធាតុ, អ-បច្ច័យ, ស្សតិ-ភវិស្សន្តិ, ចុះ ឥ-អាគម, លុប អ-បច្ច័យ ។

លាភាបេតិ "-ឲ្យបាន", លភ-ធាតុ, ណាបេ-បច្ច័យ, តិ-វត្តមានា, ទីយៈ អ របស់ ល ជា អា, លុប ណ ទុកតែ អាបេ ។

លាវេតិ "-ឲ្យកាត់, ឲ្យច្រូត", លុ-ធាតុ, ណេ-បច្ច័យ, តិ-វត្តមានា, ព្រឹទ្ធិ ឧ របស់ លុ ជា ឌ ហើយផ្លាស់ ឌ ជា អវ, ទីយៈ អ របស់ អវ ជា អាវ, លុប ណ ទុកតែ ឯ ។

លិម្ផតិ "-លាប,...", លិប-ធាតុ, អ-បច្ច័យ, តិ-វត្តមានា, ចុះនិគ្គហិតអាគមលើ លិ ជា លឹ, (ព្រោះមាន ប នៅខាងចុង) ផ្លាស់និគ្គហិតជា ម ។

លុនាតិ "-កាត់, ច្រូត", លុ-ធាតុ, នា-បច្ច័យ, តិ-វត្តមានា ។

វក្ខាម "-នឹងពោល, នឹងនិយាយ,...", វច-ធាតុ, អ-បច្ច័យ, ស្សាម-ភវិស្សន្តិ, ផ្លាស់ ស្សាម ជា ខាម, (ព្រោះមាន ខ នៅខាងចុង) ផ្លាស់ទីបំផុតធាតុជា ក, លុប អ-បច្ច័យ ។

វក្ខាមិ "-នឹងពោល,...", ដូច វក្ខាម, ខុសគ្នាតែចុះ ស្សាមិ-ភវិស្សន្ដិ ហើយផ្លាស់ ស្សាមិ ជា ខាមិ ប៉ុណ្ណោះ ។

វច្ឆាម "-នឹងនៅ", វស-ធាតុ, អ-បច្ច័យ, ស្សាម-ភវិស្សន្ដិ, ផ្លាស់ ស្សាម ជា ឆាម, (ព្រោះមាន ឆ នៅខាងចុង) ផ្លាស់ទី បំផុតធាតុជា ច, លុប, អ-បច្ច័យ ។

វច្ឆាមិ "-នឹងនៅ", ដូច វច្ឆាម, ខុសគ្នាតែចុះ ស្សាមិ, ភវិស្សន្ដិ ហើយផ្លាស់ ស្សាមិ ជា ឆាមិ ប៉ុណ្ណោះ ។

វជ្ជាមិ "-ពោល, និយាយ,...", វទ-ធាតុ, អ-បច្ច័យ មិ-វត្ដមានា, ផ្លាស់ វទ ជា វជ្ជ, (ព្រោះ មិ-វិភត្ដិ នៅខាងចុង) ទីយៈ អ-បច្ច័យជា អា ។

វជ្ជេយ្យ "-គប្បីពោល,...", វទ-ធាតុ, អ-បច្ច័យ, ឯយ្យ-សត្ដមី, ផ្លាស់ វទ ជា វជ្ជ, លុប អ-បច្ច័យ ។

វទាមិ "-ពោល,...", វទ-ធាតុ, អ-បច្ច័យ, មិ-វត្ដមានា, (ព្រោះ មិ-វិភត្ដិ នៅខាងចុង) ទីយៈ អ-បច្ច័យ ជា អា ។

វសិ "-នៅហើយ", វស-ធាតុ, អ-បច្ច័យ, ណ្ដ-អជ្ជតនី រស្សៈជា ឥ, លុប អ-បច្ច័យ ។

វាចេសិ "-ប្រាប់ហើយ,...", វេច-ធាតុ, ណោ-បច្ច័យ, ឦ-អជ្ជត្តនី, ទីឃៈ អ របស់ វ ជា អា, លុប ណ ទុកតែ ឯ, រស្សៈ ឦ-អជ្ជត្តនីជា ឥ, ចុះ ស-អាគម ។

វិក្ខីណាតិ "-លក់, ដូរ", វិ-បុព្វបទ, ខី-ធាតុ, នា-បច្ច័យ, តិ-វត្តមានា, ផ្លាស់ នា ជា ណា, តម្រួត ក ។

វិជ្ជតិ "-ដឹង, មាន", វិទ-ធាតុ, យ-បច្ច័យ, តិ-វត្តមានា, ផ្លាស់ យ-បច្ច័យនិងទីបំផុតធាតុជា ជ្ជ ។

វិជ្ឈតិ "-ចាក់, បាញ់,...", វិធ-ធាតុ, យ-បច្ច័យ, តិ-វត្ត-មានា, ផ្លាស់ យ-បច្ច័យនិងទីបំផុតធាតុជា ជ្ឈ ។

វិញ្ញាយតិ "-ដឹងច្បាស់,...", វិ-បុព្វបទ, ញា-ធាតុ, យ-បច្ច័យ, តិ-វត្តមានា, តម្រួត ញ ។

វិនស្សតិ "-វិនាស, ខូច, បាត់, លាញ", វិ-បុព្វបទ, នស-ធាតុ, យ-បច្ច័យ, តិ-វត្តមានា, ផ្លាស់ យ-បច្ច័យនិងទីបំផុត ធាតុជា ស្ស, ឬផ្លាស់ យ-បច្ច័យជា ស ហើយតម្រួតជាមួយ នឹងទីបំផុតធាតុជា ស្ស ក៏បាន ។

វិនាសេតិ "-ឲ្យវិនាស, ឲ្យខូច,...", វិ-បុព្វបទ, នស-ធាតុ, ណោ-បច្ច័យ, តិ-វត្តមានា, ទីយៈ អ របស់ ន ជា អា, លុប ណ ទុកតែ ឯ ។

វិព្ភមិ "-រីលទៅខុសហើយ, សឹកហើយ", វិ-បុព្វបទ, ភម-ធាតុ, អ-បច្ច័យ, ណ្ឌ-អជ្ជត្តនី រស្សៈជា ឥ, តម្រួត ព លើ ភ ជា ព្ភ ។

វិមំសតិ "-ពិចារណា, ល្បង", មាន-ធាតុ, ស-បច្ច័យ, តិ-វត្តមានា, អញ្ញាសៈជា មា-មាន, ផ្លាស់ ម-អញ្ញាសៈជា វ, ផ្លាស់ អា របស់ព្យញ្ជនៈអញ្ញាសៈជា ឥ, (ដោយអំណាច ស-បច្ច័យនៅខាងចុង) ផ្លាស់ មាន ជា មំ, ទីយៈជា វីមំសតិ ក៏មាន ។

រិរជ្ជតិ "-នឿយណាយ", វិ-បុព្វបទ, រជ-ធាតុ, យ-បច្ច័យ, តិ-វត្តមានា, ផ្លាស់ យ-បច្ច័យនិងទីបំផុតធាតុជា ជ្ជ, ឬផ្លាស់ យ-បច្ច័យជា ជ ហើយតម្រួតជាមួយនឹងទីបំផុតធាតុជា ជ្ជ ក៏បាន ។

រិរជ្ឈតិ "-ខុស", វិ-បុព្វបទ, រុធ-ធាតុ, យ-បច្ច័យ, តិ-វត្ត-មានា, ផ្លាស់ យ-បច្ច័យនិងទីបំផុតធាតុជា ជ្ឈ ។

វិហរតិ "-នៅ", វិ-បុព្វបទ, ហរ-ធាតុ, អ-បច្ច័យ, តិ-វិត្តមានា ។

រុច្ចតិ "-ពោល, និយាយ,...", រ-ធាតុ, យ-បច្ច័យ, តិ-វត្តមានា, ផ្លាស់ យ-បច្ច័យនិងទីបំផុតធាតុជា ច្ច, ផ្លាស់ អ របស់ រ ជា ឧ ។

រុឈ្ឌតេ "-ចម្រើន", រ-ធាតុ, យ-បច្ច័យ, តេ-វត្តមានា, ផ្លាស់ យ-បច្ច័យជា ឌ, ឬផ្លាស់ យ-បច្ច័យនិងទីបំផុតធាតុជា ឌ្ឍ ក៏បាន, ផ្លាស់ អ របស់ រ ជា ឧ ។

រុណាតិ "-ក្រង,...", រុ-ធាតុ, ណា-បច្ច័យ, តិ-វត្តមានា ។

រុណោតិ "-ក្រង,...", ដូច រុណាតិ, ខុសគ្នាតែចុះ ណុ-បច្ច័យ ហើយព្រឹទ្ធិ ឧ របស់ ណុ ជា ឱ ប៉ុណ្ណោះ ។

រុយ្ហតិ "-បន្សាត់,...", រហ-ធាតុ, យ-បច្ច័យ, តិ-វត្តមានា, ផ្សំ យ-បច្ច័យនិងទីបំផុតធាតុជា យ្ហ, ផ្លាស់ អ របស់ រ ជា ឧ ។

រុល្ហតិ "-បន្សាត់,...", រហ-ធាតុ, យ-បច្ច័យ, តិ-វត្តមានា, ផ្លាស់ យ-បច្ច័យជា ល ហើយផ្សំនឹងទីបំផុតធាតុជា ល្ហ ។

រុស្សតិ "-នៅ", វៃ-ធាតុ, យ-បច្ច័យ, តិ-វត្តមានា, ផ្លាស់ យ-បច្ច័យជា ស, ឬផ្លាស់ យ-បច្ច័យនិងទីបំផុតធាតុជា ស្ស ក៏ បាន, ផ្លាស់ អ របស់ រ ជា ឲ ។

សក្តតេ "-អាច,ហ៊ាន," សក-ធាតុ, យ-បច្ច័យ, តេ-វត្ត-មានា, ផ្លាស់ យ-បច្ច័យជា ក, ឬ ផ្លាស់ យ-បច្ច័យនិងទីបំផុត ធាតុជា ក្ត ក៏បាន ។

សក្តុណោយ្យ "-គឃ្ឫអាច, គឃ្ឫហ៊ាន", សក-ធាតុ, ឧណា-បច្ច័យ, ឯយ្យ-សត្តមី, លុប អា របស់ ណា នៃ ឧណា, តម្រួត ក ។

សក្តោតិ "-អាច, ហ៊ាន," សក-ធាតុ, ឱ-បច្ច័យ, តិ-វត្តមានា, តម្រួត ក ។

សញ្ញានិ "-ដឹងច្បាស់ហើយ, ស្គាល់ជាក់ហើយ,...", សំ-បុព្វបទ, ញា-ធាតុ, នា-បច្ច័យ, ណ្ឌ-អជ្ជត្តនី, ផ្លាស់ ញ្ញ ជា "ជា", ផ្លាស់និគ្គហិតជា ញ, លុប អា របស់ នា-បច្ច័យ, រស្សៈ ណ្ឌ-អជ្ជត្តនីជា ឥ ។

សមាបផ្ដៃយ្យ "-គប្ដីដល់ព្រម,...", សំ-បុព្វបទ, អា-បុព្វបទ, បទ-ធាតុ, យ-បច្ច័យ, ឯយ្យ-សត្តមី, ផ្លាស់ យ-បច្ច័យ និងទីបំផុតធាតុជា ផ្ដ, ផ្លាស់និគ្គហិតជា ម ។

សយតិ "-ដេក", សី-ធាតុ, អ-បច្ច័យ, តិ-វត្តមានា, ផ្លាស់ ឦ ជា ឯ ហើយផ្លាស់ ឯ ជា អយ ។

សរតិ "-រឭក, ផ្សាយចេញ,...", សរ-ធាតុ, អ-បច្ច័យ, តិ-វត្តមានា ។

សវតិ "-ហូរ, ត្រាំ,...", សុ-ធាតុ, អ-បច្ច័យ, តិ-វត្តមានា, ផ្លាស់ ឧ នៃ សុ ជា ឱ ហើយផ្លាស់ ឱ ជា អវ ។

សំវុណោតិ "-សង្រួម, បិទ,...", សំ-បុព្វបទ, វុ-ធាតុ, ណុ-បច្ច័យ, តិ-វត្តមានា, ព្រឹទ្ធិ ឧ របស់ ណុ-បច្ច័យ ជា ឱ ។

សាធយតិ "-ឲ្យសម្រេច", សធ-ធាតុ, ណយ-បច្ច័យ, តិ-វត្តមានា, ទីយៈ អ របស់ ស នៃ សធ ជា អា, លុប ណ ទុកតែ អយ ។

សាធេតិ ដូច សាធយតិ, ខុសគ្នាតែចុះ ណេ-បច្ច័យ, លុប ណ ទុកតែ ឯ ប៉ុណ្ណោះ ។

សិក្ខតិ "-សិក្សា, រៀន", សិក្ខ-ធាតុ, អ-បច្ច័យ,តិ-វត្តមានា ។

សិជ្ឈតិ "-សម្រេច, ស្រេច", សិធ-ធាតុ, យ-បច្ច័យ, តិ-វត្តមានា, ផ្លាស់ យ-បច្ច័យនិងទីបំផុតធាតុជា ជ្ឈ ។

សិញ្ចតិ "-ស្រោច", សិច-ធាតុ, អ-បច្ច័យ, តិ-វត្តមានា, ចុះនិគ្គហិតអាគមលើ សិ ជា សឿ ហើយផ្លាស់និគ្គហិតជា ញ្ច ។

សិណោតិ "-ចង", សិ-ធាតុ, ណុ-បច្ច័យ, តិ-វត្តមានា, ព្រឹទ្ធិ ឲ របស់ ណុ-បច្ច័យជា ឱ ។

សិព្ធតិ "ដេរ", សិវ-ធាតុ, យ-បច្ច័យ, តិ-វត្តមាន, ផ្លាស់ យ-បច្ច័យនិងទីបំផុតធាតុជា ព្ធ ។

សិយា "-គប្បីមាន, គប្បីជា-", អស-ធាតុ, អ-បច្ច័យ, ឯយ្យ-សត្តមី, ផ្លាស់ ឯយ្យ ជា ឥយា, លុប អ របស់ អស ទុកតែ ស ។

សិវិយតេ "-ដេរ", សិវ-ធាតុ, យ-បច្ច័យ, តេ-វត្តមានា, ចុះ ឥ-អាគម ។

សុណាសិ "-ឮ, ស្តាប់", សុ-ធាតុ, ណា-បច្ច័យ, សិ-វត្តមានា, រស្សៈ អា របស់ ណា-បច្ច័យជា អ ។

សុណាតិ "-ឮ, ស្តាប់", សុ-ធាតុ, ណា-បច្ច័យ, តិ-វត្តមានា ។

សុណោ "-គប្បីឮ, គប្បីស្តាប់", សុ-ធាតុ, ណា-បច្ច័យ, ឯយ្យ-សត្តមី, លុប អា របស់ ណា-បច្ច័យ, លុប យ្យ ទុកតែ ឯ ។

សុណោតិ "-ឮ, ស្តាប់", សុ-ធាតុ, ណុ-បច្ច័យ, តិ-វត្តមានា, ព្រឹទ្ធិ ឲ្ន របស់ ណុ-បច្ច័យជា ឱ ។

សុបតិ "-ដេកលក់", សុប-ធាតុ, អ-បច្ច័យ,តិវត្តមានា ។

សុបិយតេ "ដេកលក់", សុប-ធាតុ, យ-បច្ច័យ, ឥ-អាគម, តេ-វត្តមានា (សម្រាប់ប្រើខាងការវាចកៈ) ។

សុម្ភតិ "-វាយ,...", សុភ-ធាតុ, អ-បច្ច័យ, តិ-វត្តមានា, ចុះនិគ្គហិតអាគមលើ សុ ជា សុំ ហើយផ្លាស់និគ្គហិតជា ម ។

សុម្ភោតិ "-ប្រហារ,...", សុភ-ធាតុ, ឱ-បច្ច័យ, តិ-វត្តមានា, ចុះនិគ្គហិតអាគមលើ សុ ជា សុំ ហើយផ្លាស់និគ្គហិតជា ម ។

សូយិត្ត "-ឮហើយ, ស្តាប់ហើយ", សុ-ធាតុ, យ-បច្ច័យ, ត្ត-ហីយត្តនី, ចុះ ឥអាគម, ទីឃៈ ឲ ជា ឲ្ ។

សុយ្យតេ "-ឮ, ស្តាប់", សុ-ធាតុ, យ-បច្ច័យ, តេ-វត្ត-មានា, តម្រួត យ-បច្ច័យជា យ្យ ។

សុសុស្សតិ "-ប្រាថ្នាដើម្បីស្តាប់, ចង់ស្តាប់", សុ-ធាតុ, ស-បច្ច័យ, តិ-វត្តមានា, អញ្ញាសៈជា សុ-សុ, តម្រួត ស-បច្ច័យ ជា ស្ស (សុណិតុំ, ឬ សោតុំ-ឥច្ឆតិ > សុសុស្សតិ) ។

សេតិ "-ដេក", សី-ធាតុ, អ-បច្ច័យ, តិ-វត្តមានា, ព្រឹទ្ធិ ឦ ជា ឯ, លុប អ-បច្ច័យ ។

សោចរេ "-សោក, ស្តាយ", សុច-ធាតុ, អ-បច្ច័យ, អន្តិ-វត្តមានា, ផ្លាស់ ន្តិ ជា រេ, ព្រឹទ្ធិ ឧ របស់ សុ ជា ឱ ។

សោកតេ "-ល្អ", សុក-ធាតុ, អ-បច្ច័យ, តេ-វត្តមានា, ព្រឹទ្ធិ ឧ របស់ សុ ជា ឱ ។

ហញ្ញតេ "-បៀតបៀន,...", ហន-ធាតុ, យ-បច្ច័យ, តេ-វត្តមានា, ផ្លាស់, យ-បច្ច័យនិងទីបំផុតធាតុជា ញ្ញ ។

ហនតិ "-បៀតបៀន,...", ហន-ធាតុ, អ-បច្ច័យ, តិ-វត្តមានា ។

ហន្តិ "-បៀតបៀន,...", ហន-ធាតុ, អ-បច្ច័យ, តិ-វត្ត-មានា, លុប អ-បច្ច័យ, ផ្សំទីបំផុតធាតុជាមួយនឹង តិ ជា ន្តិ ។

ហនន្តិ "-បៀតបៀន,...", ហន-ធាតុ, អ-បច្ច័យ, អន្តិ-វត្តមានា, លុប អ-បច្ច័យ ។

ហនាបេយ្យ "-គប្បីឲ្យបៀតបៀន,...", ហន-ធាតុ, ណាបេ-បច្ច័យ ឯយ្យសត្តមី ណាបេ លុប ណ លុប ឯ ទុកត្រឹមតែ អាប (បើតាមអំណាច ណាបេ-បច្ច័យ ត្រូវទីយៈ អ នៃ ហ ជា អា, តែមិនបាច់ ទីយៈយ៉ាងនេះក៏បានខ្លះ) ។

ហរតិ "-នាំទៅ", ហរ-ធាតុ, អ បច្ច័យ, តិ-វត្តមានា ។

ហសតិ "-រីករាយ, សើច", ហស-ធាតុ, អ-បច្ច័យ, តិ-វត្តមានា ។

ហាបយេ "-គប្បីឲ្យសាបសូន្យ", ហា-ធាតុ, ណាបយ-បច្ច័យ, ឯយ្យ-សត្តមី, លុប ណ ទុកតែ អាបយ, លុប អា របស់ធាតុ, លុប យ្យ ទុកតែ ឯ ។

ហាបេតិ "-ឲ្យសាបសូន្យ", ហា-ធាតុ, ណាបេ-បច្ច័យ, តិ-វត្តមានា, លុប ណ ទុកតែ អាបេ, លុប អា របស់ធាតុ ។

ហាសេន្តិ "-ឲ្យរីករាយ", ហស-ធាតុ, ណេ-បច្ច័យ, អន្តិ-វត្តមានា, ទីយៈ អ របស់ ហ ជា អា, លុប ណ ទុកតែ ឯ, លុប អ ទុកតែ ន្តិ ។

ហិណោតិ "-ប្រព្រឹត្តទៅ", ហិ-ធាតុ, ណុ-បច្ច័យ, តិ-វត្តមានា, ព្រឹទ្ធិ ឧ នៃ ណុ-បច្ច័យជា ឱ (ផ្លាស់ ណ ជា ន ជា ហិនោតិ ក៏មាន) ។

ហឹសតិ "-បៀតបៀន,...", ហឹស-ធាតុ, អ-បច្ច័យ, តិ-វត្តមានា ។

ហឹសាបេតិ "-ឲ្យបៀតបៀន,...", ហឹស-ធាតុ, ណាបេ-បច្ច័យ, តិ-វត្តមានា, លុប ណ ទុកតែ អាបេ ។

ហីយតិ "-លះ,លះចោល, បោះបង់, លះបង់", ហា-ធាតុ, យ-បច្ច័យ, តិ-វត្តមានា, ផ្លាស់ អា របស់ធាតុជា ឦ ។

ហីឡេតិ "-មើលងាយ,...", ហីឡ-ធាតុ, ណេ-បច្ច័យ, តិ-វត្តមានា, លុប ណ ទុកតែ ឯ ។

ហេតិ "-នឹងមាន, នឹងជា-", ហុ-ធាតុ, អ-បច្ច័យ, ស្សតិ-ភវិស្សន្តិ, ផ្លាស់ ឧ របស់ ហុ ជា ឯ, លុប ស្ស ទុកតែ តិ, លុប អ-បច្ច័យ ។

ហេន្តិ "-នឹងមាន, នឹងជា-", ហុ-ធាតុ, អ-បច្ច័យ, ស្សន្តិ-ភវិស្សន្តិ, ផ្លាស់ ឧ របស់ ហុ ជា ឯ, លុប ស្ស ទុកតែ ន្តិ, លុប អ-បច្ច័យ ។

ហេស្សតិ "-នឹងមាន, នឹងជា-", ហុ-ធាតុ, អ-បច្ច័យ, ស្សតិ-ភវិស្សន្តិ, ផ្លាស់ ឧ របស់ ហុ ជា ឯ, លុប អ-បច្ច័យ ។

ហេស្សន្តិ ដូច ហេស្សតិ, ខុសគ្នាតែចុះ ស្សន្តិ-ភវិស្សន្តិ ប៉ុណ្ណោះ ។

ហេហិតិ "-នឹងមាន, នឹងជា-", ហុ-ធាតុ, អ-បច្ច័យ, ស្សតិ-ភវិស្សន្តិ, ផ្លាស់ ឧ របស់ ហុ ជា ឯហ, ចុះ ឥ អាគម, លុប អ-បច្ច័យ, លុប ស្ស ទុកតែ តិ ។

ហេហិន្តិ ដូច ហេហិតិ, ខុសគ្នាតែចុះ ស្សន្តិ-ភវិស្សន្តិ, លុប ស្ស ទុកតែ ន្តិ ប៉ុណ្ណោះ ។

ហេហិស្សតិ "-នឹងមាន, នឹងជា-", ហុ-ធាតុ, អ-បច្ច័យ, ស្សតិ-ភវិស្សន្តិ, ផ្លាស់ ឧ របស់ ហុ ជា ឯហ, ចុះ ឥ-អាគម, លុប អ-បច្ច័យ ។

ហេហិស្សន្តិ ដូច ហេហិស្សតិ, ខុសគ្នាតែចុះ ស្សន្ត-ភវិស្សន្តិ ប៉ុណ្ណោះ ។

ហោតិ "-មាន, ជា-", ហុ-ធាតុ, អ-បច្ច័យ, តិ-វត្តមានា, ព្រឹទ្ធិ ឲ របស់ ហុ ជា ឱ, លុប អ-បច្ច័យ ។

ហោន្តិ ដូច ហោតិ, ខុសគ្នាតែចុះ អន្តិ-វត្តមានា, លុប អ របស់ អន្តិ ទុកតែ ន្តិ ប៉ុណ្ណោះ ។

ហោថ "-ចូរមាន, ចូរជា-", ហុ-ធាតុ, អ-បច្ច័យ, ថ-បញ្ចមី, ព្រឹទ្ធិ ឲ របស់ ហុ ជា ឱ, លុប អ-បច្ច័យ ។

ហោហិតិ "នឹងមាន, នឹងជា", ហុ-ធាតុ, អ-បច្ច័យ,ស្សតិ-ភវិស្សតិ, ផ្លាស់ ឲ របស់ ហុ ជា ឱហ, ចុះ ឥ-អាគម, លុប អ-បច្ច័យ លុប ស្ស ទុកតែ តិ ។

ហោហិន្តិ ដូច ហោហិតិ, ខុសគ្នាតែចុះ ស្សន្ត-ភវិស្សន្តិ ប៉ុណ្ណោះ ។

ហោហិស្សតិ "-នឹងមាន, នឹងជា-", ហុ-ធាតុ, អ-បច្ច័យ, ស្សតិ-ភវិស្សន្តិ, ផ្លាស់ ឲ របស់ ហុ ជា ឱហ, ចុះ ឥអាគម, លុប អ-បច្ច័យ ។

ហោហិស្សន្តិ ដូច ហោហិស្សតិ, ខុសគ្នាតែចុះ ស្សន្តិ-ភវិស្សន្តិ ប៉ុណ្ណោះ ។

បែបបំបែកធាតុអាខ្យាត មិនមែនអស់ហើយត្រឹមតែប៉ុណ្ណោះទេ នៅមានន័យដ៏វិចិត្រផ្សេង ៗ ជាងនេះទៅទៀតច្រើនណាស់ ដែលនិយាយមកហើយនុ៎ះ គ្រាន់តែជាបែបធៀបនាំមុខការសិក្សាប៉ុណ្ណោះ ។ បែបបំបែកធាតុនោះមាន ២ យ៉ាង គឺ ម្យ៉ាងបំបែកចំពោះតែវិភត្តិអាខ្យាតមិនបាច់ដាក់បុរិសសព្ទនាមមកផង ដូច្នេះ: វត្តមានា, លភតិ, លភន្តិ, លភសិ, លភថ, លភামិ, លភាម ។ បេ ។ កាលាតិបត្តិ: អលភិស្ស, អលភិស្សំសុ, អលភិស្សេ, អលភិស្សថ, អលភិស្សំ អលភិស្សម្ហា ។ ម្យ៉ាងបំបែកដាក់បុរិសសព្ទនាមដែលជាបទប្រធានមកផង ដូច្នេះ : វត្តមានា : សោ លភតិ, តេ លភន្តិ[1], ត្វំ លភសិ, តុម្ហេ លភថ, អហំ លភামិ, មយំ លភាម ។ បេ ។ កាលាតិបត្តិ : សោ អលភិស្ស,

---

១ ត្រង់បឋមបុរិស:នេះ ដាក់នាមសព្ទជាបទប្រធានបានតាមគួរដល់ការប្រកប លើកលែងតែតុម្ហនិងអម្ហចេញ), ដាក់បានដូច្នេះ : បុរិសោ លភតិ, បុរិសា លភន្តិ, ឥត្ថី លភតិ, ឥត្ថិយោ លភន្តិ, កុលំ លភតិ, កុលានិ លភន្តិ,... ... ។

តេ អលកិស្សំ្ងសុ, ត្ងំ អលកិស្សេ, តុម្ហេ អលកិស្សថ, អហំ អលកិស្សំ, មយំ អលកិស្សម្ហា ។

ម្យ៉ាងទៀត វេយ្យាករណបណ្ឌិតជាអាចារ្យបង្រៀន គប្បីណែនាំសិស្សឲ្យហាត់បំបែកតាមដំណើររបស់ធាតុដូច្នេះ គឺ ធាតុណាដែលមានដំណើរអាចប្រកបបានគ្រប់វិភត្តិអាខ្យាត ឬធាតុណាដែលមានដំណើរប្រកបបានចំពោះតែវិភត្តិមួយ ៗ ត្រូវនាំសិស្សឲ្យហាត់បំបែកធាតុទាំងនោះ តាមគួរដល់ការប្រកប ត្រាតែសិស្សចាំបែបបំបែកធាតុ រត់មាត់ស្ទាត់ជំនាញ ទោះធាតុណាក៏ដោយ តែឃើញហើយអាចបំបែកបានដោយរហ័សមាត់មិនទទាក់ទទាម ។ បើកុលបុត្រណាបានចេះបែបបំបែកធាតុស្ទាត់ហើយ វិធីគ្រប់យ៉ាងក្នុងអាខ្យាត ក៏ឈ្មោះថាគឺកុលបុត្រនោះបានចេះប្រាកដដោយពិត ។

អាខ្យាតនិទ្ទេស ទី ៥ ចប់ដោយសង្ខេបតែប៉ុណ្ណោះ ។

កិតកដ៏ខ្ជៃ ៥ ៦

កិតកនិទ្ទេសទី ៦

កិតកៈ

[១៦៨] សព្ទដែលផ្សំចូលនឹងបច្ច័យ ធ្វើកិរិយាសព្ទឲ្យ ក្លាយជានាមសព្ទក៏មាន គង់នៅជាកិរិយាសព្ទដូចដើមប៉ុន្តែមាន គតិផ្សេងគ្នាពីអាខ្យាតក៏មាន ហៅថា កិតកៈ (ក្រិត) ។ កិតកៈ នោះ មាន ២ យ៉ាងគឺ កិតកៈដែលជានាមសព្ទ ហៅថា នាម-កិតកៈ ឬ កិតនាម ១ ដែលជាកិរិយាសព្ទ ហៅថា កិរិយាកិតកៈ ឬកិតកិរិយា ១ ។ កិតកៈទាំង ២ យ៉ាងនុ៎ះ សុទ្ធតែមាន "ធាតុ" ជាទីតាំង គឺកើតចេញមកអំពីធាតុ ដែលជាឫសគល់នៃពាក្ស ដូចអាខ្យាតដែរ (មើលក្នុងអាខ្យាតនិទ្ទេស ត្រង់លេខ ១៦៤) ។

ជាមកិតកៈ

[១៦៩] កិតកៈដែលជានាមនាមក្តី ជាគុណនាមក្តី ហៅថា នាមកិតកៈ ។ កាលបើដឹងកំណើតសព្ទជាក់ប្រាកដហើយ ដែល នឹងកំណត់សម្គាល់នាមកិតកៈ ឲ្យស្គាល់ដំណើរសេចក្តីផ្សេងគ្នា នោះ ត្រូវសម្គាល់ដោយសាធនៈ ដែលមានបច្ច័យជាគ្រឿង ចំណាំមិនឲ្យច្រឡំ ទើបអាចនឹងដឹងសេចក្តីជាក់ប្រាកដបាន ។

សព្ទដែលសម្រេចមកអំពីរូបវិគ្គហៈរបស់កិតកៈ គឺដែលលុបបទ ឬលុបអក្ខរៈក្នុងវិគ្គហៈចេញខ្លះ ហើយបំបែរលំនាំឲ្យប្លែកពីវិគ្គហៈ រួមមកជាសព្ទមួយ ៗ មានបច្ច័យ (សម្រាប់កិតកៈ) ជាគ្រឿងសម្គាល់ ហៅថា "សាធនៈ" ។ សាធនៈនោះមាន ៧ យ៉ាង គឺ កត្តុសាធនៈ ១ កម្មសាធនៈ ១ ករណសាធនៈ ១ សម្បទានសាធនៈ ១ អបាទានសាធនៈ ១ អធិករណសាធនៈ ១ ភាវសាធនៈ ១ ។ ដែលចែកជាឈ្មោះសាធនៈ ៧ យ៉ាងដូច្នេះ ដោយអាស្រ័យរូបវិគ្គហៈខាងក្នុង ដែលស្ទុះចេញមក ជាគ្រឿងចំណាំសម្តែងដំណើរឲ្យស្គាល់ថា ជាសាធនៈនោះ ៗ ពីព្រោះសាធនៈទាំងអស់ សុទ្ធតែមានបែបតាំងវិគ្គហៈផ្សេងគ្នា ។

រូបវិគ្គហៈនៃសាធនៈមាន ៣ យ៉ាង គឺ កត្តុរូប ១ កម្មរូប ១ ភាវរូប ១, រាប់សមាសរូប ១ បញ្ចូលមកផងជា ៤ យ៉ាង ។ រូបវិគ្គហៈនៃសាធនៈណា ដែលជាកត្តុវាចកៈក្តី ជាហេតុកត្តុវាចកៈក្តី រូបវិគ្គហៈនៃសាធនៈនោះ ហៅថា កត្តុរូប, ដែលជាកម្មវាចកៈ ហៅ កម្មរូប, ដែលជាភាវវាចកៈ ហៅថា ភាវរូប, រូបវិគ្គហៈម្យ៉ាង (ច្រើនប្រើតុំ-បច្ច័យជាតួប្រធាន) ប្រាប់អាការៈរបស់កិរិយា

ហើយបទដែលប្រកបឆង្ហ៊ីវិភត្តិ ស្ទុះចេញមកជាអញ្ញបទនៃសាធនៈ មានលំនាំដូចឆង្ហ៊ីពហុព្វីហិសមាស ហៅថា សមាសរូប ។

កត្តុរូបចែកចេញជា ៧ យ៉ាងគឺ កត្តុរូប-កត្តុសាធនៈ ១ កត្តុរូប-តស្សីលសាធនៈ ១ កត្តុរូប-កម្មសាធនៈ ១ កត្តុរូប-ករណសាធនៈ ១ កត្តុរូប-សម្បទានសាធនៈ ១ កត្តុរូប-អបាទានសាធនៈ ១ កត្តុរូប-អធិករណសាធនៈ ១ ។ កម្មរូបចែកចេញជា ៤ យ៉ាងគឺ កម្មរូប-កម្មសាធនៈ ១ កម្មរូប-ករណសាធនៈ ១ កម្មរូប-សម្បទានសាធនៈ ១ កម្មរូប-អធិករណសាធនៈ ១ ។ ភាវរូបមានតែម្យ៉ាងគឺ ភាវរូប-ភាវសាធនៈ ។ សមាសរូបមានតែម្យ៉ាង គឺ សមាសរូប-តស្សីលសាធនៈ ។

កត្តុសាធនៈ

បទជាសយកត្តាក្តី ហេតុកត្តាក្តី ដែលប្រកបបឋមាវិភត្តិជាបទប្រធានក្នុងវិគ្គហៈ ស្ទុះចេញមកជាអញ្ញបទ, ត្ថកិរិយាសព្ទរបស់បទប្រធាននោះ ក៏សម្រេចរូបផ្សំនឹងបច្ច័យនៃកិតកៈ មកជាសាធនៈនៅជាកត្តាតាមលំនាំដើម, រូបសព្ទដែលសម្រេចមកនុ៎ះឯង ហៅថា កត្តុសាធនៈ ។ មានពាក្យជាគ្រឿងសម្គាល់ឲ្យប្រែថា

"អ្នក[១]-", បើចុះក្នុងតស្សីលៈ ប្រែថា "អ្នក[២]- ដោយប្រក្រតី, -តាមប្រក្រតី" ឬមិនបាច់ប្រែចេញពាក្យថា "អ្នក-" ក៏បានខ្លះ តាមគួរដល់ដំណើរសេចក្តី ២. កុម្ភការោ "(ជន) អ្នកធ្វើនូវឆ្នាំង", កម្មការាបកោ "(ជន) អ្នកញ៉ាំងអ្នកដទៃឲ្យធ្វើនូវអំពើ" ឈ្មោះ កត្តុរូប-កត្តុសាធនៈ ។ ធម្មចារី "(ជន) អ្នកប្រព្រឹត្តនូវធម៌ ដោយប្រក្រតី" ឬ "-តាមប្រក្រតី "ឈ្មោះកត្តុរូប-តស្សីលសា -ធនៈ ។ តាំងវិគ្គហៈថា កុម្ភំ-ករោតី´តិ >កុម្ភការោ (ជនោ), កម្មំ-ករោតី´តិ > កម្មការោ (ជនោ), កម្មំ-ការាបេតី´តិ > កម្មការាបកោ (ជនោ), ធម្មំ-ចរតិ-សីលេនា´តិ> ធម្មចារី (ជនោ) ។ បើតាំងវិគ្គហៈពេញ[២]តាមដំណើរប្រយោគថា(យោ)-កុម្ភំ ករោតិ-ឥតិ-(សោ) > កុម្ភការោ (ជនោ), (យោ)-កម្មំ-ករោតិ-ឥតិ- (សោ) > កម្មការោ (ជនោ),(យោ)-កម្មំ-ការាបេតិ-ឥតិ-(សោ)> កម្មការាបកោ (ជនោ), (យោ)-ធម្មំ-ចរតិ-សីលេន-ឥតិ-

---

១ ត្រង់ពាក្យថា "អ្នក-" នេះ ត្រូវផ្លាស់ដាក់ពាក្យថា "ព្រះអង្គ-, ទ្រង់-, លោក-, គេ-, គាត់-, វា-" វិញក៏បាន តាមដំណើរសេចក្តី ។ ២ វិគ្គហៈ ពេញ... នេះ តាំងគ្រាន់តែជាបែបឲ្យអ្នករៀនយល់ដំណើរប្រែ, មិនមែនជាបែបសម្រាប់ឲ្យរៀនចងវិគ្គហៈទេ, បែបខាងលើទើបសម្រាប់ឲ្យរៀនចងវិគ្គហៈ, លោកអាចារ្យចូរពន្យល់ឲ្យសិស្សចេះប្រែលោតប្រយោគគ្រប់វិគ្គហៈទាំងអស់ផងចុះ ។

(សោ) > ធម្មចារី (ជនো) ។ រូបវិគ្គហៈជាកត្តា ដល់ដាក់ចុះប្រមូលសម្រេចមកជាសាធនៈក៏ជាកត្តា ព្រោះហេតុនោះបានជាហៅថា កត្តុរូប-កត្តុសាធនៈ ។ កត្តុរូប-កត្តុសាធនៈហ្នឹងឯង ដោយសារមានពាក្យជាប់មកអំពី "សីល" សព្ទ ដែលប្រែថា "ប្រក្រតី" ចូលមកផង ក៏ត្រឡប់ឲ្យឈ្មោះថា កត្តុរូប-តស្សីលសាធនៈ ទៅវិញ ដើម្បីឲ្យមានឈ្មោះប្លែកគ្នា តាមលំនាំសេចក្តី ។

កម្មសាធនៈ

សព្ទជាអំពើ ដែលប្រកបទុតិយាវិភត្តិក្នុងវិគ្គហៈ ស្ទុះចេញមកជាអញ្ញបទនៃសាធនៈ, ឬដែលប្រកបបឋមាវិភត្តិ ជាបទប្រធាន ជាកម្មវាចកៈក្នុងវិគ្គហៈ ស្ទុះចេញមកជាអញ្ញបទនៃសាធនៈ ហៅថា កម្មសាធនៈ ។ ដែលជាកត្តុរូប មានពាក្យជាគ្រឿងសម្គាល់ឲ្យប្រែថា "ជាទី-" ឧ "បិយោ" (កូន) ជាទីស្រឡាញ់[1] (នៃបិតា)", តាំងវិគ្គហៈថា បិយេតិ-តន្តិ > បិយោ (បុត្តោ) ។ វិគ្គហៈ

---

១ ពាក្យថា "កូន" ជាអញ្ញបទដែលស្ទុះចេញមកអំពី តំ (បុត្តំ) ជាបទទុតិយាវិភត្តិ គឺជាតួកម្មក្នុងវិគ្គហៈ, ពាក្យថា "ជាទី" ជាពាក្យប្រាប់សាធនៈ, ពាក្យថា "ស្រឡាញ់" ជាសព្ទដើម ដែលសម្រេចមកអំពីបិយ "ស្រឡាញ់" ជាកិរិយាសព្ទក្នុងវិគ្គហៈ, ពាក្យថា "នៃបិតា" ចេញមកអំពីបិតា-សព្ទដែលជាកត្តុវាចកៈ ជាបទប្រធានក្នុងវិគ្គហៈ ដល់ដាក់ចុះមកជាសាធនៈ ត្រឡប់ប្រែឫសូរជាឆដ្ឋីវិភត្តិថា "នៃ-" ទៅវិញ ជាពាក្យបន្ទាប់បន្សំរបស់សាធនៈ ថាក៏បាន ទេក៏បាន ។

ពេញថា (បិតា)-បិយេតិ-តំ-ឥតិ-(សោ) > (បុត្តោ) ។ ឈ្មោះ
កត្តុរូប-កម្មសាធនៈ ពីព្រោះរូបវិគ្គហៈជាកត្តុវាចកៈ ហើយបទប្រ-
កបទុតិយាវិភត្តិជាតួកម្ម ស្ទុះចេញមកជាអញ្ញបទរបស់សាធនៈ ។
ដែលជាកម្មរូប មានពាក្យជាគ្រឿងសម្គាល់ឲ្យប្រែថា "គឺ-" ឬ
"ដែល-" ២. ទានំ "(វត្ថុ) ដែលជនឲ្យ" ឬ "(វត្ថុ) ដែលជន
គប្បីឲ្យ", តាំងវិគ្គហៈថា ទិយ្យតេ´តិ > ទានំ (វត្ថុ) ឬ ទាតព្វន្តិ >
ទានំ (វត្ថុ) ឬ (យំ-ជនេន) -ទាតព្ពំ-ឥតិ-(តំ) > ទានំ (វត្ថុ) ។
ឈ្មោះកម្មរូប-កម្មសាធនៈ ពីព្រោះរូបវិគ្គហៈជាកម្មវាចកៈ ហើយ
បទដែលជាប្រធាន ក្នុងវិគ្គហៈនោះ ស្ទុះចេញមកជាអញ្ញបទ
របស់សាធនៈ ក៏នៅជាកម្មវាចកៈដូចដែល ។

ការណសាធនៈ

អ្នកធ្វើសម្រេចនូវអំពើដោយសព្ទណា ដែលប្រកបតតិយា-
វិភត្តិជាការណៈក្នុងវិគ្គហៈ សព្ទនោះឯងស្ទុះចេញពីក្នុងវិគ្គហៈមក
ជាអញ្ញបទនៃសាធនៈ ហៅថា ការណសាធនៈ ។ ដែលជា
កត្តុរូប មានពាក្យជាគ្រឿងសម្គាល់ឲ្យប្រែថា "ជាហេតុ-, ជា

គ្រឿង-, សម្រាប់-" ២. ពន្ធនំ "(វត្ថុ) ជាគ្រឿងចង, -សម្រាប់ចង", តាំងវិគ្គហៈថា ពន្ធតិ-តេនា´តិ > ពន្ធនំ (វត្ថុ) ។ វិគ្គហៈពេញថា (ជនো)-ពន្ធតិ-តេន-ឥតិ-(តំ) > ពន្ធនំ (វត្ថុ) ។ ឈ្មោះកត្តុរូប-ករណសាធនៈ ពីព្រោះរូបវិគ្គហៈ ជាកត្តុវាចកៈ ហើយបទប្រកបតតិយាវិភត្តិជាករណៈ ស្ទុះចេញមកជាអញ្ញបទ របស់សាធនៈ ។ ដែលជាកម្មរូប មានពាក្យជាគ្រឿងសម្គាល់ឲ្យ ប្រែថា "ជាហេតុគឺ-, ឬ ជាហេតុដែល, ជាគ្រឿង-, ឬ ជាគ្រឿង ដែល-" ២. ពន្ធនំ "(វត្ថុ) ជាគ្រឿងដែលជនចង (នៃសត្ត)", តាំងវិគ្គហៈថា ពន្ធិយតេ-តេនា´តិ > ពន្ធនំ (វត្ថុ) ។ វិគ្គហៈពេញ ថា (សត្តো-ជនេន) ពន្ធិយតេ-តេន-ឥតិ-(តំ) > ពន្ធនំ (វត្ថុ) ។ ឈ្មោះកម្មរូប-ករណសាធនៈ ពីព្រោះរូបវិគ្គហៈជាកម្មវាចកៈ ហើយបទប្រកបតតិយាវិភត្តិជាករណៈ ស្ទុះចេញមកជាអញ្ញបទ របស់សាធនៈ ។

សម្ប្ដានសាធនៈ

សព្ទដែលទទួលនូវអំណោយ គឺសព្ទដែលប្រកបចតុត្ថី-វិភត្តិជាសម្ប្ដទានៈក្នុងវិគ្គហៈ ស្ទុះចេញមកជាអញ្ញបទនៃសាធនៈ ហៅថា សម្ប្ដទានសាធនៈ ។ ដែលជាកត្តុរូប មានពាក្យជាគ្រឿង

សម្គាល់ឲ្យប្រែថា "ជាទី-" ២. ធនភូតិ "(ជន) ជាទីចូរកើតនៃទ្រព្យ", តាំងវិគ្គហៈថា ធន-មស្ស-ភវតូ´តិ > ធនភូតិ (ជនោ) ។ វិគ្គហៈពេញថា ធនំ-អស្ស-ភវតុ-ឥតិ-(សោ)>ធនភូតិ (ជនោ) ។ ឈ្មោះកត្តុរូប-សម្ប្ទានសាធនៈ ពីព្រោះរូបវិគ្គហៈជាកត្តុវាចកៈ ហើយបទប្រកបចតុត្ថីវិភត្តិជាសម្ប្ទានៈ ស្ទុះចេញមកជាអញ្ញបទ របស់សាធនៈ ។ ដែលជាកម្មរូប មានពាក្យជាគ្រឿងសម្គាល់ ឲ្យប្រែថា "ជាទីគឺ-, ជាទីដែល-," ២. សម្ប្ទានោ "(បដិគ្គាហក) ជាទីគឺទាយកប្រគល់ឲ្យ (នៃវត្ថុ)", តាំងវិគ្គហៈថា សម្ប្ទីយតេ-ឯតស្សា´តិ > សម្ប្ទានោ (បដិគ្គាហ-កោ) ។ វិគ្គហៈពេញថា (វត្ថុ-ទាយកេន) -សម្ប្ទីយតេ-ឯតស្ស-ឥតិ-(ឯសោ) > សម្ប្ទានោ (បដិគ្គាហកោ) ។ ឈ្មោះកម្មរូប-សម្ប្ទានសាធនៈ ពីព្រោះរូបវិគ្គហៈជាកម្មវាចកៈ ហើយបទប្រកបចតុត្ថីវិភត្តិជាសម្ប្ទានៈ ស្ទុះចេញមកជាអញ្ញបទ របស់សាធនៈ ។

អចាគានសាធនៈ

សព្ទ ដែលប្រាប់ដែនឲ្យដឹងថាអ្វីមួយដែលបានឃ្លាតចេញចាកខ្លួនហើយ គឺសព្ទដែលប្រកបបញ្ចមីវិភត្តិ ជាអបាទានៈក្នុង

វិគ្គហៈ ស្ទុះចេញមកជាអញ្ញបទនៃសាធនៈ ហៅថា អបាទាន-សាធនៈ, ប្រើបានតែជាកត្តុរូបម្យ៉ាង, មានពាក្យជាគ្រឿងសម្គាល់ឲ្យប្រែថា "ជាដែន-" ២. បភស្សរោ "(សរីរប្បទេស) ជាដែនផ្សាយចេញនៃពន្លឺ", បភវោ "(ប្រទេស) ជាដែនកើតមុន (នៃស្ទឹង)", តាំងវិគ្គហៈថា បភា-សរតិ-តស្មា´តិ > បភស្សរោ (សរីរប្បទេសោ), បឋមំ-ភវតិ-តស្មា´តិ > បភវោ[1] (បទេសោ) ។ វិគ្គហៈពេញថា បភា-សរតិ-តស្មា-ឥតិ (សោ) > បភស្សរោ (សរី-រប្បទេសោ), (នទី) -បឋមំ-ភវតិ-តស្មា-ឥតិ-(សោ) > បភវោ (បទេសោ) ។ ឈ្មោះកត្តុរូប-អបាទានសាធនៈ ពីព្រោះរូបវិគ្គហៈជាកត្តុវាចកៈហើយបទប្រកបបញ្ចមីវិភត្តិជាអបាទានៈ ស្ទុះចេញមកជាអញ្ញបទរបស់សាធនៈ ។ (អបាទានសាធនៈនេះ ជាសា-ធនៈ សម្តែងសេចក្តីត្រឹមតែឲ្យដឹងថា ខ្លួនគ្រាន់តែជាដែនដែលគេឃ្លាតចាកប៉ុណ្ណោះ មិនមែនសម្តែងដំណើរអ្វីដទៃក្រៅអំពីនេះទេ, ព្រោះហេតុដូច្នោះ សាធនៈនេះនឹងប្រើជាកម្មរូបពុំបានឡើយ) ។

---

១ តាំង ប-បុព្វបទ (ដែលក្នុងទីនេះត្រូវប្រែថា "មុន"), ភូ-ធាតុ, ចង វិគ្គហៈថា បភវតិ-តស្មា´តិ > បភវោ (បទេសោ) ដូច្នេះក៏បាន ប្រែថា "(ប្រទេស) ជាដែនកើតមុន (នៃស្ទឹង)" ដូចគ្នា ។

អធិការណសាធនៈ

សព្ទដែលប្រាប់ទី គឺសត្តមីវិភត្តិដែលប្រាប់ទីកន្លែង ក្នុងវិគ្គហៈ ស្ទុះចេញមកជាអញ្ញបទនៃសាធនៈ ហៅថា អធិការណ-សាធនៈ ។ ដែលជាកត្តុរូប មានពាក្យជាគ្រឿងសម្គាល់ឲ្យប្រែថា "ជាទី-" ២. អាវាសោ "(ប្រទេស) ជាទីនៅអាស្រ័យ (នៃបព្វ-ជិត)", តាំងវិគ្គហៈថា អាវសន្តិ-ឯត្ថា´តិ > អាវាសោ (បទេសោ)។ វិគ្គហៈពេញថា (បព្វជិតា)-អាវសន្តិ-ឯត្ថ-ឥតិ-(ឯសោ)>អាវាសោ (បទេសោ) ។ ឈ្មោះកត្តុរូប-អធិការណសាធនៈ ពីព្រោះរូបវិគ្គហៈ ជាកត្តុវាចកៈ ហើយបទប្រកបសត្តមីវិភត្តិដែលប្រាប់ទី ស្ទុះចេញមកជាអញ្ញបទរបស់សាធនៈ ។ ដែលជាកម្មរូប មានពាក្យជាគ្រឿងសម្គាល់ឲ្យប្រែថា "ជាទីគឺ-, ជាទីដែល-" ២. អាតបនំ "(ទី) ជាទីដែលជនហាល (នៃវត្ថុមានសំពត់ជាដើម), តាំងវិគ្គហៈថា អាតបិយតេ-ឯត្ថា´តិ > អាតបនំ (ឋានំ) ។ វិគ្គហៈពេញថា (វត្ថាទិ ជនេហិ) -អាតបិយតេ-ឯត្ថ-ឥតិ-(ឯតំ) > អាតបនំ (ឋានំ) ។ ឈ្មោះកម្មរូប-អធិការណសាធនៈ ពីព្រោះរូបវិគ្គហៈ ជាកម្មវាចកៈ ហើយបទប្រកបសត្តមីវិភត្តិ ដែលប្រាប់ទី ស្ទុះចេញមកជាអញ្ញបទរបស់សាធនៈ ។

ភាវសាធនៈ

សាធនៈដែលគ្រាន់តែប្រាប់អាការៈរបស់កិរិយាសព្ទ ដែលក្លាយមកជានាមសព្ទ គឺប្រាប់ឲ្យដឹងត្រឹមតែដំណើររបស់កិរិយា-សព្ទនោះប៉ុណ្ណោះ មិនមែនសម្តែងដំណើរជាកត្តា ឬជាកម្មឡើយ ហៅថា ភាវសាធនៈ ។ នេះមានតែភាវរូបម្យ៉ាង, មានពាក្យជាគ្រឿងសម្គាល់ឲ្យប្រែថា "កិរិយា-, ការ-, សេចក្ដី-, ដំណើរ-, គឺ-" ។ និសជ្ជា "កិរិយាអង្គុយ", គមនំ "កិរិយាទៅ, ដំណើរទៅ", ជាននំ "កិរិយាដឹង, សេចក្ដីដឹង", លកនំ "កិរិយាបាន, ការបាន", បាកো "កិរិយាចម្អិន" ។ បែបចងវិគ្គហៈរបស់ភាវសាធនៈនេះមាន ៣ យ៉ាងគឺ ក) ចងដោយអាខ្យាតកិរិយាជាភាវាចកៈ, ខ) ចងដោយកិតកិរិយាជាភាវាចកៈ, គ) ចងដោយកិតនាមជាភាវ-សាធនៈ ដែលសម្រេចរូបមកអំពីអាខ្យាតកិរិយា ឬកិតកិរិយាជាភាវាចកៈរួចហើយ ។ ចងដោយអាខ្យាតកិរិយា : និសីទិយតេ´ តិ > និសជ្ជា, គមិយតេ´តិ > គមនំ, ញាយតេ´តិ > ជាននំ,

លព្ភតេ´តិ>លភនំ, បច្ចតេ´តិ[១]>បាកো ។ ចងដោយកិតកិរិយា : និសីទិតព្វន្តិ > និសជ្ជា, គមិតព្វន្តិ > គមនំ, ញាតព្វន្តិ > ជាននំ, លភិតព្វន្តិ > លភនំ, បចិតព្វន្តិ[២] > បាកো ។ ចងដោយកិតនាមដែលជាភាវសាធនៈ : និសីទនំ > និសជ្ជា, បចនំ[៣] > បាកো ។ ឈ្មោះភាវរូប-ភាវសាធនៈ ពីព្រោះរូបវិគ្គហៈ ជាភាវវាចកៈ ស្ទុះចេញមកជាសាធនៈ ក៏ជាភាវវាចកៈដូចដែល ។

សាមាសរូប-ឥស្សីលសាធនៈ

សាធនៈដែលមានរូបវិគ្គហៈ (ច្រើនតែប្រកបតុំ-បច្ច័យ ជាមួយនឹងធាតុ ប្រើជាបទប្រធាន) ប្រាប់អាការៈរបស់កិរិយាសព្ទមាន "សីល" សព្ទ ដែលប្រែថា "ប្រក្រតី" ប្រកបបឋមាវិភត្តិ

---

១ អាខ្យាតកិរិយាសម្រាប់ភាវវាចកៈ ត្រូវប្រើបានតែជាបឋមបុរិសៈ ឯកវចនៈ អត្តនោបទម្យ៉ាង, ឯអនភិហិតកត្តាត្រូវប្រើតាមសេចក្តីត្រូវ ការ ដូចបាននិយាយក្នុងអាខ្យាតនិទ្ទេស ត្រង់លេខ១៦៥រួចហើយ ។ ២ កិតកិរិយា សម្រាប់ភាវវាចកៈ ត្រូវប្រើតព្វ-បច្ច័យ ឬអនីយ-បច្ច័យហើយច្រើនប្រើជានបុំសកលិង្គ ឯកវចនៈ យ៉ាងនេះ, ឯបទដែល សម្រេចជាសាធនៈ ប្រើបានគ្រប់លិង្គទាំង ៣, ចំណែកខាងអនភិហិ- តកត្តា ត្រូវប្រើបានតាមសេចក្តីត្រូវការ ។ ៣ បែបចងវិគ្គហៈដោយ កិតនាមនេះ លុះតែកិតនាមជាភាវសាធនៈ ដែលមានលំនាំផ្សេងពី គ្នានោះ ទើបយកមកតាំងជាវិគ្គហៈបាន (ដើម្បីឲ្យស្រួលស្តាប់) ដូចជា និសីទនំ មានលំនាំផ្សេងអំពី និសជ្ជា, បចនំ ផ្សេងអំពី បាកោ យ៉ាងនេះទើបបាន, កុំចងជា គមនំ > គមនំ, បចនំ > បចនំ, លភនំ > លភនំ ដូច្នេះឡើយ ។ ម្យ៉ាង ទៀត បែបប្រែវិគ្គហៈ ជាកិតនាម មិនមានដាក់អនភិហិតកត្តាទេ ។

ឯកវចនៈ ជាបទវិសេសនៈ ហើយបទប្រកបឆដ្ឋីវិភត្តិស្មុះចេញមកជាអញ្ញបទ មានអាការដូចគ្នានឹងឆដ្ឋីពហុព្វីហិសមាស ហៅថា សមាសរូប-តស្សីលសាធនៈ ។ មានពាក្យជាគ្រឿងសម្គាល់ឲ្យប្រែថា "អ្នកមាន-ជាប្រក្រតី" ឬ "មាន-ជាប្រក្រតី" ឧ. បាបការី "(ជន) អ្នកមានកិរិយាធ្វើនូវបាបជាប្រក្រតី", ធម្មចារី "(ជន) អ្នកមានកិរិយាប្រព្រឹត្តនូវធម៌ជាប្រក្រតី" ។ តាំងវិគ្គហៈថា បាបំ-កាតុំ-[១] សីលំ-យស្ស-សោ > បាបការី (ជនោ), ធម្មំ-ចរិតុំ-សីលំ-យស្ស-សោ > ធម្មចារី (ជនោ), ឬតាំងវិគ្គហៈថា បាបំ-កាតុំ-សីលម៑ស្សា៑តិ > បាបការី (ជនោ) ដូច្នេះក៏បាន ។

បច្ច័យនៃនាមកិតកៈ

[១៧០] បច្ច័យដែលសម្រាប់ចុះប្រកបនឹងនាមកិតកៈនោះ ចែកជា ៣ ពួក គឺ *ក*) កិត-បច្ច័យ សម្រាប់ចុះក្នុងកត្តុរូប,

---

១ បែបចងវិគ្គហៈនៃសាធនៈនេះ ច្រើនប្រើតុំ-បច្ច័យដូច្នេះ តែបើនឹងចង់ប្រើកិតនាមដែលជាភាវសាធនៈ ជា ករណំ, ចរណំ ដូច្នេះវិញក៏បាន, ប៉ុន្តែបើមានបទកម្មដូចយ៉ាង បាបំ, ធម្មំ នោះ ត្រូវប្រើជាឆដ្ឋីកម្មឲ្យទៅជា បាបស្ស, ធម្មស្ស ដូច្នេះវិញទើបបាន ពីព្រោះ ករណំ, ចរណំ ជាយុ-បច្ច័យ, ត្រូវចងវិគ្គហៈថា បាបស្ស-ករណំ-សីលំ-យស្ស-សោ > បាបការី (ជនោ), ធម្មស្ស-ចរណំ-សីលំ-យស្ស- សោ >ធម្មចារី (ជនោ) ។ បើចង់ដឹងបែបចងវិគ្គហៈដែលប្លែក ៗ ពី បែបនេះទៅទៀតនោះ ចូរមើលក្នុងកច្ចាយនបករណ៍កិតកៈ ឯ ណោះចុះ ។

ខ) កិច្ច-បច្ច័យ សម្រាប់ចុះក្នុងកម្មរូប និងភាវរូប, គ) កិត-កិច្ច-បច្ច័យ សម្រាប់ចុះក្នុងកត្តុរូប, កម្មរូប, ភាវរូប ។

កិត-បច្ច័យ មាន ៩ គឺ ណ្ឌ, ណី, ក្ងិ, តុ, រู, អាវี, ណុក, (តុក,[1] ឥក) ។

កិច្ច-បច្ច័យ មាន ៥ គឺ ណ្យ, ខ, តេយ្យ, (រិច្ច, រិយ) ។

កិតកិច្ច-បច្ច័យ មាន ១៣ គឺ ណ, អ, ឥ, យុ, តិ, រម្ម, រ, ឥន, តវេ, តុំ, (រត្ត, រិតុ, រាតុ) ។

[១៧១] ឧទាហរណ៍ក្នុងកិត-បច្ច័យ

ណ្ឌ: បច្ច័យនេះ, លើកលែងតែអំពីមុខ ញា-ធាតុចេញ ត្រូវផ្លាស់ជា "អក" ជាកំណត់, មានវិធីរូបសិទ្ធិផ្សេង ៗ ដូច មានរបៀបខាងក្រោយនេះ ៖

១- ធាតុដែលជារស្យ:សុទ្ធ ត្រូវព្រឹទ្ធិអក្សរដើមធាតុ ឧ. <u>ករោតី´តិ > ការកោ[2] (ជនো) "(ជន) អ្នកធ្វើ[3]"</u> ក. ក. (ទីយ:

---

១ បច្ច័យដែលនៅក្នុងវង់ក្រចក () នេះទាំងប៉ុន្មាន សម្គាល់ថាប្រើបានចំពោះតែធាតុនីមួយ ៗ ប៉ុណ្ណោះ ។ ២ វេយ្យាករណបណ្ឌិតជាអាចារ្យបង្រៀន ត្រូវពន្យល់ដែបនាមកិតក:ដែលសម្រេចមកអំពី កិរិយាសព្ទ ឲ្យសិស្សបានយល់ដោយសព្ទគ្រប់ផងចុះ ។ ៣ កិរិយា- សព្ទដែលជាសកម្មធាតុ បើប្រើឲ្យគ្រប់គ្រាន់ ត្រូវប្រែដាក់ត្ងូ កម្ម មកផង តាមដំណើរសេចក្ដី, ដូចយ៉ាងឧទាហរណ៍នេះ, ក្នុងវិគ្គហ: ត្រូវដាក់បញ្ជ្ចូលសព្ទថា "កម្ម" មកផង, ប្រែថា "(ជន) អ្នកធ្វើ (នូវអំពើ)" ។

អ របស់ ក នៃករ-ធាតុជា អា[១], ផ្លាស់ ណ្ដ ជា អក, ផ្សំជា ការកো, ឥត្ថីលិង្គ : ចុះឥ-អាគម, ចុះអា-បច្ច័យ[២], ផ្សំជា ការិ-កা, នបុំសកលិង្គ : ការកំ[៣] ។ បើអក្សរដើមធាតុជាទីយៈ ឬ មានព្យញ្ជនៈសំយោគនៅខាងចុង មិនមានវិធីឲ្យព្រឹទ្ធិឡើយ ឧ. ភាសតី´តិ > ភាសកো (ជនো) "(ជន) អ្នកនិយាយ" ក. ក. (ភាស-ធាតុ), សិក្ខតី´តិ > សិក្ខកো (ជនো) "(ជន) អ្នកសិក្សា" ក. ក. (សិក្ខ-ធាតុ) ។

២- ត្រូវព្រឹទ្ធិស្រៈរបស់ធាតុ ហើយផ្លាស់ជារូបផ្សេងទៅទៀត ឧ. សុណាតី´តិ > សាវកো (ជនো) "(ជនো) អ្នកស្ដាប់" ក. ក. (ព្រឹទ្ធិ ឧ របស់ សុ-ធាតុជា ឌ ហើយផ្លាស់ ឌ ជា អវ រួចទីយៈ អ របស់ អវ ជា អាវ, ផ្លាស់ ណ្ដ ជា អក, ផ្សំជា សាវកো, ឥ. សាវិកা, នបុំ. សាវកំ) ។ វិធីនេះ សូម្បីស្រៈជា

---

១ បែបព្រឹទ្ធិស្រៈឯទៀតក្រៅពី "អ" : ទេសកো "(ជន) អ្នកសម្ដែង" (រិការៈ ឥ របស់ ទិស-ធាតុជា ឯ), ទុសកো "(ជន) អ្នកប្រទូស្ត" (ទីយៈ ឌ របស់ ទុស-ធាតុជា ឌ), ភោជកো "(ជន) អ្នកបរិភោគ" (រិការៈ ឧ របស់ ភុជ-ធាតុជា ឌ) ។ ២ អា-បច្ច័យសម្រាប់ឥត្ថីលិង្គ ដែលហៅថា "អា-សាធារណបច្ច័យ" ។ ៣ បែបបំបែកផ្សំនឹងវិភត្តិ នាម : បុំ. ដូច បុរិស, ឥ. ដូច កញ្ញা, នបុំ. ដូច កុល ។

ទីយៈក៏ឲ្យព្រឹទ្ធិបាន ២. នេតី´តិ > នាយកោ (ជនោ) "(ជន) អ្នកនាំ" ក. ក. (ព្រឹទ្ធិ ឦ របស់ នី-ធាតុជា ឯ ហើយផ្លាស់ ឯ ជា អយ រួចទីយៈ អ របស់ អយ ជា អាយ, ផ្លាស់ ណ្ដ ជា អក, ផ្សំជា នាយកោ, ឥ. នាយិកា, នបុં. នាយកំ) ។ ដែលព្រឹទ្ធិហើយផ្លាស់ជារូបផ្សេងទៅទៀតយ៉ាងនេះ ចំពោះតែ ធាតុទោល[1] គឺធាតុដែលមានតែអក្សរមួយតួ ហើយមាន ស្រៈ ឥ, ឦ, ឧ, ঊ, ជាទីបំផុត នោះទើបព្រឹទ្ធិបាន ដូចជា ភិ ជា ភាយកោ, នី ជា នាយកោ, វិ+នី ជា វិនាយកោ, អនុ+នី ជា អនុនាយកោ, សុ ជា សាវកោ, លុ ជា លាវកោ, ភូ ជា ភាវកោ ។

៣- ត្រូវផ្លាស់ អា របស់ធាតុជា អាយ[2] ២. ទេតី´តិ > ទាយកោ (ជនោ)" (ជន) អ្នកឲ្យ" ក.ក. (ផ្លាស់ អា របស់ ទា-ធាតុ

---

១ គួរហៅថា ធាតុឯកព្យាង្គ "ធាតុមានព្យាង្គមួយ", បើធាតុមាន អក្សរ ២ តួ ហៅថា ធាតុទ្វេព្យាង្គ "ធាតុមានព្យាង្គពីរ", ធាតុមាន អក្សរច្រើនតាំងពី ៣ តួឡើងទៅ ហៅថា ធាតុពហុព្យាង្គ "ធាតុមាន ព្យាង្គច្រើន" ។ ២ ក្នុងវេយ្យាករណៈខ្លះថា មិនបាច់ផ្លាស់យ៉ាងនេះ ឲ្យចុះ យ-បច្ច័យ (អាខ្យាត) អំពីមុខធាតុដែលមាន អា ជាទីបំផុត ក៏បាន ។

ជា អាយ, ផ្លាស់ ណ្ដ ជា អក, ផ្សំជា ទាយកោ, ឥ. ទាយិកា, នបុំ. ទាយកំ) ។ ដែលផ្លាស់យ៉ាងនេះ ចំពោះតែធាតុទោលដែលមានស្រៈ អា ជាទីបំផុតនោះទើបបាន ដូចជា ទា ជា ទាយកោ, បា ជា បាយកោ, យា ជា យាយកោ ។

៤- ត្រូវផ្លាស់ ហន-ធាតុទាំងមូលជា ឃាត ឬជា វធ ក៏បាន ឧ. គាវោ-ហនតី´តិ > គោឃាតកោ (ជនោ) "(ជន) អ្នកពិឃាតនូវគោ" ក. ក. (គោ-សទ្ទុបបទ[១], ហន-ធាតុ ផ្លាស់ជា ឃាត, ផ្លាស់ ណ្ដ ជា អក, ផ្សំជា គោឃាតកោ, ឥ. គោ-ឃាតិកា, នបុំ. គោឃាតកំ) ។ ហនតី´តិ > វធកោ (ជនោ) "(ជន) អ្នកសម្លាប់" ក. ក. (ហន-ធាតុ ផ្លាស់ជា វធ ហើយ មិនបាច់ព្រឹទ្ធិ ‍ វ ‍ របស់ ‍ វធ ‍ ជា ‍ វ ‍ ឡើយ, ‍ ផ្លាស់ ‍ ណ្ដ ‍ ជា ‍ អក, ‍ ផ្សំជា ‍ វធកោ, ‍ ឥ. ‍ វធិកា, ‍ នបុំ. ‍ វធកំ) ។

---

១ អ្នកសិក្សាកុំច្រឡំ បុព្វបទ និង សទ្ទុបបទ ។ បុព្វបទ ចំពោះឧបសគ្គឬនិបាតដែលតាំងនៅក្នុងខាងដើមធាតុដូច វិ-បុព្វបទ, នី-ធាតុ ជា វិនាយកោ, ឦ-សំ-បុព្វបទ, ករ-ធាតុ ជា ឦ-សក្ករជាដើម ។ សទ្ទុបបទ ចំពោះនាមសព្ទណាមួយ ដូច គោ-សព្ទ ក្នុងទីនេះ ជាដើម ។

៥- ចំពោះតែអំពីមុខ ញ្ញា-ធាតុមួយ, ផ្លាស់ណ្ដ-បច្ច័យជា "អក" ក៏បាន ជា "អាননក[១]" ក៏បាន ឧ. ជានាតី´តិ > ជានកោ (ជនো) "(ជន) អ្នកដឹង " ក. ក. (ផ្លាស់ ញ្ញា-ធាតុជា "ជា", លុប អា របស់ នា-បច្ច័យ (អាខ្យាត), ផ្លាស់ណ្ដ ជា អក, ផ្សំជា ជាន-កោ, ឥ. ជានិកា, នបុំ. ជានកំ) ។ សញ្ញានាតី´តិ > សញ្ញាননកោ (ជនো) "(ជន) អ្នកដឹងច្បាស់" ក. ក., សញ្ញាបេតី´តិ វា > សញ្ញា-ননកោ (ជនো) "ម្យ៉ាងទៀតថា (ជន) អ្នកញ៉ាំងជនដទៃឲ្យដឹងច្បាស់" ក. ក. (ផ្លាស់និគ្គហិតរបស់ សំ-បុព្វបទជា "ញ", ផ្លាស់ ញ្ញា-ធាតុជា "ជា", ផ្លាស់ ណ្ដ ជា អាননក, លុប អា របស់ ជា, ផ្សំជា សញ្ញាননកោ, ឥ. សញ្ញাননিকা, នបុំ. សញ្ញাননকং) ។

សព្ទដែលចុះណ្ដ-បច្ច័យនេះ, បើជាសកម្មធាតុ, ត្រូវប្រើសព្ទ ជា កម្មបទវាយ ដែលសម្ពន្ធចូលនឹងខ្លួន ប្រកបធ្ងន់ធ្ងរ ឲ្យ ជាធ្ងន់កម្ម ឧ. ទានស្ស ទាយកោ "ជនអ្នកឲ្យ នូវទាន", ខីរស្ស បាយកោ "ក្មេងអ្នកបៅ នូវទឹកដោះ" ។

---

១ វិធីផ្លាស់ ណ្ដ-បច្ច័យជា អាননক នេះ, ក្នុងកច្ចាយនបករណ៍, លោករៀបរៀងទៅក្នុងកច្ចាយនឧណាទិឯណោះទេ, ខ្ញុំនាំយកមករៀបរៀងក្នុងកិតកនិទ្ទេសនេះឲ្យហើយ ដើម្បីឲ្យមានរបៀបហ្ជរហ្ជៃ ជាការងាយដល់អ្នកសិក្សា ។

ណា : បច្ច័យនេះ ច្រើនចុះក្នុងតស្សីលសាធនៈ, មានវិធីរូបសិទ្ធិផ្សេង ៗ ដូចមានរបៀបខាងក្រោយនេះ ៖

១- ធាតុដែលជារស្សៈសុទ្ធ ត្រូវព្រឹទ្ធិអក្សរដើមធាតុ ឧ. ធម្ម-វ១ទតិ-សីលេនា´តិ > ធម្មវ១ទី (ជនো) "(ជន) អ្នកពោលនូវធម៌ដោយប្រក្រតី" ក. ត., ធម្ម-វ១ត្ត-សីលំ-យស្ស-សោ > ធម្មវ១ទី (ជនো) " (ជន) អ្នកមានកិរិយាពោលនូវធម៌ជាប្រក្រតី" ស. ត., ធម្ម-វ១ទតី´តិ > ធម្មវ១ទី (ជនো) "(ជន) អ្នកពោលនូវធម៌" ក. ក. (ធម្ម-សទ្ទូបបទ, វ១ទ-ធាតុ) ទីយៈ អ របស់ វ នៃ វ១ទ-ធាតុជា អា[1], លុប ណ ទុកតែ ឦ, ផ្សំជា ធម្មវ១ទី, ឥត្ថីលិង្គ : ចុះឥនី-បច្ច័យ[2] ហើយលុប ឦ របស់ វ១ទី ចេញ ផ្សំជា ធម្មវ១ទិនី, នបុំសកលិង្គ : រស្សៈ ឦ ជា ឥ ជា ធម្មវ១ទិ[3]) ។ បើអក្សរដើមធាតុជាទីយៈ ឬមានព្យញ្ជនៈសំយោគនៅខាងចុង មិនមានវិធីឲ្យព្រឹទ្ធិឡើយ ឧ. ធម្មេន-ជីវិតុំ-សីលំ-យស្ស-សោ > ធម្មជីវី (ជនো) "(ជន) អ្នកមានកិរិយារស់នៅតាមធម៌ជាប្រក្រតី" ស. ត. (ធម្ម-សទ្ទូបបទ,

---

១ បែបព្រឹទ្ធិស្រៈឯទៀតក្រៅពី "អ" មានគតិដូចគ្នានឹង ណ្យ-បច្ច័យដែរ ។ ២ ឥនី-បច្ច័យសម្រាប់ឥត្ថីលិង្គ ដែលបាននិយាយក្នុងនាម-និទ្ទេសរួចហើយ ។ ៣ បែបបំបែកផ្សំនឹងវិភត្តិនាម : បុ. ដូចសេដ្ឋី, ឥ. ដូច នារី, នបុ. ដូច អក្ខិ ។

ជីវ-ធាតុ), មន្តេតិ-សីលេនា´តិ > មន្ត្ដី (ជនោ) "(ជន) អ្នកប្រឹក្សា តាមប្រក្រតី" ក. ត. (មន្ត-ធាតុ) ។

២- ធាតុដែលមាន អា ជាទីបំផុត ត្រូវផ្លាស់ អា ជា អាយ ឧ. ទេតិ-សីលេនា´តិ > ទាយី (ជនោ) "(ជន) អ្នកឲ្យ តាមប្រក្រតី" ក. ត. (ផ្លាស់ អា របស់ ទា-ធាតុជា អាយ, លុប ណ ទុកតែ ឦ, ផ្សំជា ទាយី, ឥ. ទាយិនី, នបុំ. ទាយិ) ។

៣- ត្រូវផ្លាស់ទីបំផុតធាតុជារូបផ្សេង ឧ. យុញ្ជិតុំ-សី-ល´មស្សា´តិ > យោគី (ជនោ) "(ជន) អ្នកមានកិរិយាបុ្រកប ជាប្រក្រតី" ស. ត. (យុជ-ធាតុ, ផ្លាស់ ជ ជា គ, ព្រឹទ្ធិ ឧ របស់ យុ ជា ઉ, លុប ណ ទុកតែ ឦ, ផ្សំជា យោគី[១] ឥ. យោគិនី, នបុំ. យោគិ) ។

៤- ត្រូវផ្លាស់ ហន-ធាតុទាំងមូលជា ឃាត ឧ. បរេ-ឧប-ហន្ដុំ-សីលំ-យស្ស-សោ > បរូបឃាតី (ជនោ) "(ជន) អ្នកមាន កិរិយាចូលទៅបៀតបៀននូវសត្ដដទៃជាប្រក្រតី" ស. ត. (បរ-សទ្ទុបបទ, ឧប-បុព្វបទ, ហន-ធាតុ, ផ្លាស់ ហន ជា ឃាត, លុប

---

១ តាំង "យោគ" ចុះ្ណ-បច្ច័យ ក្នុង តទស្សត្ដិតទ្ធិត សម្រេចរូបជា យោគី ក៏បានប្រែថា "ជន មានការព្យាយាមជាគ្រឿងប្រកប" ។

ណ ទុកតែ ᧦, ទីយៈ ᧣ របស់ ᧣ប ជា ᧣[1], ផ្សំជា បរូបឃាតី, ឥ. បរូបឃាតិនី, នបុំ. បរូបឃាតិ) ។

ᨠᨾ᩠ᨾ : បច្ច័យនេះ គ្រាន់តែចុះមកជាលំនាំ ហើយត្រូវលុបចេញ ឥតទុកឲ្យមានសល់ឡើយ, មានវិធីរូបសិទ្ធិផ្សេង ៗ ដូចមានរបៀបខាងក្រោយនេះ ៖

១- សព្ទដែលចុះក្ខ-បច្ច័យនេះ ត្រូវឲ្យមាន នាមនាម, គុណនាម, សព្ទនាម ជាសទ្ធុបបទ ឬ ᧣ប១ សគ្គ, និបាត ជាបុព្វបទ ជាកំណត់ដោយដាច់ខាត ។ នាមនាម ជាសទ្ធុបបទ ᧣. ᧣ᨿᨶ-គច្ឆតី´តិ > ᧣ᨿᨠោ (សត្ត្ថো) "(សត្ត) ទៅដោយទ្រូង= (ពស់)" ក. ក. (᧣ᨿ-សទ្ធុបបទ, គម-ធាតុ, លុប ᨠᨾ᩠ᨾ-បច្ច័យ, លុបទីបំផុតធាតុផ្សំជា ᧣ᨿᨠ, ផ្លាស់សិ-វិភត្តិជា ᨾᨶ[2]ជា ᧣ᨿᨠោ) ។

---

១ ទីយៈសម្រួលតាមអំណាចសន្ធិ, មិនមែនទីយៈព្រោះអំណាចណី-បច្ច័យទេ, ណី-បច្ច័យក្នុងឧទាហរណ៍នេះមានអំណាចត្រឹមតែឲ្យផ្លាស់ ᨿᨶ-ធាតុជា ᨿᨠ ប៉ុណ្ណោះ ។ ២ បែបផ្លាស់សិ-វិភត្តិជា ᨾᨶ, ជា º ឬគ្រាន់តែចុះសិ-វិភត្តិមកជាលំនាំហើយលុបសិ ចេញនោះ មិនបានប្រាប់គ្រប់ឧទាហរណ៍ក្នុងកិតកនិទ្ទេសនេះទេ (មានប្រាប់ខ្លះ ទេខ្លះ), អ្នករៀនចូរដឹងតាមបែបបំបែកសព្ទផ្សំនឹងវិភត្តិក្នុងនាមនិទ្ទេសឯណោះចុះ, ក្នុងទីនេះ, និយាយយ៉ាងខ្លីដោយដាច់ខាតទៅថា "កិតកៈទាំងអស់, លើកលែងតែសព្ទដែលចុះបច្ច័យ ᩅ គឺ ᨾᨶ, ᨠᩣ, ᨣᩣ, ᨣᩣᨶ, ᨣᩪᨶ ចេញ, សុទ្ធតែត្រូវប្រកបដោយវិភត្តិនាមទាំង ᩈ តាមដំណើរលិង្គទាំងបី" ។

គុណនាម ជាសទ្ទុបបទ ២. តុរំ-គច្ឆតី´តិ > តុរគো (សត្ត) "(សត្ត) ទៅរួសរាន់ = (សេះ)" ក. ក. (តុរ-សទ្ទុបបទ, គម-ធាតុ,...,...) ។ សព្វនាមជាសទ្ទុបបទ ២. សព្វំ-វិទតី´តិ > សព្វវិទូ (ភគវា) "(ព្រះមានជោគ) ទ្រង់ជ្រាបនូវហេតុទាំងអស់= (ទ្រង់ជ្រាបសព្វ)" ក. ក. (សព្ព-សទ្ទុបបទ, វិទ-ធាតុ, លុបក្ខ-បច្ច័យ, មិនលុបទីបំផុតធាតុឡើយ, ចុះ២-អាគម, ផ្សំជា សព្វវិទូ) ។ ឧបសគ្គ ជាបុព្វបទ ២. សំ : សុដ្ឋុ-ខនតី´តិ > សង្ខো (សត្ត) "(សត្ត) ជីកដោយប្រពៃ=(ស័ង្ខ)" ក. ក. (សំ-បុព្ព-បទ, ខន-ធាតុ, លុបក្ខ-បច្ច័យ, លុបទីបំផុតធាតុ, ផ្លាស់និគ្គហិត ជា "ង", ផ្សំជា សង្ខ, ផ្លាស់ សិ-វិភត្តិជា ២ ជា សង្ខো) ។ និបាតជាបុព្វបទ ២. សយំ-ភវតី´តិ > សយម្ភូ (ភគវា) "(ព្រះមានជោគ) ទ្រង់កើតឯង=(ទ្រង់ត្រាស់ដឹងចំពោះព្រះអង្គ)" ក. ក. (សយំ-បុព្ពបទ, ភូ-ធាតុ, លុបក្ខ-បច្ច័យ, ផ្សំជា សយម្ភូ) ។

២- ធាតុដែលមានអក្សរ ២ ត្ត, លើកលែងតែ វិទ-ធាតុ មួយចេញ, ត្រូវលុបទីបំផុតធាតុជាកំណត់ ដូចជា ឧរគো, តុរគো, សង្ខো ជាដើម ។

៣- ចំពោះតែ វិទ-ធាតុមួយនេះ, មិនត្រូវលុបទីបំផុតធាតុ ឡើយ តែត្រូវចុះ ឱ-អាគមមកជាកំណត់ ឧ. លោកំ-វិទតី´តិ > លោកវិទូ (ភគវា) "(ព្រះមានជោគ) ទ្រង់ជ្រាបនូវត្រៃលោក" ក. ក. (លោក-សទ្ទុបបទ, វិទ-ធាតុ, លុបក្ងិ-បច្ច័យ, ចុះ ឱ-អាគម, ផ្សំជា លោកវិទូ), សព្ទវិទូ ដូចបាននិយាយរួចហើយ ។

៤- បើធាតុទោលតែមួយតួ, គ្រាន់តែលុបក្ងិ-បច្ច័យចេញ ត្រូវទុកធាតុឲ្យនៅតាមរូបដើម ដូចជា សយម្ភូ ជាដើម[1] ។

តុ : បច្ច័យនេះ កាលបើចុះមកហើយ ត្រូវទុកឲ្យគង់រូបនៅ, មានវិធីរូបសិទ្ធិផ្សេង ៗ ដូចមានរបៀបខាងក្រោយនេះ ៖

១- ត្រូវលុបទីបំផុតធាតុ ហើយតម្រួត "ត" លើ តុ-បច្ច័យជា "ត្តុ" ឧ. ករោតី´តិ > កត្តា (ជនো) "(ជន) អ្នកធ្វើ" ក. ក. (លុបទីបំផុតនៃ ករ-ធាតុ, តម្រួត តុ ជា ត្តុ, ផ្សំជា កត្តុ, ផ្លាស់ ឧ និងសិ-វិភត្តិជា អា សម្រេចរូបជា កត្តា ។ មើលក្នុងនាមនិទ្ទេសត្រង់លេខ ៨៣) ។

---

១ សព្ទដែលចុះក្ងិ-បច្ច័យនេះ អាចប្រើបានគ្រប់លិង្គទាំង ៣ ប៉ុន្តែ ឥ. និង នបុં. មិនសូវមានប្រើ ។ បច្ច័យឯទៀតខ្លះក្រៅពីនេះ ក៏មានគតិដូចគ្នាដែរ ។

២- ផ្លាស់ទីបំផុតធាតុជា "ត" ឬជា "ន" តាមគួរដល់ការប្រកប ឧ. វទតី´តិ > វត្តា (ជនো) "(ជន) អ្នកពោល" ក. ក. (ផ្លាស់ទីបំផុតនៃ វទ-ធាតុជា "ត", ផ្សំជា វត្តុ,...) ។ កោធំ-សមេតិ-សីលេនា´តិ > កោធសន្តា (ជនো) "(ជន) អ្នករម្ងាប់នូវកំហឹងតាមប្រក្រតី" ក.ត. (កោធ-សទ្ទុបបទ សម-ធាតុ, ផ្លាស់ទីបំផុតធាតុជា "ន", ផ្សំជា កោធសន្តុ,...) ។ បើធាតុដែលមាន "ន" ជាទីបំផុតស្រាប់, មិនបាច់ផ្លាស់ទេគ្រាន់តែផ្សំ ន និងតុ-បច្ច័យជាការស្រេច ឧ. ហន្ទុ-សីល´មស្សា´តិ > ហន្តា (ជនো) "(ជន) អ្នកមានកិរិយាបៀតបៀន ជាប្រក្រតី" ស. ត. (ផ្សំ ន ទីបំផុតធាតុ និង តុ-បច្ច័យជា ហន្តុ,...) ។

៣- ធាតុដែលមានអក្សរ ២ តួ, បើមិនលុប ឬផ្លាស់ទីបំផុតធាតុទេ, ត្រូវចុះឥ-អាគមមក ឧ. សរិតុំ-សីលំ-យស្ស-សោ > សរិតា (ជនো) "(ជន) អ្នកមានកិរិយារឭកជាប្រក្រតី" ស. ត. (សរ-ធាតុ, ចុះឥ-អាគម, ផ្សំជា សរិតុ,...) ។

៤- ព្រឹទ្ធិធាតុក៏បានខ្លះ ឧ. សុណាតី´តិ > សោតា (ជនো) "(ជន) អ្នកស្តាប់" ក. ក. (ព្រឹទ្ធិ ឧ របស់ សុ-ធាតុជា

ឱ, ផ្សំជា សោតុ,...) ។ សូម្បីធាតុជាទីយៈក៏ព្រឹទ្ធិបានខ្លះ ឧ. នេតី´តិ > នេតា (ជនো) "(ជន) អ្នកនាំ" ក. ក. (ព្រឹទ្ធិ ឦ របស់ នី-ធាតុ ជា ឯ, ផ្សំជា នេតុ,...) ។

៥- បើធាតុទោលតែមួយតួហើយជាទីយៈ, គ្រាន់តែផ្សំជាមួយនឹងតុ-បច្ច័យជាការស្រេច ឧ. ទទាតី´តិ > ទាតា (ជនো) "(ជន) អ្នកឲ្យ" ក. ក. (ផ្សំតុ-បច្ច័យនិងទា-ធាតុជា ទាតុ,...) ។

សព្ទដែលចុះតុ-បច្ច័យនេះ, បើជាសកម្មធាតុ, ត្រូវប្រើសព្ទជាតួកម្មបទវាយ ដែលសម្ពន្ធចូលនឹងខ្លួន ឲ្យជាឆដ្ឋីកម្ម ដូចណ្ដ-បច្ច័យដែរ ឧ. ធម្មស្ស សោតារោ "ជនទាំងឡាយអ្នកស្ដាប់ នូវធម៌" ។

រ : បច្ច័យនេះ កាលបើចុះមកហើយ ត្រូវលុប "រ" ចេញ ទុកឲ្យសល់នៅតែស្រៈ ឲ[1], មានវិធីរូបសិទ្ធិ ដូចមានរបៀបខាងក្រោយនេះ ៖

---

១ រ-បច្ច័យក្ដី បច្ច័យដែលមាន "រ" ដូចជា រ, រិច្ច, រិរិយ, រម្ម, រត្ថ,រិតុ, រាតុ ជាដើមក្ដី ហៅថា រានុពន្ធ "បច្ច័យជាប់ដោយ រ" ត្រូវលុប រ ចេញជា កំណត់ ដោយដាច់ខាត ។

១- បើធាតុមានអក្សរ ២ តួ, ច្រើនតែលុបទីបំផុតធាតុចេញ ឲ. វេទំ-គច្ឆតី´តិ > វេទគូ (ព្រាហ្មណោ) "(ព្រាហ្មណ៍) អ្នកដល់នូវវេទ" ក. ក. (វេទ-សទ្ទុបបទ, គម-ធាតុ, លុបទីបំផុតធាតុ, លុប រ ទុកតែ ឲ, ផ្សំជាវេទគូ ។ (មិនបាច់លុបទីបំផុតធាតុក៏បានខ្លះ ឲ. វិទតី´តិ > វិទូ[១] (ជនោ) "(ជន) អ្នកដឹង= (អ្នកប្រាជ្ញ)" ក. ក. (វិទ-ធាតុ, លុប រ ទុកតែ ឲ, ផ្សំជា វិទូ) ។

២- ធាតុមានអក្សរ ២ តួ, បើមិនលុបទីបំផុតធាតុទេ, ច្រើនតែរស្សៈ ឲ ជា ឲ ដូច្នេះ : ភិក្ខតិ-សីលេនា´តិ > ភិក្ខុ (សមណោ)" (សមណៈ) អ្នកសូមតាមប្រក្រតី" ក. ត. (ភិក្ខ-ធាតុ[២], លុប រ ទុកតែ ឲ ហើយរស្សៈ ឲ ជា ឲ, ផ្សំជា ភិក្ខុ, ឥ. ចុះឥនី-បច្ច័យជា ភិក្ខុនី) ។

៣- បើធាតុទោលតែមួយតួ, ត្រូវលុបស្រៈរបស់ធាតុ ហើយផ្សំនឹង ឲ ដូច្នេះ : កាលំ-ជានាតី´តិ > កាលញ្ញូ (ជនោ)

---

១ អ្នករៀនចូរចំណាំ កុំច្រឡំ : សព្វវិទូ, លោកវិទូ ចុះក្ងិ-បច្ច័យ, ចុះ ឲ-អាគម, មាន សព្ព, លោកជាសទ្ទុបបទ, ឯវិទូ នេះចុះរ-បច្ច័យមិនមានសទ្ទុបបទទេ (ចូរមើលសង្កេតខាងក្ងិ-បច្ច័យ) ។ ២ តាំង ភយ-សទ្ទុបបទ, ឥក្ខ-ធាតុ, រ-បច្ច័យ ក៏បាន, លុប យ របស់ ភយ ទុកតែ ភ, សម្រេចរូបជា ភិក្ខុ ដូចគ្នា, ប្រែថា "(សមណៈ) អ្នកមានកិរិយាឃើញនូវភ័យក្នុងវដ្ដៈជាប្រក្រតី" ។

"(ជន) អ្នកដឹងនូវកាល" ក. ក. (កាល-សទ្ទុបបទ, ញា-ធាតុ, លុប រ ទុកតែ ᵃ, លុប អា របស់ញា-ធាតុ, តម្រួត ញ ជា ញ្ញ ផ្សំជា កាលញ្ញូ) ។

អារី : បច្ច័យនេះ ច្រើនតែចុះក្នុងតស្សីលសាធនៈ, ប្រើបានទាំងកត្តុរូប ទាំងសមាសរូប ᵃ. ភយំ-បស្សតិ-សីលេនា´តិ > ភយ-ទស្សាវី (ជនោ) "(ជន) អ្នកឃើញនូវភ័យតាមប្រក្រតី" ក. ត., ភយំ-បស្សិតុំ-សីល´មស្សា´តិ > ភយទស្សាវី (ជនោ) "(ជន) អ្នកមានកិរិយាឃើញនូវភ័យជាប្រក្រតី" ស. ត. (ភយ-សទ្ទុបបទ, ទិស-ធាតុ, ផ្លាស់ ឥ របស់ ទិ នៃ ទិស-ធាតុជា អ តម្រួត ស ទី បំផុតធាតុជា ស្ស, ផ្សំជា ភយទស្សាវី, ឥ. ចុះឥនី-បច្ច័យជា ភយទស្សាវិនី, នបុំ. រស្សៈ ណ្ឌ ជា ឥ ជា ភយទស្សាវិ) ។

ណុក : បច្ច័យនេះ កាលបើចុះមកហើយ ត្រូវលុប ណ ទុកតែ ᵃᵏ, ត្រូវព្រឹទ្ធិធាតុជារស្សៈសុទ្ធ[1], ច្រើនតែចុះក្នុងតស្សីល-សាធនៈ ដូច អារី-បច្ច័យដែរ ᵃ. ករោតិ-សីលេនា´តិ > ការុកោ (ជនោ) "(ជន) អ្នកធ្វើតាមប្រក្រតី" ក. ត., ការុំ សីល´មស្សា´តិ >

---

1 ព្រឹទ្ធិដោយអំណាចណុក-បច្ច័យនេះ ដែលជាណានុពន្ធបច្ច័យ ។

ការុកো (ជនো) "(ជន) អ្នកមានកិរិយាធ្វើជាប្រក្រតី" ស. ត. (ទីយ: អ របស់ ក នៃ ករ-ធាតុជា អា, លុប ណ ទុកតែ ឧក, ផ្សំជា ការុកো, ឥ. ចុះអា-បច្ច័យជា ការុកা, នបុំ, ការុកំ) ។

តុក : បច្ច័យនេះ ចុះបានចំពោះតែអំពីមុខ គម-ធាតុ មួយប៉ុណ្ណោះ ឧ. អាគច្ឆតី´តិ > អាគន្តុកো (ភិក្ខុ) "(ភិក្ខុ) អ្នកមក=(ភិក្ខុដែលទើបមកដល់ថ្មី)" ក. ក. (អា-បុព្វបទ, គម-ធាតុ, ផ្លាស់ ម ទីបំផុតធាតុជា "ន", ផ្សំជា អាគន្តុកো, ឥ. ចុះអា-បច្ច័យជា អាគន្តុকা, នបុំ. អាគន្តុកំ) ។

ឥក : បច្ច័យនេះ ចុះបានចំពោះតែអំពីមុខ គម-ធាតុ ក្នុងសេចក្ដីថា "គរ-" តែម្យ៉ាងប៉ុណ្ណោះ ឧ. គន្ត្ពុ-ភញ្ជោ´តិ > គមិកো (ភិក្ខុ) "(ភិក្ខុ) អ្នកគរដើម្បីទៅ=(ភិក្ខុដែលមានដំណើរត្រូវចេញទៅ)" ក. ក.[1] (គ្រាន់តែផ្សំ គម-ធាតុ និង ឥក-បច្ច័យ ជា គមិក, ផ្លាស់សិ-វិភត្ដិជា ឧ ជា គមិកো, ឥ. ចុះ អា-បច្ច័យ ជា គមិকা, នបុំ. គមិកំ) ។

---

១ បើតាមដំណើរវិគ្គហ: គួរតែរាប់ ឥក-បច្ច័យនេះបញ្ចូលក្នុងពួកតទ្ធិតឯណោះសោត, គួរហៅសព្ទ "គមិក" នេះថា "ភព្ទតទ្ធិត", ប៉ុន្ដែលោករៀបរៀង ក្នុងពួកកិតបច្ច័យយ៉ាងនេះហើយ, អ្នករៀនចូរកំណត់ដឹងថាជា កត្ដុរូប-កត្ដុសាធន: តាមរបៀបនេះចុះ ។

[១៧២] ឧទាហរណ៍ក្នុងកិច្ច-បច្ច័យ

ណ្យ : បច្ច័យនេះ កាលបើចុះមកហើយ មានវិធីរូបសិទ្ធិផ្សេង ៗ ដូចមានរបៀបខាងក្រោយនេះ ៖

១- ព្រឹទ្ធិធាតុដែលជារស្សៈសុទ្ធ[១], លុប ណ ទុកតែ យ, ចុះឥ-អាគម ឧ. កាតព្វន្តិ > ការិយំ (កម្មំ) "(អំពើ) ដែលជនគប្បីធ្វើ) កម្ម. កម្ម. (ព្រឹទ្ធិ អ របស់ ក នៃ ករ-ធាតុ ជា អា, លុប ណ ទុកតែ យ, ចុះឥ-អាគម[២], ផ្សំជា ការិយ, ផ្លាស់ សិ-វិភត្តិ ជា° ជា ការិយំ, បុ. ការិយោ, ឥ. ចុះអា-បច្ច័យ ជា ការិយា[៣] ។

២- ព្រឹទ្ធិធាតុ, លុប ណ ទុកតែ យ ហើយតម្រួត យ ឧ. ចិនិតព្វន្តិ > ចេយ្យំ (វត្ថុ) "(វត្ថុ) ដែលជនគួរសន្សំ" កម្ម. កម្ម. (ព្រឹទ្ធិ ឥ របស់ ចិ-ធាតុជា ឯ, លុប ណ ទុកតែ យ ហើយតម្រួត យ ជា យ្យ, ផ្សំ ជា ចេយ្យ,...,...) ។

៣- ធាតុដែលមាន "ម" ជាទីបំផុត, ត្រូវលុប ណ ទុកតែ យ ហើយផ្លាស់ យ និងទីបំផុតធាតុជា "ម្ម" ឧ. គមិតព្វន្តិ >

---

១ ព្រឹទ្ធិដោយអំណាច ណ្យ-បច្ច័យនេះ ជា ណានុពន្ធបច្ច័យ ។ ២ បានជាចុះ ឥ-អាគម ព្រោះមិនលុប ឬផ្លាស់ទីបំផុតធាតុឡើយ ។ ៣ ត្រូវចងវិគ្គហៈ ប្រកប តព្ព-បច្ច័យតាមលិង្គ : បុ. កាតព្ពោ´តិ > ការិយោ, ឥ. កាតព្ពា´តិ > ការិយា ។

គម្ម៏ (ធម្មជាតំ) "(ធម្មជាត) ដែលជនគប្បីដល់" កម្ម. កម្ម. (គម-ធាតុ) ។

៤- ធាតុដែលមាន "ទ" ជាទីបំផុត, ត្រូវលុប ណ ទុកតែ យ ហើយផ្លាស់ យ និងទីបំផុតធាតុជា "ជ្ជ" ឧ. មទនំ > មជ្ជ៏ "កិរិយាស្រវឹង" ក. ភ. (មទ-ធាតុ) ។

៥- ធាតុដែលមាន "ធ" ជាទីបំផុត, ត្រូវលុប ណ ទុកតែ យ ហើយផ្លាស់យ និងទីបំផុតធាតុជា "ជ្ឈ" ឧ. វជ្ឈិតព្វន្តិ > វជ្ឈ៏ (ធម្មជាតំ) "(ធម្មជាត) ដែលជនគប្បីសម្លាប់" កម្ម. កម្ម. (វធ-ធាតុ) ។

៦- ធាតុដែលមាន "ជ" ជាទីបំផុត, ត្រូវលុប ណ ទុកតែ យ ហើយផ្លាស់ យ និងទីបំផុតធាតុជា "គ្គ" ឧ. យុញ្ជិតព្វោ´ តិ > យោគ្គោ (វាយាមោ) "(ព្យាយាម) ដែលជនគួរប្រកប" កម្ម. កម្ម. (យុជ-ធាតុ, ព្រឹទ្ធិ ឧ របស់ យុ ជា ឱ) ។

៧- ធាតុដែលមាន "ច" ជាទីបំផុត, ត្រូវលុប ណ ទុកតែ យ, ផ្លាស់ទីបំផុតធាតុជា "ក" ឧ. វុច្ចតី´តិ > វាក្យ៏ (សទ្ទជាតំ)

"(សទ្ទជាត) ដែលជនពោល = (ពាក្យ)" កម្ម. កម្ម. (ទីយៈ អ របស់ វ នៃ វច-ធាតុជា អា, លុប ណ ទុកតែ យ, ផ្លាស់ ច ទីបំផុតធាតុជា ក, ផ្សំជា វាក្យ,...) ។

៨- ធាតុដែលមាន "ជ" ជាទីបំផុត, ត្រូវលុប ណ ទុកតែ យ, មិនផ្លាស់ យ និងទីបំផុតធាតុជា "គ្ន" ដូច "យោគ្ន" នោះឡើយ, ផ្លាស់ទីបំផុតធាតុជា "ค" វិញ ឧ. ภชิយតេ´ติ > ภาคฺยํ (វត្ថុ) "(វត្ថុ) ដែលជនចែក" កម្ម. កម្ម. (ទីយៈ អ របស់ ภ នៃ ภช-ធាតុ ជា អា, លុប ณ ទុកតែ យ, ផ្លាស់ ช ទីបំផុត ធាតុជា ค, ផ្សំជា ภาคฺย,...) ។

៩- ធាតុដែលមាន "អា" ជាទីបំផុត, ត្រូវផ្លាស់ ณฺย-បច្ច័យទាំងមូលជា ឯយ្យ, លុប អា របស់ធាតុចេញ ឧ. ទាត-ព្ធន្ដิ > ទេយฺยํ (វត្ថុ) "(វត្ថុ) ដែលជនគប្បីឲ្យ" កម្ម. កម្ម. (ទា-ធាតុ) ។

១០- ធាតុដែលមាន "ហ" ជាទីបំផុត, ត្រូវលុប ณ ទុកតែ យ ហើយផ្សំ ហ ទីបំផុតធាតុនឹង យ ជា ឃ្ហ ឧ. បគ្គณฺหิ-ตพฺพนฺติ > បគ្គยฺหํ (ចិត្ដํ) "(ចិត្ត) ដែលយោគីគួរផ្ដើង" កម្ម. កម្ម. (ป-បุพฺพปท, คห-ធาตุ,...ตម្រួត ค ជา ค្ค,...) ។

១១- ចំពោះតែ ភូ-ធាតុមួយ, ផ្លាស់ ណ្យ-បច្ច័យទាំងមូល និង ឲ្ យ របស់ភូ-ធាតុជា អ្ ១. ភូយតេ´តិ > ភ្ជ ''កិរិយាកើត'' ភ. ភ. ។

ណ្យ-បច្ច័យនេះ ជាកិច្ចបច្ច័យ សម្រាប់ចុះក្នុងនាមកិតកៈក็ ពិត ប៉ុន្តែជួនណាមានអំណាចឲ្យប្រើជា កិតកិរិយា ก็បាន ១. តំ (វត្ថុ) គារយ្ហ ''(វត្ថុ) នោះ (គឺជន)[1] គួរតិះដៀល'' (គរហ-ធាតុ[2] ណ្យ-បច្ច័យ, ព្រឹទ្ធិ អ របស់ គ នៃ គរហ-ធាតុជា អា, លុប ណ ទុកតែ យ ហើយផ្សំជាមួយនឹង ហ របស់ គរហ-ធាតុ ជា ឃ្ហ, សម្រេចរូបជា គារយ្ហ, ផ្លាស់សិ-វិភត្តិជា ๐ ជា គារយ្ហំ, ปุ. គារយ្ហោ, ต. ចុះអា-បច្ច័យជា គារយ្ហា ។ ឧទាហរណ៍នេះ បើប្រើជានាមកិតកៈ ចងវិគ្គហៈថា គរហិតព្ធន្តិ > គារយ្ហំ (កម្ម) (អំពើ) ដែលបណ្ឌិតគួរតិះដៀល'' กม. กม. ។

---

១ ណ្យ-បច្ច័យដែលប្រើជា កិតកិរិយា យ៉ាងនេះ ឲ្យប្រែថា ''គប្ប-, គ្ឆ-, ត្ឆ-'' ដូច ตพฺ និង អនីយ-បច្ច័យដែរ (មើលទៅក្នុងខាងមុខ ត្រង់លេខ ១៧៦ និង ១៨១) ។ ២ ធាតុពហុញ្ញាង្គ ។

ខ : លុះតែមាននិបាតសព្ទ គឺ ឦសំ "តិចតួច", មានឧបសគ្គសព្ទ គឺ ទុ "អាក្រក់, កម្រ,..." សុ "ល្អ, ងាយស្រួល,...", ទាំង ៣ នេះ ទោះសព្ទណាក្តី ជាបុព្វបទរបស់ធាតុដែលគួរប្រកប នោះទើបចុះខ-បច្ច័យនេះបាន, ម្យ៉ាងទៀត, មិនត្រូវលុបអក្សរទីបំផុត, មិនត្រូវព្រឹទ្ធិធាតុឡើយ ឧ. ឦសំ-ករិយតេ´តិ > ឦសក្ករំ (កម្មំ) "(អំពើ) ដែលជនធ្វើតិចតួច" កម្ម. កម្ម. (លុបនិគ្គហិតរបស់ ឦសំ ឲ្យនៅជា ឦស, តម្រួត ក ជា ក្ក, លុបខ-បច្ច័យ, ផ្សំជា ឦសក្ករ, ផ្លាស់សិ-វិភត្តិជា ᵒ ជា ឦសក្ករំ) ។ ទុដ្ឋ-[1] រុច្ចតី´តិ > ទុព្ភចោ (ជនោ) "(ជន) ដែលគេស្តីថាបានដោយកម្រ" កម្ម. កម្ម. (លុប ដ្ឋ ទុកតែ ទុ ផ្លាស់ រ របស់ រច-ធាតុជា ព ហើយតម្រួតជា ព្ភ, លុបខ-បច្ច័យ, ផ្សំជា ទុព្ភច, ផ្លាស់សិ-វិភត្តិជា ᵒ ជា ទុព្ភចោ) ។ សុដ្ឋ-[2] លព្ភតេ´តិ > សុលភំ "កិរិយាបានដោយងាយ" ភ. ភ. ឬ "(វត្ថុ) ដែលជនបានដោយងាយ" កម្ម. កម្ម. (លុប ដ្ឋ

---

១ ចងវិគ្គហៈជា ទុក្ខេន-រុច្ចតេ´តិ > ទុព្ភចោ ដូច្នេះក៏បាន (លុប ក្ខ ទុកតែ ទុ) ។ ២ ចងវិគ្គហៈជា សុខេន-លព្ភតី´តិ > សុលភំ ដូច្នេះក៏បាន (លុប ខ ទុកតែ សុ) ។

ទុកតែ សុ, លុបខ-បច្ច័យ, ផ្សំជា សុលក, ផ្លាស់សិ-វិកត្តិជា ᵒ ជា សុលកំ, ឬ. សុលកោ, ឥ. ចុះអា-បច្ច័យជា សុលកា[1]) ។

តេយ្យ : បច្ច័យនេះ កាលបើចុះមកហើយ មានវិធីរូប-សិទ្ធិផ្សេង ៗ ដូចមានរបៀបខាងក្រោយនេះ ៖

១- ផ្លាស់ទីបំផុតធាតុជាព្យញ្ជនៈផ្សេង ឧ. បត្តព្ធន្តិ > បត្តេយ្យំ (ឋានំ) "(ទី) ដែលជនគប្បីដល់" កម្ម. កម្ម. (ផ្លាស់ ទ ទីបំផុតនៃ បទ-ធាតុជា ត ហើយតម្រួតជាមួយនឹង ត របស់ តេយ្យ, ផ្សំជា បត្តេយ្ហ, ផ្លាស់សិ-វិកត្តិជា ᵒ ជា បត្តេយ្យំ, ឬ. បត្តេយ្យា, ឥ. ចុះអា-បច្ច័យជា បត្តេយ្យា) ។

២- ផ្លាស់ ត របស់ តេយ្យ-បច្ច័យជា ព្យញ្ជនៈផ្សេង ហើយលុបទីបំផុតធាតុ ឧ. លដ្ឋព្ធន្តិ > លទ្ធេយ្យំ (ធនំ) "(ទ្រព្យ) ដែលជនគប្បីបាន" កម្ម. កម្ម. (ផ្លាស់ ត របស់ តេយ្យ-បច្ច័យជា ទ្ធ ហើយលុប ភ ទីបំផុតនៃ លភ-ធាតុ, ផ្សំជា លទ្ធេយ្ય,...) ។ ទដ្ឋព្ធន្តិ > ទដ្ឋេយ្យំ (រូបំ) "(រូប) ដែលជន

---

១ សព្ទដែលចុះ ខ-បច្ច័យនេះ បើជាកម្មសាធនៈប្រើជាគុណនាម បានទាំង ៣ លិង្គ, បើជា ភាវសាធនៈប្រើបានតែជានាមនាម ។ ភាវសាធនៈនេះ ទោះសព្ទដែលចុះបច្ច័យឯទៀតក៏មានគតិដូចគ្នា នឹង ខ-បច្ច័យដែរ ។

គប្បីឃើញ" កម្ម. កម្ម. (ផ្លាស់ ត របស់ តេយ្យ-បច្ច័យជា រដ្ឋ[1] ហើយលុប រ ចេញ ទុកតែ ដ្ឋ, លុប ឥស របស់ ទិស-ធាតុចេញ ទុកតែ ទ, ផ្សំជា ទដ្ឋេយ្យ,... ។

៣- បើធាតុទោលតែមួយតួ, ត្រូវទុកទាំងធាតុទាំងបច្ច័យ ឲ្យនៅតាមរូបដើម ឧ. ញ្ញាតព្វន្តិ > ញ្ញាតេយ្យំ (អារម្មណ៍) "(អារម្មណ៍) ដែលជនគប្បីដឹង" កម្ម. កម្ម. (គ្រាន់តែផ្សំ ញ្ញា-ធាតុ និង តេយ្យ-បច្ច័យ ជា ញ្ញាតេយ្យ,...) ។ ភាវសា-ធនៈ ក៏មានន័យដូចគ្នា ។

រិច្ច : បច្ច័យនេះ ចុះបានចំពោះតែអំពីមុខ ករ-ធាតុ មួយ ប៉ុណ្ណោះ, កាលបើចុះមកហើយត្រូវលុប រ ទុកតែ ឥច្ច, ត្រូវលុប ទីបំផុតធាតុ ឧ. កត្តព្វន្តិ > កិច្ចំ (កម្មំ) "(អំពើ) ដែលជនគប្បី ធ្វើ" កម្ម. កម្ម. ឬថា : ករិយតេ´តិ > កិច្ចំ (កម្មំ) "(អំពើ) ដែល ជនធ្វើ" កម្ម. កម្ម, ករិយតេ´តិ > កិច្ចំ "កិរិយាធ្វើ" ភ. ភ. (លុប រ ទុកតែ ឥច្ច, លុប រ ទីបំផុតនៃ ករ-ធាតុ, ផ្សំជា កិច្ច,

---

១ ផ្លាស់ ត របស់ តេយ្យ-បច្ច័យជា ដ្ឋ តែម្តង តាមវិធីផ្សេងអំពី កច្ចាយនបករណ៍ក៏បាន ។

ផ្លាស់សិ-វិកត្តិជា ᵒ ជា កិច្ចំ) ។ ប្រើបានតែជានបុំសកលិង្គ មា្យ៉ងប៉ុណ្ណោះ ។

រ៉ារ៉ៃ : បច្ច័យនេះ ក៏ចុះបានចំពោះតែអំពីមុខ ករ-ធាតុមួយ ដូច រ៉ិច្ច-បច្ច័យដែរ, កាលបើចុះមកហើយ ត្រូវលុប រ ខាងដើម ទុកតែ ឥរ៉ៃ, ត្រូវលុបទីបំផុតធាតុ ᵒ. កាតញ្ញ´តិ > កិរ៉ៃ (ធម្មជាតិ) "(ធម្មជាតិ) ដែលជនគប្បីធ្វើ" កម្ម. កម្ម. ករ៉ៃតេ´ តិ > កិរ៉ៃ "កិរ៉ៃធ្វើ, ដំណើរធ្វើ" ភ. ភ. (លុប រ ខាងដើម ទុកតែ ឥរ៉ៃ, លុប រ ទីបំផុតនៃ ករ-ធាតុ, ផ្សំជា កិរ៉ៃ, ផ្លាស់ សិ វិកត្តិជា ᵒ ជា កិរ៉ៃ, ចុះអា-បច្ច័យ ជា កិរ៉ៃ, ចុះ សិ-វិកត្តិ ហើយលុប សិ ចេញ) ។ ប្រើបានតែជាឥត្ថីលិង្គ និង នបុំសកលិង្គ ប៉ុណ្ណោះ ។

[២៧៣] ᵒទ្ទាហរណ៍ក្នុងកិតកិច្ច-បច្ច័យ

ណ : បច្ច័យនេះ កាលបើចុះមកហើយ ត្រូវលុបចេញ ទុកតែស្រៈ "អ" ដែល ណ អាស្រ័យផង, មានវិធីរូបសិទ្ធិ ផ្សេង ៗ ដូចមានរបៀបខាងក្រោយនេះ ៖

១- ធាតុដែលជារស្យៈសុទ្ធ, ត្រូវព្រឹទ្ធិអក្សរដើមធាតុ ឲ. ធម្ម-ចរតី´តិ > ធម្មចារោ (ជនো "(ជន) អ្នកប្រព្រឹត្តនូវធម៌" ក. ក. (ធម្ម-សទ្ទុបបទ, ចរ-ធាតុ), ចរិតព្ជោតិ ចារោ (ធម្មោ) "(ធម៌)ដែលជនគួរប្រព្រឹត្ត" ឬ ថា "(ប្រទេស) ដែលជនគប្បីដើរទៅ" កម្ម. កម្ម, ចរណំ > ចារោ "កិរិយាប្រព្រឹត្ត, កិរិយាដើរ" ភ. ភ. (ទីយៈ អ របស់ ចរ-ធាតុជា អា, លុប ណ ទុកតែ អ, ផ្សំជា ធម្មចារ, ជា ចារ, ផ្លាស់សិ-វិភត្តិជា ឲ ជា ធម្មចារោ, ជា ចារោ, ឥ. ចុះអា-បច្ច័យជា ធម្មចារា, ចារា, នបុំ. ធម្មចារំ, ចារំ) ។

បវិសន្តិ-ឯត្ថា´តិ > បវេសោ (បទេសោ) "(ប្រទេស) ជាទីចូលទៅ (នៃជន)" ក. អធិ., បវិសិតព្ជោ´តិ > បវេសោ (បទេសោ) "(ប្រទេស) ដែលជនគប្បីចូលទៅ" កម្ម. កម្ម., បវិសនំ > បវេសោ "កិរិយាចូលទៅ" ភ. ភ. (ប-បុព្ជបទ, វិស-ធាតុ, ព្រឹទ្ធិ ឥ របស់ វិ ជា ឯ, លុប ណ ទុកតែ អ, ផ្សំជា បវេស,...) ។

ទុស្សន្តិ-ឯតេនា´តិ > ទោសោ (សភាវោ) "(សភាវ:) ជាហេតុប្រទូស្ត (នៃសត្ត)" ក. ករ., ទុស្សនំ > ទោសោ "កិរិយាប្រទូស្ត" ភ. ភ. (ព្រឹទ្ធិ ឧ របស់ ទុ នៃ ទុស-ធាតុជា ឱ, លុប ណ ទុកតែ អ, ផ្សំជា ទោស,...) ។

៣- ធាតុដែលជាទីយ: ឬដែលមានព្យញ្ជន:សំយោគនៅខាងចុង, មិនបាច់ព្រឹទ្ធិឡើយ ឧ. ភាសិយតេ´តិ > ភាសា (វាចា) "(វាចា) ដែលជនពោល" កម្ម. កម្ម., ភាសយតេ´តិ > ភាសា ឬ ភាសនំ > ភាសា[1] "កិរិយាពោល" ភ.ភ(លុប ណ ទុកតែអ,ផ្សំនឹងភាស-ធាតុជាភាសចុ:អា-បច្ច័យជាភាសា)។ បរិតក្ខនំ> បរិតក្ខো "កិរិយាត្រិ:រិ:, សេចក្ដីត្រិ:រិ: = តម្រិ:)" ភ. ភ.(បរិ-បុព្វបទ, រ-បុព្វបទ, តក្ខ-ធាតុ, លុបណ ទុកតែ អ, ផ្សំជា បរិតក្ខ, ផ្លាស់សិ-រិកត្ដិជា ឱ ជាបរិតក្ខো) ។

ជួនណាធាតុដែលជាទីយ:ស្រាប់ ត្រូវព្រឹទ្ធិជារូបផ្សេងក៏មានខ្ល: ឧ. ភវតី´តិ > ភាវো (សភាវো) "(សភាវ:) កើត

---

1 ធាតុជាទីយ:ដែលសម្រេចរូបជាកិតនាមដោយលំនាំយ៉ាងនេ:បើចុ:អ-បច្ច័យវិញក៏បាន ។

ក. ក., ភវនំ > ភាវោ "កិរិយាកើត" ភ. ភ. (ព្រឹទ្ធិ ឱ របស់ ភូ-ធាតុជា ឱ ហើយផ្លាស់ ឱ ជា អវ រួចទីយៈ អ របស់ អវ ជា អាវ, លុប ណ ទុកតែ អ, ផ្សំជា ភាវ, ផ្លាស់សិ-វិភត្តិ ជា ឱ ជា ភាវោ) ។

៣- ផ្លាស់ទីបំផុតធាតុជាព្យញ្ជនៈផ្សេង ឧ. បចតី´តិ > បាកោ (ជនো) "(ជន) អ្នកចម្អិន" ក. ក., បចនំ > បាកោ "កិរិយាចម្អិន" ភ. ភ. (ទីយៈ អ របស់ ប នៃ បច-ធាតុ ជា អា, ផ្លាស់ ច ទីបំផុតធាតុជា ក. លុប ណ ទុកតែ អ, ផ្សំជា បាក, ផ្លាស់សិ-វិភត្តិជា ឱ ជា បាកោ) ។ យុញ្ជតិ-ឯតេនា´តិ > យោគោ (វាយាមោ) "(ព្យាយាម) ជាគ្រឿងប្រ-កប" ក. ករ., យុជនំ >យោគោ "កិរិយាប្រកប" ភ. ភ. (ព្រឹទ្ធិ ឱ របស់ យុជ-ធាតុជា ឱ, ផ្លាស់ ជ ជា គ, លុប ណ ទុកតែ អ, ផ្សំជា យោគ, ផ្លាស់សិ-វិភត្តិជា ឱ ជា យោគោ) ។

៤- ផ្លាស់អក្សរដើមធាតុជាព្យញ្ជនៈផ្សេងក៏បានខ្លះ ឧ. បរិឱហនំ > បរិឡាហោ "កិរិយាក្តៅក្រហាយ,..." ភ. ភ. (បរិ-

បុព្វបទ, ឧហ-ធាតុ[1], ផ្លាស់ ឧ ជា ឡ ហើយទីយៈ អ របស់ ឡ ជា អា, លុប ណ ទុកតែ អ, ផ្សំជា បរិឡាហ, ផ្លាស់ សិ-វិភត្តិជា ឱ ជា បរិឡាហោ) ។

៥- ចំពោះតែ ករ-ធាតុមួយ, បើមានសព្ទគឺ បុរ, សំ, បរិ ជាបុព្វបទ, ត្រូវផ្លាស់ ករ-ធាតុទាំងមូលជា "ខរ" ឧ. បុរេ-ករិយតេ´ តិ > បុរេក្ខារ "កិរិយាធ្វើក្នុងខាងមុខ" ក. ក. (បុរ-បុព្វបទ, ករ-ធាតុ ផ្លាស់ ករ ជា ខរ ហើយទីយៈ អ របស់ ខ ជា អា ផ្លាស់ អ របស់ រ នៃ បុរ-សព្ទជា ឯ[2], តម្រួត ក លើ ខ, លុប ណ ទុកតែ អ ផ្សំជា បុរេក្ខារ, ផ្លាស់សិ-វិភត្តិជា º ជា បុរេក្ខារ) ។ សំ : ឯកតោ-ករិយន្តី´ តិ > សង្ខារ (ធម្ម) "(ធម៌ទាំងឡាយ) ដែលបច្ច័យធ្វើក្នុងទីជាមួយគ្នា" កម្ម. កម្ម. (សំ-បុព្វបទ, ករ-ធាតុ, ផ្លាស់ ករ ជា ខរ ហើយទីយៈ អ របស់ ខ ជា អា, ផ្លាស់និគ្គហិតរបស់ សំ ជា "ង", លុប ណ ទុកតែ អ, ផ្សំជា សង្ខារ,...) ។ បរិកវោតិ-តេនា´ តិ > បរិក្ខារោ (សម្ភារោ) "(គ្រឿងសម្ភារៈ) សម្រាប់ធ្វើដោយជុំវិញ

---

1 ជា ទហ-ធាតុក៏មាន, ផ្លាស់ ទ ជា ឡ, ប៉ុន្តែបានពិនិត្យឃើញថា "ឧហ" គួរជាង "ទហ" ពីព្រោះសព្ទនេះសំស្ក្រឹតជា "បរិឌាហ" កាលបើសព្ទណាដែលសំស្ក្រឹតប្រើជា "ឌ", សព្ទនោះខាងបាឡីរមែងតែប្រើជា "ឡ" ដរាប ។ 2 មានន័យមួយថា ឲ្យផ្លាស់ស្មុ-វិភត្តិជា ឯ ក៏បាន ។

(នៃជន)" ក. ករ. (បរិ-បុព្វបទ, ករ-ធាតុ, ផ្លាស់ ករ ជា ខរ ហើយ ទីយៈ អ របស់ ខ ជា អា, តម្រួត ក លើ ខ, លុប ណ ទុកតែ អ, ផ្សំជា បរិក្ខារ,...) ។

៦- ចំពោះ គហ-ធាតុ, ផ្លាស់ គហ ទាំងមូលជា ឃរ ហើយមិនបាច់ព្រឹទ្ធិ ស្រៈ អ នៃ ឃ របស់ ឃរ ជា ឃា ឡើយ ២. (ទព្វសម្ភារ)-គណ្ហាតី´តិ > ឃរំ (សេនាសនំ) "(សេនាសនៈ) កាន់យក (នូវទព្វសម្ភារៈ) = គ្រឿងប្រុង" ក. ក. (ផ្លាស់គហ-ធាតុ ជាឃរ, លុប ណ ទុកតែ អ, ផ្លាស់សិ-វិកត្តិជា º ជា ឃរំ) ។

៧- ចំពោះ ហន-ធាតុ, ផ្លាស់ ហន ទាំងមូលជា ឃាត ២. ឧបហនតី´តិ > ឧបឃាតោ (ជនោ) "(ជន) អ្នកចូលទៅបៀត បៀន" ភ. ភ. (ឧបហនំ > ឧបឃាតោ "កិរិយាចូលទៅបៀត បៀន" ភ. ភ. (ឧប-បុព្វបទ, ហន-ធាតុ, ផ្លាស់ ហន ជា ឃាត, លុប ណ ទុកតែ អ, ផ្សំជា ឧបឃាត,...) ។

៨- ធាតុដែលមាន អា ជាទីបំផុត, ត្រូវផ្លាស់ អា របស់ធាតុ ជា អាយ[១] ២. ទាតព្វន្តិ > ទាយំ (វត្ថុ) "(វត្ថុ) ដែលជនគួរឲ្យ"

---

១ ចុះ យ-បច្ច័យ (អាខ្យាត) តាមន័យខ្លះក្រៅពីកច្ចាយនៈក៏បាន ។

កម្ម. កម្ម. (ផ្លាស់ អា របស់ ទា-ធាតុជា អាយ, លុប ណ ទុកតែ អ, ផ្សំជា ទាយ, ផ្លាស់ សិ-វិកត្តិជា ᵒ ជា ទាយំ, បុ. ទាយោ, ឥ. ចុះ អា-បច្ច័យជា ទាយា[1] ។

អ : បច្ច័យនេះ កាលបើចុះមកហើយ មិនមានបង្ហាប់ឲ្យព្រឹទ្ធិអក្សរដើមធាតុជារស្សៈសុទ្ធ ដូចណ-បច្ច័យនោះទេ, មានវិធីរូបសិទ្ធិផ្សេង ៗ ដូចមានរបៀបខាងក្រោយនេះ ៖

១- បើមានបទនាមជាសទ្ទុបបទ ជាតួកម្ម នៅខាងដើមធាតុ, ត្រូវចុះ នុ-អាគម ហើយផ្លាស់នុ-អាគមជានិគ្គហិត រួចផ្លាស់និគ្គហិតជាវគ្គន្តព្យញ្ជនៈ តាមលំដាប់វគ្ គ ᵓ. សរណំ-ករោ-តី´តិ > សរណង្ករោ[2] (ជនោ) "(ជន) អ្នកធ្វើនូវទីពឹង" ក. ក. (សរ-សទ្ទុបបទ ករ-ធាតុ, ចុះ នុ-អាគម ត្រង់ខាងចុងបន្ទាប់ សរណ ហើយផ្លាស់ នុ ជា ᵒ ផ្សំជា សរណំ, រួចផ្លាស់និគ្គហិតរបស់ សរណំ ជា "ង", ផ្សំជាមួយនឹងអ-បច្ច័យជា សរណង្ករ,

---

១ សព្ទដែលចុះណ-បច្ច័យនេះប្រើជានាមនាមចំពោះលិង្គមួយៗក៏ មាន, ប្រើជាគុណនាមបានទាំង ៣ លិង្គក៏មាន, បែបបំបែកគុណ-នាម : បុ. ដូច បុរិស. ឥ. ដូច កញ្ញា, នបុ. ដូច កុល ។ ២ សព្ទដែលចុះអ-បច្ច័យនេះក៏មានគតិប្រើជានាមនាម ឬ ជាគុណនាម ដូច ណ-បច្ច័យដែរ ។

ផ្លាស់សិ-វិភត្តិជា ឱ ជា សរណង្ករោ) ។ អរឹ-ទមេតី´តិ > អរិន្ទ-
មោ (រាជា) "(ស្តេច) ទ្រង់ទូន្ទាននូវសត្រូវ" ក. ក. (អរិ-
សទ្ទុបបទ, ទម-ធាតុ, វិធីទាំងពួងដូច សរណង្ករោ ផ្សេងគ្នាតែ
ផ្លាស់និគ្គហិតជា "ន" ប៉ុណ្ណោះ) ។

២- សព្ទដែលមានសទ្ទុបបទជាតួកម្មនៅខាងដើម, បើ
មិនចុះ នុ-អាគមទេ, ត្រូវតម្រួតអក្សរដើមធាតុ តាមគួរដល់ការ
ប្រកប ឧ. តំ-ករោតី´តិ > តក្ករោ[1] (ជនো) "(ជន) អ្នកធ្វើនូវ
កិច្ចនោះ" ក. ក. (ត-សទ្ទុបបទ, ករ-ធាតុ, តម្រួត ក ជា ក្ក,
ផ្សំជាមួយនឹង អ-បច្ច័យជា តក្ករ,...) ។

៣- សព្ទដែលមានបុព្វបទ ឬ សទ្ទុបបទ នៅខាងដើម
ដែរ តែមិនមែនជាតួកម្ម, ឬសព្ទដែលមិនមានបុព្វបទ, សទ្ទ-
បបទនៅខាងដើមទេ, មិនត្រូវចុះនុ-អាគមឡើយ ឧ. វិនៃតិ-
តេនា´តិ > វិនយោ (ធម្មោ) "(ធម៌) សម្រាប់ទូន្ទាន (នូវសត្ត
នៃព្រះសាស្តា)" ក. ករ. (វិ-បុព្វបទ, នី-ធាតុ, ព្រឹទ្ធិ ណ្ឌ របស់

---

១ បើចុះនុ-អាគម ជា តង្ករោ, ប៉ុន្តែត្រូវប្រើជា តក្ករោ យ៉ាងនេះតាម
គួរដល់ការប្រកប ។

នី-ធាតុជា ឯ ហើយផ្លាស់ ឯ ជា អយ, ផ្សំជាមួយអ-បច្ច័យ ជា វិនយ,...) ។ វនេ-ចរតី´តិ > វនចរោ (ជនো) "(ជន) អ្នកត្រាច់ទៅក្នុងព្រៃ = ជ្មើរព្រៃ, ព្រានព្រៃ" ក. ក. (វន-សទ្ទុបបទ, ចរ-ធាតុ, ផ្សំជាមួយនឹងអ-បច្ច័យជា វនចរ,...) ។ ជិនាតី´តិ > ជយោ (ជនো) "(ជន) អ្នកឈ្នះ" ក. ក., ជយនំ > ជយោ "កិរិយាឈ្នះ" ភ. ភ. (ព្រឹទ្ធិ ឥ របស់ ជិ-ធាតុជា ឯ ហើយផ្លាស់ ឯ ជា អយ, ផ្សំជាមួយនឹងអ-បច្ច័យជា ជយ,...) ។ បថន្តិ : គច្ឆន្តិ-ឯត្ថា´តិ > បថো (បទេសো) "(ប្រទេស) ជាទីទៅ (នៃជន) = ផ្លូវ" ក. អធិ. (បថ-ធាតុ "ទៅ") ។

៤- ចំពោះទា-ធាតុ ដែលអញ្ជាសៈជា ទា-ទា រស្សៈ ជា ទ-ទ, បើមាន បុរ-សព្ទ ជាបុព្វបទ, ត្រូវផ្លាស់ អ របស់ រ នៃ បុរ-សព្ទជា តំ ហើយផ្លាស់និគ្គហិតរបស់ តំ ជា "ន" ២. បុរេ-(ទានំ)-ទទាតី´តិ > បុរិន្ទទោ[1] (ទេវរាជা) "(ទេវរាជ) ទ្រង់ឲ្យ (នូវទាន) ក្នុងកាលពីដើម = ព្រះឥន្ទ" ក.ក. ។

---

១ ចងវិគ្គហៈជា បុរេ-(ទានំ)-អទទី´តិ > បុរិន្ទទោ ដូច្នេះក៏គួរណាស់ ព្រោះមានដំណើរសេចក្ដីជាអតីតកាល ។

ឥ : បច្ច័យនេះ កាលបើចុះមកហើយ ត្រូវទុកឲ្យគង់រូបនៅ ជា ឥ ដូចដើម, ទាំងធាតុក៏ត្រូវទុកឲ្យគង់នៅ មិនមានវិធីឲ្យលុបទី បំផុតធាតុឡើយ, ទោះមានបុព្វបទឬសទ្ទុបបទក្តី មិនមានក្តី អាច ចុះបច្ច័យនេះបាន ២. អាទិយតេ´តិ > អាទិ (សការោ) "(សការ:) ដែលជនកាន់យក = ខាងដើម" កម្ម. កម្ម. (អា-បុព្វបទ, ទា-ធាតុ, លុប អា របស់ ទា, ផ្សំនឹងឥ-បច្ច័យជា អាទិ, សព្ទនេះ ជាគុណនាម តិលិង្គិក:) ។ ២ទកំ-ទធាតី´តិ > ២ទធិ (បទេសោ) "(ប្រទេស) ទ្រទ្រង់នូវទឹក = សមុទ្ទ" ក. ក. (២ទក-សទ្ទុប-បទ, ធា-ធាតុ, លុប ក របស់ ២ទក ទុកតែ ២ទ, លុប អា របស់ ធា, ផ្សំនឹងឥ-បច្ច័យជា ២ទធិ, ជានាមនាម បុ.) ។ មុនាតី´តិ > មុនិ (ជនো) "(ជន) អ្នកដឹង = អ្នកប្រាជ្ញ" ក. ក. (ផ្សំ មុន-ធាតុជាមួយនឹងឥ-បច្ច័យជា មុនិ, ជានាមនាម បុ.) ។ រុចនំ > រុចិ "កិរិយារុងរឿង, សេចក្តីរុងរឿង" ភ. ភ. (ផ្សំ រុច-ធាតុជាមួយនឹង ឥ-បច្ច័យជា រុចិ, ជានាមនាម[១] ឥ.) ។

---

១ សព្ទដែលចុះឥ-បច្ច័យនេះ ទោះបើជានាមនាមក្តី គុណនាមក្តី មានវិធីបំបែកដូច្នេះ : បុ. ដូច មុនិ, ឥ. ដូច រត្តិ, នបុ. ដូច អក្ខិ ។

យុ : បច្ច័យនេះ កាលបើចុះមកហើយ នឹងទុកឲ្យគង់នៅតាមរូបដើមពុំបានឡើយ, ត្រូវផ្លាស់បាន ៣ យ៉ាង គឺផ្លាស់ជា អន, អណ, អានន, មានវិធីរូបសិទ្ធិផ្សេង ៗ ដូចមានរបៀបខាងក្រោយនេះ ៖

១- រៀរលែងតែធាតុដែលមាន "រ" ឬមាន "ហ" ជាទីបំផុត និងញ្ជា-ធាតុចេញ, ត្រូវផ្លាស់ យុ ជា អន ឧ. បនុទតី´តិ > បនូទនោ (ជនោ) "(ជន) អ្នកបន្ទោបង់" ក. ក., បនុទិតុំ-សីលំ-យស្ស-សោ > បនូទនោ (ជនោ) "(ជន) អ្នកមានកិរិយាបន្ទោបង់ជាប្រក្រតី" ស. ត., បនុទិយតេ´តិ > បនូទនំ "កិរិយាបន្ទោបង់" ភ. ភ. (ប-បុព្វបទ, នុទ-ធាតុ, ទីយៈ ឧ របស់ នុទ ជា ઉ, ផ្លាស់ យុ ជា អន, ធ្សំជា បនូទនោ, ឥ. បនូទនា, នបុំ. បនូទនំ) ។ សុណាតិ-តេនា´តិ > សវនំ (សោតាយតនំ) "(អាយតនៈគឺត្រចៀក) សម្រាប់ ឮ (នៃជន)" ក. ករ, សុយ្យតេ-តេនា´តិ > សវនំ[1] (សោតាយ-តនំ) "(អាយតនៈគឺត្រចៀក) ជាគ្រឿងដែលជនឮ (នៃ

---

១ (សទ្ទោ-ជនេន)-សុយ្យតេ-តេន (សោតាយតនេន)-ឥតិ-(តំ សោតាយតនំ) > សវនំ... ។

សំឡេង)″ កម្ម. ករ., សុយ្យតេ´តិ > សវនំ "កិរិយាឮ, កិរិយាស្តាប់″ ភ. ភ. (ព្រឹទ្ធិ ឧ របស់ សុ-ធាតុ ជា ឱ ហើយផ្លាស់ ឱ ជា អវ, ផ្លាស់យុ ជា អន, ផ្សំជា សវន,...) ។

២- ធាតុដែលមាន "រ″ ឬមាន "ហ″ ជាទីបំផុត, ត្រូវផ្លាស់ យុ ជា អណ[1] ឧ. កាតព្ពន្តិ > ករណំ (កិច្ចំ) "(កិច្ច) ដែលជនគប្បីធ្វើ″ កម្ម. កម្ម. ករិយតេ´តិ > ករណំ "កិរិយាធ្វើ″ ភ. ភ. (ផ្លាស់ យុ ជា អណ, ផ្សំនឹង ករ-ធាតុ ជា ករណ,...) ។ គហិ-យតេ´តិ > គហណំ "កិរិយាកាន់, ការចាប់,...″ ភ. ភ. (ផ្លាស់ យុ ជា អណ, ផ្សំនឹង គហ-ធាតុ ជា គហណ,...) ។ គរហិយ-តេ´តិ > គរហណំ "កិរិយាតិះដៀល″ ភ. ភ. (ផ្លាស់ យុ ជា អណ, ផ្សំនឹង គរហ-ធាតុ ជា គរហណ,...) ។

មានធាតុខ្លះមិនមាន "រ″ ឬ "ហ″ ជាទីបំផុតទេ ក៏អាចឲ្យផ្លាស់ យុ ជា អណ បានដែរ (តែក្នុងបាឡីភាសាមានប្រើតិច) ដូចជា : លក្ខណំ "(ហេតុ) ជាគ្រឿងកំណត់″ ក. ករ. ឬ

---

១ ក្នុងកច្ចាយនបករណ៍ថាឲ្យផ្លាស់ យុ ជា អន ហើយផ្លាស់ ន ជា ណ, បែបផ្លាស់ យុ ជា អណ តែម្តងយ៉ាងនេះ, ពោលតាមវិធីក្នុងបករណ៍ផ្សេងពីកច្ចាយន: ។

"កិរិយាកំណត់, សេចក្ដីកំណត់" ភ. ភ. (លក្ខ-ធាតុ "កំណត់, សម្គាល់, ចំណាំ", ផ្លាស់ យុ ជា អណ,...) ។ បមាណំ "(ហេតុ) ជាគ្រឿងរាប់" ក. ករ. ឬ "កិរិយារាប់" ភ. ភ. (ប-បុព្វបទ, មា-ធាតុ "រាប់, គ្នារ", ផ្លាស់ យុ ជា អណ,...) ។ សមណោ "(បព្វជិត) អ្នកស្ងប់រម្ងាប់" ក. ក. (សម-ធាតុ "ស្ងប់, រម្ងាប់, ស្ងប់រម្ងាប់", ផ្លាស់ យុ ជា អណ,...) ។

៣- ចំពោះតែអំពីមុខ ញា-ធាតុមួយ, ត្រូវផ្លាស់ យុ ជា អន ក៏បាន, ជា អណ ក៏បាន, ជា អានន ក៏បាន ២. ញាយ-តេ´តិ > ជានំ "កិរិយាដឹង" ភ. ភ. (ផ្លាស់ ញា-ធាតុ ជា "ជា", ផ្លាស់ យុ ជា អន, លុប អ របស់ អន ទុកតែ ន, ផ្សំជា ជាន[១],...) ។ ញាយតេ´តិ > ញាណំ "កិរិយាដឹង, សេចក្ដីដឹង" ភ. ភ. (ផ្លាស់ យុ ជា អណ, លុប អ របស់ អណ ទុកតែ ណ, ផ្សំនឹងញា-ធាតុ ជាញាណ,...) ។ វិជានាតី´តិ > វិញ្ញាណំ (ធម្មជាតំ) "(ធម្មជាត) ដឹងច្បាស់" ក. ក. (វិ-បុព្វបទ, ញា-ធាតុ, ផ្លាស់ យុ ជា អណ,

---

១ មិនសូវប្រើ ច្រើនប្រើជា "ជានន" ដើម្បីឲ្យច្បាស់លាស់ត្រង់ បឋមាឯកវចន:មិនឲ្យច្រឡំនឹង ជានន្ត ដែលផ្លាស់ ន្ត និងសិ-វិភត្តិ ជា º ជា "ជានំ" ប្រែថា "កាលដឹង" នោះទេដឹង ។

លុប អ របស់ អណ ទុកតែ ណ, តម្រួត ញ្ញ ជា ញ្ញ, ផ្សំជា វិញ្ញាណ,...) ។ ញ្ញាយតេ´តិ > ជានន៎ (ដូច ជានំ, ផ្សេងគ្នា តែ ផ្លាស់ យុ ជា អានន, លុប អ្ន របស់ "ជ" ឲ្យជា "ជ" ប៉ុណ្ណោះ) ។ សញ្ញាយតេ´តិ > សញ្ញានន៎ "កិរិយាដឹងច្បាស់,..." ភ. ភ. (សំ-បុព្វបទ, ញ្ញ-ធាតុ, ផ្លាស់ ញ្ញ ជា "ជ", ផ្លាស់និគ្គហិតរបស់ សំ ជា "ញ", ផ្លាស់ យុ ជា អានន, លុប អ្ន របស់ ជ ឲ្យជា "ជ", ផ្សំជា សញ្ញានន,...) ។

សព្ទដែលចុះយុ-បច្ច័យនេះ, បើជាសកម្មធាតុ, ត្រូវប្រើសព្ទ ជាកម្មបទវាយ ដែលសម្ពន្ធចូលនឹងខ្លួន ប្រកបឆន្ទ្ធីរ៉ាកត្តិឲ្យជា ឆន្ទ្ធីកម្ម ២. បាបស្ស អ្ន ករណ៎ "កិរិយាមិនធ្វើ នូវបាប", ធនស្ស លកន៎ "កិរិយាបាន នូវទ្រព្យ" ។

តិ : បច្ច័យនេះ កាលបើចុះមកហើយ មានវិធីរូបសិទ្ធិ ផ្សេងៗ[1] ដូចមានរបៀបខាងក្រោយនេះ ៖

---

១ តិ-បច្ច័យនេះ មានវិធីរូបសិទ្ធិច្រើនត្រូវដំណើរគ្នានឹងត-បច្ច័យ ខាងកិរិយាកិតក: (ចូរមើលសង្កេតវិធីរូបសិទ្ធិនៃត-បច្ច័យខាងមុខ ត្រង់លេខ ១៨១) ។

១- ធាតុដែលមាន ន, ម, រ, ជាទីបំផុត ត្រូវលុបព្យញ្ជនៈទីបំផុតធាតុ ដូច្នេះ : ធាតុមាន "ន" ជាទីបំផុត ឧ. ខនៈ > ខតិ "កិរិយាដីក" ភ. ភ. ជានាមនាម ឥ. (លុប ន ទីបំផុតនៃ ខន-ធាតុ, ផ្សំនឹង តិ ជា ខតិ) ។ ធាតុមាន "ម" ជាទីបំផុត ឧ. រមន្ត-ឯតាយ´តិ > រតិ (ធម្មជាតិ) "(ធម្មជាតិ) ជាហេតុរីករាយ (នៃសត្ត)" ក. ករ., រមនៈ > រតិ "កិរិយារីករាយ, សេចក្ដីត្រេកអរ=តម្រេក" ភ. ភ. ជានាមនាម ឥ. (លុប ម ទីបំផុតនៃ រម-ធាតុ, ផ្សំនឹង តិ ជា រតិ) ។ ធាតុមាន "រ" ជាទីបំផុត ឧ. សរតិ-ឯតាយ´តិ > សតិ (ធម្មជាតិ) "(ធម្មជាតិ) ជាគ្រឿងរឭក" (នៃជន) = ស្មារតី" ក. ករ., សរណៈ > សតិ "កិរិយារឭក" ភ. ភ. ជានាមនាម ឥ. (លុប រ ទីបំផុតនៃ សរ-ធាតុ, ផ្សំជា សតិ) ។

២- ធាតុដែលមាន ច, ទ, ប ជាទីបំផុត, ត្រូវផ្លាស់ទីបំផុតធាតុជា "ត" ផ្សំនឹងតិ-បច្ច័យជា "ត្ដិ" ដូច្នេះ : ធាតុមាន "ច" ជាទីបំផុត ឧ. វិមោចតិ-ឯតាយ´តិ > វិមុត្ដិ (គុណជាតិ) "(គុណជាតិ) ជាគ្រឿងរួចស្រឡះ (នៃជន)" ក. ករ., វិមុច្ចតេ´តិ > វិមុត្ដិ "កិរិយារួចស្រឡះ" ភ. ភ. ជានាមនាម ឥ. (វិ-បុព្វបទ, មុច-ធាតុ, ផ្លាស់

ច ទីបំផុតធាតុជា "ត", ផ្សំនឹង តិ ជា វិមុត្តិ) ។ ធាតុមាន "ទ" ជាទីបំផុត ឧ. វិនាសំ-បជ្ជតេ´តិ > វិបត្តិ "កិរិយាដល់នូវសេចក្តីខូចបង់" ភ. ភ. ជានាមនាម ឥ. (វិនាស-សទ្ទុបបទ, លុប នាស ទុកតែ វិ ជាបុព្វបទ, បទ-ធាតុ ផ្លាស់ ទ ទីបំផុតធាតុជា "ត", ផ្សំនឹង តិ ជា វិបត្តិ) ។ ធាតុមាន "ប" ជាទីបំផុត : ឧ. តបនំ > តត្តិ "កិរិយាក្តៅ, សេចក្តីក្តៅ" ភ. ភ. ជានាមនាម ឥ. (ផ្លាស់ ប ទីបំផុតនៃ តប-ធាតុ ជា "ត", ផ្សំនឹង តិ ជា តត្តិ) ។

៣- ត្រូវផ្លាស់ធាតុទាំងមូល ជារូបផ្សេង ឧ. ជនៈ > ជាតិ "កិរិយាកើត = កំណើត" ភ. ភ. ជានាមនាម ឥ. (ផ្លាស់ ជន-ធាតុ ជា "ជា[១]", ផ្សំនឹង តិ ជា ជាតិ) ។

៤- ធាតុទោលតែមួយតួ, ត្រូវទុកទាំងធាតុទាំងបច្ច័យ ឲ្យនៅដូចដើម ឧ. (កុមារ) -ទធាតី´តិ > ធាតិ (ឥត្ថី) (ស្រី) អ្នកទ្រទ្រង់ (នូវកូនក្មេង) = ម៉ែដោះ[២], បងចិញ្ចឹម, បងរក្សា" ភ. ភ. ជានាមនាម ឥ (គ្រាន់តែផ្សំ ធា-ធាតុ និង តិ ជា

---

១ បែបផ្លាស់យ៉ាងនេះ ឃើញមានតែ ជាតិ មួយប៉ុណ្ណោះ ។ ២ មេនំ, ភីលៀង ។

ធាតិ) ។ ញាតញ្ញោ´តិ > ញាតិ (ជនো) "(ជន) ដែលគេត្រូវស្គាល់" កម្ម. កម្ម. ជានាមនាម បុ. (គ្រាន់តែផ្សំ ញា-ធាតុនិង តិ ជា ញាតិ) ។ ធន´មស្ស-ភវតូ´តិ > ធនភូតិ (ជនো) "(ជន) ជាទីចូរកើតនៃទ្រព្យ" ក. សម្ព. (ធន-សទ្ទុបបទ, ភូ-ធាតុ, ផ្សំនឹង តិ ជា ធនភូតិ) ។ ភវតី´តិ > ភូតិ (ធម្មជាតិ) "(ធម្មជាតិ) កើត" ក. ក., ភូយតេ´តិ > ភូតិ, ឬ ភវនំ > ភូតិ "កិរិយាកើត, ការកើត" ភ. ភ. ជានាមនាម ឥ. (គ្រាន់តែផ្សំ ភូ-ធាតុ និង តិ ជា ភូតិ) ។

៥- ចំពោះ ឋា-ធាតុ និង បា-ធាតុ ពីរនេះ, ត្រូវផ្លាស់ អា របស់ ឋា ជា ឥ, ផ្លាស់ អា របស់ បា ជា ណ្ឌ ដូច្នេះ : ឋា-ធាតុ : ឋានំ > ឋិតិ "កិរិយាតម្កល់, កិរិយាតាំងនៅ,..." ភ. ភ. ជានាមនាម ឥ. ។ បា-ធាតុ : បិវនំ > បីតិ "កិរិយាផឹក" ភ. ភ. ជានាមនាម ឥ. ។

---

១ សព្ទដែលចុះ តិ-បច្ច័យ នេះច្រើនប្រើជានាមនាម (ឥ-ការន្ត) ជាងគុណនាម, បើជាគុណនាម ជាឥ-ការន្តទាំង ៣ លិង្គ, បែបបំបែក : បុ. ដូច មុនិ, ឥ. ដូច រត្តិ, នបុ. ដូច អក្ខិ ។

៦- ធាតុដែលមាន ធ, ម, ស ជាទីបំផុត, ត្រូវផ្លាស់ តិ-បច្ច័យ ជាព្យញ្ជនៈផ្សេង ហើយលុបទីបំផុតធាតុចេញ, ដូចរបៀបខាងក្រោយនេះ : ក) ធាតុមាន "ធ" ជាទីបំផុត, ត្រូវផ្លាស់តិ-បច្ច័យជា "ទ្ធि" ឧ. ពុជ្ឈតិ-ឯតាយ'តិ > ពុទ្ធि (បញ្ញា) "(ប្រាជ្ញា) ជាគ្រឿងដឹង (នៃជន)" ក. ករ. (ផ្លាស់ តិ ជា ទ្ធि, លុប ធ ទីបំផុតនៃ ពុធ-ធាតុ, ផ្សំជា ពុទ្ធि) ។ ខ) ធាតុមាន "ម" ជាទីបំផុត, ត្រូវផ្លាស់តិ-បច្ច័យជា "ន្ति" ឧ. ខមនំ > ខន្ति "កិរិយាអត់, សេចក្តីអត់ទ្រាំ = អំណត់" ភ. ភ. ជានាម-នាម ឥ. (ផ្លាស់ តិ ជា ន្ति, លុប ម ទីបំផុតនៃ ខម-ធាតុ, ផ្សំជា ខន្ति) ។ គ) ធាតុមាន "ស" ជាទីបំផុត, ត្រូវផ្លាស់ តិ-បច្ច័យជា "ដ្ឋि" ឧ. ទស្សនំ > ទិដ្ឋि "កិរិយាឃើញ" ភ. ភ. ជានាមនាម ឥ. (ផ្លាស់ តិ ជា ដ្ឋि, លុប ស ទីបំផុតនៃ ទិស-ធាតុ, ផ្សំជា ទិដ្ឋि) ។ តុសនំ > តុដ្ឋि "កិរិយាត្រេកអរ, សេចក្តីត្រេកអរ = អំណរ" ភ. ភ. ជានាមនាម ឥ. (ផ្លាស់ តិ ជា ដ្ឋि, លុប ស ទីបំផុតនៃ តុស-ធាតុ, ផ្សំជា តុដ្ឋि) ។

រម្ម : បច្ច័យនេះ កាលបើចុះមកហើយ ត្រូវលុប រ ចេញ ទុកតែត្រឹម ម្ម, ទាំងទីបំផុតធាតុក៏ត្រូវលុបចេញ (ជាកំណត់) ២. ធារេតី´តិ > ធម្មោ (សភាវោ) "(សភាវៈ) ទ្រទ្រង់" ក. ក., ធារេតិ-តេនា´តិ-វា > ធម្មោ (សភាវោ) "ម្យ៉ាងទៀតថា (សភាវៈ) ជាហេតុទ្រទ្រង់ (នៃព្រះមានជោគ)" ក. ករ. (លុប រ នៃ រម្ម ទុកតែ ម្ម, លុប រ ទីបំផុតនៃ ធរ-ធាតុ, ផ្សំជា ធម្ម, ផ្លាស់សិ-រិកត្តិជា ២ ជា ធម្មោ) ។ ករិយតេ´តិ > កម្ម (កិច្ចំ) "(កិច្ច) ដែលជនធ្វើ" កម្ម. កម្ម., កាតព្ព´ន្តិ-វា > កម្ម (កិច្ចំ) "ម្យ៉ាងទៀតថា (កិច្ច) ដែលជនត្រូវធ្វើ = អំពើ" កម្ម. កម្ម. (លុប រ នៃ រម្ម ទុកតែ ម្ម, លុប រ ទីបំផុតនៃ ករ-ធាតុ, ផ្សំជា កម្ម, ផ្លាស់សិ-រិកត្តិជា ០ ជា កម្ម) ។

រ : បច្ច័យនេះគ្រាន់តែចុះមកជាលំនាំហើយលុបចេញឥតមានទុកឲ្យសល់ឡើយ, ទាំងទីបំផុតធាតុក៏ត្រូវលុបចេញ (ជាកំ-ណត់) ២. អន្តំ-ករោតី´តិ > អន្តកো (សភាវោ) "(សភាវៈ) ធ្វើនូវទីបំផុត" ក. ក., អន្តំ : វិនាសំ-ករោតី´តិ-វា > អន្តកো (សភាវោ) "ម្យ៉ាងទៀតថា (សភាវៈ) ធ្វើនូវទីបំផុត គឺសេចក្ដីវិនាស = មច្ចុ-

មារ″ ក. ក. (អន្ត-សទ្ទុបបទ, ករ-ធាតុ, លុប រ-បច្ច័យ, លុបទីបំផុតធាតុ, ផ្សំជា អន្តក, ផ្លាស់ សិ-វិភត្តិជា ᵃ ជា អន្តកោ) ។ ទុដ្ឋ-ខមិយតេ´តិ > ទុក្ខំ (ធម្មជាតំ) "(ធម្មជាត) ដែលជនអត់ទ្រាំបានដោយកម្ម″ កម្ម. កម្ម., ម្យ៉ាងទៀតថា "កិរិយាអត់ទ្រាំបានដោយកម្រ = សេចក្ដីព្រួយ, សេចក្ដីលំបាក″ ភ. ភ. (ទុដ្ឋ-បុព្វបទ, ខម-ធាតុ, លុប រ-បច្ច័យ, លុប ដ្ឋ ទុកតែ ទ, លុបទីបំផុតធាតុ, តម្រួត ក លើ ខ ជា ក្ខ[២], ផ្សំជា ទុក្ខ, ផ្លាស់សិ-វិភត្តិជា º ជា ទុក្ខំ) ។ បរិ : សមន្តតោ-ខនិយតេ´តិ > បរិក្ខា (ភូមិ) "(ទី) ដែលជនជីកដោយជុំវិញ = ស្នាមភ្លោះ, គូ″ កម្ម. កម្ម. (បរិ-បុព្វបទ, ខន-ធាតុ, លុប រ-បច្ច័យ, លុបទីបំផុត

---

១ អ្នករៀនចូរសង្កេត កុំច្រឡំ ខ-បច្ច័យ និង រ-បច្ច័យ, ចូរចំណាំដូច្នេះ បើមានឧបសគ្គគឺ ទុ នេះជាបុព្វបទ ហើយមិនលុបទីបំផុតធាតុទេ ដូចជា "ទុដ្ឋ-ខមិយតេ´តិ > ទុក្ខមំ″ យ៉ាងនេះជា ខ-បច្ច័យ, បើលុបទីបំផុតធាតុ ដូចជា "ទុក្ខ″ នេះជា រ-បច្ច័យ, ចូរមើលសង្កេតវិធីនៃ ខ-បច្ច័យខាងដើម) ។ ២ មិនមែនតម្រួតដោយអំណាច រ-បច្ច័យទេ តម្រួតតាមដំណើររបស់សន្ធិ, ព្រោះ ទុ ជាអក្សរ យោ-ស:ត្រូវតម្រួតអក្សរខាងចុងដើម្បីឲ្យស្រួលមាត់ ដូចជាទុគ្គតិ, ទុ-គ្គមំ,ទុច្ចរិតំ,ទុជ្ជនো,ទុព្ភិក្ខំ ជាដើមនុ៎ះដែរ, តម្រួតយ៉ាងនេះហៅថា "តម្រួតតាមគួរដល់ការប្រកប, បើបុព្វបទ ជា អយោស:ដូច "សុ″ នេះ មិនត្រូវតម្រួតឡើយ ដូចយ៉ាង សុខំ, សុគតិ, សុគមំ, សុចរិតំ, សុជនো សុភិក្ខំ ជាដើម ។

ធាតុ, តម្រូត ក លើ ខ ជា ក្ខ[1], ផ្សំជា បរិក្ខ, ចុះ អា-បច្ច័យ ជា បរិក្ខា) ។

ឥន : បច្ច័យនេះ កាលបើចុះមកហើយ ត្រូវទុកឲ្យគង់រូបនៅដូចដើម ឧ. ជិនាតី´តិ > ជិនោ (ភគវា) "(ព្រះមានជោគ) ទ្រង់ឈ្នះ" ក. ក. (លុប ឥ របស់ ជិ-ធាតុ ហើយផ្សំនឹងឥន-បច្ច័យជា ជិន, ផ្លាស់សិ-វិភត្តិជា ឋ ជា ជិនោ) ។ សុបិយតេ´តិ > សុបិនំ[2] "កិរិយាដេកលក់, កិរិយាយល់សប្តិ" ភ. ភ. (ផ្សំសុប-ធាតុនិងឥន-បច្ច័យជា សុបិន, ផ្លាស់សិ-វិភត្តិជា º ជា សុបិនំ) ។

តវេ : បច្ច័យនេះកាលបើចុះមកហើយ គង់រូបនៅដូចដើម, ជាបច្ច័យរាប់បញ្ចូលក្នុងកិតកិច្ច-បច្ច័យ នៃនាមកិតក: ក៏ពិត ប៉ុន្តែបើចុះផ្សំជាមួយនឹងធាតុហើយ ក៏ជាអព្យយសព្ទ ព្រោះ តវេ ជាអព្យយបច្ច័យ ប្រើប្រកបនឹងវិភត្តិនាមពុំបានឡើយ, ជាបច្ច័យ សម្រាប់គ្រាន់តែចុះរាំងមុខធាតុ កុំឲ្យធាតុនូវលាតទទេសុទ្ធតាម

---

១ ក្នុងបករណ:ខ្លះប្រាប់ថា ចុះក្ខិ-បច្ច័យ, ចុះអា-បច្ច័យ, មិនបាច់តម្រូត, សម្រេចរូបជាបរិខា ។ ២ ក្នុងកច្ចាយនបករណ៍ប្រាប់ថា ឥន-បច្ច័យនេះ ចុះបានចំពោះតែអំពីមុខធាតុ ២ គឺ ជិ-ធាតុ និង សុប-ធាតុ ហើយប្រើបានតែសាធន: ២ យ៉ាងគឺ កត្តុសាធន: និង ភាវសាធន: ប៉ុណ្ណោះ (មេសូត្រ ជិតោ ឥន សព្ទត្ត និង សុបតោ ច) ។

លំនាំដើមប៉ុណ្ណោះ[១], មិនមានវិធីឲ្យតាំងវិគ្គហៈទេ, មានសណ្ដាប់ឲ្យប្រែចេញសម្ដីអាយតនិបាត ដូចចតុត្ថីវិភត្តិនាមថា "ដើម្បី-" ឬ គ្រាន់តែប្រែចេញសព្ទធាតុតែម្ដង កុំបាច់ថា "ដើម្បី-" ក៏សឹងបាន តាមគួរដល់ដំណើរសេចក្ដី) ។ វិធីរូបសិទ្ធិសម្រាប់ តវេ-បច្ច័យ ដូចមានរបៀបខាងក្រោយនេះ ៖

១- ធាតុដែលមាន "ម" ជាទីបំផុត, ត្រូវផ្លាស់ទីបំផុតធាតុជា "ន" ឧ. គន្តវេ "ដើម្បីទៅ, ដើម្បីដល់", សន្តវេ "ដើម្បីរម្ងាប់..." (ផ្លាស់ ម ទីបំផុតនៃ គម-ធាតុ, នៃ សម-ធាតុ ជា "ន", ផ្សំនឹង តវេ ជា គន្តវេ, សន្តវេ) ។

២-ធាតុដែលមាន "ទ" ជាទីបំផុត, ត្រូវផ្លាស់ទីបំផុតធាតុជា "ត" ឧ. បត្តវេ "ដើម្បីដល់" (ផ្លាស់ ទ ទីបំផុតនៃ បទ-ធាតុជា "ត", ផ្សំនឹង តវេ ជា បត្តវេ) ។

---

១ តវេ-បច្ច័យនេះ សមតែរាប់បញ្ចូលក្នុងពួកកិតកិច្ច-បច្ច័យខាងកិរិយាកិតក:ឯនោះសោះទេ (ទាំងតុំ-បច្ច័យក៏ដូចគ្នាដែរ) ព្រោះជាបច្ច័យសម្រាប់គ្រាន់តែចុះរាំងមុខធាតុ មានលំនាំជាកិរិយាសព្ទ, ប៉ុន្តែបានជាយកមករៀបរៀងយ៉ាងនេះ ដើម្បីកុំឲ្យអស់លោកវេយ្យាករណបណ្ឌិតនិន្ទាបន្ទោសថា ខ្ញុំរៀបរៀងបច្ច័យមិនត្រូវតាមសណ្ដាប់ដែលធ្លាប់ចំណាំមកហើយនោះ ប៉ុណ្ណោះឯង (មើលក្នុងនាមនិទ្ទេស លេខ ១២៧ ត្រង់ពួកទី ៤) ។ ម្យ៉ាងទៀត បច្ច័យនេះចុះបានចំពោះតែអំពីមុខធាតុដែលគួរប្រកបប៉ុណ្ណោះ, មិនមែនចុះបានរាល់ធាតុដូចតុំ-បច្ច័យទេ ។

៣- ធាតុដែលមាន "ន" ជាទីបំផុត, គ្រាន់តែផ្សំជាមួយ នឹង តវ ជាការស្រេច[1] ២. ហន្តវ "ដើម្បីបៀតបៀន,...", ខន្តវ "ដើម្បីដីក" ផ្សំ ហន-ធាតុ, ខន-ធាតុ ជាមួយនឹង តវ ជា ហន្តវ, ខន្តវ) ។

៤- ចំពោះតែ ករ-ធាតុ មួយ, ឲ្យផ្លាស់ ករ ទាំងមូលជា "កា" ២. កាតវ "ដើម្បីធ្វើ" ។

៥- ព្រឹទ្ធិធាតុដែលជាទីយៈស្រាប់ក៏បានខ្លះ ២. នេតវ "ដើម្បីនាំទៅ" (ព្រឹទ្ធិ ណ្ឌ៎ របស់ នី-ធាតុ ជា ឯ, ផ្សំនឹង តវ ជា នេតវ) ។

៦- ធាតុទោលតែមួយតួ, ជាទីយៈ គ្រាន់តែផ្សំធាតុជាមួយនឹង តវ ជាការស្រេច ២. ញាតវ "ដើម្បីដឹង" (ញា-

---

១ ព្រោះ "ន" ជាវគ្គន្តព្យញ្ជនៈរបស់ តវគ្គ ស្រាប់ហើយ មិនបាច់ផ្លាស់ "ន" ជា "ន" ដដែលៗនោះឡើយ, ប៉ុន្តែមានន័យខ្លះថា បើទុកយ៉ាងហ្នឹងក៏ដោយ, ត្រូវតែផ្លាស់ "ន" ទីបំផុតធាតុជា "ន" ឲ្យជាលំនាំនៃរូបសិទ្ធិ, ដូចជាក្នុងពួកសំខ្យាសព្ទ មានបង្គាប់ឲ្យផ្លាស់ "អ" របស់ សព្ទមាន បញ្ចូ ជាដើមធ្វើជា "អ" ដូច្នោះដែរ, ព្រោះហេតុនោះ, បែបទាំង ២ យ៉ាងនេះ អ្នករៀនចូរប្រើតាមពេញចិត្តចុះ ។

ធាតុ), ទាតវេ "ដើម្បីឲ្យ" (ទា-ធាតុ), បាតវេ "ដើម្បីផឹក, ដើម្បីរក្សា" (បា-ធាតុ), បហាតវេ "ដើម្បីលះបង់" (ប-បុព្វបទ, ហា-ធាតុ) ។

តុំ : បច្ច័យនេះ ក៏ជាអព្យយបច្ច័យ, ជាពួកជាមួយគ្នានឹង តវេ, មានអាការប្រហែលគ្នានឹង តវេ ដែរ, ប្លែកគ្នាខ្លះតែ តុំ-បច្ច័យនេះ មានសណ្ដាប់ឲ្យប្រែចេញសម្ដីអាយតនិបាតដូចចតុត្ថី-វិភត្តិនាមថា "ដើម្បី-" ឬគ្រាន់តែប្រែចេញសព្ទធាតុតែម្ដង មិនបាច់ថា "ដើម្បី-" (ដូចតវេ-បច្ច័យដែរ) ក៏បាន, ប្រើជាបទប្រធានដូចនាមសព្ទដែលប្រកបបឋមាវិភត្តិ ប្រែថា "រីកិរិយា, រីគឺ-" ដូច្នេះក៏បាន[១] ។ រូបសិទ្ធិសម្រាប់តុំ-បច្ច័យនេះ មានគតិផ្សេង ៗ ច្រើនយ៉ាងណាស់, របៀបដូចមានខាងក្រោយនេះ ជាសង្ខេប:

---

១ តុំ-បច្ច័យនេះ មានគតិម្យ៉ាងទៀតប្លែកអំពី តវេ, ប្លែកដូច្នេះ : កាលបើចុះអំពីមុខធាតុហើយ, អាចប្រើជាសទ្ទុបបទ រួមភ្ជាប់ជាមួយនឹង កាម-សព្ទ "ប្រាថ្នា, ចង់" នេះផងក៏បាន, តែត្រូវលុបនិគ្គហិតរបស់ តុំ ចេញ ឧ. កត្តុកាមោ "អ្នកប្រាថ្នាដើម្បីធ្វើ" ឬ "អ្នកចង់ធ្វើ" ។ សព្ទយ៉ាងនេះ រមែងតែមាននាមសព្ទជាតួកម្ម បទវាយ នៅខាងដើម, ត្រូវប្រែរូប (សម្ពន្ធចូលនឹងសព្ទដែលចុះតុំ-បច្ច័យ) ឧ. នគរំ-បវិសិតុកាមោ "អ្នកប្រាថ្នាដើម្បីចូលទៅ កាន់ក្រុង" ឬ "អ្នកចង់ចូលទៅ កាន់ក្រុង", សត្ថារំ-ទដ្ឋុកាមោ "អ្នកប្រាថ្នាដើម្បីឃើញ នូវព្រះសាស្ដា" ឬ "អ្នកចង់ឃើញ នូវព្រះសាស្ដា"... ។

១- ធាតុដែលមាន ច, ជ, ទ, ប ជាទីបំផុត, អាចផ្លាស់ទីបំផុតធាតុជា "ត" ក៏បានខ្លះ, រៀបរូបសិទ្ធិដូច្នេះ : ធាតុមាន "ច" ជាទីបំផុត ២. សិត្តុ "ដើម្បីស្រោច, រីកិរិយាស្រោច[១]" (ផ្លាស់ ច ទីបំផុតនៃ សិច-ធាតុ ជា "ត", ផ្សំនឹងតុំជា សិត្តុ) ។ ធាតុមាន "ជ" ជាទីបំផុត ២. ចត្តុ "ដើម្បីលះ, ដើម្បីលះបង់" (ផ្លាស់ ជ ទីបំផុតនៃ ចជ-ធាតុជា "ត", ផ្សំនឹងតុំ ជា ចត្តុ) ។ ធាតុមាន "ទ" ជាទីបំផុត ២. វត្តុ "ដើម្បីពោល" (ផ្លាស់ ទ ទីបំផុតនៃ វទ-ធាតុ ជា "ត" ផ្សំនឹង តុំ ជា វត្តុ) ។ ធាតុមាន "ប" ជាទីបំផុត ២. តត្តុ "ដើម្បីដុត, ដើម្បីអាំង,..." (ផ្លាស់ ប ទីបំផុតនៃ តប-ធាតុ ជា "ត", ផ្សំនឹង តុំ ជា តត្តុ) ។

២- ចំពោះតែ ករ-ធាតុមួយ, ផ្លាស់ រ ទីបំផុតធាតុជា "ត" ក៏បាន ២. កត្តុ "ដើម្បីធ្វើ", ផ្លាស់ករ-ធាតុទាំងមូលជា "កា" ក៏បាន ២. កាតុ "ដើម្បីធ្វើ" ។

---

១ បែបប្រែថា "រីកិរិយា-" នេះ, ឧទាហរណ៍ដែលចុះតុំ-បច្ច័យទាំងប៉ុន្មាន ក៏មានដំណើរដូចគ្នា ព្រោះហេតុនេះ, ក្នុងឧទាហរណ៍ឯទៀត អ្នករៀនចូរប្រែផងចុះ ។

៣- ធាតុមានអក្សរ ២ តួ, បើមិនផ្លាស់ទីបំផុតធាតុ ឬ មិនផ្លាស់ធាតុទាំងមូល ជាព្យញ្ជនៈផ្សេងទេ, ត្រូវចុះ ឥ-អាគមមក ២. សិញ្ចិតុំ "ដើម្បីស្រោច" (សិច-ធាតុ, ចុះនិគ្គហិតអាគមលើ សិ ជា សឿ ហើយផ្លាស់និគ្គហិតជា "ញ" (តាមវិធីរបស់ពួក រុធ-ធាតុ), ចុះ ឥ-អាគម, ផ្សំនឹង តុំ ជា សិញ្ចិតុំ, អវ-បុព្វបទ ផ្លាស់ អវ ជា ឱ. ជា ឱសិញ្ចិតុំ) ។ ចជិតុំ "ដើម្បីលះ, ដើម្បីលះបង់" (ចជ-ធាតុ, ចុះ ឥ-អាគម, ផ្សំនឹង តុំ ជា ចជិតុំ, បរិ-បុព្វបទ ជា បរិច្ចជិតុំ) ។ វទិតុំ "ដើម្បីពោល" (វទ-ធាតុ, ចុះ ឥ-អាគម, ផ្សំ នឹងតុំ ជា វទិតុំ, អវ-បុព្វបទ ផ្លាស់ អវ ជា ឱ. ជា ឱវទិតុំ "ដើម្បីទូន្មាន") ។ សរិតុំ "ដើម្បីរឭក" (សរ-ធាតុ, ចុះ ឥ-អាគម, ផ្សំនឹង តុំ ជា សរិតុំ) ។ ធាតុមានអក្សរច្រើន ក៏អាចចុះ ឥ-អាគម បានដែរ ២. គរហិតុំ "ដើម្បីតិះដៀល" (គរហ-ធាតុ, ចុះ ឥ-អាគម, ផ្សំនឹង តុំ ជា គរហិតុំ, វិ-បុព្វបទ, ជា វិគរហិតុំ) ។

៤- សូម្បីធាតុទោលតែមួយតួ, កាលបើព្រឹទ្ធិ ឬ អញ្ជាសៈ ឲ្យកើតជា ២ តួហើយ, ក៏ត្រូវចុះ ឥ-អាគមមក ២. ភវិតុំ "ដើម្បី កើត,..." ព្រឹទ្ធិ ១ របស់ ភូ-ធាតុ ជា ឱ ហើយផ្លាស់ ឱ

ជា អវ, ចុះ ឥ-អាគម, ផ្សំនឹង តុំ ជា ភវិតុំ) ។ នយិតុំ "ដើម្បីនាំ" (ព្រឹទ្ធិ ណ្ឌ៎ រៀ របស់ នី-ធាតុ ជា ឯ ហើយផ្លាស់ ឯ ជា អយ, ចុះ ឥ-អាគម, ផ្សំនឹង តុំ ជា នយិតុំ) ។ បជហិតុំ "ដើម្បីលះ, ដើម្បីលះបង់" (ប-បុព្វបទ, ហា-ធាតុ, អញ្ញាសៈជា ប-ហា-ហា, ផ្លាស់ ហ-អញ្ញាសៈជា ជ, រស្សៈ អា របស់អញ្ញាសៈជា អ, ចុះឥ-អាគម, លុប អា របស់ ហា-ធាតុ, ផ្សំនឹង តុំ ជា បជហិតុំ) ។

៥- ធាតុទោលតែមួយតួ, បើជារស្សៈ, ព្រឹទ្ធិតាមដំណើរ របស់ស្រៈក៏បាន ឲ. សោតុំ "ដើម្បីឮ, ដើម្បីស្តាប់" (ព្រឹទ្ធិ ឲ របស់ សុ-ធាតុ ជា ឱ...) ។ ជេតុំ "ដើម្បីឈ្នះ,..." (ព្រឹទ្ធិ ឥ របស់ ជិ-ធាតុ ជា ឯ,...) ។ សូម្បីធាតុជាទីយៈ ក៏ព្រឹទ្ធិ បានខ្លះដែរ ឲ. នេតុំ "ដើម្បីនាំ" ព្រឹទ្ធិ ណ្ឌ៎ រៀ របស់ នី-ធាតុ ជា ឯ ផ្សំនឹង តុំ ជា នេតុំ) ។

៦- ធាតុទោលតែមួយតួ ជារស្សៈក្តី, ជាទីយៈក្តី, បើមិនព្រឹទ្ធិទេ, ត្រូវចុះបច្ច័យអាខ្យាត (សម្រាប់ពួកធាតុ) មកផង, ចុះ ឥ-អាគមផង ឲ. សុណាតុំ "ដើម្បីឮ,..." (សុ-ធាតុ ណា-បច្ច័យ (អាខ្យាត), ចុះឥ-អាគម, លុប អា របស់ ណា, ផ្សំនឹង

តុំ ជា សុណិតុំ) ។ ជិនិតុំ "ដើម្បីឈ្នះ,..." (ជិ-ធាតុ, នា-បច្ច័យ (អាខ្យាត), ចុះឥ-អាគម, លុប អា របស់ នា, ផ្សំនឹង តុំ ជា ជិនិ-តុំ) ។ ជានិតុំ "ដើម្បីដឹង" (ញា-ធាតុ, នា-បច្ច័យ (អាខ្យាត), ផ្លាស់ ញា ជា "ជា", ចុះឥ-អាគម, លុប អា របស់ នា, ផ្សំនឹង តុំ ជា ជានិតុំ) ។ ក្រៅពីធាតុទោល ក៏ត្រូវចុះបច្ច័យអាខ្យាតព្រម ទាំងឥ-អាគមមកផងដែរ, ២. ពុជ្ឈិតុំ "ដើម្បីដឹង", យុជ្ឈិតុំ "ដើម្បី ច្បាំង" ផ្លាស់ យ-បច្ច័យ និង ធ ទីបំផុតនៃ ពុធ-ធាតុ, នៃ យុធ-ធាតុ ជា ជ្ឈ, ចុះឥ-អាគម, ផ្សំជា ពុជ្ឈិតុំ, យុជ្ឈិតុំ) ។

៧- ចំពោះ គហ-ធាតុ, គ្រាន់តែចុះឥ-អាគមក៏បាន, ចុះ ណ្ហា-បច្ច័យ (អាខ្យាត) មកហើយលុបទីបំផុតធាតុចេញ, ចុះឥ-អាគម, លុប អា របស់ ណ្ហា-បច្ច័យចេញក៏បាន ២. គហិតុំ, គណ្ហិតុំ "ដើម្បីកាន់, យក, ទទួល, ចាប់,..." ។

៨- ធាតុដែលមាន ធ, ភ, ម, ស ជាទីបំផុត, អាចផ្លាស់ តុំ-បច្ច័យជាពាក្យនៃ:ផ្សេង ហើយលុបទីបំផុតធាតុចេញក៏បានខ្លះ, ដូចរបៀបតទៅនេះ : ក) ធាតុ មាន "ធ" ឬ "ភ" ជាទីបំផុត,

ឲ្យផ្លាស់ តុំ ជា ទ្ធុំ ២. សុពោទ្ធុំ "ដើម្បីដឹងដោយងាយ" (សុ-បុព្ធ-បទ, ពុធ-ធាតុ, ផ្លាស់ តុំ ជា ទ្ធុំ, លុបទីបំផុតធាតុ, ព្រឹទ្ធិ ២ របស់ ពុ ជា ២[1], ផ្សំជា សុពោទ្ធុំ) ។ លទ្ធុំ "ដើម្បីបាន" (ផ្លាស់ តុំ ជា ទ្ធុំ[2], លុប ភ ទីបំផុតនៃ លភ-ធាតុ, ផ្សំជា លទ្ធុំ) ។ ខ) ធាតុមាន "ម" ជាទីបំផុត ឲ្យផ្លាស់ តុំ ជា ន្ធុំ[3] ២. គន្ធុំ "ដើម្បីទៅ, ដើម្បីដល់", សន្ធុំ "ដើម្បីរម្ងាប់..." (ផ្លាស់ តុំ ជា ន្ធុំ, លុប ម ទីបំផុតនៃ គម-ធាតុ, នៃ សម-ធាតុ, ផ្សំជា គន្ធុំ, ជា សន្ធុំ) ។ គ) ធាតុមាន "ស" ជាទីបំផុត, ឲ្យផ្លាស់ តុំ ជា រដ្ធុំ ២. ទដ្ធុំ "ដើម្បីឃើញ, ដើម្បីជួប" (ផ្លាស់ តុំ ជា រដ្ធុំ ហើយលុប រ ទុកតែ ដ្ធុំ[4], លុប ស ទីបំផុតនៃ ទិស-ធាតុ, ផ្លាស់ ឥ របស់ ទិ ជា អ, ផ្សំជា ទដ្ធុំ) ។

---

១ មិនបាច់ព្រឹទ្ធិ ប្រើជា សុពុទ្ធុំ ក៏បាន ។ ២ វិធីផ្លាស់យ៉ាងនេះ គឺ ផ្លាស់បានតាមគួរដល់ការប្រកប, នឹងកំណត់ឲ្យទៀងទាត់តែបែបមួយនោះក៏មិនមែនទេ ដូចជា អា-បុព្ធ-បទ, រភ-ធាតុ "ប្រារព្ធ, ផ្តើម, តាំងផ្តើម, ចំពោះ" នេះបើផ្លាស់ តុំ ជា ទ្ធុំ ឲ្យជា "អារទ្ធុំ" ដូច្នេះក៏បាន ប៉ុន្តែមិនសូវប្រើឲ្យប្រើជា "អារភិតុំ" ដូច្នេះវិញ (ចុះឥ-អាគម) ។ ៣ បើមិនផ្លាស់យ៉ាងនេះ, នឹងផ្លាស់ "ម" ជា "ន" ផ្សំនឹង តុំ ជា "ន្ធុំ" ក៏សឹងតែបាន ។ ៤ ផ្លាស់ តុំ ជា ដ្ធុំ តែម្តង តាមបែបក្រៅពីកច្ចាយនៈ ក៏បាន ។

៩- ធាតុទោលតែមួយតួ, បើជាទីយ:, ច្រើនតែទុកឲ្យគង់រូបនៅដូចដើម[1] ឧ. ទាតុំ "ដើម្បីឲ្យ", ញាតុំ "ដើម្បីដឹង", បាតុំ "ដើម្បីផឹក, ដើម្បីរក្សា", ឋាតុំ "ដើម្បីឋិតនៅ,..." (គ្រាន់តែផ្សំ ទា-ធាតុ, ញា-ធាតុ, បា-ធាតុ, ឋា-ធាតុ ជាមួយនឹង តុំ ជាការស្រេច) ។

១០- ធាតុដែលមាន "ន" ជាទីបំផុត, បើមិនចុះ ឥ-អាគមទេ, ត្រូវផ្សំទីបំផុតធាតុជាមួយនឹង តុំ ជា "ន្ទុំ[2]" ឧ. ហន្ទុំ "ដើម្បីបៀតបៀន,..." (ហន-ធាតុ) ។ តន្ទុំ "ដើម្បីលាត, លា, -ត្រដាង" (តន-ធាតុ) ។

១១- តុំ-បច្ច័យនេះ បើចុះក្នុងហេតុកត្តុវាចក:, ត្រូវចុះការិ-តបច្ច័យ (អាខ្យាត) ផង ជាកំណត់ ឧ. លាភេតុំ "ដើម្បីឲ្យបាន" (លភ-ធាតុ, ណេ-បច្ច័យ, តុំ-បច្ច័យ) ។ រុន្ធាបេតុំ "ដើម្បីឲ្យ

---

១ បណ្តាធាតុទោលជាទីយ:នោះ ធាតុខ្លះត្រូវទុកឲ្យគង់រូបនៅដូចដើមជាដាច់ខាត, ដូចជា ទា-ធាតុ ជា ទាតុំ, ឋា-ធាតុជា ឋាតុំ, ធាតុខ្លះអាចផ្លាស់ជារូបផ្សេងក៏បាន, ដូចជា ញា-ធាតុជា "ញាតុំ" ក៏បាន, ផ្លាស់ ញា ជា "ជា", ចុះឥ-អាគម, លុប អា របស់ នា-បច្ច័យ, ផ្សំជា ជានិតុំ ក៏បាន បាធាតុ ជា បាតុំ ក៏បាន ផ្លាស់ បា ជា បិវ ចុះឥ-អាគម ផ្សំជា "បិវិតុំ" ក៏បាន ។ ២ ចូរមើលនយលក្ខណ:របស់ តវេ-បច្ច័យ (ត្រង់ លេខ ៣) ។

បិទ, -ឲ្យរាំង,...″ (រុធ-ធាតុ, និគ្គហិតអាគម ផ្លាស់ជា "ន″, ណាបេ-បច្ច័យ, តុំ-បច្ច័យ) ។ សិញ្ជាបេតុំ "ដើម្បីឲ្យដេរ″ (សិវ-ធាតុ, យ-បច្ច័យ, ណាបេ-បច្ច័យ, តុំ-បច្ច័យ) ។ សាវេតុំ "ដើម្បីឲ្យឮ, -ឲ្យស្តាប់″ (សុ-ធាតុ, ណេ-បច្ច័យ, តុំ-បច្ច័យ) ។ កីនាបេតុំ "ដើម្បីឲ្យទិញ″ (កី-ធាតុ, នា-បច្ច័យ, ណាបេ-បច្ច័យ, តុំ-បច្ច័យ) ។ គាហាបេតុំ "ដើម្បីឲ្យកាន់, -ឲ្យទទួល,...″ (គហ-ធាតុ, ណាបេ-បច្ច័យ, តុំ-បច្ច័យ), ឧគ្គណ្ហាបេតុំ "ដើម្បីឲ្យរៀន″ (ឧ-បុព្វបទ, គហ-ធាតុ, ណ្ហា-បច្ច័យ, ណាបេ-បច្ច័យ, តុំ-បច្ច័យ) ។ ការេតុំ "ដើម្បីឲ្យធ្វើ″ (ករ-ធាតុ, ណេ-បច្ច័យ, តុំ-បច្ច័យ) ។ ចារេតុំ "ដើម្បីឲ្យលួច″ (ចុរ-ធាតុ, ណេ-បច្ច័យ[១] តុំ-បច្ច័យ) ។

រត្តុ : បច្ច័យនេះ កាលបើចុះមកហើយ ត្រូវលុប រ ចេញ ទុកតែ ត្តុ, ទាំងទីបំផុតធាតុក៏ត្រូវលុបចេញ ឧ. សាសតី´តី > សត្ថា[២] (ជនោ) "(ជន) អ្នកប្រៀនប្រដៅ = គ្រូប្រៀនប្រដៅ″ ក. ក. (លុប ស ទីបំផុតនៃ សាស-ធាតុ ទុកតែ សា ហើយ

---

១ ឧទាហរណ៍ទាំងនេះ មានរូបសិទ្ធិតាមវិធីក្នុងអាខ្យាតនិទ្ទេស ។

២ សព្ទនេះ, ខាងព្រះពុទ្ធសាសនា, ជាព្រះនាមវិសេសម្យ៉ាងរបស់ព្រះសម្មាសម្ពុទ្ធ, ត្រូវបញ្ជូលសព្ទថា "ភគវា″ ជាអញ្ញបទរបស់ សាធនៈ ។

រស្សៈ អា របស់ សា ជា អ, លុប រ ទុកតែ ត្ត, ផ្សំជា សត្ត, ផ្លាស់ ឧ និង សិ-វិភត្តិជា អា ជា សត្តា[1]) ។ (មើលក្នុងនាម-និទ្ទេស ត្រង់លេខ ៨៣) ។

រិតុ : បច្ច័យនេះ ក៏ត្រូវលុប រ ដែរ ទុកតែត្រឹម ឥតុ, ទាំងទីបំផុតធាតុក៏ត្រូវលុបចេញ ឧ. (បុត្តំ) -បាលេតី´តី > បិតា (បុរិសោ) "(បុរស) អ្នករក្សា (នូវកូន)" ក. ក. (លុប ល ទីបំផុតនៃ បាល-ធាតុ ទុកតែ បា[2] ហើយលុប អា របស់ បា, លុប រ ទុកតែ ឥតុ, ផ្សំជា បិតុ, ផ្លាស់ ឧ និង សិ-វិភត្តិជា អា ជា បិតា) ។ មាតាបិតូហិ-ធារិយតេ´តិ > ធីតា (ឥត្តី) "(ស្ត្រី) ដែលមាតានិងបិតាទ្រទ្រង់ = កូនស្រី" កម្ម. កម្ម. (លុប រ ទីបំផុតនៃ ធរ-ធាតុ, លុប រ របស់ រិតុ ទុកតែត្រឹម ឥតុ ហើយទីយៈ ឥ ជា ឦ-ផ្សំជា ធីតុ, ផ្លាស់ ឧ និង សិ-វិភត្តិជា អា ជា ធីតា) ។ (មើលក្នុងនាមនិទ្ទេស ត្រង់លេខ ៨៤ និង ៨៥) ។

---

១ រត្ត-បច្ច័យនេះ ឃើញមានចុះចំពោះតែអំពីមុខ សាស-ធាតុ មួយប៉ុណ្ណោះ, តែក្នុងកច្ចាយនបករណ៍ ប្រាប់អាទិសព្ទដោយមេសូត្រថា "សាសាទីហិ រត្ត", អាងឧទាហរណ៍ចំពោះតែសត្តាមួយប៉ុណ្ណោះ ។ ២ តាំង បា-ធាតុ វិគ្គហៈ ថា : (បុត្តំ)-បាតី´តិ > បិតា ដូច្នេះក៏បាន, បើធាតុទោលយ៉ាងនេះគ្រាន់តែលុប អា របស់ បា, ផ្សំនឹង ឥតុ ជា បិតុ ។

រាតុ : បច្ច័យនេះ ក៏ដែរ, ជារានុពន្ធបច្ច័យ, ត្រូវលុប រ ទុកតែត្រឹម អាតុ, ទាំងទីបំផុតធាតុក៏ត្រូវលុបចេញ ឲ. (បុត្តំ), មានេតី´តិ > មាតា (ឥត្ថី˝ "(ស្ត្រី) អ្នករាប់អាន (នូវកូន)˝ ក. ក. (លុប ន ទីបំផុតនៃ មាន-ធាតុ ទុកតែ មា ហើយលុប អា របស់ មា, លុប រ ទុកតែ អាតុ, ផ្សំជា មាតុ, ផ្លាស់ ឲ និងសិ-វិភត្តិជា អា, ផ្សំជា មាតា) ។ (បុព្វេ)-ភាសតី´តិ > ភាតា (បុរិសោ) "(បុរស) អ្នកស្ត្រី (ក្នុងកាលមុន) = ប្រុសដែលចេះស្ត្រីមុនប្អូន គឺបងប្រុស˝ ក. ក., (បច្ឆា)-ភាសតី´តិ-វា > ភាតា (បុរិសោ) "ម្យ៉ាងទៀតថា (បុរស) អ្នកស្ត្រី (ក្នុងកាលជាខាងក្រោយ)= ប្រុសដែលចេះស្ត្រីក្រោយបង គឺប្អូនប្រុស˝ ក. ក. (លុប ស ទីបំផុតនៃ ភាស-ធាតុ, លុប រ ទុកតែ អាតុ, ផ្សំជា ភាតុ, ផ្លាស់ ឲ និងសិ-វិភត្តិជា អា ជា ភាតា) ។ (មើលក្នុងនាមនិទ្ទេស ត្រង់លេខ ៨៤ និង ៨៥) ។

កិរិយាកិតកៈ

[១៧៤] កិតកៈដែលជាកិរិយាសព្ទ ហៅថា កិរិយាកិតកៈ ឬ កិតកិរិយា ឬហៅថា កិតបទ ក៏បាន ។ កិរិយាកិតកៈនេះ

ក៏ត្រូវប្រើប្រកបនឹង វិភត្តិ, វចនៈ, កាល, ធាតុ, វាចកៈ, បច្ច័យ ដូចអាខ្យាតដែរ ផ្សេងគ្នាអំពីអាខ្យាតតែមិនមាន បទ និង បុរិសៈ ប៉ុណ្ណោះ[1] ។

វិភត្តិ និង វចនៈ

[១៧៥] វិភត្តិនៃកិរិយាកិតកៈនោះ មិនដូចវិភត្តិអាខ្យាតទេ ពីព្រោះប្រើប្រកបនឹងវិភត្តិនាម, បើនាមសព្ទប្រកបនឹងវិភត្តិណា វចនៈណា, កិរិយាតិតកៈក៏ត្រូវប្រកបនឹងវិភត្តិនោះ វចនៈនោះតាម (ទាំងលិង្គក៏ត្រូវប្រកបឲ្យស្មើគ្នា) ឧ. ភិក្ខុ អញ្ញំ បវិដ្ឋោ "ភិក្ខុ ចូលទៅហើយ កាន់ព្រៃ" (ប. ឯក.), ភិក្ខូ អញ្ញំ បវិដ្ឋា "ភិក្ខុ ទាំងឡាយ ចូលទៅហើយ កាន់ព្រៃ" (ប. ពហु.), អញ្ញំ បវិដ្ឋេ ភិក្ខូ អទ្ទសំ "(ខ្ញុំ) បានឃើញហើយ នូវភិក្ខុទាំងឡាយ ចូលទៅ ហើយ កាន់ព្រៃ" (ទុ. ពហु.),... ... ។ មគ្គេន គច្ឆន្តំ ឯកំ បុរិសំ បស្សामि "(ខ្ញុំ) ឃើញ នូវបុរស ម្នាក់ កំពុងដើរ តាម ផ្លូវ" (ទុ. ឯក.), មគ្គេន គច្ឆន្តេ បុរិសេ បស្សामि "(ខ្ញុំ) ឃើញ នូវបុរសទាំងឡាយ កំពុងដើរ តាមផ្លូវ" (ទុ. ពហु.,....) ។

---

១ កិរិយាកិតកៈនេះ មិនបាច់តាំងវិគ្គហៈ ដូចនាមកិតកៈទេ (ដូច អាខ្យាតដែរ) ។

កាល

[១៧៦] កាល ក្នុងកិតក:មាន ៣ យ៉ាង គឺ បច្ចុប្បន្នកាល ១ អតីតកាល ២ អនាគតកាល[១] ១, រាប់អនុត្តកាល ១ បញ្ចូលមកផង ជា ៤ យ៉ាង (ដូចអាខ្យាតដែរ[២], ប៉ុន្តែអនាគតកាលមិនសូវប្រើ[៣], ព្រោះហេតុនោះ, ក្នុងទីនេះ, មិនបាច់និយាយអំពីអនាគតកាលនោះទេ ។ កាលទាំងនុ៎ះ មានបច្ច័យនៃកិរិយាកិតក: ជាគ្រឿងសម្គាល់, បច្ច័យនោះនឹងមាននិយាយទៅក្នុងខាងមុខ តាំងពីត្រង់លេខ ១៧៨ រៀងដល់លេខ ១៨១ ។

បច្ចុប្បន្នកាលចែកចេញជា ២ យ៉ាង គឺ បច្ចុប្បន្នសុទ្ធ ១ បច្ចុប្បន្នជិតអនាគត ១ ។ បច្ចុប្បន្នសុទ្ធ ឲ្យប្រែថា "កំពុង, កំពុងតែ-" ឬមិនប្រែយ៉ាងនេះ, គ្រាន់តែប្រែចេញសព្ទធាតុ

---

១ ខាងនាមកិតក: មានបច្ច័យខ្លះប្រព្រឹត្តទៅបានគ្រប់កាលទាំង ៣ នេះ, ដូចយ៉ាងណា-បច្ច័យជាដើម ឧ. កម្មុ-ករោតី´តិ > កម្មការោ, កម្មុ-អករី´តិ > កម្មការោ, កម្មុ-ករិស្សតី´តិ > កម្មការោ (ជនោ), បច្ច័យយ៉ាងនេះ ហៅថា តេកាលិកបច្ច័យ "បច្ច័យប្រព្រឹត្តទៅក្នុងត្រៃកាល គឺ ចុះបានក្នុងកាលទាំង ៣" (ចូរមើលមេសូត្រ ណាទយោ តេកាលិកា) ។ ២ ចូរមើលក្នុងអាខ្យាតនិទ្ទេស ត្រង់លេខ ១៦០ ។ ៣ អនាគតកាលខាងកិរិយាកិតក:មានប្រើខ្លះ តែសព្ទដែលចុះ ត-បច្ច័យ ប៉ុណ្ណោះ (យូរៗ មានប្រទះខ្លះ) ។

ប៉ុណ្ណោះក៏បាន (តាមគួរដល់ដំណើរសេចក្ដី) ២. ឧបាសកោ ធម្មំ សុណន្តោ សទ្ធំ ជនេតិ "ឧបាសក កំពុងស្ដាប់ នូវធម៌ ញ៉ាំងសទ្ធា ឲ្យកើត" ។ បច្ចុប្បន្នជិតអនាគត ឲ្យប្រែថា "កាល-, កាលនឹង-" ២. ពុទ្ធា ច នាម ធម្មំ ទេសេន្តា សត្តានំ ឧបនិស្ស-យំ ឱលោកេត្វា ទេសេន្តិ "ធម្មតា ព្រះពុទ្ធទាំងឡាយ កាលសម្ដែង[១] នូវធម៌ (តែងតែ)-ប្រមើលមើល-នូវឧបនិស្សយ-នៃសត្វទាំងឡាយ-រួចហើយ-ទើបសម្ដែង" ។

អតីតកាលចែកចេញជា ២ យ៉ាង គឺ អតីតកាលគ្រាន់តែប្រាប់ថាកន្លងហើយ ១ អតីតកាលកន្លងស្រេចហើយ ១ ។ អតីត-កាលគ្រាន់តែប្រាប់ថាកន្លងហើយ ឲ្យប្រែថា "-ហើយ" ឬថា "-រួចហើយ" ក៏បានខ្លះ ២. តយោ មាសា អតិក្កន្តា "ខែទាំងឡាយ បី កន្លងហើយ", សោ ភត្តំ គណ្ហិត្វា ភុញ្ជិ "គាត់ ទទួល-នូវភត្ត-ហើយ បរិភោគហើយ" ។ អតីតកាលកន្លងស្រេចហើយ ឲ្យប្រែថា "លុះ-ហើយ" ឬថា "លុះរួចហើយ" ក៏បានខ្លះ ២. អយំ

---

១ ប្រែថា "កាលនឹងសម្ដែង" ក៏សមសេចក្ដីណាស់ ។

កុលបុត្តោ មំ ទិស្វា[១] មម សង្គហំ ករិស្សតិ, កត្វា[២]ច បន[៣] មហាសម្ផត្តឹ លភិស្សតិ "កុលបុត្រ នេះ ឃើញ-នូវអញ-ហើយ នឹងធ្វើ នូវសេចក្ដីសង្គ្រោះ ដល់អញ, ក៏ លុះធ្វើរួចហើយ នឹងបាន នូវសម្ផត្តិធំ" ។

អនុត្តកាល ក្នុងអាខ្យាតចែកចេញជា ៤ យ៉ាង[៤], ឯក្នុងកិតក:នេះចែកចេញត្រឹមតែ ២ យ៉ាងគឺ អនុមតិ ១ បរិកប្ប: ១ ។ អនុមតិ "ប្រាប់សេចក្ដីយល់ឃើញ" ឲ្យប្រែថា "គួរ-, គួរតែ-" ឧ. ន កេនចិ ពាលោ សេវិតព្ពោ, បណ្ឌិតោ បន សេវិតព្ពោ "បុគ្គលពាល គឺអ្នកណាមួយ មិនគួរសេពគប់ឡើយ, ឯបុគ្គលជាបណ្ឌិត (គឺជន) គួរសេពគប់" ។ បរិកប្ប: "ប្រាប់សេចក្ដីកំណត់" ឲ្យប្រែថា "គប្បី-" ឬ "ត្រូវ-" ឧ. រាជកិច្ចំ តេ កត្តព្ពំ "កិច្ចរបស់

---

១ ជាអតីតកាលគ្រាន់តែប្រាប់ថាកន្លងហើយ (ហៅថា បុព្វកាល) ។
២ ជាអតីតកាលកន្លងស្រេចហើយ (ហៅថា បរិយោសានកាល), អតីតកាលនេះ ត្រូវប្រើបានតែធាតុដែលមានរបស់ជាមួយគ្នានឹងអាខ្យាតកិរិយាខាងដើមបន្ទាប់ខ្លួន, ដូចជាឧទាហរណ៍នេះ ករិស្សតិ (ករ-ធាតុ), កត្វា ក៏ជាករ-ធាតុដែរ ហើយត្រូវរៀងបានតែត្រង់កន្លែងបន្ទាប់អាខ្យាតកិរិយាយ៉ាងនេះ, ត្រូវប្រើដូច្នេះជាកំណត់ដោយដាច់ខាត ។ ៣ ច បន នេះ មានក៏បាន ទេក៏បាន, ដែលដាក់យ៉ាងនេះគ្រាន់តែជាប្រដាប់ពាក្យឲ្យស្រួលមាត់ប៉ុណ្ណោះ, ដែលមិនបាច់ដាក់មកក៏បាននោះដូចជា... យេន ភគវា តេនុបសង្កមិ, ឧបសង្កមិត្វា...។
៤ ចូរមើលក្នុងអាខ្យាតនិទ្ទេស លេខ ១៦០ ត្រង់និយាយពីអនុត្ត-កាល ។

ស្តេច គឺអ្នក គប្បីធ្វើ",... សិក្ខា ករណីយា "ការសិក្សា (គឺបព្ជ-ជិត) ត្រូវធ្វើ..." ។ "ប្រាប់សេចក្តីជញ្ជឹង, សេចក្តីត្រិះរិះ" ឲ្យប្រែ ថា "គប្បី-" ឬ "ត្រូវ-" ២. កិន្តុ ខោ បនេតំ មយា កាតព្វំ "ចុះ (កិច្ច) ហ្នឹង គឺអញ ត្រូវធ្វើ ដូចម្តេច ហ្ន៎?" ។

ធាតុ និង ភ ចកៈ

[១៧៧] ធាតុ ដែលប្រើក្នុងកិតកៈនេះ ក៏ដូចគ្នានឹងអាខ្យាត ដែរ, ផ្សេងគ្នាតែលំនាំរូបដែលសម្រេចហើយនោះប៉ុណ្ណោះ, បែប ធៀបឲ្យឃើញដោយសង្ខេប ដូច្នេះ : លក "បាន", (បច្ចុប្បន្ន-កាល) : អាខ្យាត : លកតិ, កិតកៈ បុ. លកន្តោ, ឥ. លកន្តី, នបុ. លកន្តំ ។ (អតីតកាល) : អាខ្យាត : លកិ ឬ អលកិ, កិតកៈ បុ. លទ្ធោ, ឥ. លទ្ធា, នបុ. លទ្ធំ, អព្យយកិរិយា : លកិត្វា, លកិត្វាន, លទ្ធាន ។ (អនុត្តកាល) : អាខ្យាត : លភេយ្យ កិតកៈ បុ. លកិតព្ពោ ឬ លទ្ធព្ពោ, ឥ. លកិតព្ពា ឬ លទ្ធព្ពា, នបុ. លកិតព្ពំ ឬ លទ្ធព្ពំ ។ ព្រោះហេតុនោះ មិនបាច់និយាយអំពីធាតុក្នុងទីនេះទៀតទេ នឹងនិយាយស្រូត ទៅវាចកៈតែម្តង ។

ក្នុងកិតកៈនេះក៏មាន វាចកៈ ៥ យ៉ាង ដូចក្នុងអាខ្យាតដែរ ប្លែកគ្នាតែលំនាំរូប ដូចនិយាយហើយខាងលើនោះប៉ុណ្ណោះ ។ នឹងនិយាយដោយសង្ខេប ដូចមានសេចក្ដីតទៅនេះ ៖

កត្តុវាចកៈ "ភិក្ខុ អរញ្ញំ បវិដ្ឋោ" ភិក្ខុ ចូលទៅហើយ កាន់ព្រៃ" ។ ទេវី បាសាទេ ឋិតា "នាងទេវី ឋិតនៅ ក្នុងប្រាសាទ" ។ អម្ពស្ស ផលានិ បតិតានិ "ផ្លែទាំងឡាយ នៃស្វាយ ជ្រុះហើយ" ។

កម្មវាចកៈ ភគវតា ទេសិតោ អយំ ធម្មោ "ធម៌ នេះដែលព្រះមានជោគ ត្រាស់សម្ដែងហើយ" ។ នេវ តិរច្ឆានកថា បព្ជិ-តេន វត្តព្ជា "តិរច្ឆានកថា គឺបព្ជិត មិនត្រូវនិយាយឡើយ" ។ មយា កតំ បុញ្ញំ "បុណ្យ ដែលខ្ញុំ ធ្វើហើយ" ។

ភាវវាចកៈ ភវិយំ មេ និស្សាយ ភយេន ឧប្ជន្ទេន ភវិ-តព្ជំ "គឺ ភ័យ កើតឡើង ព្រោះអាស្រ័យ នូវភរិយា នៃអញ គប្ជីមាន[1] = ជាក់ជាភ័យ កើតមាន ព្រោះអាស្រ័យ នូវភរិយា របស់អញ" បាតោ វ តយា ឧដ្ឋាតព្ជំ "គឺឯង ត្រូវក្រោកអំពីព្រលឹម" ។

---

១ បើត្រូវការប្រៃរៀងជាសេចក្ដីឲ្យស្រួលស្ដាប់ មិនបាច់ដាក់ពាក្យ ថា "គប្ជីមាន" នេះ មកទេ ត្រូវប្រែរួបភ្ជាប់តាំងពី មេ រហូតដល់ ភវិតព្ជ ។

ហេតុកត្តុវាចកៈ អាចរិយោ អន្តេវាសិកេ វិនយំ សិក្ខាបេន្តោ "អាចារ្យ កំពុង - ញ៉ាំងអន្តេវាសិកទាំងឡាយ - ឲ្យរៀននូវវិន័យ" ។ មាតា បុត្តំ នហាបេន្តី "ម្តាយ កំពុង - ញ៉ាំងកូន - ឲ្យងូត" ។

ហេតុកម្មវាចកៈ វិនយោ អាចរិយេន អន្តេវាសិកេហិ[1] សិក្ខាបេតព្វោ "វិន័យ គឺអាចារ្យ គប្បី - ញ៉ាំងអន្តេវាសិកទាំងឡាយ-ឲ្យរៀន" ។

បច្ច័យនៃកិរិយាកិតកៈ

[១៧៨] បច្ច័យ សម្រាប់ចុះប្រកបនឹងកិរិយាកិតកៈនោះ ក៏ចែកជា ៣ ពួក[2] ដូចបច្ច័យនៃនាមកិតកៈដែរ ។ កិត-បច្ច័យ មាន ៣ គឺ អន្ត, តវន្តុ, តាវី ។ កិច្ច-បច្ច័យមាន ២ គឺ តព្ព, អនីយ ។ កិតកិច្ច-បច្ច័យមាន ៥ គឺ មាន, ត, ត្វា, ត្វាន, តូន ។

---

១ ជា "អន្តេវាសិកេ" តាមធម្មតារបស់ ការិតកម្ម ក៏បាន ។ ២ កិត-បច្ច័យ សម្រាប់ចុះក្នុងកត្តុវាចកៈ និងហេតុកត្តុវាចកៈ, កិច្ច-បច្ច័យ សម្រាប់ចុះក្នុងកម្មវាចកៈ, ភាវវាចកៈ, និងហេតុកម្មវាចកៈ, កិតកិច្ច-បច្ច័យ សម្រាប់ចុះក្នុងវាចកៈបានគ្រប់ទាំង ៥ ។

រួមបច្ច័យទាំង ៣ ពួកជា ១០, បណ្ដាបច្ច័យទាំង ១០ ន៏ុ:, អន្ត, មាន ពីរនេះប្រាប់បច្ចុប្បន្នកាល, តព្ព, អនីយ ពីរនេះប្រាប់អនុ-ត្តកាល, ត មួយនេះច្រើនតែប្រាប់អតីតកាលជាងបច្ចុប្បន្នកាល, ខាងអនាគតកាលក៏ប្រើបាន តែមានតិចណាស់, តវន្តុ, តាវី, ត្វា, ត្វាន, តូន ប្រាំនេះប្រាប់អតីតកាល ដោយច្រើនជាងកាលឯទៀត[១] ។

[១៧៩] ឧទាហរណ៍ក្នុងកិត-បច្ច័យ

អន្ត : បច្ច័យនេះ សម្រាប់ចុះបានតែក្នុងវាចក: ២ គឺ កត្តុ-វាចក: និងហេតុកត្តុវាចក:ប៉ុណ្ណោះ, កាលបើចុះមកហើយត្រូវចុះបច្ច័យសម្រាប់ពួកធាតុក្នុងអាខ្យាតមកផងក៏បាន មិនបាច់ចុះបច្ច័យអាខ្យាតក៏បាន, តែបើខាងហេតុកត្តុវាចក:ត្រូវតែចុះការិត-បច្ច័យក្នុងអាខ្យាតមកផង ខានពុំបាន ។

កត្តុវាចក: កថេន្តោ "កំពុងពោល, កាលពោល" (កថ-ធាតុ, អ-បច្ច័យ (អាខ្យាត), អន្ត-បច្ច័យ, ផ្លាស់ អ-បច្ច័យ

---

១ ចូលមើលទៅក្នុងខាងមុខ ត្រង់លេខ ១៨១ ។

ជា ឯ[1], លុប អ របស់ អន្ត ទុកតែ ន្ត, ផ្សំជា កថេន្ត ផ្លាស់សិ-វិភត្តិជា ២ ជា កថេន្តោ, ឥ. ចុះ ឦ-បច្ច័យមកផងជា កថេន្ទី, នបុំ. កថេន្ទំ[2]) ។ សុណន្តោ "កំពុងស្តាប់, កាលស្តាប់" (សុ-ធាតុ, ណា-បច្ច័យ, អន្ត-បច្ច័យ, លុប អា របស់ ណា-បច្ច័យ, ផ្សំជា សុណន្ត, ផ្លាស់សិ-វិភត្តិជា ២ ជា សុ-ណន្តោ, ឥ. សុណន្ទី, នបុំ. សុណន្ទំ) ។ ករោន្តោ "កំពុងធ្វើ, កាលធ្វើ, (ករ-ធាតុ, ២-បច្ច័យ (អាខ្យាត), អន្ត-បច្ច័យ, លុប អ របស់ អន្ត ទុកតែ ន្ត, ផ្សំជា ករោន្ត, ផ្លាស់សិ-វិភត្តិជា ២ ជា ករោន្តោ, ឥ. ករោន្ទី, នបុំ. ករោន្ទំ) ។

ដែលមិនបាច់ចុះបច្ច័យអាខ្យាតនោះ ដូចជា : លភន្តោ "កំពុងបាន, កាលបាន" (លភ-ធាតុ, អន្ត-បច្ច័យ, គ្រាន់តែផ្សំ

---

១ ក្នុងបករណ:ខ្លះថាចុះ ឯ-បច្ច័យ, ថាពួកភ្ជ-ធាតុចុះបានបច្ច័យ ២ គឺ អ, ឯ ។ ២ បែបបំបែកផ្សំនឹងវិភត្តិនាម : បុំ. ដូច បុរិស ឬដូច ភវន្ត ក៏បាន ខ្លះ ឥ. ដូច នារី, នបុំ. ដូច កុល ឬដូច ភវន្ត ក៏បានខ្លះ ។

លក ជាមួយនឹង អន្ត ជា លកន្ត[1], ផ្លាស់សិ-វិភត្តិជា ឋ ជា លកន្តោ, ឥ. លកន្ត្តី, នបុំ. លកន្ត្តំ) ។

ហេតុកត្តុវាចកៈ កថាបេន្តោ "កំពុងឲ្យពោល, កាលឲ្យពោល" (កថ-ធាតុ, ណាបេ-បច្ច័យ (អាខ្យាត), អន្ត-បច្ច័យ, លុប ណ ទុកតែ អាបេ, លុប អ របស់ អន្ត ទុកតែ ន្ត, ផ្សំជា កថ-បេន្ត[2], ផ្លាស់សិ-វិភត្តិជា ឋ ជា កថាបេន្តោ, ឥ. ចុះ ឦ-បច្ច័យ មកផងជា កថាបេន្ត្តី, នបុំ. កថាបេន្ត្តំ) ។ សាវេន្តោ "កំពុងឲ្យស្តាប់, កាលឲ្យ ១" (សុ-ធាតុ, ណេ-បច្ច័យ (អាខ្យាត), អន្ត-បច្ច័យ, ព្រឹទ្ធិ ឧ របស់ សុ ជា ឋ ហើយផ្លាស់ ឋ ជា អវ រួច ទីយៈ អ របស់ អវ ជា អាវ, លុប ណ ទុកតែ ឯ, លុប អ របស់

---

១ បានជាមិនបាច់ចុះបច្ច័យអាខ្យាត ពីព្រោះហេតុយ៉ាងនេះមានទំនងឈ្មមផ្សំតែត្រឹមអន្ត-បច្ច័យប៉ុណ្ណោះបានហើយ, អនុដ ក៏ជាកិត-បច្ច័យតាមទំនើងខ្លួនឯងស្រាប់តែមានន័យមួយទៀតថា បើទុកជាធាតុដែលមានទំនងយ៉ាងនេះក៏ត្រូវតែចុះបច្ច័យអាខ្យាតសម្រាប់ពួកធាតុមកផងដូចឧទាហរណ៍នេះ ត្រូវចុះ អ-បច្ច័យ, អន្ត-បច្ច័យ, អន្ត-បច្ច័យ, ហើយលុប អ-បច្ច័យអាខ្យាត ចេញ, ផ្សំជាលកន្ត ។ ន័យទាំង ២ យ៉ាងនេះ អ្នករៀនគួរកាន់យកតាមសេចក្តីពេញចិត្តចុះ ។

២ បើតាមអំណាចការិតបច្ច័យ (ដែលជា ណានុពន្ធ:) ត្រូវព្រឹទ្ធិ ស្រៈ អ នៃ ក ជា កា, តែមានមិនបាច់ព្រឹទ្ធិ យ៉ាងនេះក៏បានខ្លះ (តាម-ទម្លាប់ប្រើ) ប៉ុន្តែដែលមិនព្រឹទ្ធិយ៉ាងនេះ មានតិចណាស់ ។

អន្ត ទុកតែ ន្ត, ផ្សំជា សាវេន្ត..., ឥ. សាវេន្ដី, នបុં, សាវេន្ដំ) ។ ការេន្ដោ "កំពុងឲ្យធ្វើ, កាលឲ្យធ្វើ" (ករ+ណោ+អន្ត, ករ > ការ, ណោ > ឯ. អន្ត > ន្ត ផ្សំជា ការេន្ត, សិ > ឱ ជា ការេន្ដោ, ឥ. ការេន្ដី, នបុំ. ការេន្ដំ) ។ លាភាបេន្ដោ[1] "កំពុងឲ្យបាន, កាលឲ្យបាន" (លភ+ណាបេ+អន្ត, លភ > លាភ, ណាបេ > អាបេ, អន្ត > ន្ត ផ្សំជា លាភាបេន្ត, សិ > ឱ ជា លាភាបេន្ដោ, ឥ. លាភាបេន្ដី, នបុំ. លាភាបេន្ដំ) ។

តវន្ត : បច្ច័យនេះ ក៏សម្រាប់ចុះបានតែក្នុងវាចក: ២ គឺ កត្តុវាចក: និង ហេតុកត្តុវាចក: ដូចអន្ត-បច្ច័យដែរ ប៉ុន្ដែមានវិធីរូបសិទ្ធិផ្សេងគ្នាអំពីអន្ត-បច្ច័យ, ដូចមានរបៀបតទៅនេះ ៖

---

១ ការិតបច្ច័យ (អាខ្យាត) ទាំង ៥ គឺ ណោ, ណាយ, ណាបេ, ណាបយ នេះ ត្រូវចុះបានតាមលំនាំរបស់ធាតុដែលគួរប្រកប, ដូច ជា កថ-ធាតុ នឹងចុះ ណោ-បច្ច័យពុំបានឡើយ ព្រោះខាងកត្តុវាចក: ជា កថេន្ត ទៅហើយ បើចុះ ណោ នឹងច្រឡំគ្នា, ត្រូវចុះបានតែ ណាយ ជា កថយន្ត, ណាបេ ជា កថាបេន្ត, ណាបយ ជា កថាបយន្ត, ឯ សុ-ធាតុ ត្រូវចុះបានគ្រប់បច្ច័យទាំង ៤ : ណោ ជា សាវេន្ត, ណាយ ជា សាវយន្ត, ណាបេ ជា សាវបេន្ត, ណាបយ ជា សាវាបយន្ត, ករ-ធាតុ ត្រូវចុះបានគ្រប់បច្ច័យទាំង ៤, ណោ ជា ការេន្ត, ណាយ ជា ការយន្ត, ណាបេ ជា ការាបេន្ត, ណាបយ ជា ការាបយន្ត, លភ-ធាតុ ត្រូវចុះបានគ្រប់បច្ច័យទាំង ៤ : ណោ ជា លាភេន្ត, ណាយ ជា លាភយន្ត, ណាបេ ជា លាភាបេន្ត, ណាបយ ជា លាភាបយន្ត, ទោះធាតុឯទៀតក្រៅពីនេះ ក៏មានន័យប្រើតាមគួរដល់ការប្រកបដូចគ្នា ។

កត្តុវាចកៈ

ធាតុទោលតែមួយតួ, ត្រូវទុកធាតុឲ្យគង់រូបនៅដូចដើម ឧ. សុតវា "ឮហើយ,[1] ស្តាប់ហើយ", ជិតវា "ឈ្នះហើយ" (គ្រាន់តែផ្សំ សុ-ធាតុ, ជិ-ធាតុ ជាមួយនឹង តវន្តុ-បច្ច័យ ជា សុតវន្តុ-ជិតវន្តុ, ផ្លាស់ ន្តុ និងសិ-វិកត្តិជា អា ជា សុតវា, ជិតវា, ឥ. ចុះ ណ្ឌ-បច្ច័យមកផង ហើយផ្លាស់ ន្តុ ជា "ត" ជា សុតវតី, ជិតវតី, លុប ឲ របស់ ន្តុ ឬផ្លាស់ ន្តុ ជា ន្ត ផ្សំជា សុតវន្តី, ជិតវន្តី ក៏បាន, នបុំ. លុប ឲ របស់ ន្តុ ឬផ្លាស់ ន្តុ ជា ន្ត, ជា សុតវន្តំ[2], ជិតវន្តំ) ។

ធាតុមានអក្សរ ២ តួ ដែលមាន ច, ជ, ប ជាទីបំផុត, ផ្លាស់ទីបំផុតធាតុជា "ត" ក៏បាន ឧ. សិត្តវា "ស្រោចហើយ", ភុត្តវា "បរិភោគហើយ", ចត្តវា "លះហើយ, លះបង់ហើយ", គុត្តវា "គ្រប់គ្រងហើយ, រក្សាហើយ" (ផ្លាស់ទីបំផុតនៃ សិច-ធាតុ, ភុជ-ធាតុ, ចជ-ធាតុ, គុប-ធាតុ ជា "ត", ផ្សំជា សិត្តវន្តុ, ភុត្តវន្តុ, ចត្តវន្តុ, គុត្តវន្តុ,...) ។

---

១ ប្រែថា "លុះ-ហើយ, លុះ-រួចហើយ" ក៏បាន ។ ២ ប៉ែបបំប៉ែកផ្សំនឹងវិភត្តិនាម : បុំ. និង នបុំ. ដូច ភគវន្តុ, ឥ. ដូច នារី ។

បើមិនផ្លាស់ទីបំផុតធាតុទេ, ត្រូវទុកធាតុ ឲ្យគង់រូបដូចដើម, ប៉ុន្តែត្រូវចុះឥ-អាគមមកផង ២. ចជិតវា "លះហើយ, លះបង់ហើយ" (ចជ-ធាតុ) ។ ចំពោះតែ វិស-ធាតុ មួយ, ត្រូវផ្លាស់ អ របស់ វ នៃ វិស ជា ២ ត្រូវចុះឥ-អាគមមកផង ២. រុសិតវា "នៅហើយ" ។

ហេតុកត្តុវាចកៈ

ក្នុងហេតុកត្តុវាចកៈ ត្រូវចុះការិតបច្ច័យមកផង (ចំពោះតែធាតុខ្លះដែលប្រើបានតាមគួរដល់ការប្រកប) ២. ភោជេតវា, ភោជ-យិតវា, ភោជាបេតវា, ភោជាបយិតវា, "ឲ្យបរិភោគហើយ" (ភុជ-ធាតុ, ណេ, ណយ, ណាបេ, ណាបយ, ព្រឹទ្ធិ ២ របស់ ភុ នៃ ភុជ ជា ២, ត្រង់ ណយ និង ណាបយ ត្រូវចុះឥ-អាគមមកផង..., ឥ. ភោជេតវតី,..., នបុំ. ភោជេតវន្តំ,...) ។

តាវី : បច្ច័យនេះ មានគតិដូចគ្នានឹងតវន្តុ, ខុសគ្នាតែស្រៈទីបំផុត : មួយជា ២, មួយជា ឦ ប៉ុណ្ណោះ ។ កត្តុវាចកៈ សុតាវី "ឮហើយ, ស្តាប់ហើយ", ជិតាវី "ឈ្នះហើយ", សិត្តាវី "ស្រោចហើយ", ភុត្តាវី "បរិភោគហើយ", ចត្តាវី "លះហើយ, លះបង់

ហើយ", គុត្តាវី "គ្រប់គ្រងហើយ, រក្សាហើយ", ចជិតាវី "លះ ហើយ, លះបង់ហើយ", រុសិតាវី "នៅហើយ" ។ ឥ. ចុះឥនី-បច្ច័យមកផង, លុប ឦ របស់ វី, ផ្សំជា សុតាវិនី, ជិតាវិនី, សិត្តាវិនី,..., នបុំ. រស្សៈ ឦ ជា ឥ, ជា សុតាវិ, ជិតាវិ, សិត្តាវិ,... ។ ហេតុកត្តុវាចកៈ ភោជេតាវី, ភោជយិតាវី, ភោជាបេតាវី, ភោ-ជាបយិតាវី "ឲ្យបរិភោគហើយ"..., ឥ. ភោជេតាវិនី,..., នបុំ. ភោជេតាវិ,[1]... ។

[១៨០] ឧទាហរណ៍ក្នុងកិច្ច-បច្ច័យ

តត្ថ : បច្ច័យនេះ កាលបើចុះមកហើយ មានវិធីរូបសិទ្ធិ ផ្សេង ៗ ដូចមានរបៀបជាសង្ខេបតទៅនេះ ៖

១- ធាតុដែលមានអក្សរ ២ តួ, ផ្លាស់ទីបំផុតធាតុជា "ត" ក៏បានខ្លះ ឧ. កត្តុំ "(គឺជន) គប្បីធ្វើ, គួរធ្វើ, ត្រូវធ្វើ", វត្តុំ "(ដែលជន) គប្បីពោល,..." , បត្តុំ "(ដែលជន) គប្បីដល់" (ផ្លាស់ទីបំផុតនៃ ករ-ធាតុ, វទ-ធាតុ, បទ-ធាតុ ជា "ត", ផ្សំជា

---

១ បែបបំបែកផ្សំនឹងវិភត្តិនាម :បុំ. ដូច សេដ្ឋី, ឥ. ដូច នារី, នបុំ. ដូច អក្ខិ ។ តវន្តុ និង តាវី ទាំង ២ នេះ មិនសូវប្រើទេ, ជាបច្ច័យចុះមិន បានទូទៅគ្រប់ធាតុទាំងអស់ឡើយ, សម្រាប់ អតីតកាល ច្រើនប្រើ ត-បច្ច័យ ឬ ត្វា-បច្ច័យ ទូទៅគ្រប់ធាតុទាំងអស់ ។

កត្តព្ង, វត្តព្ង, បត្តព្ង, ផ្លាស់សិ-វិភត្តិជា º ជា កត្តុំ,វត្តុំ,បត្តុំ, បុ.កត្តុ្ងា, វត្តុ្ងា, បត្តុ្ងា, ឥ. ចុះអា-បច្ច័យមកផងជា កត្តុ្ងា, វត្តុ្ងា,[1] បត្តុ្ងា) ។

២- ធាតុដែលមាន "ម" ជាទីបំផុត, ផ្លាស់ទីបំផុតធាតុ ជា "ន" ក៏បានខ្លះ ឧ. គន្ត្ងុ "(គឺជន) គប្បីទៅ, គប្បីដល់", សន្ត្ងុ "(គឺជន) គប្បីរម្ងាប់" (ផ្លាស់ ម ទីបំផុតនៃ គម-ធាតុ, សម-ធាតុ ជា "ន", ផ្សំជា គន្ត្ងព, សន្ត្ងព,...) ។

៣- ធាតុដែលមាន "ន" ជាទីបំផុត, ផ្លាស់ទីបំផុតធាតុ ជា "ន" ដដែល, ឬគ្រាន់តែផ្សំជាមួយនឹងបច្ច័យតែម្តងក៏បាន ឧ. ហន្ត្ងុ "(គឺជន) គប្បីបៀតបៀន,..." (ហន-ធាតុ), ខន្ត្ងុ "(ដែលជន) គប្បីជីក" (ខន-ធាតុ), តន្ត្ងុ "(ដែលជន) គប្បីលាត, -លា, -ត្រដាង, -សន្ធឹង" (តន-ធាតុ) ។

៤- ធាតុដែលមាន "ក" ជាទីបំផុត, ផ្លាស់ "ត" របស់ តព្ង និងទីបំផុតធាតុជា "ទ្ធ" ក៏បានខ្លះ ឧ. លទ្ធុ (ដែលជន) គប្បីបាន" (លភ-ធាតុ) ។

---

១ បែបបំបែកផ្សំនឹងវិភត្តិនាម : បុ. ដូច បុរិសៈ ឥ. ដូច កញ្ញា, នបុ. ដូច កុល ។

៥- ធាតុដែលមាន "ស" ជាទីបំផុត, ផ្លាស់ "ត" របស់ តព្ធ និងទីបំផុតធាតុជា "ដ្ឋ" ក៏បានខ្លះ ឧ. ទដ្ឋព្ធំ (គឺជន) គប្បីយើញ" (ផ្លាស់ ត និង ស ទីបំផុតនៃ ទិស-ធាតុ ជា "ដ្ឋ", ផ្លាស់ ត របស់ ទិ ជា អ, ផ្សំជា ទដ្ឋព្ធ,...), បមុដ្ឋព្ធំ "(គឺជន) គប្បីភ្លេច, គប្បីភាន់" (ប-បុព្ធបទ, មុស-ធាតុ, តម្រួត ម, ឬមិនបាច់តម្រួត : ប្រើជា បមុដ្ឋព្ធំ ក៏បាន) ។

៦- ចំពោះតែ ករ-ធាតុ មួយ, លុបទីបំផុតធាតុ ហើយ ទីយៈ អ របស់ ក ជា អា ក៏បាន, ផ្លាស់ ករ-ធាតុទាំងមូល ជា កា ក៏បាន ឧ. កាតព្ធំ "(ដែលជន) គប្បីធ្វើ" ។

៧- ធាតុទោលតែមួយតួ, ត្រូវទុកធាតុឲ្យនៅតាមរូបដើម, ឬផ្លាស់ធាតុជារូបផ្សេងក៏បានខ្លះ ឧ. ទាតព្ធំ "(ដែលជន)គប្បីឲ្យ" (ទា-ធាតុ), ហាតព្ធំ "(គឺជន) គប្បីឈរ,..." (ហា-ធាតុ), បហា-តព្ធំ "(គឺជន) គប្បីលះ, គប្បីលះបង់" (ប-បុព្ធបទ, ហា-ធាតុ), នហាតព្ធំ "(គឺជន) គប្បីងូត" (នហា-ធាតុ), បាតព្ធំ, បិវិតព្ធំ "(គឺជន) គប្បីផឹក" (បា-ធាតុ, ផ្លាស់ បា ជា បិវ, ចុះឥ-អាគម) ។

៨- ធាតុដែលមានអក្សរ ២ តួ ឬ ៣ តួ, បើមិនផ្លាស់ ឬមិនលុបទីបំផុតធាតុទេ, ត្រូវចុះឥ-អាគមមក ជាកំណត់ដោយដាច់ខាត ២. ករ-ធាតុ : ករិតព្ធ, អវ-បុព្ធបទ ផ្លាស់ជា ឱ, វទ-ធាតុ : ឱវទិតព្ធ "(ដែលជន) គប្បីទូន្មាន", អា-បុព្ធបទ, បទ-ធាតុ, ផ្លាស់ ទ ទីបំផុតធាតុជា "ជ" ហើយតម្រួតជា ជ្ជ : អាបជ្ជិតព្ធ, គម-ធាតុ : គមិតព្ធ, ខម-ធាតុ : ខមិតព្ធ, លភ-ធាតុ : លភិ-តព្ធ, អា-បុព្ធបទ,រភ-ធាតុ:អារភិតព្ធ ,ឧ-បុព្ធបទ,ទិស-ធាតុ តម្រួត ទ:ឧទ្ទិសិតព្ធ,គរហ-ធាតុ : គរហិតព្ធ,... ...។ សូម្បីធាតុទោលតែមួយតួ ដែលព្រឹទ្ធិ ឬផ្លាស់រូបឲ្យជាពីរតួ ក៏ត្រូវចុះ ឥ-អាគមដែរ ២. ភូ-ធាតុ : ភវិតព្ធ, បុ-ធាតុ : បវិតព្ធ, សី-ធាតុ : សយិតព្ធ, ភី-ធាតុ : ភាយិតព្ធ, បា-ធាតុ : បាយិតព្ធ, ឬ-ធាតុ : ឬយិតព្ធ,... ... ។

៩- ធាតុទោលតែមួយតួ, ត្រូវព្រឹទ្ធិធាតុ តាមគួរដល់ការប្រកប ២. ភូ-ធាតុ : ភវិតព្ធ (ព្រឹទ្ធិ ឲ្ យ របស់ ភូ ជា ឱ ហើយផ្លាស់ ឱ ជា អវ, ចុះ ឥ-អាគម), សុ-ធាតុ : សោតព្ធ (ព្រឹទ្ធិ ឲ្ យ របស់ សុ ជា ឱ), បុ-ធាតុ : បវិតព្ធ (ព្រឹទ្ធិ ឲ្ យ របស់ បុ ជា

ឱ ហើយផ្លាស់ ឱ ជា អវ, ចុះ ឥ-អាគម), សី-ធាតុ : សយិតព្វំ (ព្រឹទ្ធិ ណ្ឌ៎ របស់ សី ជា ឯ ហើយផ្លាស់ ឯ ជា អយ, ចុះ ឥ. អាគម, គ្រាន់តែព្រឹទ្ធិ ណ្ឌ៎ ជា ឯ, ជា សេតព្វំ ក៏បាន), នី-ធាតុ : នេតព្វំ (ព្រឹទ្ធិ ណ្ឌ៎ របស់ នី ជា ឯ), ភី-ធាតុ : ភាយិតព្វំ (ព្រឹទ្ធិ ណ្ឌ៎ របស់ ភី ជា ឯ ហើយផ្លាស់ ឯ ជា អយ, ទីឃៈ អ នៃ អយ ជា អាយ, ចុះ ឥ-អាគម), ... ។

១០- ធាតុដែលមាន អា ជាទីបំផុត, ផ្លាស់ អា ជា អាយ បើចុះ ឥ-អាគម ក៏បានខ្លះ ឱ. យា-ធាតុ : យាយិតព្វំ, បា-ធាតុ:បាយិតព្វំ, នហា-ធាតុ "ជម្រះ, កក់, ងូត" : នហាយិតព្វំ,...។

១១- ធាតុខ្លះ ត្រូវចុះបច្ច័យសម្រាប់ពួកធាតុក្នុងអាខ្យាត មកផងក៏មាន ឱ. ពុជ្ឌិតព្វំ "(គឺជន) គប្បីដឹង,..." (ផ្លាស់យ-បច្ច័យនិង ធ ទីបំផុតនៃពុធ-ធាតុជា ជ្ឌ, ចុះ ឥ-អាគម, ផ្សំជា ពុជ្ឌិតព្វ,...) សុណិតព្វំ "(ដែលជន) គប្បីឮ,..." (សុ-ធាតុ, លុប អា របស់ណា-បច្ច័យ, ចុះ ឥ-អាគម, ផ្សំជា សុណិតព្វ,...), ជានិតព្វំ "(ដែលជន) គប្បីដឹង" (ផ្លាស់ញា-ធាតុជា "ជា", លុប អា របស់ នា-បច្ច័យ, ចុះ ឥ-អាគម ផ្សំជា ជានិតព្វ,...),

គណ្ហិតព្វំ "(ដែលជន) គប្បីកាន់,..." (លុប ហ ទីបំផុតនៃ គហ-ធាតុ, លុប អា របស់ណ្ហា-បច្ច័យ, ចុះឥ-អាគម, ផ្សំជា គណ្ហិតព្វ,...), ចិន្តេតព្វំ "(គឺជន) គប្បីគិត" (ចិន្ត-ធាតុ, ណោ-បច្ច័យ, លុប ណ ទុកតែ ឯ, ផ្សំជា ចិន្តេតព្វ,...) ។

ខាងហេតុកម្មវាចក: ត្រូវចុះការិតបច្ច័យមកផង, ត្រង់ ណយ និង ណាបយ ត្រូវចុះឥ-អាគមផង[1] ២. ករ-ធាតុ : បុ. ការេតព្វោ, ការយិតព្វោ, ការាបេតព្វោ, ការាបយិតព្វោ, ឥ. ការេតព្វា, ការយិតព្វា, ការាបេតព្វា, ការាបយិតព្វា, នបុ. ការេតព្វំ, ការយិតព្វំ, ការាបេតព្វំ, ការាបយិតព្វំ "(ដែលជន) គប្បីឲ្យធ្វើ, ត្រូវឲ្យធ្វើ, គួរឲ្យធ្វើ",... ... ។

អនីយ : បច្ច័យនេះ មានគតិដូច តព្ព-បច្ច័យដែរ, ខុសគ្នាតែវិធីរូបសិទ្ធិនិងភាពសណ្ឋានប៉ុណ្ណោះ, ដូចមានឧទាហរណ៍សង្ខេបតទៅនេះ ៖

---

១ មិនបាច់ចុះ យ-បច្ច័យទេ ព្រោះ តព្ព ជាកិច្ចបច្ច័យស្រាប់ហើយ អាចញ៉ាំងសព្ទឲ្យជាហេតុកម្មវាចក: ដោយត្រឹមតែអំណាចខ្លួននឹងការិតបច្ច័យប៉ុណ្ណោះ ។

ធាតុដែលមានអក្សរ ២ តួ, ផ្លាស់ឲ្យខុសចាកភាពដើមខ្លះ ក៏មាន ២. ទស្សនីយំ "(គឺជន) គប្បីឃើញ, គួរមើល" (ផ្លាស់ ឥ របស់ ទិស-ធាតុ ជា អ, តម្រួត ស ទីបំផុតធាតុជា ស្ស ផ្សំ ជា ទស្សនីយ,..., បុ. ទស្សនីយោ, ឥ. ចុះអា-បច្ចយមកផង ជា ទស្សនីយា[1]) ។

ធាតុទោលតែមួយតួ, ត្រូវព្រឹទ្ធិធាតុខ្លះ, មិនបាច់ព្រឹទ្ធិខ្លះ ២. ដែលត្រូវព្រឹទ្ធិ : ភវនីយំ "(គឺសត្ត) គប្បីកើត", សវនីយំ "(ដែលជន) គួរស្តាប់" (ព្រឹទ្ធ ២ រៀ របស់ ភូ-ធាតុ, ២ រៀ របស់ សុ-ធាតុ ជា ២ ហើយផ្លាស់ ២ ជា អវ, ផ្សំជា ភវនីយ, សវ-នីយ) ។ ជយនីយំ "(ដែលជន) គប្បីឈ្នះ" (ព្រឹទ្ធិ ឥ របស់ ជិ-ធាតុ ជា ឯ ហើយផ្លាស់ ឯ ជាអយ, ផ្សំជា ជយនីយ,...) ។ ដែលមិនបាច់ព្រឹទ្ធិ : បានីយំ "(ដែលជន) គួរផឹក", ហានីយំ

---

១ បែបបំបែកផ្សំនឹងវិភត្តិនាម : បុ. ដូច បុរិស, ឥ. ដូច កញ្ញា, នបុ. ដូច កុល ។ អនីយ-បច្ចយនេះ មានលំនាំគួរឲ្យច្រឡំនឹង ណ្យ-បច្ចយក្នុងតទ្ធិតខ្លះ ដូចជា: "...បូជនីយោ, ទស្សនីយោ, សវនីយោ" នេះ ចុះអនីយ-បច្ចយក៏បាន ចុះណ្យ-បច្ចយក៏បាន, អ្នករៀនចូរដឹងថា : ប្រើបានទាំង ២ យ៉ាង តាមដំណើរសេចក្តី, បើយើញថាខាងបច្ចយណាសមសេចក្តីជាង, ចូរប្រែខាងបច្ចយនោះចុះ ។

(ដែលជន) គប្បីបិតនៅ" (លុប អ របស់ អនីយ ទុកតែ នីយ[1], ផ្សំនឹង បា-ធាតុ, ហ-ធាតុ ជា បានីយ, ហនីយ,...) ។

សូម្បីធាតុដែលមានអក្សរ ២ ត្ត ក៏ត្រូវព្រឹទ្ធិបានខ្លះដែរ ឧ-ភោជនីយំ "(ដែលជន) គួរបរិភោគ" (ព្រឹទ្ធិ ឧ របស់ ភុ នៃ ភុជ-ធាតុ ជា ឱ) ។ សាវណីយំ "(គឺជន) គួរឮក" (ទីឃៈ អ របស់ ស នៃ សរ-ធាតុ ជា អា (ព្រោះធាតុមាន រ ជាទីបំផុត) ផ្លាស់ ន របស់ អនីយ ជា ណ, ទីឃៈ អ របស់ អនីយ ជា អា) ។ សម្មោទនីយំ "(គឺជន) គួររីករាយព្រម = គួរ ស្មោះសរ, -រួសរាយ, -រាក់ទាក់)" (ព្រឹទ្ធិ ឧ របស់ មុ នៃ មុទ-ធាតុ ជា ឱ, ផ្លាស់និគ្គហិតរបស់ សំ-បុព្វបទ ជា "ម", ផ្សំជា សម្មោទនីយ,...) ។

ធាតុដែលមាន "រ" ឬ "ហ" ជាទីបំផុត, ត្រូវផ្លាស់ "ន" របស់ អនីយ ជា "ណ" គឺធ្វើអនីយ ឲ្យជា អណីយ ឧ. ករ-ណីយំ "(គឺជន) គប្បីធ្វើ" (ករ-ធាតុ), សរណីយំ "(ដែលជន)

---

១ បានជាលុប អ ព្រោះ បា, ហ ជាទីយៈស្រាប់ហើយ ត្រូវទុកឲ្យ នៅតាមរូបដើម ។

គួរព្ធក" (សរ-ធាតុ, ទីយៈ ឲ្យជា សារាណីយំ ក៏បាន), គហ-ណីយំ "(ដៃលជន) គប្បីកាន់,..." (គហ-ធាតុ), គរហណីយំ "(ដៃលជន) គួរតិះដៀល" (គរហ-ធាតុ) ។ សូម្បីធាតុក្រៅពីនេះ ក៏អាចឲ្យផ្លាស់ "ន" ជា "ណ" បានខ្លះដែរ (តែមានតិច) ២. រមណីយំ "(ដៃលជន) គួរ[១] ត្រេកអរ" (រម-ធាតុ) ។

តាមធម្មតារបស់បច្ច័យនេះ, ច្រើនតែទុកទាំងធាតុទាំងបច្ច័យឲ្យនៅដូចដើម (មិនផ្លាស់ប្រែ) ២. បច-ធាតុ : បចនីយំ, វច-ធាតុ : វចនីយំ, គម-ធាតុ : គមនីយំ, ខម-ធាតុ : ខមនីយំ, វទ-ធាតុ : វទនីយំ, ខន-ធាតុ : ខននីយំ, លភ-ធាតុ : លភនីយំ តុស-ធាតុ : តុសនីយំ,... ... ។

---

១ កាលបើមានលំនាំសេចក្តីថា "គួរ-, គួរតែ-, សមតែ-" ដូចជា : ឯសោ គរហណីយោ "(មនុស្ស)ហ្នឹង សមតែអ្នកផងតិះដៀល", ឥទំ ឧទកំ បានីយំ "ទឹក នេះ គួរគេផឹកបាន", តែបើគេមិនតិះដៀល, មិនផឹក, ក៏មិនជាអ្វី, យ៉ាងនេះ ត្រូវប្រែថា "គួរ" ឬ "គួរតែ-សមតែ-" (អនុត្តកាល ជា អនុមតិ) ។ កាលបើលំនាំសេចក្តី សម្តែង អាការមានកំណត់មានកំហិត (នឹងខានពុំបាន) ដូចជា : រាជកិច្ចំ តេ ករណីយំ ឬ កត្តព្ធំ "កិច្ចរបស់ស្តេចគឺអ្នក ត្រូវធ្វើ", ន ភិក្ខវេ មូគវត្តំ តិត្ថិយសមាទានំ សមាទិតព្ធំ, យោ សមាទិយេយ្យ, អាបត្តិ ទុក្កដស្ស "ម្នាកភិក្ខុទាំងឡាយ វត្ត គ (តមមិនស្តី) ជាតិត្ថិយសមាទាន (គឺអ្នក រាល់គ្នា) មិនត្រូវកាន់ទេ, ភិក្ខុណា កាន់, អាបត្តិទុក្កដ មាន (ដល់ភិក្ខុ នោះ) = ភិក្ខុនោះត្រូវអាបត្តិទុក្កដ", យ៉ាងនេះ ត្រូវប្រែថា "គប្បី" ឬ "ត្រូវ-" (អនុត្តកាល ជា បរិកប្ប:) ។

ខាងហេតុកម្មវាចកៈ, គ្រាន់តែចុះណាបេ-បច្ច័យមកផងមិនបាច់ចុះបច្ច័យសម្រាប់ពួកធាតុ (អាខ្យាត) ក៏មាន, ត្រូវចុះណាបេ-បច្ច័យ ព្រមទាំងបច្ច័យសម្រាប់ពួកធាតុផង ក៏មាន ២. ដែលគ្រាន់តែចុះណាបេ- បច្ច័យមកផង : ករ-ធាតុ : បុំ. ការាបនីយោ, ឥ. ការាបនីយា, នបុំ. ការាបនីយំ,[1] "(ដែលជន) គប្បីឲ្យធ្វើ, ត្រូវឲ្យធ្វើ, គួរឲ្យធ្វើ" (លុប ណ និង ឯ ទុកតែត្រឹម អាប)... ... ។ ដែលត្រូវចុះណាបេ-បច្ច័យព្រមទាំងបច្ច័យសម្រាប់ពួកធាតុផង : សិវ-ធាតុ : បុំ. សិព្វាបនីយោ, ឥ. សិព្វាបនីយា, នបុំ. សិព្វាប-នីយំ "(ដែលជន) គប្បីឲ្យដេរ, ត្រូវឲ្យដេរ, គួរឲ្យដេរ,..." ។

អនីយ-បច្ច័យនេះជាកិច្ចបច្ច័យខាងកិរិយាកិតកៈក៏ពិតមែន ប៉ុន្តែជួនណាប្រើជានាមនាមក៏បានខ្លះ ២. សេដ្ឋី បណីតេន ខាទ-នីយេន ភោជនីយេន ភិក្ខុសង្ឆំ បវារិសិ "សេដ្ឋី អង្គាសហើយនូវភិក្ខុសង្ឆ ដោយវត្ថុដែលជនគួរទំពាស៊ី (បង្ហែម) ដោយវត្ថុដែលជនគួរបរិភោគ (ចម្អាប) ដ៏ថ្លៃថ្លា" ។

---

១ ធាតុដែលមាន "រ" ឬ "ហ" ជាទីបំផុត, បើមានការិត-បច្ច័យរាំងត្រង់ចន្លោះកណ្តាលយ៉ាងនេះ មិនបាច់ផ្លាស់ "ន" ជា "ណ" ទេ្បីយ ។

[១៨១] ឧទាហរណ៍ក្នុងកិតកិច្ច-បច្ច័យ

មាន : បច្ច័យនេះ, បើមិនចុះយ-បច្ច័យ (អាខ្យាត) ផ្សំមកផងទេ ក៏ជាកត្តុវាចក: ដូចអន្ត-បច្ច័យដែរ, តែបើប្រើជាកត្តុវាចក: ត្រូវចុះបច្ច័យសម្រាប់ពួកធាតុ (អាខ្យាត) មកផង[១], បើប្រើជាកម្មវាចក: និងភាវវាចក: ត្រូវចុះយ-បច្ច័យនិងបច្ច័យសម្រាប់ពួកធាតុ (អាខ្យាត) និងឥ-អាគមផ្សំមកផង ដូនណាមិនបាច់ចុះឥ-អាគមក៏បាន (តាមដំណើររបស់ធាតុ) ។

កត្តុវាចក: បចមានោ "កំពុងចម្អិន, កាលចម្អិន[២]" (បច+ អ (អាខ្យាត) + មាន > បចមាន, សិ > ឆ, ជា បចមានោ, ឥ. បច-មាន + អា > បចមានា, នបុំ. បចមានំ[៣]) ។ លកមានោ "កំពុងបាន,..." (លក + អ (អាខ្យាត) + មាន > លកមាន,...) ។

---

១ ដើម្បីឲ្យទីបំផុតធាតុមានស្រ: ដូចជា : ប័ច+អ+មាន > បចមាន, ល័ភ+អ+មាន >លភមាន, ច័រ+អ+មាន > ចរមាន, ក័រ+ឆ+មាន > ក្ករុមាន (ក > ក្ក, ឆ > ឧ)... ... ។ ២ គ្រាន់តែប្រែចេញសព្ទធាតុថា "ចម្អិន" ប៉ុណ្ណោះក៏បាន ព្រោះមាន-បច្ច័យនេះប្រាប់បច្ចុប្បន្នកាលដូចវត្តមានាវិភត្តិអាខ្យាតដែរ (ខាងអន្ត-បច្ច័យក៏ដូចគ្នា) ។ ៣ ដែលបំបែកផ្សំនឹងវិភត្តិនាម បុ. ដូច បុរិស, ឥ. ដូច កញ្ញា,នបុ. ដូច កុល ។

កម្មវាចក: ករិយមានោ "(គឺជន) កំពុងធ្វើ, កាលធ្វើ" (ករ+ឥ (អាគម) + យ (អាខ្យាត) + មាន > ករិយមាន,...) ។ បច្ចមានោ "(គឺជន) កំពុងចម្អិន,..." (បច + យ (អាខ្យាត) + មាន > បច្ចមាន[1], យ > ច, ឬ ច + យ > ច្ច ក៏បាន, មិនបាច់ចុះឥ-អាគមឡើយ) ។

ភាវវាចក: ករិយមានំ "(គឺជន) កំពុងធ្វើ, កាលធ្វើ" (ករ+ឥ (អាគម) + យ (អាខ្យាត) + មាន > ករិយមាន,...) ។ លព្ភមានំ "(គឺជន) កំពុងបាន, កាលបាន" (លភ+យ (អាខ្យាត) + មាន > លព្ភមាន, ភ + យ > ព្ភ) ។

ខាងហេតុកត្តុវាចក: ត្រូវចុះ ណាយ ឬ ណាបយ មកផង ២. ករ-ធាតុ : ការយមានោ ការាបយមានោ "កំពុងឲ្យធ្វើ, កាលឲ្យធ្វើ", ញា-ធាតុ : ញាបយមានោ "កំពុងឲ្យដឹង,...") ទា-ធាតុ : ទាបយមានោ[2] "កំពុងឲ្យឲ្យ,...", សុ-ធាតុ : សា-

---

១ បើទុក យ ឲ្យគង់រូបនៅដូចដើម ត្រូវចុះឥ-អាគមមកផងជាបចិយមាន ។ ២ ធាតុដែលមាន អា ជាទីបំផុតយ៉ាងនេះ, ខាងហេតុ-កត្តុវាចក: ត្រូវចុះការិតបច្ច័យបាន តែ ណាបយ មួយប៉ុណ្ណោះ ខាងហេតុកម្មវាចក:, និងភាវវាចក:, ត្រូវចុះ ណាបេ (លុបទុកតែត្រឹមអាប), ចុះយ-បច្ច័យ ឥ-អាគម, ជា ទាបិយមាន។

វយមានោ, សាវាបយមានោ "កំពុងឲ្យឮ, កាលឲ្យឮ, កាលឲ្យស្តាប់" ។ ត្រូវចុះបច្ច័យសម្រាប់ពួកធាតុ (អាខ្យាត) មកផង ក៏មាន ២. ទិញ្ញាបយមានោ "កំពុងឲ្យលេង, កាលឲ្យលេង"(ទិវ + យ + ណាបយ + មាន > ទិញ្ញាបយមាន, វ + យ > ញ្ញ) ។ យុ-ជ្ឈាបយមានោ "កំពុងឲ្យច្បាំង, កាលឲ្យច្បាំង" (យុធ + យ + ណាបយ + មាន > យុជ្ឈាបយមាន) ធ + យ > ជ្ឈ) ។ កីនាបយ-មានោ "កំពុងឲ្យទិញ, កាលឲ្យទិញ" (កី + នា + ណាបយ + មាន > កីនាបយមាន,...) ។

ខាងហេតុកម្មវាចក: ត្រូវចុះណាបេ-បច្ច័យ, យ-បច្ច័យ, ឥ-អាគម មកផង ២. ការាបិយមានោ "(គឺជន) កំពុងឲ្យធ្វើ, កាល-ឲ្យធ្វើ" (ករ + ណាបេ + យ + ឥ + មាន > ការាបិយមាន, ណា-បេ > អាប) ។ ត្រូវចុះបច្ច័យសម្រាប់ពួកធាតុ (អាខ្យាត) មកផង ក៏មាន ២. ទិញ្ញាបិយមានោ "(គឺជន) កំពុងឲ្យលេង, កាលឲ្យលេង" (ទិវ + យ[១] + ណាបេ + ឥ + យ[២] + មាន >

---

១ យ-បច្ច័យសម្រាប់ពួកទិវ-ធាតុ ។ ២ យ-បច្ច័យសម្រាប់ចុះក្នុងកម្មវាចក: និងភាវវាចក: ។

ទិញ្ញាបិយមាន[1], វ+យ > ញ, ណាបេ > អាប) ។ វិក្ខីណាបិ-
យមានោ "(គឺជន) កំពុងឲ្យលក់, កាលឲ្យលក់" (វិ+ក+នា+
ណាបេ+ត+យ+មាន > វិក្ខីណាបិយមាន, (ព្រោះមាន វិ-
បុព្វបទ) ត្រូវតម្រួត ក ហើយផ្លាស់ នា-បច្ច័យ ជា ណា, លុប
ណ និង ឯ ទុកតែត្រឹម អាប) ។

ត : បច្ច័យនេះ កាលបើចុះមកហើយ មានអំណាចឲ្យប្រើ
បានគ្រប់វាចក:ទាំង ៥, តែខាងហេតុកត្តុវាចក:មិនសូវមានប្រើ,
មានវិធីរូបសិទ្ធិច្រើនយ៉ាង ដូចរបៀបជាសង្ខេបតទៅនេះ ៖

ធាតុដែលមាន "រ" ជាទីបំផុត, ត្រូវលុបទីបំផុតធាតុចេញ
ក៏មាន ២. ករោ "(គឺជន) ធ្វើហើយ" (ករ-ធាតុ), ត. ចុះអា-
បច្ច័យមកផងជា ករា, នបុំ. ករំ[2] ។ មរោ "ស្លាប់ហើយ"
(មរ-ធាតុ) ។ ផ្លាស់ត-បច្ច័យជា "អណ្ណ" ហើយលុបទីបំផុត

---

១ អ្នករៀនចូរសង្កេត, កុំច្រឡំ : "ទិញ្ញាបយមាន" ដែលសម្រេចមក
អំពី ទិវ+យ+ណាបយ+មាន (ជាហេតុកត្តុវាចក:) និង "ទិញ្ញាបិយ-
មាន" នេះ ដែលសម្រេចមកអំពី ទិវ+យ+ណាបេ+យ+ត+មាន
(ជា ហេតុកម្មវាចក: និងភាវវាចក:) ។ ២ បែបបំបែកផ្សំនឹងវិភត្តិនាម,
បុំ. ដូច បុរិស ត. ដូច កញ្ញា, នបុំ. ដូច កុល ។

ធាតុចេញក៏មាន ២. បុណ្ណោ "ពេញហើយ" (បុរ-ធាតុ) ។ ផ្លាស់ត-បច្ច័យជា "ឥណ្ណ" ហើយលុបទីបំផុតធាតុចេញក៏មាន ២. តិណ្ណោ "ឆ្លងហើយ" (តរ-ធាតុ), ជិណ្ណោ "ចាស់ហើយ, គ្រាំគ្រាហើយ,..." (ជរ-ធាតុ) ។ គ្រាន់តែចុះឥ-អាគម ផ្សំនឹងត-បច្ច័យ ក៏មាន ២. សរិតោ "រឭកហើយ" (សរ-ធាតុ), ធារិតោ "(ដែលជន) ទ្រទ្រង់ហើយ,..." (ធរ-ធាតុ), ទីយ:[1] អ ជា អា) ។

ធាតុដែលមាន "ទ" ជាទីបំផុត ត្រូវផ្លាស់ ត-បច្ច័យជា "អន្ន" ហើយលុបទីបំផុតធាតុចេញក៏មាន ២. រុន្នោ "យំហើយ" (រុទ-ធាតុ), សន្នោ "លិចចុះហើយ" (សទ-ធាតុ) ។ ផ្លាស់ ត-បច្ច័យជា "ឥន្ន" ហើយលុបទីបំផុតធាតុចេញក៏មាន ២. ឆិន្នោ "កាត់ហើយ, ដាច់ហើយ" (ឆិទ-ធាតុ), ភិន្នោ "បែកហើយ ធ្លាយហើយ" (ភិទ-ធាតុ), និសិន្នោ "អង្គុយហើយ" (និ-បុព្ព-បទ, សទ-ធាតុ) ។ គ្រាន់តែចុះឥ-អាគមមកក៏មាន ២. មទ្ទិតោ "(គឺជន) ញ៉ាំញ៉ីហើយ, ច្របាច់ហើយ..." (មទ-ធាតុ, តម្រួតទ) ។

---

១ ទីយ:តាមគួរដល់ការប្រកប ដើម្បីឲ្យស្រួលមាត់ មិនមែនទីយ: ព្រោះអំណាចត-បច្ច័យទេ ។

ធាតុដែលមាន "ឥ" ជាទីបំផុត, ត្រូវផ្លាស់ត-បច្ច័យជា "ឥណ្ណ" ក៏មាន ២. សុចិណ្ណោ "(ដែលជន) សន្សំដោយប្រពៃហើយ" (សុ-បុព្វបទ, ចិ-ធាតុ) ។ ផ្លាស់ ត-បច្ច័យជា "ណ្ឌ" ក៏មាន ២. ខីណំ "អស់ហើយ" (ខិ-ធាតុ) ។

ចំពោះ ឥ-ធាតុ, ត្រូវទុកធាតុឲ្យគង់រូបនៅជា "ឥ" ដូចដើមក៏បាន, ផ្លាស់ឥ-ធាតុជា "ឯ" ក៏បាន ២. ឥតោ, ឯតោ[1] "ទៅហើយ, ដល់ហើយ", បេតោ[2] "ទៅបាត់ទៅហើយ = ទៅកាន់បរលោកហើយ" (ប-បុព្វបទ, ឥ-ធាតុ)។

ធាតុដែលមាន "ណ្ឌ, ២, ២" ជាទីបំផុត, ត្រូវទុកឲ្យនៅតាមរូបដើម ២. ភីតោ "ខ្លាចហើយ" (ភី-ធាតុ), នីតោ "(គឺជន) នាំទៅហើយ" (នី-ធាតុ), សុតំ "(គឺជន) ឮហើយ,..." (សុ-ធាតុ), ធុតោ "(គឺជន) កម្ចាត់ហើយ,..." (ធុ-ធាតុ) ។ ភូតំ "កើតហើយ" (ភូ-ធាតុ) ។

---

១ មិនស្រួលប្រើ ព្រោះក្រែងច្រឡំនឹង ឥម, ឯត (វិសេសនសព្វនាម) ដែលចុះតោ-បច្ច័យជា ឥតោ ឯតោ ដែរនោះទេដឹង (?) ។ ២ ប្រើជានាមនាមក៏បាន,វិគ្គហ:ថា:បរលោកំ អយិ : អគច្ឆី´តិ> បេតោ (ជនោ) អ្នកទៅហើយកាន់បរលោក" (បរលោកសទ្ទុបទ + ឥ + ត, លុប "រលោក" ទុកតែ "ប" ជា បុព្វបទ ។

ធាតុដែលមាន "ម" ជាទីបំផុតត្រូវលុបទីបំផុតធាតុចេញ ក៏មាន ២. គតោ "ទៅហើយ,..." (គម-ធាតុ), រតោ "រីករាយ ហើយ,..." (រម-ធាតុ) ។ ផ្លាស់ត-បច្ច័យជា "ន្ត" ហើយលុប ទីបំផុតធាតុចេញក៏មាន ២. បក្តន្តោ "ចៀសចេញទៅហើយ,..." (ប-បុព្វបទ, កម-ធាតុ), ទន្តោ "(គឺជន) ទូន្មានហើយ,..." (ទម-ធាតុ), សន្តោ "រម្ងាប់ហើយ,..." (សម-ធាតុ) ។

ធាតុដែលមាន "ន" ជាទីបំផុត, លុបទីបំផុតធាតុចេញក៏ បាន ២. ខតោ "(ដែលជន) ជីកហើយ" (ខន-ធាតុ), ហតោ "(ដែលជន) បៀតបៀនហើយ,..." (ហន-ធាតុ) ។ ប៉ុន្តែ ជន-ធាតុ, ត្រូវផ្លាស់ ជន ជា "ជា" ២. ជាតោ "កើតហើយ" ។

ធាតុដែលមាន "ច, ជ, ប"ជាទីបំផុត, ផ្លាស់ទីបំផុត ធាតុជា "ត[១]" ហើយតម្រួតជាមួយនឹងត-បច្ច័យជា "ត្ត" ក៏បាន ២. សិត្តោ "(គឺជន) ស្រោចហើយ" (សិច-ធាតុ) ។ ភុត្តោ "(ដែលជន) បរិភោគហើយ" (ភុជ-ធាតុ) ។ គុត្តោ "(គឺជន)

---

១ មានន័យខ្លះថា ធាតុដែលមាន "ជ" ជាទីបំផុត, ត្រូវផ្លាស់ត-បច្ច័យជា "ទ" សិនហើយសឹមផ្លាស់ ទ ជា "ត" រួចតម្រួតជាមួយនឹង ត-បច្ច័យជា "ត្ត" ។

គ្រប់គ្រងហើយ,...″ (គុប-ធាតុ) ។ ប៉ុន្តែ បច-ធាតុ, ត្រូវផ្លាស់ ត-បច្ច័យជា "ក្ត″ ហើយលុបទីបំផុតធាតុចេញ ឧ. បក្តំ "(ដែលជន) ចម្អិនហើយ, ឆេះហើយ″ ។ សុច-ធាតុ, បែរជាត្រូវព្រឹទ្ធិ អក្សរដើមធាតុ, ចុះឥ-អាគម ទៅវិញ ឧ. សោចិតោ "សោកហើយ, ស្តាយហើយ″ ។

ធាតុដែលមាន "ធ, ភ″ ជាទីបំផុត, ផ្លាស់ត-បច្ច័យជា "ទ្ធ″ ហើយលុបទីបំផុតធាតុចេញក៏បាន ឧ. ពុទ្ធោ "ខឹងហើយ″ (ពុធ-ធាតុ) ។ អារទ្ធោ "(គឺជន) ប្រារព្ធហើយ,...″ (អា-បុព្វបទ, រភ-ធាតុ), លទ្ធោ "(ដែលជន) បានហើយ″ (លភ-ធាតុ) ។

ធាតុដែលមាន "ស″ ជាទីបំផុត, ត្រូវផ្លាស់ត-បច្ច័យជា "ដ្ឋ″ ហើយលុបទីបំផុតធាតុចេញ ឧ. តុដ្ឋោ "ត្រេកអរហើយ″ (តុស-ធាតុ), នដ្ឋោ "វិនាសហើយ, ខូចហើយ, បាត់ហើយ,...″ (នស-ធាតុ), ហដ្ឋោ "រីករាយហើយ,...″ (ហស-ធាតុ) ។ ប៉ុន្តែ សុស-ធាតុ, ត្រូវផ្លាស់ ត-បច្ច័យជា "ក្ខ″ ហើយលុបទីបំផុតធាតុចេញ ឧ. សុក្ខ "ស្ងួតហើយ,... ។ ភាស-ធាតុ, បែរជាគ្រាន់តែចុះឥ-អាគមទៅវិញ ឧ. ភាសិតោ "(ដែលជន) ពោលហើយ,...″ ។

ធាតុដែលមាន "ហ" ជាទីបំផុត, ត្រូវផ្លាស់ត-បច្ច័យជា "ឣ" ហើយលុបទីបំផុតធាតុចេញក៏មាន ឧ. ឧឣ្ហោ "(ដែលភ្លើង) ឆេះហើយ,..." (ឧហ-ធាតុ) ។ ផ្លាស់ ត-បច្ច័យជា "ហ" ហើយផ្លាស់ "ហ" ទីបំផុតធាតុជា "ឍ" ធ្សាំជា "ទ្ហ[1]" ក៏មាន ឧ. មុទ្ហោ "រង្វៃងហើយ,..." (មុហ-ធាតុ) ។ ផ្លាស់ត-បច្ច័យជា "ទ" ហើយលុបទីបំផុតធាតុចេញក៏មាន ឧ. សន្ទ្ធោ "(ដែលជន) ចងហើយ, សៀតហើយ" (សំ-បុព្វបទ, នហ-ធាតុ, ផ្លាស់និគ្គហិតរបស់ សំ ជា "ន") ។

ចំពោះធាតុខ្លះដោយឡែក ឧ. បុដ្ឋោ "(គឺជន) សួរហើយ" (បុច្ឆ-ធាតុ, ផ្លាស់ត-បច្ច័យជា "ដ្ឋ" ហើយលុបទីបំផុតធាតុ) ។ ឥដ្ឋោ, ឥគ្គោ "(ដែលជន) បំបាក់ហើយ" (ឥញ្ជ-ធាតុ, ផ្លាស់ត-បច្ច័យជា "ដ្ឋ", ជា "គ្គ" ហើយលុបទីបំផុតធាតុ) ។ សក្តា "អាចហើយ,..." (សក-ធាតុ, ផ្លាស់ត-បច្ច័យជា "ក" ហើយលុបទីបំផុតធាតុ) ។ អនុសិដ្ឋោ "(គឺអាចារ្យ) ប្រៀនប្រដៅរឿយៗ ហើយ" (អនុ-បុព្វបទ, សាស-ធាតុ, ផ្លាស់ត-បច្ច័យជា "រិដ្ឋ", លុប "រ"

---

១ តាមបែបខ្លះថាឲ្យផ្លាស់ត-បច្ច័យជា "ទ្ហ" ហើយលុបទីបំផុតធាតុចេញក៏បាន ។

ចេញ ទុកតែ "ឥដ្ឋ" ហើយលុបទីបំផុតធាតុចេញ រួចលុប អា របស់ សា) ។ ឋិតោ "ឋិតនៅហើយ,..." (ផ្លាស់ អា របស់ ឋា-ធាតុ ជា ឥ) ។ ឋីតោ "(គឺជន) ផឹកហើយ" (ផ្លាស់ អា របស់ ឋា-ធាតុ ជា ឦ) ។ ទិន្នោ "(គឺជន) ឲ្យហើយ" (ផ្លាស់ ត-បច្ច័យ ជា ឥន្ន ហើយលុប អា របស់ ទា-ធាតុ) ។ ញាតោ "(គឺជន) ដឹងហើយ" (ញា-ធាតុ) ។ អកិណ្ណោ "(គឺជន) សម្លឹងរំពៃ ហើយ,..." (អកិ-បុព្វបទ, ឈា-ធាតុ[១], លុប អា របស់ ឈា ហើយតម្រួត ជ, ចុះឥ-អាគម) ។ ឥច្ឆិតំ "(ដែលជន) ប្រាថ្នា ហើយ, ចង់បានហើយ",... ... (ឥស-ធាតុ, ផ្លាស់ទីបំផុតធាតុ ជា "ច្ឆ" ចុះឥ-អាគម),... ... ។

ករ-ធាតុ បើមានឧបសគ្គ ៣ តួ គឺ "សំ, ឧប, បរិ" ជា បុព្វបទ, ត្រូវផ្លាស់ "ករ" ជា "ខ" ខ្លះ[២] ជា "ខរ" ខ្លះ តាម

---

១ មានន័យមួយទៀតថា : អកិ-បុព្វបទ, ឈ-ធាតុ "គិត, ជញ្ជឹង, ក្ងួចកាន់", លុប ឯ របស់ ឈ ហើយតម្រួត ជ, ចុះ ឥ-អាគម, ត-បច្ច័យ ។ ២ កាលបើមានសព្ទទាំងនេះជាបុព្វបទហើយ ទោះប្រកប បច្ច័យខ្លះទៀត, ក៏ត្រូវផ្លាស់ ករ ជា "ខ" ឬជា "ខរ" ដែរ ឧ. បដិសង្ខរណំ "កិរិយាជួសជុល" (បដិ+សំ+ករ+យុ), សំខាតុំ "ដើម្បីរាប់,..." (សំ+ករ+តុំ), អភិសំខរិត្វា តាក់តែងហើយ, និម្មិតហើយ..." (អភិ+សំ+ករ+ឥ+ត្វា)... ... ។

គួរដល់ការប្រកប ២. សំខតោ[១] "(គឺបច្ច័យ) ធ្វើព្រមហើយ, តាក់តែងហើយ,...", ឧបក្ខតោ "ចូលទៅធ្វើហើយ, តាំងធ្វើហើយ,...", បរិក្ខតោ "(គឺជន) ធ្វើជុំវិញហើយ, ហែហមហើយ, ព័ទ្ធហើយ,..." ។ ទោះមាននិបាតសព្ទគឺ "បុរ" នេះជាបុព្វបទ ក៏អាចផ្លាស់ "ករ" ជា "ខ" បានដែរ ២. បុរក្ខតោ "(គឺជន) ធ្វើក្នុងខាងមុខហើយ, ចោមរោមហើយ,..." ។

បែបផ្សំ-បច្ច័យ ជាមួយនឹងធាតុ ដូចបាននិយាយមកហើយនោះក្តី ជាមួយនឹងធាតុឯទៀត ៗ ក្រៅពីនោះក្តី, ជួនណាមិនបាច់លុបឬផ្លាស់អ្វីឡើយ គ្រាន់តែផ្សំជាមួយនឹងធាតុ ជាការស្រេចប៉ុណ្ណោះក็មាន, ត្រូវចុះ ឥ-អាគមផ្សំមកផងក็មាន ត្រូវចុះបច្ច័យសម្រាប់ពួកធាតុ (អាខ្យាត) ចុះនិគ្គហិតអាគម ចុះ ឥ-អាគមមកផងក็មាន, ត្រូវប្រើវិធីផ្លាស់ ឬព្រឹទ្ធិ ឬតម្រួត ក็មាន តាមគួរដល់ការប្រកប, អ្នកសិក្សា បើបានប្រទះបែបប្រើ ត-បច្ច័យ មានគតិប្លែកអំពីវិធីដែលបាននិយាយមកហើយនោះ, ចូរសង្កេតចំណាំឲ្យជាក់ ត្រាតែបានយល់ដោយទូលាយជាងនេះទៅទៀត

---

១ ផ្លាស់និគ្គហិតជា "ង" ជា សង្ខតោ ក็បាន ។

ចុះ ព្រោះនៅមានវិធីប្លែកជាងនេះទៅទៀតច្រើន ។ ឧទាហរណ៍ ខាងមុខនេះ ជារបៀបរាយរង គ្រាន់តែជាគ្រឿងចំណាំដោយ សង្ខេប ៖

មរ-ធាតុ : មតោ, មរិតោ, មារិតោ, តរ-ធាតុ : តិណ្ណោ, តរិតោ, បុរ-ធាតុ : បុណ្ណោ, បូរិតោ, ភិទ-ធាតុ : ភិន្នោ, ភិន្ទិតោ, ភូ-ធាតុ : ភូតោ, ភាវិតោ, រម-ធាតុ : រតោ, រមិតោ, ទម-ធាតុ : ទន្តោ, ទមិតោ, ហន-ធាតុ : ហតោ, ហនិតោ, ឃាតិតោ, សិច-ធាតុ : សិត្តោ, សិញ្ចិតោ, ភុជ-ធាតុ : ភុត្តោ, ភុញ្ជិតោ, គុប-ធាតុ : គុត្តោ, គោបិតោ, កុធ-ធាតុ : កុទ្ធោ កុជ្ឈិតោ, លភ-ធាតុ : លទ្ធោ, លភិតោ, ហស-ធាតុ : ហដ្ឋោ, ហសិតោ, សំ-បុព្វបទ, នហ-ធាតុ : សន្នទ្ធោ, សន្ទយ្ហិតោ, គហ-ធាតុ : គហិតោ, គណ្ហិតោ, រហ-ធាតុ : រហិតោ, បុច្ច-ធាតុ : បុដ្ឋោ, បុច្ឆិតោ, ភញ្ជ-ធាតុ : ភដ្ឋោ, ភគ្គោ, ភញ្ជិតោ, អនុ-បុព្វបទ, សាស-ធាតុ : អនុសិដ្ឋោ, អនុសាសិតោ, អភិ-បុព្វបទ, ឈា-ធាតុ : អភិជ្ឈិតោ, អភិជ្ឈាយិ-តោ, ញា-ធាតុ : ញាតោ, ជានិតោ, ភី-ធាតុ : ភីតោ, ភាយិតោ, សី-ធាតុ : សយិតោ, និ-បុព្វបទ, វា-ធាតុ : និព្ពុតោ, បរិ-បុព្វបទ,

វ-ធាតុ : បវិនិព្ធុតោ[១], និ-បុព្ធបទ, បទ-ធាតុ : និព្ធតោ[២], អា-បុព្ធបទ, បទ-ធាតុ : អាបន្ធោ, ឧ-បុព្ធបទ, បទ-ធាតុ : ឧប្ឍន្ធោ, ឧប-បុព្ធបទ, បទ-ធាតុ : ឧបបន្ធោ, ប-បុព្ធបទ, ហា-ធាតុ : បហីនោ[៣], ចិរ-សព្ទ : ចិរាយិតោ[៤], ប-បុព្ធបទ, ហិ-ធាតុ : បហិតោ, បហិតា, បហិតំ,... ... ។

ឧទាហរណ៍ដែលចុះត-បច្ច័យ ដូចបាននិយាយមកហើយទាំងប៉ុន្មាននោះប្រើបានចំពោះវាចក: ៣ យ៉ាងគឺ កត្តុវាចក:, កម្ម-វាចក:, ភាវវាចក:មានរូបសិទ្ធិដូចគ្នាតែបែបមួយ, ដែលនឹងអាចដឹងថាជាវាចក:ណានោះ ត្រូវស្វង់មើលដំណើរប្រយោគនិងលំនាំសេចក្ដី, បើឃើញថា, បណ្ដាវាចក:ទាំង ៣ យ៉ាងនោះ, មានសេចក្ដីជាក់នៅខាងវាចក:ណា ចូរប្រែតាមដំណើររបស់វាចក:នោះចុះ, ប៉ុន្តែបើជាអកម្មធាតុត្រូវប្រើបានខាងកត្តុវាចក: និងភាវ-វាចក:តែពីរយ៉ាងប៉ុណ្ណោះ បើជាសកម្មធាតុ ត្រូវប្រើបានចំពោះវាចក:ទាំង ៣ យ៉ាង ។

---

១ ផ្លាស់ វ ជា ព, ផ្លាស់ អា ជា ឧ. តម្រូត ព ជាពីរតួ ។ ២ លុប ទ ទីបំផុតនៃបទធាតុ ហើយផ្លាស់ ប ជា ព រួចតម្រូត ព ជាពីរតួ ។ ៣ ផ្លាស់ ឥ-បច្ច័យជា ណ្ឍ, លុប អា របស់ ហា-ធាតុ ។ ៤ ចិរ-សព្ទ, អាយ-បច្ច័យ (អាខ្យាត) ឥ-អាគម, ត-បច្ច័យ ។

ចំណែកខាងហេតុកម្មវាចកៈ, ត្រូវចុះណាបេ-បច្ច័យ លុប ណ និង ឯ ទុកតែត្រឹម អាប ព្រមទាំងឥ-អាគមមកផង, មិនបាច់ចុះបច្ច័យសម្រាប់ពួកធាតុ (អាខ្យាត) ក៏មាន, ត្រូវចុះបច្ច័យសម្រាប់ពួកធាតុមកផង ក៏មាន ។ ដែលមិនបាច់ចុះបច្ច័យ សម្រាប់ពួកធាតុ : មារាបិតោ "(គឺជន) ឲ្យស្លាប់ហើយ" (មរ+ ណាបេ + ឥ + ត), ឃាតាបិតោ "(ដែលជន) ឲ្យសម្លាប់ ហើយ,..." (ហន + ណាបេ + ឥ + ត, ហន > ឃាត), ភោជាបិតោ "(ដែលជន) ឲ្យបរិភោគហើយ" (ភុជ + ណាបេ + ឥ + ត),... ។ ដែលត្រូវចុះបច្ច័យ សម្រាប់ពួកធាតុមកផង : ជានាបិតោ "(គឺជន) ឲ្យដឹងហើយ" (ញា + នា + ណា-បេ + ឥ + ត, ញា > ជា), រជ្ជាបិតំ "(ដែលជន) ឲ្យជ្រលក់ ហើយ" (រជ + យ[1] + ណាបេ + ឥ + ត), ... ។ ធាតុ ឯទៀត ៗ ក្រៅពីនេះ ត្រូវសម្រេចតាមគួរដល់ការប្រកប ដូចបាននិយាយក្នុងខាងដើមរួចមកហើយ ។

---

១ យ-បច្ច័យសម្រាប់ពួកទិវ-ធាតុ : ជ + យ > ជ្ជ ។

ត-បច្ច័យនេះ សម្រាប់ប្រើ ខាងប៉ែកកិរិយាកិតក:ក็ពិត ប៉ុន្តែជួនណាប្រើជានាមកិតក:ក็បាន ๒. ពុជ្ឈតី´តិ > ពុទ្ធោ (ភគវា) "(ព្រះមានព្រះភាគ) ទ្រង់ត្រាស់ដឹង" ក. ក. (ផ្លាស់ ត-បច្ច័យជា "ទ្ធ" ហើយលុប ធ ទីបំផុតនៃ ពុធ-ធាតុ) ។ តថា-អាគមី´តិ > តថាគតោ (ភគវា) " (ព្រះមានជោគ) ទ្រង់មក ហើយដោយប្រការដូច្នោះ" ក. ក. (តថា-បុព្វបទ, អា-បុព្វបទ, គម-ធាតុ, ត-បច្ច័យ), តថា-អគមី´តិ-វា > តថាគតោ (ភគវា) "ម្យ៉ាងទៀត (ព្រះមានជោគ) ទ្រង់បានទៅហើយ ដោយប្រការ ដូច្នោះ" ក. ក. (តថា-បុព្វបទ, គម-ធាតុ, ត-បច្ច័យ) ។ ធម្ម-រមតី´តិ > ធម្មរតោ (ជនো) "(ជន) អ្នករីករាយក្នុងធម៌" ក. ក. (ធម្ម-សទ្ទុបបទ, រម-ធាតុ, ត-បច្ច័យ) ។ ធម្មំ-រក្ខតី´តិ > ធម្មរក្ខិ-តោ (ភិក្ខុ) "(ភិក្ខុ) អ្នករក្សានូវធម៌" ក. ក. (ធម្ម-សទ្ទុបបទ, រក្ខ-ធាតុ, ត-អាគម, ត-បច្ច័យ) ។ សរតី´តិ > សរតោ (ជនো) "(ជន) អ្នករឭក, អ្នកនឹកឃើញ" ក. ក. (សរ-ធាតុ, ត-បច្ច័យ) ។ (រូបាទីសុ) - សញ្ជតី´តិ > សត្តោ (ជនো) "(ជន) អ្នកចំពាក់

(ក្នុងអារម្មណ៍មានរូបារម្មណ៍ជាដើម)" ក. ក. (សជ-ធាតុ, ត-បច្ច័យ, ផ្លាស់ទីបំផុតធាតុជា "ត[1]" តម្រួតជាមួយនឹងត-បច្ច័យជា "ត្ត") ។ (អត្តនោ-មាតាបិតូនំ-ហទយំ) - បូរេតី´តិ > បុត្តោ (ជនោ) "(ជន) អ្នក (ញ៉ាំងហ្ជ្ជ៍ទ័យ នៃមាតានិងបិតា របស់ខ្លួន) ឲ្យពេញ = កូនប្រុស" ក. ក. (បុរ-ធាតុ, ត-បច្ច័យ, ផ្លាស់ទីបំផុតធាតុជា "ត" ហើយតម្រួតជាមួយនឹងត-បច្ច័យជា "ត្ត" ឬ លុបទីបំផុតធាតុហើយតម្រួតបច្ច័យក៏បាន), (អត្តនោ-កុលំ) បុ-នាតី´តិ-វា > បុត្តោ (បុរិសោ) "ម្យ៉ាងទៀត (បុរស) អ្នកសម្អាត (នូវត្រកូល របស់ខ្លួន) ក. ក. (បុ-ធាតុ, ត-បច្ច័យតម្រួតជា "ត្ត") ។ (ទារុអាទីនិ) - លាតិ : អាទទាតិ - ឯតាយา´តិ > លតា (ភូតគាម-ជាតិ) "(ភូតគាមជាតិ) សម្រាប់កាន់យក[2] (នូវវត្ថុមានឧសជាដើម នៃជន) = វល្លិ" ក. ករ.(លា-ធាតុ, ត-បច្ច័យ, អា-បច្ច័យ រស្សៈ អា របស់ លា ជា អ),... ... ។

---

១ មានន័យខ្លះថា ឲ្យផ្លាស់ ត-បច្ច័យជា "ទ" សិនហើយសឹមផ្លាស់ ទ ជា "ត" រួចតម្រួតជាមួយនឹងត-បច្ច័យជា "ត្ត" ។ ២ ពាក្យថា "កាន់យក" ក្នុងទីនេះ សំដៅដំណើរប្រើការផ្សេងៗមាន "ចងឧស" ជាដើម ។

សព្ទដែលចុះត-បច្ច័យនេះ, បើជាកិរិយាកិតក: មិនបាច់តាំងវិគ្គហ:ឡើយ គ្រាន់តែសម្រេចរូបហើយជាការស្រេច, បើជានាមកិតក: ត្រូវតាំងវិគ្គហ:តាមគួរដល់ការប្រកប ។

ត្វា, ត្វាន, តូន[1]: បច្ច័យទាំង ៣ នេះ ជាអព្យយបច្ច័យ, កាលបើចុះផ្សំជាមួយនឹងធាតុហើយ, សព្ទដែលសម្រេចហើយនោះមានរូបយ៉ាងណា ក៏នៅយ៉ាងនោះ, មិនមានវិធីឲ្យចុះវិភត្តិនាម ឬឲ្យផ្លាស់ប្រែទៅទៀតឡើយ[2], កាលបើចុះមកហើយ មានវិធីរូបសិទ្ធិផ្សេង ៗ ដូចរបៀបជាសង្ខេបតទៅនេះ ៖

---

១ អព្យយបច្ច័យទាំង ៣ នេះ, ក្នុងបករណ:ទាំងពួង ច្រើនហៅថា តូនាទិបច្ច័យ "បច្ច័យមានតូនជាដើម", បើតាមពាក្យនេះគួររៀបរៀងជា "តូន, ត្វាន, ត្វា" ឬ "តូន, ត្វា, ត្វាន", ប៉ុន្តែបានសង្កេតឃើញរបៀបឧទាហរណ៍ដែលលោករៀងនោះមិនទៀង: ជួនណារៀង តូន មុន, ជួនណារៀង ត្វា មុន, ព្រោះហេតុនោះបានជា ក្នុងទីនេះ ខ្ញុំរៀង ត្វា ឲ្យនៅមុន ដ្ឋិត ត្វា មានប្រើច្រើនជាង បន្ទាប់មក ត្វាន, ឯ តូន រៀងក្រោយបង្អស់ព្រោះប្រើតិចណាស់ យូរៗ មានប្រទះឃើញខ្លះ, ខ្ញុំរៀបរៀងយ៉ាងនេះ ដើម្បីនឹងសម្តែង ឧទាហរណ៍ យក ត្វា ចេញមុខជាមេរបៀប តាមដំណើរដែលប្រើច្រើនជាងគេ, បើទុកជារៀង ត្វា ឲ្យនៅមុនបង្អស់ដូច្នេះ ក៏គង់មានអំណាចឲ្យហៅថា "តូនាទិ-បច្ច័យ" បាន, ឬបើនឹងហៅតាមរបៀបក្នុងទីនេះថា ត្វាទិបច្ច័យ "បច្ច័យមានត្វាជាដើម" ដូច្នេះក៏សឹងតែបាន ព្រោះបច្ច័យទាំង ៣ នេះមានអំណាចស្មើគ្នា ចង់រៀងណា មុន, ហៅចេញឈ្មោះណាមុន ក៏ឥតមានទាស់ឡើយ ។ ២ ចូរមើល ក្នុងនាមនិទ្ទេសលេខ ១២៧ ត្រង់ពួកទី ៤ ។

បើមានឧបសគ្គៈណាមួយ ជាបុព្វបទនៃធាតុខ្លះដែលគួរប្រកប, ត្រូវផ្លាស់បច្ច័យទាំង ៣ នោះណាមួយជា "យ" ហើយទុកឲ្យនៅជា "យ" ប៉ុណ្ណោះក៏មាន, ផ្លាស់ "យ" នោះនិងទីបំផុតធាតុជាព្យញ្ជនៈផ្សេងទៅទៀតក៏មាន, ដូចរបៀបខាងមុខនេះ ៖

ធាតុដែលមាន "អា" ជាទីបំផុត, ត្រូវទុក "យ" ឲ្យគង់រូប ឧ. អាទាយ "កាន់យកហើយ, នាំទៅហើយ,..." (អា-បុព្វបទ, ទា-ធាតុ), ឧដ្ឋាយ "តាំងឡើងហើយ, ក្រោកឡើងហើយ,..." (ឧ-បុព្វបទ, ឋា-ធាតុ), អភិញ្ញាយ[1] "ដឹងចំពោះហើយ,..." (អភិ-បុព្វបទ, ញា-ធាតុ), អភិវន្ទិយ "ថ្វាយបង្គំចំពោះហើយ,..." (អភិ-បុព្វបទ, វន្ទ-ធាតុ, ត-អាគម),... ... ។

ធាតុដែលមាន "ទ" ជាទីបំផុត, ផ្លាស់ "យ" នោះនិងទីបំផុតធាតុជា "ជ្ជ" ក៏បាន ឧ. អច្ចិជ្ជ "ដណ្តើមយកហើយ,..." (អា-បុព្វបទ រស្សៈ ជា អ, ឆិទ-ធាតុ), ឧបបជ្ជ "ចូលទៅដល់ហើយ,..." (ឧប-បុព្វបទ, បទ-ធាតុ),... ... ។

---

១ ជួនណាលុប "យ" ចេញក៏មានខ្លះ អភិញ្ញាយ > អភិញ្ញា, បដិសង្ខាយ > បដិសង្ខា (បដិ+សំ+ខា+យ)... ។

ធាតុដែលមាន "ម" ជាទីបំផុត, ផ្លាស់ "យ" នោះនិងទីបំផុតធាតុជា "ម្ម" ក៏បាន ឧ. និក្ខម្ម "ចេញហើយ,..." (និ-បុព្ជ-បទ, ខម-ធាតុ), ឧបគម្ម ចូលទៅដល់ហើយ,..." (ឧប-បុព្ជ-បទ, គម-ធាតុ), អាគម្ម "មកហើយ,..." (អា-បុព្ជបទ, គម-ធាតុ), អបកម្ម "គេចចេញហើយ,..." (អប-បុព្ជបទ, កម-ធាតុ)... ។

ធាតុដែលមាន "ភ" ជាទីបំផុត, ផ្លាស់ "យ" នោះនិងទីបំផុតធាតុជា "ព្ភ" ក៏បាន ឧ. អារព្ភ "ប្រារព្ធហើយ,..." (អា-បុព្ជបទ, រភ-ធាតុ) ។

ធាតុដែលមាន "ធ" ឬ "ភ" ជាទីបំផុត, បើទុកជាមិនមានឧបសគ្គជាបុព្ជបទ, ផ្លាស់ "យ" នោះនិងទីបំផុតធាតុជា "ទ្ធា" ឬ "ទ្ធាន[1]" ក៏បាន ឧ. វិទ្ធា "បាញ់ហើយ, ចាក់ហើយ,..." (វិធ-ធាតុ), លទ្ធា, លទ្ធាន, "បានហើយ,..." (លភ-ធាតុ),... ... ។

ធាតុដែលមាន "ហ" ជាទីបំផុត, ផ្លាស់ "យ" នោះនិងទីបំផុតធាតុជា "ឍ្ហ" ក៏បាន ឧ. បគ្គឍ្ហ "ផ្ដែងហើយ,..."

---

1 ត្រូវផ្លាស់ ត្ងាន ឬ ត្ងន ជា "យ" ហើយផ្លាស់ "យ" ជា "ទ្ធាន" ឲ្យសមតាមរូបដើមដែលមាន "ន" ។

(ប-បុព្វបទ, គហ-ធាតុ), សន្ធយ្ហ "ចងមាំហើយ, សៀតហើយ,..." (សំ-បុព្វបទ, នហ-ធាតុ), អារុយ្ហ "ឡើងហើយ" (អា-បុព្វបទ, រុហ-ធាតុ),... ។

ធាតុដែលមានឧបសគ្គជាបុព្វបទ, មិនបាច់ផ្លាស់បច្ច័យទាំង ៣ ណាមួយជា "យ" (ត្រូវទុកឲ្យគង់រូបនៅតាមដើម) ក៏មាន ដោយច្រើនណាស់ ឧ. វិគរហិត្វា "តិះដៀលហើយផ្សេងៗ,..."(វិ-បុព្វបទ,គរហ ធាតុ, ឥអាគម), និក្ខមិត្វា "ចេញហើយ,..." (និ-បុព្វបទ, ខម-ធាតុ,ឥអាគម, និសីទិត្វា "អង្គុយហើយ"(និ-បុព្វបទ,សទ-ធាតុផ្លាស់ជាសីទ,ឥអាគម),ឧប-សង្កមិត្វា "ចូលទៅជិតហើយ, ចូលទៅរកហើយ,..." (ឧប-បុព្ព-បទ, សំ-បុព្វបទ, កម-ធាតុ, ឥ-អាគម), អនុភវិត្វា"សោយហើយ, រងហើយ,..."(អនុ-បុព្វបទ, ភូ-ធាតុ ផ្លាស់ឱ ជា ឱ ហើយផ្លាស់ ឱ ជា អវ, ឥ-អាគម),... ... ។

ធាតុដែលមាន "ច" ឬ "ន" ជាទីបំផុត, ផ្លាស់បច្ច័យទាំង ៣ ណាមួយជា "ច្ច" រួចលុប "រ" ទុកតែ "ច្ច" ហើយលុបទីបំផុតធាតុក៏បាន ឧ. វិវិច្ច "ស្ងាត់វិសេសហើយ,..." (វិ-បុព្ព-

បទ, វិច-ធាតុ), អាហច្ច "ចុច, ទើស, ទល់, កល់, កើល, ទង្គិច ហើយ,..." (អា-បុព្វបទ, ហន-ធាតុ)... ... ។ ចំពោះ៥-ធាតុ, បើមានឧបសគ្គជាបុព្វបទ, ក៏ត្រូវផ្លាស់យ៉ាងនុ៎ះបានដែរ ឧ. អ-តិច្ច "កន្លងហើយ,..." (អតិ-បុព្វបទ, ឥ-ធាតុ), បដិច្ច "អា-ស្រ័យហើយ,..." (បដិ-បុព្វបទ, ឥ-ធាតុ), បេច្ច "ទៅបាត់ទៅ ហើយ, ទៅកាន់បរលោកហើយ..." (ប-បុព្វបទ, ឥ-ធាតុ) ។

ចំពោះតែ ទិស-ធាតុ មួយ, ផ្លាស់ ត្វា ជា ស្វា, ផ្លាស់ ត្វាន ជា ស្វាន ក៏បាន ឧ. ទិស្វា "ឃើញហើយ", ទិស្វាន "លុះឃើញហើយ" ។ បើមានឧបសគ្គជាបុព្វបទ, ត្រូវផ្លាស់ បច្ច័យទាំង ៣ ណាមួយ នឹង ស ទីបំផុតនៃទិស-ធាតុជា "ស្ស" ក៏បាន ឧ. ឧទ្ទិស្ស "សម្តែងហើយ,..." (តម្រួត ទ) ។ គ្រាន់តែ ផ្លាស់បច្ច័យជា "យ" ហើយចុះ៥-អាគមមកក៏បានខ្លះ ឧ. ឧទ្ទិ-សិយ ។ មិនបាច់ផ្លាស់អ្វីឡើយ, គ្រាន់តែចុះ៥-អាគមមកក៏បាន ឧ. ឧទ្ទិសិត្វា (ឧ-បុព្វបទ, ទិស-ធាតុ) ។ ទោះមិនមានឧបសគ្គជា បុព្វបទក៏ដោយ, ផ្លាស់ "ទិស" ជា "បស្ស" ក៏បាន ឧ. បស្សិយ, បស្សិត្វា, បស្សិត្វាន (ចុះ៥-អាគមទាំង ៣ បទ) ។

វិធីប្លែកជាងនេះ នៅមានទៅទៀតច្រើនណាស់, អ្នករៀនចូរសង្កេតឧទាហរណ៍ទាំងឡាយខាងមុខនេះ ជាបែបធៀប ហើយនឹកទៅរកវិធីរូបសិទ្ធិខាងអាខ្យាត និងរូបសិទ្ធិនៃតុំ-បច្ច័យ, ត-បច្ច័យខាងដើមផង ក៏គង់នឹងអាចយល់បានដោយងាយ :

ទា : ទត្វា, ទទិត្វា[១], អា+ទា[២]: អាទាយ, អាទិយិត្វា[១], សំ+អា+ទា : សមាទាយ, សមាទិយិត្វា ។ ហា : ហិត្វា, ជហិត្វា[៤], ប + ហា : បហាយ, បជហិត្វា, វិ + ហា : វិជហិត្វា, បរិ+ហា : បរិ-ហាយិត្វា[៥], អវ > ឱ + ហា[៦]:ឱហាយិត្វា ។ ឈា : ឈាយិត្វា, ឧ + ឈា : ឧជ្ឈាយិត្វា ។ ឋា : ឋត្វា, ឧ + ឋា : ឧដ្ឋាយ, ឧដ្ឋហិត្វា[៧]: ឧប + ឋា : ឧបដ្ឋហិត្វា[៨] ។ ញា : ញត្វា, ជានិត្វា[៩], សំ + ញា :

---

១ អព្ភាស: ជា ទាទា, រស្សៈ: អា របស់អព្ភាស: ជា អ, ចុះឥ-អាគម, លុប អា របស់ធាតុ (ប៉ុន្តែទទិត្វា មិនសូវប្រើ, ច្រើប្រើតែ ទត្វា) ។ ២ មើលថា អា-បុព្វបទ និងទា-ធាតុ, ឬថា អា-បុព្វបទ, ទា-ធាតុ ។ ៣ ផ្លាស់ អា របស់ ទា ជា ឥ, ចុះយ-បច្ច័យ (សម្រាប់ពួក ទិវ-ធាតុ), ចុះ ឥ-អាគម ។ ៤ អព្ភាស: ជា ហា-ហា, ផ្លាស់ ហា-អព្ភាស:ជា "ជ", រស្សៈ: អា-អព្ភាស:ជា អ, ចុះឥ-អាគម, លុប អា របស់ ហា-ធាតុ ។ ៥ ផ្លាស់ អា របស់ហា-ធាតុជា អាយ, ចុះឥ-អាគម ។ ៦ មើលថា អវ-បុព្វបទ ផ្លាស់ជា ឱ, ហា-ធាតុ ។ ៧-៨ រស្សៈ: អា របស់ ឋា ជា អ ហើយ តម្រូតដ លើ ឋ ជា ដ្ឋ ចុះ ហា-អាគមនិងឥ-អាគម ។ ៩ ផ្លាស់ ញា ជា "ជា", លុប អា របស់នា-បច្ច័យ (សម្រាប់ពួកកី-ធាតុ), ចុះឥ-អាគម ។

សញ្ញានិត្វា, បរិ+ញ្ញា : បរិញ្ញាយ, បរិជានិត្វា ។ បា : បិវិត្វា, បិត្វា ។ ដិ : ដិត្វា, ដេត្វា, ដិនិត្វា, វិ+ដិ : វិដិត្វា, វិដេត្វា, វិដិនិត្វា ។ កី : ភាយិត្វា[1], ន > អ+កី : អភាយិត្វា ។ សី : សយិត្វា, អធិ + សី : អធិសយិត្វា ។ នី : នេត្វា, ឧប+នី : ឧបនីយ, ឧបនេត្វា, វិ+នី : វិនេត្វា ។ ហុ : ហុត្វា ។ បុ : បវិត្វា ។ សុ : សុត្វា, សុណិត្វា, បដិ+សុ : បដិសុណិត្វា ។ ភូ : ភវិត្វា, អភិ+ភូ : អភិភុយ្យ, អភិ-ភវិត្វា, អនុ+ភូ : អនុភុយ្យ, អនុភវិត្វា ។ វន្ទ : វន្ទិត្វា, អភិ+វន្ទ : អភិវន្ទិយ, អភិវន្ទិត្វា ។ ឆិទ : ឆិន្ទិត្វា, ឆេត្វា, អា > អ+ឆិទ : អច្ឆិជ្ជ, អច្ឆិន្ទិត្វា ។ ភុជ : ភុត្វា, ភុញ្ជិត្វា, បរិ+ភុជ : បរិភុញ្ជិត្វា ។ វិធ : វិទ្ធ, វិទ្ធាន, វិជ្ឌិត្វា[2], ប+វិធ : បវិទ្ធ, បវិជ្ឌិត្វា ។ លភ : លទ្ធ, លទ្ធាន, លភិត្វា ។ សំ+នហ : សន្ទ្ធយ, សន្ទ្ធយ្ហិត្វា[3] ។ គហ : គហេត្វា, គណ្ហិត្វា, ឧ+គហ : ឧគ្គហេត្វា, ឧគ្គណ្ហិត្វា, ប+គហ : បគ្គយ្ហ, បគ្គហេត្វា ។ ប+អាប : បាបុណិត្វា[4] ។ មទ : មទិត្វា,

---

១ ព្រឹទ្ធិ ណ្ឌ របស់ ភ ជា ឯ ហើយផ្លាស់ ឯ ជា អយ រួចទីយ: អយ ជា អាយ ចុះឥ-អាគម ។ ២ ផ្លាស់ យ-បច្ច័យ (សម្រាប់ពួកទិវ-ធាតុ) និងទីបំផុតធាតុជា ជ្ឌ, ចុះឥ-អាគម ។ ៣ ចុះ យ-បច្ច័យ (សម្រាប់ ពួកទិវ-ធាតុ) ហើយផ្សំ យ និងទីបំផុតធាតុជាយ្ហ, ចុះឥ-អាគម ។ ៤ លុប អា របស់ ឧណា-បច្ច័យ (សម្រាប់ ពួកសុ-ធាតុ) ចុះឥ-អាគម ។

ប+មទ : បមជ្ជ, បមជ្ជិត្វា ។ រុទ : រោទិត្វា, ប+រុទ : បរោទិត្វា ។ បទ : បត្វា, អា+បទ : អាបជ្ជិត្វា[១], ឧ+បទ : ឧប្បជ្ជិត្វា, ឧប+បទ: ឧបបជ្ជ, និ+បទ : និព្វត្តិត្វា[២] ។ ជន : ជនិត្វា, វិ+ជន : វិជាយ, វិជាយិត្វា[៣] ។ វា : វាយិត្វា, ប+វា : បវាយ, បវាយិត្វា, បរិ+ និ+វា : បរិនិព្វាយិត្វា[៤] ។ គម : គន្ត្វា, អា+គម : អាគម្ម, អាគន្ត្វា, ឧប+គម : ឧបគម្ម, ឧបគន្ត្វា ។ មន្ត : មន្តេត្វា, មន្តយិត្វា[៥], អា+មន្ត : អាមន្តេត្វា, អាមន្តយិត្វា, និ+មនុ+ដ : និមន្តេត្វា, និមន្ត-យិត្វា ។ ចិរ-សព្ទ : ចិរាយិត្វា[៦] ។ និទ្ទ-សព្ទ : និទ្ទាយិត្វា[៧] ។ ហន : ហន្ត្វា, ហន្ត្វាន, ហន្ទូន ។ ករ : ករិត្វា, កត្វា, កត្វាន, កត្ទូន, កាត្ទូន,... ... ។

បច្ច័យទាំង ៣ នេះ មានអំណាចឲ្យចុះបានគ្រប់វាចក:ទាំង ៥ (ព្រោះជាកិតកិច្ច-បច្ច័យ), ប៉ុន្តែប្រើនប្រើតែខាងកត្តុវាចក:និង

---

១ ផ្លាស់យ-បច្ច័យ (សម្រាប់ពួកទិវ-ធាតុ) និងទីបំផុតធាតុជា ជ្ជ, ចុះឥ-អាគម ។ ២ ផ្លាស់ "ប" (អក្សរដើមធាតុ) ជា "ព ហើយតម្រូត ជា "ព្ធ", ផ្លាស់ "ទ" ទីបំផុតធាតុជា "ត" ហើយតម្រូត "ត្ត", ចុះឥ-អាគម ។ ៣ ផ្លាស់ "ជន" ជា "ជា" ហើយផ្លាស់ អា របស់ "ជា" ជា អាយ, ចុះឥ-អាគម ។ ៤ ផ្លាស់ អា របស់ "វា" ជា អាយ, ផ្លាស់ "វ" ជា "ព" ហើយតម្រូតជា "ព្ធ", ចុះឥ-អាគម ។ ៥ ចុះ ណេ, ណយសម្រាប់ ពួកចុរ-ធាតុ (ជាកត្តុវាចក:) ។ ៦ ចិរ-សព្ទ, អាយ-បច្ច័យ (អាខ្យាត), ឥ-អាគម ។ ៧ និទ្ទ-សព្ទ, អាយ-បច្ច័យ (អាខ្យាត), ឥ-អាគម ។

ហេតុកត្តុវាចកៈ ។ ឧទាហរណ៍ទាំងប៉ុន្មានដែលនិយាយមកហើយនោះ សម្រាប់ប្រើខាងកត្តុវាចកៈ, ឯខាងហេតុកត្តុវាចកៈ ត្រូវចុះការិត-បច្ច័យមកផង, ត្រូវចុះបច្ច័យសម្រាប់ពួកធាតុផ្សំមកផងក៏មាន, ត្រង់ ណយ និង ណាបយ ត្រូវចុះឥ-អាគមមកផង, ដូចឧទាហរណ៍ជាសង្ខេបតទៅនេះ ៖

បច-ធាតុ : បាចេតា, បាចយិតា, បាចាបេតា, បាចាប-យិតា "ឲ្យចម្អិនហើយ,..." ។ ភុជ-ធាតុ : ភោជេតា, ភោជ-យិតា, ភោជាបេតា, ភោជាបយិតា, ភុញ្ជេតា, ភុញ្ជយិតា, ភុញ្ជាបេតា, ភុញ្ជាបយិតា "ឲ្យបរិភោគហើយ" ។ សិវ-ធាតុ : សិព្វេតា, សិព្វយិតា, សិញ្ចាបេតា, សិញ្ចាបយិតា "ឲ្យដេរហើយ,..." ។ សុ-ធាតុ : សាវេតា, សាវយិតា, (សាវាបេតា,[1] សាវាបយិតា) "ឲ្យឮហើយ, ឲ្យស្តាប់ហើយ", ញា-ធាតុ : ញាបេតា, ញាបយិតា, ជានាបេតា, ជានាបយិតា "ឲ្យដឹងហើយ" ។ គហ-ធាតុ : គាហាបេតា, គាហាបយិតា, គណ្ហា-បេតា, គណ្ហាបយិតា "ឲ្យកាន់យកហើយ, ឲ្យចាប់ហើយ,..." ។

---

១ ឧទាហរណ៍ទាំង ២ នេះ ពិតជាប្រកបជាមួយនឹងបច្ច័យបានមែន ប៉ុន្តែមិនសូវប្រើទេ ។

ករ-ធាតុ : ការវេត្វា, ការយិត្វា, ការាបេត្វា, ការាបយិត្វា, "ឲ្យធ្វើហើយ" ។ ចុរ-ធាតុ : ចោរេត្វា, ចោរយិត្វា[1], ចោរាបេត្វា, ចោរាបយិត្វា "ឲ្យលួចហើយ" ។ ទា-ធាតុ : ទាបេត្វា, ទាប-យិត្វា "ឲ្យឲ្យហើយ" ។ បា-ធាតុ : បាយេត្វា "ឲ្យផឹកហើយ",... ។ ហា-ធាតុ : ហាបេត្វា, ហាបយិត្វា, "ឲ្យបាត់ហើយ",... ។ ភូ-ធាតុ : ភាវេត្វា, ភាវយិត្វា "ឲ្យកើតហើយ",... ។ ភី-ធាតុ : ភាយិត្វា "ឲ្យខ្លាចហើយ" ។ ចិរ-សព្ទ : ចិរាយេត្វា "ឲ្យប្រព្រឹត្តយូរហើយ = នាំឲ្យយូរ",... ... ... ។

បច្ច័យទាំង ៣ នេះប្រាប់អតីតកាលច្រើនជាងកាលឯទៀត, ឯ "កាល" ដែលបច្ច័យទាំង ៣ ត្រូវប្រព្រឹត្តទៅបាននោះ, បើនិយាយដោយសព្វគ្រប់, មាន ៧ យ៉ាងគឺ បុព្វកាល, បរិយោសា-នកាល, សមានកាល, អបរកាល, ហេតុកាល, នាមវិសេសន, កិរិយាវិសេសន[2] ។

---

១ ណ និង ណយ នេះ, បើសម្រាប់ពួកចុរ-ធាតុ ប្រើជាកត្តុវាចក:, បើសម្រាប់ ខាងពួកការិត-បច្ច័យ ប្រើជាហេតុកត្តុវាចក: (ក្នុងទីនេះ ជាហេតុកត្តុ-វាចក:) ។ ២ រាប់យកត្រឹមតែ ៦ យ៉ាងក៏បាន, គឺរាប់នាមវិសេសន:និង កិរិ-យាវិសេសន: រួមឲ្យនៅតែមួយហៅត្រឹមតែ វិសេសន: ប៉ុណ្ណោះ ហើយសឹមចែកវិសេសន:ចេញជា ២ យ៉ាងគឺនាមវិសេសន:១ កិរិយាវិសេសន: ១, ដែល រាប់ជា ៧ យ៉ាងដូច្នេះ គឺចែកឲ្យស្រេចតែម្តង ដើម្បីឲ្យងាយ កុំចាំបាច់ចែកទៀត ។

បុព្វកាល : អតីតកាលដែលគ្រាន់តែប្រាប់ថាកន្លងហើយ ហៅថា "បុព្វកាល" ឲ្យប្រែថា "-ហើយ" ឬថា "-រួចហើយ" ក៏បានខ្លះ ត្រូវប្រែមុនកិរិយារបស់ប្រធាន ឧ. សោ ភត្តំ គណ្ហិ-ត្វា ភុញ្ជិ (ចូរមើលក្នុងខាងដើម ត្រង់លេខ ១៧៦) ។

បរិយោសានកាល : អតីតកាលដែលកន្លងស្រេចហើយ ហៅថា "បរិយោសានកាល" ឲ្យប្រែថា "លុះ-ហើយ" ឬថា "លុះ-រួចហើយ" ក៏បានខ្លះ, ត្រូវប្រែក្រោយបន្ទាប់អាខ្យាតកិរិយា ដែលមានរូបធាតុត្រូវនឹងខ្លួនដែរ ឧ. អយំ កុលបុត្តោ មំ ទិស្វា មម សង្គហំ ករិស្សតិ, កត្វា ច បន មហាសម្ផត្តឹ លភិស្សតិ (មើលក្នុងខាងដើម ត្រង់លេខ ១៧៧) ។

សមានកាល : កាលដែលប្រាប់សេចក្ដី មានលំនាំជា បច្ចុប្បន្នថា "កំពុងតែ-" ឬ "ដែលកំពុង-" ហៅថា "សមា-នកាល", ត្រូវប្រែមុនកិរិយារបស់ប្រធាន, តែមិនចេញពាក្យថា "-ហើយ" ទេ គ្រាន់តែប្រែចេញសព្ទរបស់ធាតុប៉ុណ្ណោះ ឧ. សេដ្ឋី ឧបាហនំ អារុយ្ហ ឆត្តំ ធារេត្វា មគ្គេន គচ্ছតি "សេដ្ឋី ពាក់ នូវស្បែកជើង បាំង នូវឆត្រ ដើរ-តាមផ្លូវ-ទៅ" ។

អបរកាល : កាលប្រាប់ដំណើរ របស់កិរិយាសព្ទ ដែលតួប្រធានត្រូវសម្រេច តបន្ទាប់អំពីកិរិយារបស់ប្រធាន ហៅថា "អបរកាល", ត្រូវប្រែក្រោយកិរិយារបស់ប្រធាន ប្រែថា "-ហើយ" ក៏បាន, មិនថា "-ហើយ" ក៏បាន (តាមគួរដល់ដំណើរសេចក្តី) ឧ. ធម្មកថិកោ ធម្មាសនេ និសីទិ តត្ថេវ ឋបិតំ ចិត្តវីជនឹ គហេត្វា "ធម្មកថិក អង្គុយ-លើធម្មាសនៈ-ហើយ ចាប់ នូវផ្ទៃតដ៏វិចិត្រ ដែលគេដាក់ នាធម្មាសនៈនោះស្រាប់" ។

ហេតុកាល : កាល ដែលប្រាប់ដំណើរសេចក្តីថា "ព្រោះ-" ឬ "ព្រោះតែ-" ហៅថា "ហេតុកាល" ត្រូវប្រែ ក្រោយកិរិយារបស់ប្រធាន ប្រែថា "ហេតុ-, ព្រោះ-" ឬ "ព្រោះតែ-" ក៏បានខ្លះ ឧ. ឥទំ មេ ទុក្ខំ តុម្ហេ និស្សាយ ជាតំ "សេចក្តីព្រួយ នេះ កើតហើយ ដល់ខ្ញុំ ព្រោះអាស្រ័យ នូវអ្នកទាំងឡាយ" ។ ភរិយំ មេ និស្សាយ ភយេន ឧប្បន្នេន ភវិតព្វំ (ចូរមើលខាងដើមត្រង់លេខ ១៧៧) ។

នាមវិសេសនៈ : កាល ដែលប្រើជាវិសេសនៈរបស់នាម-សព្ទ ហៅថា "នាមវិសេសនៈ", ត្រូវប្រែមុនកិរិយារបស់ប្រធាន,

មិនប្រែថា "-ហើយ" ទេ ២. ឋបេត្វា ទ្វេ អគ្គសាវកេ អវ-
សេសា អរហត្តំ បាបុណឹសុ "ភិក្ខុដ៏សេសទាំងឡាយ, លើក
ទុក នូវអគ្គសាវ័កទាំងឡាយ ពីរ, ដល់ហើយ នូវអរហត្ត" ។
(ឋបេត្វា ជានាមវិសេសនៈ របស់ អវសេសា) ។

កិរិយាវិសេសនៈ : កាល ដែលប្រើជាវិសេសនៈរបស់កិរិយា-
សព្ទ គឺនាំកិរិយាសព្ទឲ្យមានសេចក្តីប្លែក ជាងប្រក្រតី (ដូច
កិរិយាវិសេសនៈទាំងពួងដែរ) ហៅថា "កិរិយាវិសេសនៈ",
ត្រូវប្រែក្រោយកិរិយារបស់ប្រធាន, មិនប្រែថា "-ហើយ" ទេ
២. តីណិ រតនានិ ឋបេត្វា អញ្ញំ មេ បដិសរណំ នត្ថិ "ទីពឹង
ឯទៀត របស់ខ្ញុំ មិនមានទេ រៀរលែង នូវព្រះរតនៈទាំងឡាយ
បី" ។ (ឋបេត្វា ជាកិរិយាវិសេសនៈ ក្នុង នត្ថិ) ។

គតិរបស់បច្ច័យក្នុងកិតកនិទ្ទេសនេះ មិនមែនអស់ហើយ
ត្រឹមតែប៉ុណ្ណោះទេ នៅមានវិធីនៃរូបសិទ្ធិប្លែកៗ ទៅទៀតជាច្រើន,
វេយ្យាករណបណ្ឌិត ជាអាចារ្យបង្រៀន ចូរអធិប្បាយពន្យល់
សិស្ស ឲ្យបានទូលាយវិសេសជាងនេះទៅទៀតផងចុះ ។

<u>កិតកនិទ្ទេស ទី ៦ ចប់</u> ដោយសង្ខេបតែប៉ុណ្ណោះ ។

ឧណ្ហាធិនិទ្ទេស ធី ៧

ឧណ្ណាទិនិទ្ទេសទី ៧

ឧណ្ណាឌិ

[១៨២] ឧណ្ណាទិនិទ្ទេសនេះ មានគតិដូចគ្នានឹងកិតក-និទ្ទេសដែរ, បើនិយាយដោយរួបរួមទៅ ក៏គឺកិតក:នុ៎ះឯង, ប៉ុន្តែមានបច្ច័យប្លែកគ្នា អំពីកិតកនិទ្ទេសជាច្រើន, ទាំងបច្ច័យដែលបាននិយាយហើយក្នុងកិតកនិទ្ទេសនោះ លោកក៏យកមកប្រើក្នុងឧណ្ណាទិនិទ្ទេសនេះខ្លះទៀត គ្រាន់តែសម្តែងវិធីមានអាទេស (ផ្លាស់) ជាដើម ផ្សេងគ្នាខ្លះអំពីវិធីក្នុងកិតកនិទ្ទេសប៉ុណ្ណោះ, ឯសាធន:មានដំណើរដូចគ្នានឹងកិតក: ។

នឹងនិយាយក្នុងនិទ្ទេសនេះ ចំពោះតែបច្ច័យខ្លះដែលប្លែកគ្នាអំពីបច្ច័យក្នុងកិតកនិទ្ទេស ព្រមទាំងឧទាហរណ៍ជាសង្ខេបឲ្យសមល្មមដល់កម្លាំងនៃកុលបុត្រអ្នកសិក្សាថ្មី ។

បច្ចេក-បច្ច័យ

[១៨៣] បច្ច័យក្នុងឧណ្ណាទិដែលប្លែកគ្នាអំពីបច្ច័យក្នុងកិតក: ហៅថា បច្ចេក-បច្ច័យ "បច្ច័យផ្សេងដោយឡែក", ក្នុងទី

នេះ និយាយដោយសង្ខេបត្រឹមតែ ២៥ គឺ ថ, ម, ល, យ, យាណ, លាន, ថុ, ត្ថិម, ណិម, ណុ, ត្រណ, ធ, ទ, ឥទ្ធ, ក, ឥរ, អល, ទុ, ឦរ, ឩរ, នុ, ណុ, ឧស្ស, នុស, ឥស ។

បណ្តាបច្ច័យទាំង ២៥ នេះ បច្ច័យណាជាកិត-បច្ច័យ ឬជាកិច្ច-បច្ច័យ ឬក៏ជាកិតកិច្ច-បច្ច័យនោះ, អ្នកសិក្សាចូរសង្កេតហើយកំណត់ដឹង តាមដំណើរវិគ្គហៈ ព្រមទាំងរូបសព្ទ ដែលសម្រេចហើយនោះចុះ ។

ឧទាហរណ៍ដោយសង្ខេប

[១៨៤] ឧទាហរណ៍ដែលប្រកបដោយបច្ច័យទាំង ២៥ នោះ មានពិស្តារនៅក្នុងកច្ចាយនបករណ៍ឧណាទិឯណោះ, ក្នុងទីនេះ និយាយដោយសង្ខេប គ្រាន់តែជាគ្រឿងចំណាំ ដូចមានរបៀបតទៅនេះ ៖

ថ : រូបសិទ្ធិសម្រាប់បច្ច័យនេះ ដូច្នេះ ៖

១- មិនបាច់ព្រឹទ្ធិធាតុក៏បាន ២. បច្ចនីកធម្មេ - សមត្ថេ - ឥ´ តិ > សមថো (ធម្មោ) "(ធម៌) រម្ងាប់នូវធម៌ជាសត្រូវ" ក. ក. (សម-ធាតុ) ។

២- ផ្លាស់ទីបំផុតធាតុជាព្យញ្ជនៈផ្សេងក៏បាន ឧ. ទហនំ > ទរថោ "កិរិយាក្តៅក្រហាយ, សេចក្តីក្រវល់ក្រវាយ" ភ. ភ. (ផ្លាស់ ហ[1] ទីបំផុតនៃ ទហ-ធាតុជា "រ") ។

៣- លុបទីបំផុតធាតុក៏បាន ឧ. រហិតញ្ចោ : គណ្ហិតញ្ចោ´ តិ > រថោ (យានវិសេសោ) "(យានវិសេស) ដែលជនគួរកាន់យក = ដែលគេគួរជិះ" កម្ម. កម្ម. (លុប ហ ទីបំផុតនៃ រហ-ធាតុ), រមន្តិ : កីឡន្តិ - អនេនា´តិ-វា > រថោ (យានវិសេសោ) "ម្យ៉ាងទៀតថា (យានវិសេស) ជាគ្រឿងលេងសប្បាយ (នៃជន)" ក. ករ. (លុប ម ទីបំផុតនៃ រម-ធាតុ) ។

៤- ចំពោះធាតុ ៣ គួគឺ សុ, រុ, អស នេះ ឲ្យផ្លាស់ ឧ. របស់ សុ, រុ ជា អត, ផ្លាស់ អស ជា អត ឧ. សវន្តិ : សត្តេ-ហឹសន្តិ-ឯតេនា´តិ > សត្ថំ (បហរណវត្ថុ) "(វត្ថុសម្រាប់ប្រហារ) ជាគ្រឿងបៀតបៀននូវសត្ត្ব (នៃជន) = សស្ត្រា" ក. ករ. (ផ្លាស់ ឧ របស់ សុ-ធាតុជា អត) ។ រុណោតិ : ហិរោត្ត-

---

១ ក្នុងបករណៈឯទៀតខ្លះថា ឲ្យតាំង ទរ-ធាតុ,ចុះថ-បច្ច័យ, មិនបាច់ផ្លាស់ទីបំផុតធាតុឡើយ ឧ. ទរន្តិ : ទហន្តិ-ឯតេហីតិ > ទរថា (កិលេសា) "(កិលេសទាំងឡាយ) ជាហេតុពោលរាល (នៃសត្ត្ব)" ក. ករ., ទរណំ : ទហនំ វា > ទរថោ ភ. ភ. ។

ឫ-សំវរតិ-ឯតេនា´តិ > វត្ថុं (វត្ថុ) "(វត្ថុ) សម្រាប់បិទបាំងនូវហិរិ និងឱ្ត្ត្ប: (នៃជន) = សំពត់" ក. ករ. (ផ្លាស់ ឧ របស់ រ-ធាតុ ជា អត) ។ សទ្ទានុរូបំ[1] បសតិ : ភវតី´តិ > អត្ថো (សភាវោ) "(សភាវ:) កើតតាមសមគ្ឆរដល់សព្ទ=សេចក្ដី" ក. ក. (ផ្លាស់ អស-ធាតុទាំងមូលជា "អត") ។

៥- ផ្លាស់ទីបំផុតធាតុជា "ត" ក៏បាន ២. សសន្ដि : សត្ថ-ហ៊ីសន្ដि-ឯតេនា´តិ > សត្ថं (បហរណវត្ថុ) "(វត្ថុសម្រាប់ប្រហារ) ជាគ្រឿងបៀតបៀននូវសត្ត (នៃជន) = សស្ត្រ" ក. ករ. (ស-ស-ធាតុ ឬ សស-ធាតុ, ផ្លាស់ទីបំផុតធាតុជា "ត") ។ សាសតិ : អត្ថ-អាចិក្ខតិ-ឯតេនា´តិ > សត្ថं (បករណំ) (គម្ពីរ) សម្រាប់ប្រាប់នូវអត្ថ (នៃអ្នកប្រាជ្ញ) = សាស្ត្រ" ក. ករ. (សាស-ធាតុ, ផ្លាស់ទីបំផុតធាតុជា "ត", រស្សៈ អា របស់ សា ជា អ) ។ សរន្ដि : បវត្ដន្ដि-ឯត្ថា´តិ > សត្ថো (សមូហោ) "(ប្រជុំ) ជាទីប្រព្រឹត្ត ទៅ (នៃជន) = ពួក" ក. អធិ. (ផ្លាស់ រ ទីបំផុតនៃ សរ-ធាតុ ជា "ត") ។ វសតិ : ហិរោត្ដឫ-អច្ឆាទេតិ-ឯតេនា´តិ > វត្ថं (វត្ថុ)

---

1 សទ្ទានុរូបំ ជាកិរិយាវិសេសនៈ ក្នុង ភវតិ ។

"(វត្ថុ) ជាគ្រឿងបិទបាំងនូវហិរិនិងឱត្តប្ប (នៃជន)=(សំពត់)" ក. ករ. (ផ្លាស់ ស ទីបំផុតនៃវស-ធាតុជា "ត") ។ អន្តិ : បវត្តន្តិ-អនេនា´តិ > អត្ថো[1] (សការោ) "(សការ) សម្រាប់ប្រព្រឹត្ត ទៅ (នៃជន)" = (ទ្រព្យ, សម្បត្តិ)" ក. ករ. (ផ្លាស់ រ ទីបំផុត នៃអរ-ធាតុជា "ត") ។

ម : រូបសិទ្ធិសម្រាប់បច្ច័យនេះ ដូច្នេះ

១- មិនបាច់ព្រឹទ្ធិធាតុក៏បាន ២. អត្តនោ-សីតលភាវេន-សត្ថេ-ហិនោតិ : ហឹសតី´តិ > ហិមំ (ធម្មជាតំ) "(ធម្មជាត) បៀតបៀននូវសត្វដោយភាវៈនៃខ្លួនជាធាតុត្រជាក់ = (សន្សើម)" ក. ក. (ហិ-ធាតុ) ។ ភាយិតព្ពោ´តិ > ភីមោ (យក្ខো) "(យក្ស) ដែលជនគួរខ្លាច" កម្ម. កម្ម., ភាយន្តិ-ឯតស្មា´តិ > ភីមំ (ឋានំ) "(ទី) ជាដែនខ្លាច "នៃជន)" ក. អបា. (ភី-ធាតុ) ។

២- ព្រឹទ្ធិធាតុក៏បាន ២. សិយតេ : សមគ្គេន-សង្ឆេន-កម្មវាចាយ-ពន្ធិយតេ´តិ > សីមា (ភូមិ) "(ទី) ដែលសង្ឆព្រម

---

១ អត្ថ-សព្ទនេះ មានន័យច្រើនយ៉ាង គឺឲ្យប្រែថា: ការសម្តែងនូវសព្ទ (សេចក្តី): ទ្រព្យសម្បត្តិ, ប្រយោជន៍, សេចក្តីចម្រើន, វត្ថុ, ហេតុ ។ល។ អ្នករៀន, កាលបើបានប្រទះសព្ទនេះ, ចូរសង្កេតឲ្យជាក់ ហើយប្រែតាមសមគួរដល់ដំណើរសេចក្តីចុះ ។

ព្រៀងគ្នាចងដោយកម្មវាចា" កម្ម. កម្ម, (ទីយៈ ឥ របស់ សិ-ធាតុ ជា ឦ ផ្សំនឹងម-បច្ច័យជា សីម ចុះអា-បច្ច័យមកផងជា សីមា) ។

ល និង យ : បច្ច័យទាំង ២ នេះចុះបានចំពោះតែអំពីមុខ ធាតុគឺ អល, កល, សល តែ ៣ ប៉ុណ្ណោះ ឧ. អលតិ : សជ្ជតី´តិ > អល្ល, អល្យ (ធម្មជាតំ) "(ធម្មជាត) ជាប់នៅ" ក. ក. (អល-ធាតុ) ។ កលិតព្វ : សំខ្យាតព្វន្តិ > កល្ល, កល្យ (ធម្មជាតំ) "(ធម្មជាត) ដែលជនគប្បីរាប់" កម្ម. កម្ម. (កល-ធាតុ) ។ សត្ថានំ-សរីរេ-សលតិ : គច្ឆតិ : បវិសតី´តិ > សល្ល, សល្យ[1] (បហរណវត្ថុ) "(វត្ថុជាគ្រឿងប្រហារ) ចូលទៅក្នុងសរីរនៃសត្ត=(សរ-កូនសរ)" ក. ក., សត្ថានំ-ជីវិតំ-សលតិ : វិធំសេតិ-ឯតេនា´តិ-វា > សល្ល, សល្យ[1] (បហរណវត្ថុ) "ម្យ៉ាងទៀតថា (វត្ថុជាគ្រឿងប្រហារ) សម្រាប់ កម្ចាត់បង់នូវជីវិតនៃសត្ត (នៃជន)" ក. ករ. (សល-ធាតុ) ។

យាណៈ បច្ច័យនេះ ចុះបានចំពោះតែអំពីមុខ កល-ធាតុ មួយប៉ុណ្ណោះ ឧ. កលិតព្វៈ សំខ្យាតព្វន្តិ > កល្យាណ[1]

---

១ អល្ល, កល្ល, សល្ល ទាំង ៣ សព្ទនេះ ពិតជាចុះយ-បច្ច័យយ៉ាងនេះបានមែន ប៉ុន្តែមិនសូវប្រើទេ ច្រើនប្រើតែ អល្ល, កល្ល, សល្ល ។

២ កល្យាណ-សព្ទនេះប្រើជាគុណនាមប្រែថា "ល្អ, ពីរោះ, ជាទីពេញចិត្ត" ។

(គុណជាតំ) "(គុណជាត) ដែលជនគួររាប់ = លម្អ" កម្ម. កម្ម, បដិវិសំ - កលិតព្ធំ : សំខ្យាតព្ធន្តិ > បដិកល្យាណំ (វត្ថុ) "(វត្ថុ) ដែលជនគប្បីរាប់ឲ្យជាចំណែក" កម្ម. កម្ម. (បដិវិស-សទ្ទុបបទ, លុប វិស ចេញ ទុកតែ បដិ ជា បុព្ធបទ) ។

លាន : បច្ច័យនេះ ចុះបានចំពោះតែអំពីមុខសល-ធាតុ មួយប៉ុណ្ណោះ ឧ. គណតោ - បដិក្ខមិត្វា - សលតិ-ឯត្ថា´តិ > បដិ-សល្លានោ (បទេសោ) "(ប្រទេស) ជាទីគេចចេញអំពីពួកហើយ សម្ងំនៅ (នៃយោគី)" ក. អធិ. (លុប ក្ខមិត្វា ចេញ ទុកតែ បដិ ជា បុព្ធបទ) ។

ឋ : រោបេន-និព្ធតោ > រោបុឋ (រោគោ) "(រោគ) កើតហើយ ព្រោះកិរិយាញាប់ញ័រ" ក. ក. (ព្រឹទ្ធិ ឥ របស់ រ នៃរិបុ-ធាតុជា ឯ) ។ សយេន-និព្ធតោ > សយឋ (រោគោ) "(រោគ) កើត ហើយព្រោះកិរិយាដេក" ក. ក. (ព្រឹទ្ធិ ឦ របស់ សី-ធាតុជា អយ) ។ ទវេន-និព្ធតោ > ទវឋ (រោគោ) "(រោគ) កើតហើយ ព្រោះកិរិយាក្តៅក្រហាយ" ក. ក. (ទវ[1]-ធាតុ) ។ រមេន-

---

1 ក្នុងបករណ:ខ្លះថាឲ្យតាំង ទុ-ធាតុ "ក្តៅក្រហាយ, អន្ទះអន្ទែង", ព្រឹទ្ធិ ឧ របស់ ទុ ជា អវ ។

និព្វគោ > រមថុ (រោគោ) "(រោគ) កើតហើយព្រោះកិរិយាចង្អោរ" ក. ក. (រម-ធាតុ) ។

ត្តិម : ទានេន-និព្វតំ > ទត្តិមំ (ធនំ) "(ទ្រព្យ) កើតហើយព្រោះអំណោយ" ក. ក. (រស្សៈ អា របស់ទា-ធាតុជា អ) ។

ណិម : បច្ច័យនេះជាណានុពន្ធៈ, ត្រូវលុប ណ ទុកតែ ឥម, ត្រូវព្រឹទ្ធិធាតុដែលជារស្សៈសុទ្ធ ឲ. អវហានេន-និព្វតំ > ឱហារិមំ (ធនំ) "(ទ្រព្យ) កើតហើយព្រោះកិរិយាបូជា" ក.[1] ក. (អវ-បុព្វបទ, ហ-ធាតុ "បូជា", ផ្លាស់អវ-បុព្វបទជា ឱ, ព្រឹទ្ធិ ឲ របស់ ហ ជា អវ ហើយទីយៈ អវ ជា អាវ, លុប ណ ទុកតែ ឥម) ។

ណ : បច្ច័យនេះជាណានុពន្ធៈ, ត្រូវលុប ណ ទុកតែ ឲ, ត្រូវព្រឹទ្ធិធាតុ ដែលជារស្សៈសុទ្ធ, ចុះបានតែក្នុងកាល ២ គឺ

---

១ បច្ច័យទាំង ៣ គឺ "ថ, ត្តិម, ណិម" នេះ, បើតាមដំណើរវិគ្គហៈ គួរតែរាប់បញ្ចូលក្នុងតទ្ធិតឯណោះសោះទេ, គួរហៅថា "និព្វតតទ្ធិត"ប៉ុន្តែ ដោយសារលោកយកមករៀបរៀងក្នុងឧណាទិ, ហើយតាំងជាតួធាតុប្រកបនឹងបច្ច័យដូច្នេះ, ក៏គួរឲ្យឈ្មោះឧទាហរណ៍ទាំងនេះជា "កត្តុរូបកត្តុសាធនៈ" តាមន័យនេះចុះ, ព្រោះវិគ្គហៈរបស់កត្តុសាធនៈ មានអំណាចឲ្យប្រើអាខ្យាតកិរិយា ឬកិតកិរិយា ដែលជាកត្តុវាចកៈ បានដូចគ្នា ។

បច្ចុប្បន្នកាល និង អតីតកាល ២. ករោតី´តិ > ការុ (ជនো) "(ជន) អ្នកធ្វើ" ក. ក., អកាសី´តិ > ការុ (ជនো) "(ជន) អ្នកបានធ្វើហើយ" ក. ក. (ទីយៈ អ របស់ ក នៃ ករ-ធាតុ ជា អា, លុប ណ ទុកតែ ២) ។

ត្រណ[១] : បច្ច័យនេះជាណានុពន្ធៈ, ត្រូវលុប ណ ទុកតែ ត្រ, ប៉ុន្តែត្រូវព្រឹទ្ធិធាតុក៏បាន មិនបាច់ព្រឹទ្ធិក៏បាន ព្រោះ ត្រ ជាព្យញ្ជនៈ ទ្វេភាពស្រាប់ ២. អាតបំ-ឆាទេតី´តិ > ឆត្រំ (វត្ថុ) "(វត្ថុ) បាំងនូវកម្តៅថ្ងៃ" ក. ក., អាតបំ-ឆាទេតិ-ឯតេនា´តិ-វា > ឆត្រំ (វត្ថុ) "ម្យ៉ាងទៀតថា (វត្ថុ) សម្រាប់បាំងនូវកម្តៅថ្ងៃ (នៃជន) = ឆត្រ-តាំងយូ" ក. ករ. (លុប ទ ទីបំផុតនៃ ឆទ-ធាតុ, លុប ណ ទុកតែ ត្រ) ។ យុញ្ជន្តិ : សត្ថេ-ពន្ធន្តិ-ឯតេនា´តិ > យោត្រំ[២]

---

១ ក្នុងកច្ចាយនបករណ៍អក្សរសីហឡៈ (អក្សរអ្នកលង្កាទ្វីប) និងអក្សរមរម្មៈ (ភូមា) ជា"ត្រណ", សូម្បីកច្ចាយនបករណ៍ស្លឹករឹតរបស់ យើងក៏មានចារជា "ត្រណ" ខ្លះដែរ, ឲ្យមើលថា "ត្រ័ណ" ឬថា "ត្រណ៌" ក៏បាន ។
២ ត្រណ-បច្ច័យនេះ ពិតជាចុះយ៉ាងនេះបានមែន ប៉ុន្តែក្នុងបាឡីភាសាមិនសូវប្រើទេ ច្រើនប្រើត-បច្ច័យជាជំនួស បច្ច័យនេះ, ក្នុងកច្ចាយន-បករណ៍ឧណាទិ មានសម្តែងឧទាហរណ៍ ជាគូគ្នានឹងត-បច្ច័យ, ដូចជាឧទាហរណ៍ទាំង ២ នេះលោកតាំង វិគ្គហៈជាមួយគ្នាតែម្តងថា អាតបំ-ឆាទេតី´តិ > ឆត្តំ, ឆត្រំ : យុញ្ជន្តិ: សត្ថេ-ពន្ធន្តិឯតេនា´តិ > យោត្តំ, យោត្រំ ។ ឆត្តំ, យោត្តំ ចុះត-បច្ច័យ ផ្លាស់ទីបំផុតធាតុជា "ត" ។ បើចង់ដឹងឧទាហរណ៍ពិស្តារ, ចូរមើល ក្នុងកច្ចាយនបករណ៍ឧណាទិ ។

(វត្ត) "(វត្ត) សម្រាប់ប្រកប គឺថា សម្រាប់ចងនូវសត្ត (នៃជន) = ខ្សែ" ក. ករ. (លុប ដ ទីបំផុតនៃ យុជ-ធាតុ ហើយ ព្រឹទ្ធិ ឧ របស់ យុ ជា ឱ, លុប ណ ទុកតែ ត្រ) ។

ធ : បច្ច័យនេះ ច្រើនចុះតែអំពីមុខធាតុដែលមានអក្សរ ២ ត្ត ឧ. (សប្ផាទយោ)-រមន្ត-ឯត្ថា´តិ > រន្ធ (ឋានំ) "(ទី) ជាទីរីករាយ (នៃសត្ត្វមានពស់ជាដើម) = រន្ធ, រូង, ប្រហោង, ព្រង់" ក. អធិ. (ផ្លាស់ ម ទីបំផុតនៃ រម-ធាតុជា "ន", ផ្សំជា រន្ធ), រណិតព្ធ :ទូសេតព្ធន្ត-ឋ > រន្ធ (ធម្មជាតំ) "ម្យ៉ាងទៀតថា (ធម្ម-ជាត) ដែលជនគួរប្រទូស្ត = ទោស, កំហុស សេចក្ដីពិរុធ)" កម្ម. កម្ម. ផ្លាស់ ណ ទីបំផុតនៃ រណ-ធាតុជា "ន", ផ្សំជា រន្ធ) ។ រោគំ-ឱសាបេតី´តិ > ឱសធំ[1] (ភេសជ្ជ) "(ភេសជ្ជ:) ញ៉ាំងរោគ ឲ្យក្ដៅ=ថ្នាំរម្ងាប់រោគ" ក. ក. (ព្រឹទ្ធិ ឧ នៃ ឧស-ធាតុ ជា ឱ, ផ្សំជា ឱសធ) ។

---

1 ក្នុងបករណ:ខ្លះថាឲ្យតាំង ឧស-ធាតុ, ចុះថ-បច្ច័យ, សម្រេចរូបជា ឱសថ (ជានបុ.), ប្រែដូចគ្នានឹង ឱសធ នេះដែរ ។

ទ : បច្ច័យនេះ ច្រើនចុះតែអំពីមុខធាតុដែលមាន "ទ" ជាទីបំផុត, ត្រូវផ្លាស់ទីបំផុតធាតុជា "ន" ក៏មាន, ផ្សំ "ទ" ទីបំផុតធាតុជាមួយនឹងបច្ច័យជា "ទ្ធ" ក៏មាន (តាមគួរដល់ការប្រកប) ២. ចទិតញ្ចោ : ឥច្ចិតញ្ចោ´តិ > ចន្ទោ (ទេវបុត្តោ) "(ទេវបុត្ត) ដែលជនគួរចង់បាន = ព្រះចន្ទ" កម្ម. កម្ម. (ផ្លាស់ ទ ទីបំផុតនៃ ចទ-ធាតុជា "ន") ។ សំ : សុដ្ឋ-ឧទន្ត : បសវន្ត - (វារិវាហា) - ឯត្ថា´តិ > សមុទ្ទោ (បទេសោ) "(ប្រទេស) ជាទីហូរទៅដោយប្រពៃ (នៃធ្នារទឹក) = សមុទ្ទ" ក. អធិ. (សំ-បុព្វបទ, ឧទ-ធាតុ ផ្លាស់និគ្គហិត របស់ សំ ជា "ម", ផ្សំទីបំផុតធាតុជាមួយនឹងបច្ច័យជា ទ្ធ) ។

ឥទ្ធ : ទលតិ : ទុគ្គតភាវំ-គច្ឆតី´តិ > ទលិទ្ធោ (ជនো) "(ជន) អ្នកទ័ល គឺថា អ្នកដល់នូវភាពនៃខ្លួនជាបុគ្គលទុគ៌ត = អ្នកកម្សត់" ក. ក. (ទល-ធាតុ[១]) ។

---

១ ក្នុងបករណ:ខ្លះថាឲ្យតាំង ទល-ធាតុ ផ្លាស់ ល ជា ឡ, ខ្លះថាឲ្យតាំង ទឡ-ធាតុ ចុះឥទ្ធ-បច្ច័យ, សម្រេចរូបជា "ទឡ្ឍិទ្ធ" ប្រែចេញសព្ទដូចគ្នានឹង ទលិទ្ធ នេះដែរ ។

ក : រូបសិទ្ធិសម្រាប់បច្ច័យនេះ ដូច្នេះ ៖

១- ឲ្យផ្លាស់ទីបំផុតធាតុជា "ក" ២. វចិតព្ធំ : បវិកាសិ-តព្ធន្តិ > វក្ខំ (អាការជាតំ) "(អាការ[1]) ដែលជនគួរតិះដៀល = ទាច" កម្ម. កម្ម. (ផ្លាស់ ច ទីបំផុតនៃ វច-ធាតុជា "ក" ផ្សំជាមួយនឹងបច្ច័យជា "ក្ត") ។

២- គ្រាន់តែចុះក-បច្ច័យមកជាលំនាំ ហើយលុបចេញ ក៏បាន ២. ភឌិតព្ធំ : ភាជិតព្ធន្តិ > ភណ្ឌំ (វត្ថុ) "(វត្ថុ) ដែលជនគួរចែក" កម្ម. កម្ម. ភឌិតព្ធំ : ពន្ធិតព្ធន្តិ-វា > ភណ្ឌំ (វត្ថុ) "ម្យ៉ាងទៀតថា (វត្ថុ) ដែលជនគប្បីវេច = ទ្រព្យ, អីវ៉ាន់" កម្ម. កម្ម. (ភឌិ-ធាតុ ឬ ភ-ធាតុ ក៏បាន, ចុះនិគ្គហិតអាគម ហើយផ្លាស់និគ្គហិតជា "ណ", លុប ក-បច្ច័យចេញ) ។

៣- សព្ទដែលចុះបច្ច័យឯទៀតស្រេចហើយ, ចុះ ក-បច្ច័យក្នុង សកត្ត ផ្សំមកទៀតក៏បាន ដូចជា "មញ្ជ, គាម, ខន្ធ, អន្ធ, គន្ធ" នេះ ចុះ ក-បច្ច័យថែមមកជា "មញ្ជក, គាមក, ខន្ធក, អន្ធក, គន្ធក",... ... ។

---

១ អាការជាតំ ប្រែត្រឹមតែ "អាការ" ប៉ុណ្ណោះក៏បាន ព្រោះ "ជាត" ចុះក្នុង សកត្ត "អត្តរបស់ខ្លួន" ចុះមកគ្រាន់តែសម្រួលលិង្គប៉ុណ្ណោះ ។

ឥរ : រជតិ : អប្បដិហតភាវំ - គច្ឆតី´តិ > រជិរំ (រតនវត្ថុ) "(រតនវត្ថុ) ដល់នូវភាវៈនៃខ្លួនជារបស់ដែលវត្ថុឯទៀតកម្ចាត់បង់ពុំបាន = ពេជ្រ" ក. ក. រជ-ធាតុ ។

អល : កុសេ : បាបស្សច្ឆទនេ - អលន្តិ > កុសលំ (គុណ-ជាតំ) "(គុណជាត) គួរក្នុងកិរិយាផ្តាច់នូវបាប" ក. ក., កុសតិ : បាបកេ : អកុសលេ ធម្មេ - ឆិន្ទតី´តិ - រា > កុសលំ (គុណជាតំ) "ម្យ៉ាងទៀតថា (គុណជាត) ផ្តាច់នូវធម៌ដ៏អាក្រក់ គឺធម៌ជាអកុសល" (កុស-[1]ធាតុ) ។ ចណ្ឌោ-អលន្តិ > ចណ្ឌាលោ (ជនো) "(ជន) គួរក្នុងដំណើរកាច" ក. ក., ចណ្ឌោតិ : អញ្ញេ-បីទ្ធេ-តី´តិ-រា > ចណ្ឌាលោ (ជនো) "ម្យ៉ាងទៀតថា (ជន) អ្នកបៀតបៀននូវជនឯទៀត" ក. ក. (ចណ្ឌ-ធាតុ, ទីឃៈ អ របស់ អល-បច្ច័យជា អា) ។

---

១ កុសល-សព្ទនេះ មានន័យច្រើនយ៉ាងទៀត, ដូចន័យមានដើមថា កុសេ-រាគាទយោ លុនាតិ : ឆិន្ទតី´តិ > កុសលំ (គុណជាតំ) "(គុណជាត) កាត់នូវកិលេសមានរាគៈជាដើមដេកនៅក្នុងសន្តានដោយអាការដែលបណ្ឌិតគួរខ្ពើម" ក. ក. (កុល-សទ្ទុបបទ, លុ-ធាតុ អ-បច្ច័យ, លុប ឧ របស់ លុ)... ... ។

ទុ : ទុក្ខំ - អទតិ : អនុកវតិ - ឯតេនា´តិ > អទ្ទុ[1] (ពន្ធវត្ថុ) "(វត្ថុសម្រាប់ចង) ជាគ្រឿងស៊ីនូវទុក្ខ គឺថា ជាគ្រឿងរងនូវទុក្ខ (នៃជន) = ខ្ទោះ" ក. ករ. (អទ-ធាតុ, ផ្សំទីបំផុតធាតុជាមួយនឹងបច្ច័យជា ទ្ទ) ។ ទុក្ខវេទនំ-ទទាតី´តិ > ទទ្ទ (រោគោ) "(រោគ) ឲ្យនូវទុក្ខវេទនា = អុតធំ[2]" ក. ក. (ទា-ធាតុ, អញ្ជាសៈជា ទា-ទា, រស្សៈ ជា ទ-ទ, ផ្សំ ទ ខាងចុងជាមួយនឹងបច្ច័យជា ទ្ទ) ។

ណ្ឌ្ឍវ : ចយិតព្ពន្តិ > ចីវរំ (វត្ថំ) "(សំពត់) ដែលបព្ជិតគួរសន្សំ" កម្ម. កម្ម. (ចិ-ធាតុ, លុប ឥ របស់ធាតុចេញ) ។ បាតព្ពន្តិ > បីវរំ (ឧទកំ) "(ទឹក) ដែលជនគួរផឹក" កម្ម. កម្ម. (បា-ធាតុ[3], លុប អា របស់ធាតុចេញ) ។ ជាលកុមិនាទីនិ-ទធាតី´តិ > ធីវរោ (ជនោ) អ្នកទ្រទ្រង់នូវនេសាទុបករណ៍[4] មានសំណាញ់និងទ្រូជាដើម = នេសាទមច្ចជាតិ" ក. ក. (ធា-ធាតុ, លុប អា របស់ធាតុចេញ) ។

---

១ ក្នុងបរកណៈខ្លះថា "អទ្ទ" (ជាឥត្ថីលិង្គ) ប្រែថា "ខ្ទោះ" ដែរ ។ " ទទ្ទ លោកអាចារ្យខ្លះ ប្រែថា "កមរលាយ", ខ្លះប្រែ "ក្ញើល" ។ ៣ ក្នុងបករណៈខ្លះក្រៅពីកច្ចាយនៈ ថាឲ្យតាំង បី-ធាតុ "ពេញ" ចុះ ណ្ឌ្ឍវ-បច្ច័យ, សម្រេចរូបជា "បីវរ" ដូច្នេះដែរប្រើជាគុណនាម ឲ្យប្រែថា "ពេញ, ធាត់, ផ្លោស" ដូចគ្នានឹង "បិន, ថុល្ល" ។ ៤ គ្រឿងប្រដាប់របស់នេសាទ ។

ឧរ : អត្តនោ-គន្ធេន-អញ្ញំ-គន្ធំ-កប្ផតិ : ហនតិ : ហឹសតី´ តិ > កប្ផរោ (វត្ថុវិសេសោ) "(វត្ថុវិសេស) បៀតបៀននូវក្លិនឯ-ទៀតដោយក្លិននៃខ្លួន" ក. ក., កប្ផតិ : រោគវិធំសនេ-សមត្ថេតី´តិ វា > កប្ផរោ[1] (ភេសជ្ជវិសេសោ) "ម្យ៉ាងទៀតថា (ភេសជ្ជវិសេស) អាចក្នុងកិរិយាកម្ចាត់នូវរោគ = កប្ប៉ូរ" ក. ក. (កប្ប-ធាតុ) ។ វល្លិតញ្ជោ : ពន្ធិតញ្ជោ´តិ > វល្ជរោ (មំសវិសេសោ) "(សាច់ដ៏វិសេស) ដែលជនគប្បីចង = សាច់ងៀត" កម្ម. កម្ម. (វល្ជ-ធាតុ) ។

នុ : វច្ចំ-ធាយេតិ : បាយេតី´តិ > ធេនុ (គាវី) "(មេគោ) កំពុងញ៉ាំងកូនគោឲ្យបៅ" ក. ក. (ធេ-ធាតុ), ខីរំ-ទធាតី´តិ-វា > ធេនុ (គាវី) "ម្យ៉ាងទៀតថា (មេគោ) កំពុងទ្រទ្រង់នូវទឹកដោះ = មេគោមានទឹកដោះ[2]" ក. ក. (ធា-ធាតុ, ផ្លាស់ អា របស់ ធា ជា ឥ ហើយផ្លាស់ ឥ ជា ឯ) ។ ភោជនំ-ហនតិ : ហឹសតិ-ឯតាយ´តិ>ហនុ (សរីរាវយវជាតិ) "(សរីរាវយវជាតិ[3])

---

១ កប្ផរ-សព្ទនេះ, ក្នុងកច្ចាយនបករណ៍ឧណាទិ ប្រើជាបុំលិង្គយ៉ាងនេះ, តែក្នុងបករណ៍ឯទៀត មានអភិធានប្ផទីបិកាជាដើម យើញប្រើជានបុំសកលិង្គ ។ ២ មេគោដែលមានកូនតូចកំពុងបៅដោះនៅឡើយ ។ ៣ ជាតិ ចុះក្នុងសកត្ត ។

សម្រាប់បៀតបៀននូវភោជន (នៃសត្ត) = ចង្ការ″ ក. ករ. (ហន-ធាតុ, លុបទីបំផុតធាតុចេញ) ។

ណុ : បច្ច័យនេះ មានរូបដូចគ្នានឹង ណុ-បច្ច័យ ខាងដើម[១], ប៉ុន្តែមិនមែនជា ណានុពន្ធ ដូច្នោះទេ, ត្រូវទុកឲ្យគង់រូបនៅជា "ណុ″ ដូចដើម ។ ទុកធាតុឲ្យនៅតាមរូបដើមក៏បាន, លុបទីបំផុតធាតុក៏បាន, ព្រឹទ្ធិធាតុក៏បាន ឧ. ភាតិ : ទិប្ផតី´តិ > ភាណុ[២] (ទេវបុត្តោ) "(ទេវបុត្ត) អ្នកភ្លឺ = ព្រះអាទិត្ស″ ក. ក. (ភា-ធាតុ) ។ ខនិតញ្ចេ´តិ > ខាណុ[៣] (ឆិន្នតរុក្ខន្ធោ) "(ដើមនៃឈើដាច់) ដែលជនគួរដើកចេញ = ដង្គត់″ កម្ម. កម្ម. (ខន-ធាតុ, លុបទីបំផុតធាតុ ហើយទីឃ: អ របស់ ខ ជា អា) ។ រតិ : ភមតិ, ឥត្ត ឥត្ត-បរិវដ្តតី´តិ > រណុ[៤] (ចុណ្ណោ) "(លម្ងិត) រ លៃទៅក្នុងទីនោះ។ = លម្ងង, ផង់″ ក. ក. (រិ-ធាតុ, ព្រឹទ្ធិ ឥ របស់ រិ ជា ឯ) ។

---

១ ណុ-បច្ច័យ ដែលបាននិយាយរួចមកហើយ ត្រង់ ការ ។ ២ ក្នុងបករណ:ខ្លះថា ចុ:នុ-បច្ច័យ ជា ភានុ ក៏បាន ។ ៣ ខាណុ-សព្ទនេះ ជានាមនាម ទ្វិលិង្គិក: គឺ បុ:. និង នបុ:. ។ ៤ សព្ទនេះ ជានាមនាម ទ្វិលិង្គិក: គឺ បុ:. និង ឥ. ។

ឧស្ស : ការណាការណ៍-មនតិ : ជានាតី´តិ > មនុស្សោ[1] (សត្តវិសេសោ) (សត្តវិសេស) អ្នកដឹងនូវហេតុនិងមិនមែនហេតុ = មនុស្ស" ក. ក. (មន-ធាតុ) ។

នុស : អត្ថានត្ថំ-មនតិ : ជានាតី´តិ > មានុសោ[2] (សត្ត-វិសេសោ) "សត្តវិសេស) អ្នកដឹងនូវអំពើជាប្រយោជន៍និងអំពើមិនមែនជាប្រយោជន៍ = មនុស្ស" ក. ក. (មន-ធាតុ, លុបទីបំផុតធាតុ ហើយទីយ: អ របស់ ម ជា អា) ។

ឥស : មាតាបិតូនំ-ហទយំ-បូរេតី´តិ > បុរិសោ (ជនោ) "(ជន) អ្នកញ៉ាំងហ្ជ្ជ័យនៃមាតានិងបិតាឲ្យពេញ" ក. ក., អត្តនោ-មនោរថំ-បុរេតី´តិ > បុរិសោ (ជនោ) "ម្យ៉ាងទៀតថា

---

១ មនុស្ស-សព្ទនេះ, ក្នុងបករណ៍ខ្លះ ក្រៅពីកច្ចាយន:, លោក សម្តែងវិគ្គហ:ផ្សេងៗគ្នា: ជូនណាលោកតាំងវិគ្គហ:ជាបទសមាស ឧ. មនោ-ឧស្សោ យស្ស-សោ > មនុស្សោ (សត្តវិសេសោ) "(សត្តវិសេស) មានចិត្តខ្ពស់" ឆដ្ឋីពហុព្វីហិសមាស, មនោ-ឧស្សោ : ឧស្សន្នោ-អស្សោ´តិ-វា > មនុស្សោ (សត្តវិសេសោ) "ម្យ៉ាងទៀតថា (សត្តវិសេស) មានចិត្តលូតលាស់" ឆដ្ឋីពហុព្វីហិសមាស, ជូនណា លោកតាំងវិគ្គហ:ជាបទតទ្ធិត ឧ. មនុនោ-អបច្ចំ > មនុស្សោ (សត្ត- វិសេសោ) "(សត្តវិសេស) ជាពូជវង្សនៃប្រថមក្សត្រិយ៍ទ្រង់ព្រះនាម មនុ" គោត្តតទ្ធិត ចុះឧស្ស-បច្ចយ ។ ន័យផ្សេងពីនេះក៏នៅមានទៅទៀត ។ ២ សព្ទនេះក្នុងបករណ៍ខ្លះតាំងវិគ្គហ: ជាគោត្ត តទ្ធិតចុះ ឧស-បច្ចយ ឧ.មនុនោ-អបច្ចំ>មានុសោ (ទីយ: អ របស់ ម ជា អា)។

(ជន) អ្នកញ៉ាំងសេចក្ដីប្រាថ្នារបស់ខ្លួនឲ្យពេញ = ប្រុស" ក. ក. (បុរ-[1]ធាតុ) ។ សស្សុសសុរេហិ-សុណិតញ្ញ:ហឹសិតញ្ញ´តិ > សុ-ណិសា (ឥត្ថី) "(ស្ត្រី) ដែលម្តាយក្មេកនិងឪពុកក្មេកគួរបៀតបៀនបាន = កូនប្រសាស្រី" កម្ម. កម្ម. (សុណ-ធាតុ[2], ផ្សំនឹងឥស-បច្ច័យជា សុណិស, ចុះអា-បច្ច័យមកផងជា សុណិសា)។

បែបចជវិគ្គហ:

[១៨៥] កុលបុត្រអ្នកសិក្សា កាលបើបានរៀនគម្ពីរសម្តែងនូវធាតុ តាំងពីអាខ្យាត, កិតក:, រៀងមកដល់ឧណាទិនេះហើយ គួរស្គាល់បែបចងវិគ្គហ: សម្រាប់សម្តែងនូវសាធន:ឲ្យជាក់ប្រាកដទើបនឹងអាចកម្ចាត់នូវសេចក្ដីសង្ស័យ ក្នុងដំណើរប្រែបាឡីបានដោយងាយ ហើយនឹងបានជាអ្នកឈ្លាសវៃក្នុងវិធីចងវិគ្គហ:ផង កាលដែលប្រទះបទបាឡីនីមួយ ៗ បើបានស្គាល់

---

១ ក្នុងបករណ:ខ្លះថាតាំង បុ-បុព្វបទ, រិស-ធាតុ "បៀតបៀន", ចុះ អ-បច្ច័យ ឧ. បុ. : និរយំ-រិសតិ : ហឹសតី´តិ > បុរិសោ (ជនោ) "(ជន) អ្នកបៀតបៀននូវនរក=ប្រុស" ក. ក. ។ ២ ក្នុងបករណ:ខ្លះថាតាំង សុ-ធាតុ, ចុះ ណិស-បច្ច័យ និង អា-បច្ច័យ (សម្រាប់ឥត្ថីលិង្គ) មកផង ឧ. សស្សុសសុរានំ-ឱវាទំ-សុណាតី´តិ > សុណិសា (ឥត្ថី) "(ស្ត្រី) អ្នកស្តាប់នូវឱវាទនៃម្តាយក្មេកនិងឪពុកក្មេក=កូនប្រសាស្រី" ក.ក.។

ធាតុនិងបច្ច័យជាក់ហើយ ក៏អាចនឹងចងវិគ្គហៈបាន (តាមដំណើរសេចក្ដី) មិនញញើតញញើមទទាក់ទទាមឡើយ ។

បែបចងវិគ្គហៈសម្រាប់សម្ដែងនូវសាធនៈនោះមាន ៤ យ៉ាងៈ

១- វិគ្គហៈដែលចងតាមលំនាំតួធាតុហៅថា "ធាតុវិគ្គហៈ" ឧ. សាសតី´តិ > សត្ថា ជាដើម ។

២- វិគ្គហៈដែលចងតាមសេចក្ដី របស់ធាតុ ហៅថា "ធាត្វត្ថវិគ្គហៈ" ឧ. អនុសាសតី´តិ > សត្ថា ជាដើម ។

៣- វិគ្គហៈដែលចងអាស្រ័យអត្ថនៃធាតុ អនុលោមតាមតួធាតុ គឺខែជម្រាលពីធាតុខាងដើមផ្ដួលពាក្យទៅរកធាតុខាងចុង ហើយកំណត់យកសេចក្ដីតាមសព្ទធាតុខាងចុង, ប៉ុន្តែយកតួធាតុខាងដើមសម្រេចរូបជាបទនាមកិតកៈ, យ៉ាងនេះហៅថា "ធាតុធាត្វត្ថវិគ្គហៈ" ឧ. សាសតិ : សទេវកេ-លោកេ-អនុ-សាសតី´តិ > សត្ថា ជាដើម ។

៤- វិគ្គហៈ ដែលចងអធិប្បាយសេចក្ដី ចេញផ្សេងពីតួធាតុ ហៅថា "អធិប្បាយត្ថវិគ្គហៈ" ឧ. ទេសេតី´តិ > សត្ថា ជាដើម ។

សេចក្តីពន្យល់ដោយខ្សែក

[១៨៦] កថ្នាយនូបត្តម្ភកៈ តាំងពីនិទ្ទេសទី ១ រៀងមកដល់និទ្ទេសទី ៧ នេះ, មានសេចក្តីខ្លះសម្រាប់ទន្ទេញ, សេចក្តីខ្លះសម្រាប់គ្រាន់តែមើលឲ្យយល់, កាលបើកុលបុត្រអ្នកទើបរៀនដំបូង រៀបនឹងតាំងផ្តើមទន្ទេញឲ្យចាំមាត់នោះ, លុះតែសួរលោកអាចារ្យឲ្យដឹងថា "ត្រូវទន្ទេញពីត្រឹមណា ទៅដល់ត្រឹមណា?", ឬក៏ លុះតែលោកអាចារ្យស្រង់យកតែត្រង់សេចក្តីដែលត្រូវទន្ទេញឲ្យចាំមាត់នោះ សរសេរនឹងក្តារឈ្នួនធំ (តាប្ជ) ឲ្យអ្នករៀនចម្លង, យ៉ាងនេះទើបទន្ទេញបាន, បើមិនដូច្នោះទេ, អ្នករៀនចេះតែទន្ទេញទៅ តាមទំនើងចិត្តរបស់ខ្លួន ឬក៏តាមព្យាយាមមាំខំប្រឹងពុះពារទន្ទេញទាំងអស់ មិនឲ្យមានសល់, យ៉ាងនេះពុំប្រពៃឡើយ, ពីព្រោះត្រង់កន្លែងខ្លះ មានសេចក្តីសម្រាប់ទន្ទេញឲ្យចាំមាត់, កន្លែងខ្លះមិនបាច់ទន្ទេញ សម្រាប់គ្រាន់តែមើលសង្កេត ឲ្យមានផ្លូវយល់ប៉ុណ្ណោះ, បើអ្នករៀនដែលមានព្យាយាមដ៏មុតមាំ អាចខំប្រឹងជម្នះទន្ទេញឲ្យចាំមាត់ទាំងអស់ មិនមានសល់ ក៏សឹងតែបាន, ប៉ុន្តែសេចក្តីព្យាយាមយ៉ាងនេះ

ជាហេតុនាំឲ្យនឿយពេក ហួសប្រមាណផង, នាំឲ្យខាតវេលា យឺតដំណើរការសិក្សាផង, ពុំនោះនឹងនាំឲ្យអាចិត្ត កើតសេចក្តីធុញទ្រាន់រវាតគំនិត រហូតដល់រសាយព្យាយាម ឈប់លែងរៀនតទៅទៀតផងក៏មាន ។

ព្រោះហេតុនោះ, បើអ្នករៀន បានប្រព្រឹត្តតាមសេចក្តីពន្យល់ខាងលើនេះ, មិនយូរប៉ុន្មានឡើយ, នឹងមានប្រាជ្ញាភ្លឺរុងរឿង អាចយល់ដំណើរភាសាបាឡីបណ្តើរៗ ឡើងតាមលំដាប់ ហើយនឹងរឹតតែមានសទ្ធាជ្រះថ្លា លូតលាស់ចម្រើន ជាប់ចិត្តស្រឡាញ់ការរៀនសូត្រ ខំប្រឹងស្រូតរូតទៅខាងមុខ មិនរួញរាថយក្រោយ, មុខជានឹងអាចឆ្លងបានដល់ត្រើយ គឺចំណេះខាងភាសាបាឡីជាប្រាកដពុំខាន ។

ឧណ្ណាទិនិទ្ទេស ទី ៧ ចប់ ដោយសង្ខេប ។

កថ្នាយនូបត្ថម្ភក: ចប់តែប៉ុណ្ណោះ ។

រូបសិទ្ធិវិធាន

រូបសិទ្ធិវិធាន

សណ្ដាប់ការរៀនបាឡីភាសា តាមគតិក្នុងកច្ចាយនបករណ៍, តែងមានរបៀប "រូបសិទ្ធិវិធាន" ឬ "រូបសិទ្ធិវិធី" គឺបែបសម្រេចរូបសព្ទបាឡី ដែលហៅថា "បែបតាំងតួ" តាមពាក្យមេសូត្រ ដែលត្រូវសូត្រហៅដល់, របៀបនេះមានជាយូរអង្វែងមកហើយរៀងដរាបមកដល់សព្ទថ្ងៃនេះ ។ ព្រោះហេតុនោះ បានជាខ្ញុំរៀបរៀងបែបនេះ ទុកក្នុងប៉ែកខាងចុងនៃកច្ចាយនូបត្ថម្ភក: នេះ ដោយគំនិតយល់ឃើញថា គង់នឹងមានប្រយោជន៍ដល់កុលបុត្រ ដែលមានសេចក្ដីត្រូវការខ្លះមិនខាន, ព្រមទាំងមានប្រយោជន៍នឹងរក្សាបែបនេះទុក ឲ្យបានបិតថេរ ចីរកាលតទៅមុខផង ។ ប៉ុន្តែរូបសិទ្ធិវិធាននេះមិនរាប់បញ្ចូលជានិទ្ទេសក្នុងកច្ចាយនូបត្ថម្ភក:ទេ, ទុកជាបែបមួយដោយឡែក ផ្សេងអំពីនិទ្ទេសទាំង ៧ ខាងដើម ។

ក្នុងកាលដែលនឹងរៀបរៀងរូបសិទ្ធិវិធាននេះ ខ្ញុំបានយកបែបតាំងតួច្រើនច្បាប់ ព្រមទាំងយោជនាកច្ចាយន: មកពិនិត្យហើយជ្រើសរើស ផ្ទាំសម្រួលឲ្យមានរបៀបហូរហែ សមគួរដល់

ការប្រកប តាមសេចក្ដីពេញចិត្តរបស់ខ្ញុំជាអ្នករៀបរៀង, ព្រោះ បែបតាំងតួទាំងប៉ុន្មាន ដែលអស់លោកវេយ្យាករណបណ្ឌិតអំពីដើម បានរៀបរៀងមកហើយនោះ មានច្រើនយ៉ាង ផ្សេងៗ គ្នា (ខ្លះដូច្នេះ ខ្លះដូច្នោះ), ដោយហេតុលោករៀបរៀងតាមសេចក្ដីពេញចិត្តរបស់លោក, ប៉ុន្តែបើទុកជាដូច្នោះ ក៏គង់តាំងតួកើតដូចគ្នា ។ ខ្ញុំរៀបរៀងសម្រួលឲ្យមានជា ២ បែប គឺ បែបមួយមានមេសូត្រ, បែបមួយឥតមេសូត្រ, បែបមានមេសូត្រ សម្រាប់កុល-បុត្រអ្នករៀនកច្ចាយនបករណ៍ មានមេសូត្រជាគោល, បែបឥតមេសូត្រ សម្រាប់អ្នករៀនតាមរបៀបកច្ចាយនូបត្ថម្ភកៈ មានមេទន្ទេញជាគោល ។ រូបសិទ្ធិទាំង ២ បែបនោះ ដូចមានរបៀបតទៅនេះ ៖

រូបសិទ្ធិក្នុងសន្ធិ

បែបមានមេសូត្រ

(ត្រាយមាតិ), ជិនវចនយុត្តំ ហិ សូត្រនេះឈ្មោះអធិ-ការសូត្រ, លិង្គញ្ច និបច្ចតេ ដោយ ច-សព្ទ អាចារ្យឲ្យតាំងបទ-

ច្ឆេទសន្ធិ, តត្រាយមាទិ ឲ្យតាំង តត្រ អយំ អាទិ[១], បទច្ឆេទោ រីកិរិយាកាត់នូវបទ ឥតិ ដូច្នេះ : តត្រ ជាបទ ១, អយំ ជាបទ ១, អាទិ ជាបទ ១ (លុះកាត់បទយ៉ាងនេះរួចហើយ ត្រូវប្រែ រួចសម្ពន្ធ) ។ សន្ធិវិធានំ រីវិធីនៃសន្ធិ មយា គឺខ្ញុំ កាតព្វំ ត្រូវធ្វើ ឯវំ យ៉ាងនេះ : (ដល់មកត្រង់នេះ, បើតាំងតួតាមបែបខ្ពី, ត្រូវ សូត្រហៅមេសូត្រសម្រេចរូបឲ្យបានជា តត្រាយមាទិ ទៅ, បើ តាំងតួតាមបែបវែង ដើម្បីឲ្យអ្នករៀនស្គាល់អក្ខរវិធីតាមលំដាប់ មេសូត្រនោះ, ត្រូវសូត្រមេសូត្រឲ្យឈ្មោះអក្ខរៈតាមរបៀបហូរហែ ដូច្នេះថា): អក្ខរាបាទយោ ឯកចត្តាឡីសំ..., តត្ថោទន្តា សរ អដ្ឋ..., លហុមត្តា តយោ រស្សា..., អញ្ញ ទីឃា..., សេសា ព្យញ្ជនា..., វគ្គា បញ្ចបញ្ចសោ មន្តា..., អំ ឥតិ និគ្គហិតំ[២] បរសមញ្ញា បយោគេ[៣]... ។ រូបំ រីរូប "តត្រ អយំ អាទិ" ឥតិ

---

១ ដែលតាំងជាស្រៈពេញតួយ៉ាងនេះ ដើម្បីឲ្យច្បាស់លាស់ជាបែបសម្រាប់ ទន្ទេញទេ, ឯសណ្ដាប់ដែលឲ្យអ្នករៀនតាំងនឹងក្ដារឈ្នួននោះ ត្រូវតាំងជាស្រៈ: និស្ស័យដូច្នេះ តត្រ យំ ◌ា ទិ ។ ២ ក្នុងអភិធានប្បទីបិកាថា និគ្គហិតំ ។ ៣ ត្រូវឲ្យឈ្មោះអក្ខរៈតាមលំដាប់គ្រប់សូត្រ ។ បែបសូត្រមេសូត្រឲ្យឈ្មោះអក្ខរៈ យ៉ាងនេះ ចំពោះតែអ្នករៀនដែលមិនទាន់ចេះអក្ខរវិធីនោះទេ, បើចេះស្ទាត់ហើយ កុំសូត្រនាំឲ្យយឺត ខាតវេលាឡើយ ។

ដូច្នេះ វវត្ថិតព្យញ្ជនំ ហៅថា វវត្ថិតព្យញ្ជនៈ[1] ។ (ដល់មកត្រង់នេះ ត្រូវសូត្រហៅមេសូត្រសម្រេចរូបថា) : បុព្វមធো ។ល។ វិយោជយេ..., សវ សវ លោបំ..., ទីឃំ..., នយេ បរំ យុត្តេ..., មទ្ធ សវ..., បុព្ព ។ល។ នយេ បរំ យុត្តេ... (កើតបានជា តត្រាយមាទិ ហើយឲ្យឈ្មោះសន្ធិថា) : តត្រាយមាទិ ឈ្មោះ បរទីឃសន្ធិ និង និគ្គហិតាទេសសន្ធិ, រូបំ ១ រូប "តត្រាយមាទិ" ឥតិ ដូច្នេះ សម្ពន្ធព្យញ្ជនំ ហៅថា សម្ពន្ធព្យញ្ជនៈ ។

បែបឥតមេសូត្រ

តត្រាយមាទិ កាត់បទជា **តត្រ + អយំ + អាទិ**, លុប **អ** របស់ **ត្រ** ហើយទីឃៈ **អ** របស់ **អយំ** ជា **អា**, ផ្លាស់និគ្គហិត របស់ **យ** ជា **ម**, **ត**ភ្ជាប់ជា **តត្រាយមាទិ**[2] "ឈ្មោះបរទីឃសន្ធិ

---

១ ជា វវដ្ឋិតព្យញ្ជនៈ ក៏បាន ។ ២ សរសេរយ៉ាងខ្លីក៏បាន, សរសេរកាត់បទ ដូច្នេះ: **តត្រាយមាទិ** < **តត្រ + អយំ + អាទិ** (មើលថា "**តត្រាយមាទិ** មកពី **តត្រ + អយំ + អាទិ**", ឬថា "**តត្រាយមាទិ** កាត់បទជា **តត្រ + អយំ + អាទិ**" ដូច្នេះក៏បាន) សរសេរតបទ ដូច្នេះ : **តត្រ + អយំ + អាទិ** > **តត្រាយមាទិ** (មើលថា "**តត្រ + អយំ + អាទិ** ទៅជា **តត្រាយមាទិ**", ឬថា "**តត្រ + អយំ + អាទិ** **ត**ភ្ជាប់ជា **តត្រាយមាទិ**" ដូច្នេះក៏បាន ។

(ព្រោះទីយៈស្រៈខាងចុង) និង និគ្គហិតាទេសសន្ធិ (ព្រោះផ្លាស់និគ្គហិតជា ម)" ។

រូបសិទ្ធិក្នុងនាម

បែបមានមេសូត្រ

(ឯសោ នោ សត្ថា): ជិនវចនយុត្តំ ហិ សូត្រនេះឈ្មោះ អធិការសូត្រ, លិង្គញ្ច និបច្ចតេ ដោយច-សព្ទ អាចារ្យឲ្យតាំងសទ្ទរូប, ឯសោ នោ សត្ថា ឲ្យតាំង ឯត អម្ហ សត្ថ, សទ្ទរូបេ នាកាលសទ្ទរូប មយា គឺខ្ញុំ ឋបិតេ តាំងរួចហើយ, វិភត្តិ វិវិភត្តិ ហោតិ ចុះ ឯវំ យ៉ាងនេះ : ឯត ចុះសិ-ឋបមា, អម្ហ ចុះនំ-ឆដ្ឋី, សត្ថ ចុះសិ-ឋបមា (ជា : ឯត សិ អម្ហ នំ សត្ថ សិ), ឯតតេ-សន្ដោ..., ឋុព្ធ ។ ល ។ វិយោជយេ..., សោ..., ឋសរលោបោ ។ល។ ត្ថ ឋកតិ..., ឋ្ម ឋសរ ឋលោបំ..., ឋទតោ ទុតិយា-ចតុត្ថីសុ ឋោនោ..., ឋត្ថុបិតាទីនមា ឋសិ្ម ឋសិលោបោ ច... ... (កើតបានជា ឯសោ នោ ឋត្ថា, ត្រូវប្រែរួចសម្ពន្ធ ៗ រួចហើយ កំណត់ឈ្មោះនាមសព្ទ, លិង្គ, វចនៈថា): ឯសោ ជាវិសេសន-

សព្វនាម, បុំលិង្គ, បឋមាឯកវចនៈ, នោ ជាបុរិសសព្វនាម ទ្វិលិង្គកៈ គឺបុំលិង្គនិងឥត្ថីលិង្គ, ចតុត្ថី ឬ ឆដ្ឋីពហុវចនៈ, តែក្នុងទីនេះប្រើជាឆដ្ឋីពហុវចនៈ, សត្ថា ជាសាធារណនាមនាម, បុំលិង្គ, បឋមាឯកវចនៈ ។

រូបសិទ្ធិក្នុងនាមនេះ នៅមានវិធីប្លែកទៅទៀត ដូច្នេះ :

១- សិ-វិភត្តិ, បើចុះក្នុងអាលបនៈ, ត្រូវឲ្យឈ្មោះ "គ" ដោយមេសូត្រ អាលបនេ សិ គសញ្ញោ ។

២- បើនាមសព្ទជា អា-ការន្ត (ឥត្ថីលិង្គ) ដូចយ៉ាង កញ្ញា ជាដើម ត្រូវតាំងជា កញ្ញ ហើយចុះអា-បច្ច័យមក ដោយមេសូត្រ ឥត្ថិយមតោ អា-បច្ចយោ[1], អា-បច្ច័យនោះត្រូវឲ្យឈ្មោះ "ឃ" ដោយមេសូត្រ អាឃោ (ចូរមើលរូបសិទ្ធិក្នុងនាមនិទ្ទេសត្រង់ អា-ការន្ត) ។

៣- បើនាមសព្ទជាឥ-ការន្ត, ឧ-ការន្ត បុំ. នបុំ. ឬជាឦ-ការន្ត, ঊ-ការន្ត បុំ. ត្រូវឲ្យ ឥ, ឦ ឈ្មោះ "ឈ", ឧ, ঊ ឈ្មោះ

---

១ មានបែបម្យ៉ាងថា គ្រប់បច្ច័យទាំងអស់, កាលដែលរៀបនឹងសូត្រមេសូត្រចុះមកនោះ, ត្រូវសូត្រមេសូត្រ ធាតុលិង្គេហិ បរ បច្ចយោ (មេសូត្រអាខ្យាត) មុនសិនជាដរាប ។

"ល" ដោយមេសូត្រ ឥវណ្ណវណ្ណា ឈលា, ត្រង់វិភត្តិ ទុ. ឯក., ត្រូវសូត្រនាំនិគ្គហិតទៅកាន់ "ឈ" ថា "និគ្គហិត ឈការំ នេតព្វំ", បើនាំទៅកាន់ "ល" ត្រូវសូត្រថា "និគ្គហិតំ លការំ នេតព្វំ" (ចូរមើលរូបសិទ្ធិក្នុងនាមនិទ្ទេស ត្រង់ ឥ, ឧ-ការន្ត បុំ. នបុំ. នឹង ฌ, ฌ-ការន្ត បុំ.) ។

៤-បើនាមសព្ទជា ឥ, ฌ, ឧ, ฌ-ការន្ត ឥត្ថីលិង្គ, ត្រូវឲ្យ ឥ, ฌ, ឧ, ฌ ឈ្មោះ "ប" ដោយមេសូត្រ តេ ឥត្ថីខ្យាបោ, ត្រង់វិភត្តិ ទុ ឯក., ត្រូវសូត្រនាំនិគ្គហិតទៅកាន់ "ប" ថា "និគ្គហិតំ បការំ នេតព្វំ" (ចូរមើលរូបសិទ្ធិក្នុងនាមនិទ្ទេសត្រង់ ឥ, ฌ, ឧ, ฌ-ការន្ត ឥត្ថីលិង្គ) ។

បែបឥតមេសូត្រ

ฉសោ ฉោ សត្ថា តាំងជា ឯត អម្ហ សត្ថ, ឯត ចុះ សិ-បឋមា, អម្ហ ចុះ នំ-ឆដ្ឋី, សត្ថា ចុះសិ-បឋមា (ជា: ឯត សិ អម្ហ នំ សត្ថ សិ), ផ្លាស់ ត របស់ ឯត ជា ស, ផ្លាស់ សិ ជា ฉ ហើយលុប អ របស់ ស ចេញ, ផ្សំជា ฉសោ, ផ្លាស់ អម្ហ

និង នំ ជា នោ, ផ្លាស់ ឧ របស់ ត្ត ជា អា ហើយលុប សិ ចេញ ឬផ្លាស់ ឧ ព្រមទាំង សិ ជា អា ក៏បាន, ផ្សំជា សត្ថា[1] ។ (ដល់កើតបានជា ឯសោ នោ សត្ថា យ៉ាងនេះហើយ ត្រូវប្រែ រួចសម្ពន្ធ ។ រួចហើយត្រូវឲ្យឈ្មោះ នាមសព្ទ, លិង្គ, វចនៈ ដូចខាងបែបរូបសិទ្ធិមានមេសូត្រដែរ) ។

រូបសិទ្ធិក្នុងសមាស

បែបមានមេសូត្រ

[កថិនទុស្សំ]: ជិនវចនយុត្តំ ហិ សូត្រនេះឈ្មោះអធិការ-សូត្រ, លិង្គញ្ច និបច្ចតេ ដោយចៈ-សព្ទ អាចារ្យឲ្យតាំងសទ្ទរូប, កថិនទុស្សំ ឲ្យតាំង កថិន ទុស្ស, សទ្ទរូបេ នាកាលសទ្ទរូប មយា គឺ ខ្ញុំ ឋបិតេ តាំងរួចហើយ, វិកត្តិ រីកត្តិ ហោតិ ចុះ ឯវំ យ៉ាងនេះ កថិន ចុះ ស-ចតុត្ថី, ទុស្ស ចុះ សិ-ឋបមា (ជាៈ កថិន ស ទុស្ស សិ), សាគមោសេ..., បុព្ទ ។ល។ វិយោជយេ...,

---

1 សរសេរយ៉ាងខ្លីក៏បាន, សរសេរដូច្នេះ : ឯសោ < ឯត + សិ:ឯត> ឯស, សិ > ឱ, នោ < អម្ហ + នំ: អម្ហ + នំ > នោ, សត្ថា < សត្ថុ + សិ: ឧ + សិ > អា (មើលថា "ឯសោ មកពី ឯត និង សិ, គឺ ឯត ទៅជា ឯស, សិ ទៅជា ឱ, នោ មកពី អម្ហ និង នំ, គឺ អម្ហ និងនំ ទៅជានោ, សត្ថា មកពី សត្ថុនិងសិ, គឺ ឧ និង សិ ទៅជា អា") ។

សឹ..., សរលោបោ ។ ល ។ តុ បកតិ..., ឬ សវ សរ លោបំ... (កើតបានជា កឋិនស្ស ទុស្សំ, ត្រូវប្រែតាមដំណើរវិគ្គហៈរបស់សមាស : "កឋិនស្ស-ទុស្សំ > កឋិនទុស្សំ" នេះ រួចសម្ពន្ធ ។ រួចហើយត្រូវសូត្រវិធីតាំងតួតទៅទៀតថា) : តេសំ វិភត្តិយោ លោបា ច... (ត្រូវលុប ស្ស ទុកតែ កឋិន, លុប º ទុកតែ ទុស្ស) បកតិ ចស្ស សរន្តស្ស... "កឋិន ទុស្ស បកតិ ឲ្យនៅដូចដើមវិញ[1]", នាមានំ សមាសោ យុត្តត្តោ... "កឋិន ទុស្ស ឈ្មោះ សមាស", សមាសបទំ មយា សមាសិតព្ពំ ខ្ញុំត្រូវបំប្រួញបទសមាសឲ្យរួមចូលជិតគ្នា (សូត្រយ៉ាងនេះរួចហើយ ត្រូវសរសេរបទទាំង ២ ឲ្យរួមចូលជិតគ្នាជា កឋិនទុស្ស), តទ្ធិតសមាសកិ-តកា នាមំ វា តវតូនាទីសុ ច... "កឋិនទុស្ស ដាក់ចុះជា

---

១ តពីត្រង់នេះទៅ, បើមានសព្ទលើសដែលត្រូវលុបចេញ, ត្រូវសូត្រលុបសព្ទនោះថា "អតិរេកសទ្ទោ មយា លុត្តព្ទោ ខ្ញុំត្រូវលុប សព្ទដែលលើសចេញ", បើមានសព្ទច្រើន ដូចយ៉ាងច-សព្ទក្នុង វិគ្គហៈ នៃ ទ្វន្ទ្វសមាសជាដើម, ត្រូវសូត្រថា "អតិរេកសទ្ទា មយា លុត្តព្ទា ខ្ញុំត្រូវលុបសព្ទដែលលើសទាំងឡាយចេញ" ឬសូត្រតាម បែបម្យ៉ាងទៀតថា "រុត្តត្តានមប្ឍយោគោ សព្ទដែលមិនគួរប្រកប ត្រូវលុបចេញ" ដូច្នេះវិញក៏បាន, សូត្រយ៉ាងនេះរួចហើយ ត្រូវលុបសព្ទ ដែលលើស គឺសព្ទដែលមិនត្រូវនាំទៅប្រកបក្នុងបទសមាសនោះចេញ ។

សមាសនាម", នាមវិធានំ វិធីនៃនាម មយា គឺខ្ញុំ កាតព្វំ ត្រូវ ធ្វើ ឯវំ យ៉ាងនេះ : (ត្រូវចុះសិ-បឋមាមកឲ្យជា : កឋិនទុស្ស សិ), បុព្ធ ។ល។ វិយោជយេ..., សឹ..., សរលោបោ ។ល។ ឥ បកតិ..., ឬ សរា សរ លោបំ... (កើតបានជា កឋិនទុស្សំ) អមាទយោ បរបទេកិ... "កឋិនទុស្សំ ឈ្មោះចតុត្ថីតប្បុរិស-លុត្តសមាស", ឧត្តរបទប្បធានោ អយំ សមាសោ សមាស នេះ មានបទខាងចុងជាប្រធាន គឺមានប្រធាននៅខាងចុង ។

បែបឥតមេស្ងត្រ

ककठिनदुस्सं តាំងជា កឋិន ទុស្ស, កឋិន ចុះស-ចតុត្ថី, ទុស្ស ចុះសិ-បឋមា (ជា : កឋិន ស ទុស្ស សិ), ចុះស-អាគម ផ្សំនឹងស-វិភត្តិ ជា កឋិនស្ស, ផ្លាស់សិជា º ហើយលុប អ របស់ ស្ស នៃ ទុស្ស ចេញ ជា ទុស្សំ ។ លុបវិភត្តិគឺ ស្ស និង º ចេញ ធ្វើឲ្យទៅជា កឋិន ទុស្ស ដូចដើម គឺ ដូចកាលដែលតាំងនោះ វិញ, បំប្លែងបទទាំង ២ ឲ្យរួមចូលជិតគ្នាជា កឋិនទុស្ស, ចុះ សិ-បឋមា (ជា : កឋិនទុស្ស សិ) ហើយផ្លាស់ សិ ជា º រួចលុប

អ របស់ ស្ស នៃ ទុស្ស ចេញ ជា កថិនទុស្ស[1] "ឈ្មោះ ចតុត្ថីតប្បុរិស-លុត្តសមាស" មានបទខាងចុងជាប្រធាន គឺ មានប្រធាននៅខាងចុង ។

រូបសិទ្ធិក្នុងតទ្ធិត

បែបមានមេសូត្រ

[ភាសិដ្ឋោ] : ជិនវចនយុត្តំ ហិ សូត្រនេះឈ្មោះអធិការសូត្រ លិង្គញ្ច និបច្ចតេ ដោយច-សព្ទ អាចារ្យឲ្យតាំងសទ្ទរូប, ភាសិដ្ឋោ ឲ្យតាំងជា វសិដ្ឋ អបច្ច, សទ្ទរូបេ នាកាលសព្ទរូប, មយា គឺខ្ញុំ ឋបិតេ-តាំងរួចហើយ, វិភត្តិ រីភត្តិ ហោតិ ចុះ ឯវំ យ៉ាងនេះ : វសិដ្ឋ ចុះស-ឆដ្ឋី, អបច្ច ចុះសិ-បឋមា (ជា : វសិដ្ឋ ស អបច្ច សិ), សាគមោ សេ..., បុព្ព ។ល។ រិយោជយេ..., ស៊ី..., ស្ស លោ ។ល។ តុ បកតិ..., ឬ ស្ស ស្ស លោ លោ...

---

1 ស្ស ស្ស ឲ្យខ្លីក៏បាន, ស្ស ស្ស ដូច្នេះ : កថិនទុស្សំ < កថិនស្ស + ទុស្សំ (មើលថា "កថិនទុស្សំ មកពី កថិនស្ស និង ទុស្សំ"), ឬថា : កថិនស្ស + ទុស្សំ > កថិនទុស្សំ (មើលថា "កថិនស្ស និង ទុស្សំ ទៅជា កថិនទុស្សំ" ដូច្នេះក៏បាន, ឬ ស្ស ស្ស ថា : កថិនទុស្សំ = កថិន-ស្ស-ទុស្សំ (មើលថា "កថិនទុស្សំ ស្មើគ្នា ឬត្រូវគ្នានឹង កថិនស្ស-ទុស្សំ ដែរ ព្រោះប្រែដូចគ្នា មានសេចក្តីប៉ុនគ្នា ផ្សេងគ្នាតែមួយជានាមសព្ទបទវាយ, មួយជាបទសមាសប៉ុណ្ណោះ) ដូច្នេះវិញក៏បាន ។

បានជា វសិដ្ឋស្ស អបច្ចំ, ត្រូវប្រែតាមដំណើរវិគ្គហៈរបស់តទ្ធិត : "វសិដ្ឋស្ស-អបច្ចំ > វាសិដ្ឋោ" នេះ រួចសម្ពន្ធ ១ រួចហើយត្រូវសូត្រ វិធីតាំងតួតទៅទៀតថា) : ធាតុលិង្គេហិ បវ បច្ចយា[១]..., វ ណាបច្ចេ[២]... (ត្រូវចុះ ណ-បច្ច័យ ត្រង់ចន្លោះកណ្ដាល ឲ្យជា : វសិដ្ឋស្ស ណ អបច្ចំ), តេសំ វិភត្តិយោ លោបា ច... (ត្រូវលុប ស្ស ទុកតែ វសិដ្ឋ, លុប º ទុកតែ អបច្ច), បកតិចស្ស សរន្តស្ស... "វសិដ្ឋ អបច្ច បកតិឲ្យនៅដូចដើមវិញ", អតិរេកសទ្ទោ មយ លុត្តញ្ចោ[៣] ខ្ញុំត្រូវលុបសព្ទដែលលើសចេញ (ត្រូវលុប "អបច្ច" ចេញ ទុកឲ្យសល់នៅតែ វសិដ្ឋ ណ), បុព្ព ។ល។ វិយោជ-យេ... (បុព្ព[៤]វ របស់ វសិដ្ឋ), រុទ្ធាទិសរស្ស វ អសំយោ-គន្តស្ស[៥] សណ ច..., អាយុវណ្ណានញ្ចាយោរុទ្ធិ..., ឬ តេសុ

---

១ មិនបាច់សូត្រមេសូត្រនេះក៏បាន ។ ២ ក្នុងកច្ចាយនបករណ៍អក្សរមម្ម: (អក្សរភូមា) ថា "វ ណាបច្ចេ", ណបច្ចេ និង ណាបច្ចេកាត់បទសន្ធិ ជា "ណ អបច្ចេ" បានដូចគ្នា, ប៉ុន្តែបែបតសន្ធិជា "ណាបច្ចេ" ល្អជាង ។ ៣ សូត្រថា "វត្ត្ថានមប្ប យោគោ" ដូច្នេះវិញក៏បាន ។ ៤ ពាក្យមេសូត្រថា "បុព្ពមធោ-បិតកមសរំ សរេន វិយោជេយ" ដកយកតែពាក្យថា "បុព្ព" មួយម៉ាត់នេះ មកហៅ (តាមទម្លាប់) គឺលុបព្យញ្ជនៈបម្រាសចេញពីស្រៈ, ដូចក្នុងទីនេះ ត្រូវ លុបតួ "វ" យកមកសរសេរខាងក្រោម ហើយសរសេរស្រៈ "ា" ខាងលើ ត្រង់កន្លែងដែល "វ" នៅពីដើមនោះ ។ ៥ ក្នុងកច្ចាយនបករណ៍អក្សរ មម្ម:ថា... វ សំយោគន្តស្ស... ។

វុទ្ធិលោបាគមវិការវិបរិតាទេសា ច… (ត្រូវព្រឹទ្ធិគឺទីឃៈ អ របស់ វ ជា អា), តេសំ ណោ លោបំ… (ត្រូវលុប ណ ទុកតែស្រៈ អ, ហើយលុប អ របស់ ដ្ឋ ចេញ, ផ្សំជា វាសិដ្ឋ), តទ្ធិតសមាស ។ល។ តវេតូនាទីសុ ច… "វាសិដ្ឋ ដាក់ចុះជា តទ្ធិតនាម", នាមវិធានំ វិធីនៃនាម មយា គឺខ្ញុំ កាតព្វំ ត្រូវធ្វើ ឯវំ យ៉ាងនេះ (ត្រូវចុះសិ-បឋមាមកឲ្យជា : វាសិដ្ឋ សិ), បុព្វ ។ល។ វិយោជយេ…, សោ…., សរលោបោ ។ល។ តុ បកតិ…, ឬ សរា សរេ លោបំ… (កើតបានជា វាសិដ្ឋោ[១], រួចត្រូវឲ្យឈ្មោះតទ្ធិតថា "វាសិដ្ឋោ ឈ្មោះគោត្តតទ្ធិត[២]") ។

បែបឥតមេសូត្រ

វាសិដ្ឋោ តាំងជា វសិដ្ឋ អបច្ច, វសិដ្ឋ ចុះស-ឆដ្ឋី, អបច្ច ចុះសិ-បឋមា (ជា : វសិដ្ឋ ស អបច្ច សិ), ចុះស-អាគម ផ្សំនឹងស-វិភត្តិ ជា វសិដ្ឋស្ស, ផ្លាស់សិជា ំ ហើយលុប អ របស់ ច្ច នៃ អបច្ច ចេញ ជា អបច្ចំ, ចុះណ-បច្ច័យត្រង់ចន្លោះកណ្តាល

១ បើឥត្ថីលិង្គ, ត្រូវចុះឦ-បច្ច័យមកផងជា "វាសិដ្ឋី" (ដោយមេសូត្រ នទាទតោ វា ឦ) រួចចុះ សិ-បឋមា មកហើយលុប សិ ចេញ, នបុំសកលិង្គ, ផ្លាស់ជា ំ ដោយមេសូត្រ "សឹ" ជា "វាសិដ្ឋំ" ។ ២ ឲ្យ ឈ្មោះថា "អបច្ចតទ្ធិត" តាមពាក្យក្នុងវិគ្គហៈក៏បាន ។

ឲ្យជា : វសិដ្ឋស្ស ណ អបច្ចំ, រួចលុបវិកត្តិគឺ ស្ស និង º ចេញ ធ្វើឲ្យទៅជា វសិដ្ឋ អបច្ច ដូចដើម គឺដូចកាលដែលតាំងនោះ វិញ[1] ហើយលុប "អបច្ច" ចេញ ទុកឲ្យសល់នៅតែ វសិដ្ឋ និង ណ, ទីយៈ អ របស់ វ នៃ វសិដ្ឋ ជា អា គឺធ្វើ "វ" ឲ្យជា "វា" ហើយលុប ណ ទុកតែស្រៈ អ, រួចលុប អ របស់ ដ្ឋ ចេញ, ផ្សំជា វាសិដ្ឋ, ចុះសិ-បឋមា មក (ជា : វាសិដ្ឋ សិ), ផ្លាស់សិ ជា ឋិ ហើយលុប អ របស់ ដ្ឋ ចេញ, ផ្សំជា វាសិដ្ឋោ[2] "ឈ្មោះគោត្តតទ្ធិត" ។

រូបសិទ្ធិក្នុងអាខ្យាត

បែបមានមេសូត្រ

[ឋបតិ] : ជិនវចនយុត្តំ ហិ សូត្រនេះឈ្មោះអធិការសូត្រ លិង្គញ្ច និបច្ចតេ ដោយច-សព្ទ អាចារ្យឲ្យតាំងធាតុ, ឋបតិ ឲ្យ

---

១ ទាំង ណ-ប្ចច្ចយ ដែលចុះមកនោះផងជា វសិដ្ឋ ណ អបច្ច ។ ២ សរសេរបែបរូបសិទ្ធិយ៉ាងខ្លីក៏បាន, សរសេរដូច្នេះ : វាសិដ្ឋ < វសិដ្ឋ + ណ + អបច្ច (មើលថា "វាសិដ្ឋ មកពី វសិដ្ឋ + ណ + អបច្ច") ឬថា: វសិដ្ឋស្ស + (ណ) + អបច្ចំ > វាសិដ្ឋោ មើលថា "វសិដ្ឋស្ស + (ណ) + អបច្ចំ ទៅជា វាសិដ្ឋោ") ដូច្នេះក៏បាន, ឬសរសេរថា : វាសិដ្ឋោ = វសិដ្ឋស្ស-អបច្ចំ (មើលថា "វាសិដ្ឋោ ស្មើគ្នា ឬត្រូវគ្នា នឹង វសិដ្ឋស្ស អបច្ចំ ដែរ ព្រោះប្រែដូចគ្នា មានសេចក្ដីប៉ុនគ្នា ផ្សេងគ្នាតែមួយជា នាមសព្ទបទវាយ មួយជាបទតទ្ធិត ប៉ុណ្ណោះ") ដូច្នេះក៏បាន ។

តាំង បឋ[1]. ភូវាទយោ ធាតវោ... "បឋ ឈ្មោះធាតុ", អយំ ធាតុ រីធាតុនេះ "បឋ" ឥតិ គឺ បឋ វត្តតិ ប្រព្រឹត្តទៅ វាចាយំ ក្នុងសេចក្តីថា "ពោល, និយាយ, ស្តី" ។ ធាតុលិង្គេហិ បរា បច្ចយា..., ភូវាទិតោ អ... (ត្រូវចុះអ-បច្ច័យអំពីមុខ បឋ ជា : បឋ|), ធាតុបច្ចយេហិ វិភត្តិយោ..., វត្តមានា បច្ចុប្បន្នេ (ត្រូវ ចុះតិ-វត្តមានាវិភត្តិ ត្រង់ទីបំផុតបន្ទាប់អ-បច្ច័យ ជា : បឋ|តិ), វត្តមានា តិ អន្តិ ។ល។ ឯ ម្លេ..., "តិ ឈ្មោះវត្តមានា-វិភត្តិ", អឋ បុញ្ញានិ វិភត្តីនំ ឆ បរស្សបទានិ... "តិ ឈ្មោះបរស្សបទ", កត្តរិ បរស្សបទំ... "តិ-បរស្សបទចុះក្នុងកត្តុ", ទ្វេទ្វេបឋមមជ្ឈិ-មុត្តមបុរិសា... "តិឈ្មោះបឋមបុរិសៈ ឯកវចនៈ" ។ បុព្ព ។ល។ រិយោជយេ... (បុព្ព "ឋ"), ធាតុស្សន្តោ លោបោនេកសរស្ស..., នយេ បរំ យុត្តេ... (លុប អ របស់ ឋ[2] ហើយនាំ ឋ ទៅផ្សំ នឹងអ-បច្ច័យ, កើតបានជា បឋតិ) ។

---

១ មើលថា "បឋ-ធាតុ" ដូច្នេះក៏បាន ។ ២ បើកំណត់រូបធាតុថា "ប័ឋ" ដូច្នេះ មិនមានវិធីឲ្យលុបស្រៈឡើយ, គ្រាន់តែផ្សំ ឋ ជាមួយ នឹង អ-បច្ច័យតែម្តង ជាការស្រេច ។

បែបឥតមេសូត្រ

ឋបតិ តាំងជា បឋ ប្រែថា "ពោល, ស្តី, និយាយ", (ជាពួកកូ-ធាតុ), ចុះអ-បច្ច័យ, តិ-វត្តមានវិភត្តិ (គឺតាំងជា: បឋ+តិ), សម្រេចរូប ជា ឋបតិ[1] ។ (ឋបតិ អាខ្យាតកិរិយា[2], ឋ-ធាតុ, អ-បច្ច័យ, តិ-វត្តមានវិភត្តិ, ឋានស្សបទ, ឋបមបុរិសៈ, ឯកវចនៈ, ជាពួកកូ-ធាតុ, ប្រាប់ឋបច្ចុប្បន្នកាល, កត្តុវាចកៈ, ជាកិរិយារបស់នាមសព្ទដែលជា ឋបមបុរិសៈ ឯកវចនៈ ដូចគ្នា, ដូចជា "សោ ឋបតិ, បុរិសោ ឋបតិ, ឥត្តី ឋបតិ" ជាដើម) ។

បែបអញ្ញាសៈមានមេសូត្រ

[ពភ្ជ] : ជិនវចនយុត្តំ ហិ សូត្រនេះឈ្មោះអធិការសូត្រ, លិង្គញ្ច និបច្ចតេ ដោយច-សព្ទ អាចារ្យឲ្យតាំងធាតុ, ពភ្ជ ឲ្យតាំង ភ្ជ, ភ្ជាទយោ ធាតវោ..." ភ្ជ ឈ្មោះធាតុ", អយំ ធាតុ រី ធាតុនេះ "ភ្ជ" ឥតិ គឺ ភ្ជ វត្តតិ ប្រព្រឹត្តទៅ សត្តាយំ[3] ក្នុងសេចក្តី

---

1 សរសេរ បែបរូបសិទ្ធិយ៉ាងខ្លីក៏បាន, សរសេរដូច្នេះ ឋបតិ < ឋប + អ + តិ (មើលថា "ឋបតិ មកពី ឋ-ធាតុ និងអ-បច្ច័យ និង តិ-វត្តមានវិភត្តិ") ឬសរសេរថា : ឋប + អ + តិ) ឋបតិ (មើលថា "ឋ-ធាតុ + អ-បច្ច័យ + តិ-វត្តមានវិភត្តិ ទៅជា ឋបតិ") ដូច្នេះក៏បាន ។ ២ ហៅថា "អាខ្យាតបទ" ក៏បាន ។ ៣ សត្តាយំ = វិជ្ជមានតាយំ (សត្តា ក្នុងទីនេះជាឥត្ថីលិង្គ, ប្រែថា "កើត, មាន, ជា" ដូចគ្នានឹង វិជ្ជមានតា) ។

"កើត, មាន, ជា" ។ ធាតុលិង្គេហិ បវ បច្ចយា.., ភូវាទិតោ អ... (ត្រូវចុះអ-បច្ច័យអំពីមុខភូ ជា: ភូ), ធាតុបច្ចយេហិ វិភត្តិយោ..., អបច្ចក្ខេ បវោក្ខាតីតេ...(ត្រូវចុះអ-បវោក្ខាវិភត្តិត្រង់ទីបំផុតបន្ទាប់ អ-បច្ច័យជា: ភូ), បវោក្ខា អ ᩋ ។ ល ។ តំ ម្ហេ..."អ ឈ្មោះបវោក្ខាវិភត្តិ", អថ បុញ្ញានិ ។ ល ។ បវស្សបទានិ.."អ ឈ្មោះបវស្សបទ", កត្តរិបវស្សបទំ..."អ បវស្សបទចុះក្នុងកត្តុ", ទ្វេទ្វេ ។ ល ។ បុរិសា "អឈ្មោះបឋមបុរិស:ឯកវចន:" ។ ក្ខចាទិវណ្ណានមេកសរានំ ទ្វេភាវោ...(សរសេភូ មួយតួមក ទៀតត្រង់ខាងដើមឲ្យជា: ភូ-ភូ), បុញ្ញោ ព្ភាសោ..."ភូ ខាងដើមឈ្មោះអព្ភាស:, ទុតិយចតុត្ថានំ បឋមតតិយា...(ផ្លាស់ ភ-អព្ភាស:ជា "ព"), បុព្ធ ។ ល ។ វិយោជយេ..., អន្តស្សិវណ្ណា-ការោ វ... (ផ្លាស់ ᩋ របស់ អព្ភាស:ជាអ) , ព្ធូភូនមាហភូវ បវោក្ខាយំ... (ផ្លាស់ ភូ-ធាតុទាំងមូលជាភូវ), លោបញ្ញេត្តមកា-ការោ...(លុបអ-បច្ច័យចេញ), បុព្ធ ។ ល ។ វិយោជយេ..., នយេ បរំ យុត្តេ...(លុបអ របស់ វ ហើយនាំ វ ទៅផ្សំនឹងអ បវោក្ខា-វិភត្តិ, (កើតបានជា ពភូវ) ។

បែបអញ្ជាសៈឥតមេសូត្រ

ពភូវ តាំងជា ភូ ប្រែថា "កើត, មាន, ជា-", ចុះអ-បច្ច័យ, អ-បវោក្ខាវិកត្តិ, អញ្ជាសៈជា ភូ-ភូ+អ+អ, (ភូ ខាងដើមឈ្មោះ អញ្ជាសៈ), ផ្លាស់ភ-អញ្ជាសៈជា "ព", ផ្លាស់ ឲ្ យ របស់អញ្ជាសៈ ជា អ ផ្លាស់ ភូ-ធាតុទាំងមូលជា ភូវ, លុបអ-បច្ច័យចេញ, ធ្សាំជា ពភូវ[1]... ... ។

រូបសិទ្ធិក្នុងកិតកៈ

បែបមានមេសូត្រ

[**ការ**ម្ម**ការ**ោ] : ជិនវចនយុត្តំ ហិ សូត្រនេះឈ្មោះអធិការ-សូត្រ, លិង្គញ្ច និបច្ចតេ ដោយចៈ-សព្ទ អាចារ្យឲ្យតាំងធាតុ, **ការ**ម្ម**ការ**ោ ឲ្យតាំង **ការ**ម្ម **ការ** ឥតិ[2], ភូវាទយោ ធាតវោ... "**ការ** ឈ្មោះធាតុ", អយំ ធាតុ រីធាតុនេះ "**ការ**" ឥតិ គឺ **ការ** **ការ**ម្ម-សទ្ទ-បបទោ មាន **ការ**ម្ម ជាសទ្ទុបបទ វត្តតិ ប្រព្រឹត្តទៅ **ការ**ណេ ក្នុង

---

១ បែបរូបសិទ្ធិយ៉ាងខ្លី សរសេរដូច្នេះ : ពភូវ > ភូ-ភូ + អ+អ, ភ-អញ្ជាសៈ > ព, ឲ អញ្ជាសៈ > អ, ភូ-ធាតុ > ភូវ, លុបអ-បច្ច័យ ។ ២ មើលថា **ការ**ម្ম-សទ្ទុបបទ, **ការ**-ធាតុ, ឥតិ-និបាតសព្ទ ។

សេចក្តីថា "ធ្វើ" ។ (ដល់មកត្រង់នេះត្រូវសម្រេចរូបតាមវិធីរូបសិទ្ធិនៃនាមនិងអាខ្យាត ឲ្យកើតបានជា "កម្មំ-ករោតិ-ឥតិ[1]" ហើយត្រូវសូត្រមេសូត្រលុបវិភត្តិ, បច្ច័យ និងសព្ទដែលលើសចេញដូចវិធីក្នុងសមាស តទ្ធិត, រួច បកតិ ទុកឲ្យនៅត្រឹម "កម្ម ករ" ដូចដើមវិញ, ហើយសូត្រទៅទៀតថា) ធាតុលិង្គេហិ បរ បច្ច័យា..., ធាតុយា កម្មាទិម្ហិណោ... (ចុះណ-បច្ច័យអំពីមុខ ករ ឲ្យជា : កម្ម ករ ណ), បុព្ព ។ល។ វិយោជយេ... (បុព្ព) "ក" របស់ ករ, រួចសូត្រមេសូត្រព្រឹទ្ធិ គឺទីយៈ អ របស់ ក ជា អា, ហើយសូត្រមេសូត្រលុប ណ-បច្ច័យទុកតែស្រៈ អ, កើតបានជា "កម្មការ អ", លុប អ របស់ រ ហើយនាំ រ ទៅផ្សំនឹងស្រៈរបស់បច្ច័យជា "កម្មការ", រួចសូត្រមេសូត្រដាក់ចុះជាកិតនាម, ចុះ សិ (វិភត្តិ), ផ្លាស់ សិ ជា ឱ, សម្រេចរូបជា កម្មការោ "ឈ្មោះកត្តុរូប-កត្តុសាធនៈ" ។

---

១ កម្មចុះ º វិភត្តិ,ករ ចុះឱ-បច្ច័យ តិ-វត្តមានាវិភត្តិ,ឥតិនិបាតសព្ទ,ជាហេតុវាចកៈជាអព្យយសព្ទមិនត្រូវចុះវិភត្តិឡើយ, សម្រេច រូបតាមវិធីរូបសិទ្ធិនៃនាមនិងអាខ្យាត ឲ្យកើតបានជា "កម្មំ ករោតិ ឥតិ", ប៉ុន្តែបើសរសេរជាវិគ្គហៈសម្រេច, ត្រូវប្រើវិធីសន្ធិជា "កម្មំ ករោតី´ តិ > កម្មការោ" ។

បែបឥតមេសូត្រ

កម្មការោ តាំងជា កម្ម-សទ្ទុបបទ, ករ-ធាតុ ឥតិ និ-បាតសព្ទ (កម្ម ករ ឥតិ), កម្ម ចុះ ᵒ វិភត្តិ, ករ ចុះ ᩋ-បច្ច័យ (អាខ្យាត) តិ-វត្តមានាវិភត្តិ, ឥតិ មិនចុះវិភត្តិទេ ព្រោះជាអព្យ-យសព្ទ, សម្រេចរូបជា "កម្មំ ករោតិ ឥតិ", ប្រើតាមវិធីសន្ធិជា "កម្មំ-ករោតី´តិ", លុបទុកត្រឹមតែ "កម្ម ករ", ចុះណ-បច្ច័យ (ក្នុងកិតកៈ) អំពីមុខ ករ ជា "កម្មករ ណ", (ព្រោះអំណាចណ-បច្ច័យជាណានុពន្ធៈ) ត្រូវទីយៈ អ របស់ ក នៃ ករ ជា អា, លុបណ-បច្ច័យទុកតែស្រៈ អ, ផ្សំជា កម្មការ, ចុះ សិ (វិភត្តិ នាម) ហើយផ្លាស់ សិ ជា ᩋ, សម្រេចរូបជា កម្មការោ "ឈ្មោះ កត្តុរូប-កត្តុសាធនៈ" ។

រូបសិទ្ធិវិធាន ចប់ តែប៉ុណ្ណោះ ។

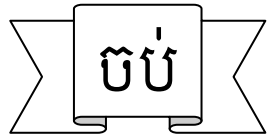

រៀបចំវាយអក្សរឡើងវិញនិងពិនិត្យតាមច្បាប់ដើមដោយ

គណៈកម្មការពុទ្ធិកវប្បធម៌អង្គការមូលនិធិវត្តបញ្ញាធំ

ការវាយអក្សរ និងបោះពុម្ពសាឡើងវិញនូវសៀវភៅធម៌ដែលជាស្នាដៃចាស់ៗ របស់អ្នកនិពន្ធជំនាន់មុនគឺអាស្រ័យ ដោយការមើលឃើញ នូវកត្តាចាំបាច់មួយចំនួន ដូចខាងក្រោម ៖

- ឯកសារដើម ត្រូវបានថតចម្លងច្រើនសា ធ្វើឲ្យមានលក្ខណៈមិនច្បាស់ ពិបាកក្នុងការអាន
- រក្សាស្នាដៃវប្បធម៌ព្រះពុទ្ធសាសនាឲ្យគង់វង្សស្ថិតស្ថេរ
- តម្រូវការរបស់សិក្ខាកামអ្នកប្រាថ្នាចង់យល់ដឹងនូវខ្លឹមសារពុទ្ធសាសនា
- ផ្សាយនូវធម្មទាន ធ្វើឲ្យព្រះពុទ្ធសាសនាកាន់តែមានភាពរីកចម្រើនរុងរឿងក្នុងលោក

ក្នុងករណីដែលលោកអ្នកអានបានពើបប្រទះនូវកំហុសឆ្គងណាមួយ
ចង់ឲ្យយើងកែតម្រូវ ឬចង់បានសៀវភៅធម៌យកទៅអាន
សូមទាក់ទងមកយើងខ្ញុំតាមអាសយដ្ឋានដូចខាងក្រោម:

វត្តបញ្ញា សង្កាត់ក្រាំងធ្នង់ ខណ្ឌសែនសុខ រាជធានីភ្នំពេញ

លេខទូរស័ព្ទ: (៨៥៥) ១២ ៩៦១ ៥២៩, (៨៥៥) ៨៨៧ ៩៦១ ៥២៩

អ៊ីមែល: maha.panna@gmail.com

គេហទំព័រ: http://www.mahapanna.org